

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ
Τ Η Σ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ 4^{ΟΣ}
1936 - 1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Γ. ΚΑΛΛΕΡΓΗ ΚΑΙ ΣΙΑ
1939

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ «Ἐταιρεία Διοικητικῶν Μελετῶν», ἰδρυθεῖσα ἐν ἔτει 1932 ὑπὸ νέων ἐπιστημόνων μὲ σκοπὸν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μελέτης τοῦ διοικητικοῦ δικαίου καὶ τὴν ἔρευναν διοικητικῶν ζητημάτων ἐξ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, ἐτάχθη ἔκτοτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σκοποῦ τούτου μὲ βαθεῖαν πίστιν καὶ φιλοπονίαν εἰλικρινῆ καὶ ἀθόρυβον. Ἔσχε τὴν ἱκανοποίησιν νὰ ἴδῃ τὸ ἔργον τῆς ἐπιθύρου τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδιωτέρων παρ' ἡμῶν ἐπιστημόνων, εἰς δὲ τοὺς ἤδη κυκλοφορήσαντας δύο τόμους τῆς Ἐπιστημονικῆς αὐτῆς Ἐπετηρίδος (ὧν ὁ πρῶτος περιέλαβε 280 ὁ δὲ δεύτερος 210 περίπου σελίδας), ὡς καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τόμους τῆς σειρᾶς τῶν «Διοικητικῶν Μελετῶν», κατεχωρήθησαν μελέται ἀναγόμεναι εἰς τὸ διοικητικὸν δίκαιον, εἰς ἱστορικὰ θέματα σχετιζόμενα μὲ τὴν δημοσίαν διοίκησιν, ὡς καὶ γενικώτερον εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον. Δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι κατὰ τὴν διαρρεύσασαν ἑπταετη δράσιν τῆς Ἐταιρείας ἠρευνήθησαν διὰ τῶν ἀνακοινώσεων τῶν μελῶν τῆς καὶ τῶν συζητήσεων, αἵτινες ἐγένοντο κατὰ τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς, τὰ σημαντικώτερα ζητήματα τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, ἐμελετήθησαν αἱ πλέον ἐνδιαφέρουσαι κατευθύνσεις τῆς νομολογίας τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων καὶ ἐκρίθη κατὰ τὸ δυνατόν ἢ ἐν τῷ κλάδῳ ἀξιόλογος ἐπιστημονικὴ παραγωγή τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Συνεχίζουσα σταθερῶς τὴν ἐπιστημονικὴν συμβολὴν αὐτῆς, ἡ Ἐταιρεία Διοικητικῶν Μελετῶν ἐκδίδει ἤδη τὸν τρίτον κατὰ σειράν τόμον τῆς Ἐπιστημονικῆς αὐτῆς Ἐπετηρίδος, περιλαμβάνοντα πολλὰς τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1936—1939 γενομένων ἀνακοινώσεων τῶν μελῶν αὐτῆς.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

"Αρθρον 1ον — Ἰδρύεται ὑπὸ τῶν ὑπογεγραμμένων Σωματείων ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐταιρεία Διοικητικῶν Μελετῶν». Ἔδρα τῆς Ἐταιρείας ὀρίζονται αἱ Ἀθῆναι.

"Αρθρον 2ον.— Σκοπὸς τῆς Ἐταιρείας ὀρίζεται ἡ ἐνίσχυσις τῶν διοικητικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ παρακολούθησις τῶν διοικητικῶν ζητημάτων.

"Αρθρον 3ον.— Ἡ Ἐταιρεία θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τῆς διὰ παντὸς τρόπου τὸν ὅποιον τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐταιρείας ἤθελε κρίνει συντελεστικόν.

"Αρθρον 4ον.— Ἡ Ἐταιρεία ἀπαρτίζεται ἀπὸ τοὺς ἐπιτίμους ἑτέρους οὔτινες ἀνακηρύσσονται οἱ ἡμεδαποὶ καὶ ἄλλοδαποὶ ἐξέχοντες εἰς τὰς Διοικητικὰς Ἐπιστήμας, τοὺς τακτικοὺς ἑτέρους οὔτινες εἶναι οἱ ἀνακηρυσσόμενοι ὡς παρέχοντες ἢ δυνάμενοι νὰ παρέχωσιν ὑπηρεσίας συντελεστικὰς τοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ τοὺς ἐκτάκτους ἑτέρους οὔτινες εἶναι οἱ ἀνακηρυσσόμενοι ὡς ἐπιδεικνύοντες ὅπωςδήποτε ἐνδιαφέρον διὰ τὴν εὐδόωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς Ἐταιρείας.

Διὰ τὴν ἀνακρίσειν τῶν ἐπιτίμων, τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων μελῶν ἀπαιτεῖται ἔγγραφος πρότασις τριῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου. Ἐπὶ τῆς προτάσεως αὐτῆς ὡς καὶ περὶ τῆς τάξεως εἰς ἣν θὰ γίνῃ ἡ εἰσοδοχὴ τῶν μελῶν ἀποφασίζει τὸ Συμβούλιον διὰ πλειοψηφίας τῶν 4/5 τῆς ὁλομείλειας αὐτοῦ.

"Αρθρον 5ον.— Πᾶς ἑταῖρος εἰς οἰανδήποτε τάξιν καὶ ἂν ἀνήκῃ, μὴ συμμορφούμενος πρὸς διάταξιν τινα τοῦ Καταστατικοῦ τούτου, πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἐταιρείας, ἢ ὅπωςδήποτε ἀντιδρῶν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς, διαγράφεται δι' ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου λαμβανομένης κατὰ πλειοψηφίαν.

"Αρθρον 6ον.— Ἡ Ἐταιρεία συνεδριάζει ὑποχρεωτικῶς κατὰ δεκαπενθήμερον. Τὸ Συμβούλιον δύναται νὰ ἀναστειλῇ τὰς ἐργασίας αὐτῆς κατὰ τοὺς μῆνας τοῦ θέρους. Πᾶς ἑταῖρος ἀπουσιάζων ἀδικαιολογητῶς καὶ συνεχῶς ἐπὶ πέντε συνεδριάσεις διαγράφεται τοῦ καταλόγου τῶν μελῶν κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου βεβαιουῦντος τὸ γεγονός.

"Αρθρον 7ον.— Ἡ Ἐταιρεία διοικεῖται ὑπὸ Συμβουλίου ἧτοι : ἐνὸς Προέδρου, ἐνὸς Ἀντιπροέδρου, ἐνὸς Γενικοῦ Γραμματέως καὶ ὀκτῶ Συμβούλων, ἐκλεγομένων κατὰ τριετίαν ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως. Ὁ Πρόεδρος, Ἀντιπρόεδρος καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τὸν Ἰούλιον μῆνα ἐκάστου ἔτους.

"Αρθρον 8ον.— Ὁ Πρόεδρος ἀντιπροσωπεύει τὴν Ἐταιρείαν καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς σχέσεις καὶ ἐνώπιον πάσης δικαστικῆς καὶ διοικητικῆς ἀρχῆς, ὑπογράφει τὰ δικαστικὰ πληρεξούσια, καλεῖ αὐτήν, ὡς καὶ τὸ Δ. Συμβούλιον εἰς συνεδριάσεις, κηρύσσει τὴν ἔναρξιν καὶ λῆξιν αὐτῶν, δίδει καὶ ἀφαιρεῖ τὸν λόγον, θέτει τὰ ζητήματα εἰς ψηφοφορίαν καὶ ὑπογράφει τὰ ἔγγραφα καὶ πρακτικὰ, διατάσσει κατὰ τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Ἐταιρείας ἢ κατὰ τὰς ὑπ' αὐτῆς ψηφισθείσας πιστώσεις τὰς πληρωμὰς καὶ φροντίζει περὶ τῆς πλήρους ἐφαρμογῆς τοῦ Καταστατικοῦ καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων.

Πέντε Σύμβουλοι δύναται νὰ ζητήσωσι τὸν προσδιορισμὸν συνεδρίας δι' ὠρισμένα θέματα. Ὁ Πρόεδρος τότε ὑποχρεοῦται νὰ καλέσῃ τὸ Συμβούλιον.

"Αρθρον 9ον.— Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς συντάσσει καὶ συνυπογράφει τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, πάντα τὰ ἔγγραφα τῆς Ἐταιρείας, τηρεῖ μητρώον τῶν μελῶν αὐτῆς, τὰ βιβλία εἰσορχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων τὴν ἀλληλογραφίαν καὶ τὰς σφραγίδας τῆς

Ἑταιρείας. Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς εἶναι ταμίης καὶ ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης. Ὡς Ταμίης ἐνεργεῖ πᾶσαν εἰσπράξιν διὰ διπλοτύπων ἀποδείξεων καὶ τὰς πληρωμὰς δι' ἐνταλμάτων τοῦ Προέδρου καὶ κρατεῖ τὰ λογιστικὰ βιβλία. Καθ' ἕκαστον ἔτος ὑποβάλλει εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας συνερχόμενον κατ' Ἰούλιον μῆνα τὴν λογοδοσίαν αὐτοῦ καὶ τὸν διαχειριστικὸν ἀπολογοισμὸν τοῦ λήξαντος ἔτους.

Ἀρθρον 10ον.—Τὰ ἔσοδα τῆς Ἑταιρείας ἀποτελοῦνται 1) ἐκ τοῦ δικαιώματος ἔγγραφῆς, 2) ἐκ τοῦ ποσοῦ συνδρομῆς τῶν Ἑταίρων, 3) ἐκ τῶν εἰσπραξέων ἐκ διαλέξεων, ἐκδόσεων, μαθημάτων, 4) ἐκ δωρεῶν καὶ κληροδοτημάτων καὶ ὅσων ἄλλων ἤθελε προβλέψει τὸ Συμβούλιον, ὅπερ δικαιούται νὰ ρυθμίξῃ καὶ τὸ ποσοστὸν ἔγγραφῆς συνδρομῆς καὶ λοιπῶν ὡς ἄνω δικαιωμάτων τῆς Ἑταιρείας.

Τὸ Συμβούλιον ἀναικηρῶσει κατὰ πλειοψηφίαν Δωρητάς, Ἐδεργέτας καὶ Μεγάλους Ἐδεργέτας τῆς Ἑταιρείας ἐφ' ὅσον τὰ δωρούμενά ποσὰ ὑπερβαίνουσι τὰς 2.000, 5.000, καὶ 30.000 δραχμῶν.

Ἀρθρον 11ον.—Κατ' Ἰούλιον ἐκάστης τριετίας συνέρχεται τακτικῆς συνέλευσις τῶν τακτικῶν ἑταίρων ἀγγελομένη εἰδησεογραφικῶς διὰ δύο Ἀθηναϊκῶν Ἐφημερίδων ἡμερησίων. Ἡ Συνέλευσις λογίζεται ἐν ἀπαρτίᾳ ἐκπαρισταται τὸ 1/4 τοῦλάχιστον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν τακτικῶν ἑταίρων τῶν ἐκπληρωσάντων τὰς πρὸς τὸ Ταμεῖον ὑποχρεώσεις των. Μὴ ἐπιτευχθεῖσης ἀπαρτίας οἱ τακτικοὶ ἑταῖροι καλοῦνται ἐκ νέου ὅτε ἡ Συνέλευσις λογίζεται ἐν ἀπαρτίᾳ, ὅσοιδήποτε καὶ ἂν παρευρεθῶσιν. Αἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται κατὰ πλειοψηφίαν τῶν παρόντων. Εἰς τὰς Συνελεύσεις ταῦτα καλοῦνται καὶ οἱ ἐπίτιμοι ἑταῖροι καὶ οἱ ἔκτακτοι ἄνευ δικαιώματος ψήφου.

Ἀρθρον 12ον.—Τὸ Συμβούλιον ἐδρίσκειται ἐν ἀπαρτίᾳ ὅταν κατὰ τὰς συνεδριάσεις αὐτοῦ ἐδρίσκειται τὸ ἡμῖον τοῦλάχιστον τῶν μελῶν του. Τὸ Συμβούλιον ἀποφασίζει, πλὴν τῶν περιπτώσεων τῆς εἰσοδογῆς νέων ἑταίρων, κατὰ πλειοψηφίαν ἐν ἰσοψηφίᾳ νικώσης τῆς ψήφου τοῦ Προέδρου.

Ἀρθρον 13ον.—Πᾶσα περίπτωσις μὴ προβλεπομένη ἀνωτέρω καὶ ἐφ' ὅσον περὶ ταύτης δὲν προβλέπει ὁ νόμος 281 ρυθμίζεται δι' ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου λαμβανομένης κατὰ πλειοψηφίαν τῶν παρόντων.

Ἀρθρον 14ον.—Διὰ πᾶσαν ἀπόφασιν ἀναγκαιοῦσαν πρὸς διεθνή ἐκπροσώπησιν τῆς Ἑταιρείας εἰς διεθνή συνέδρια καὶ οἰασδήποτε φύσεως διεθνεῖς συγκεντρώσεις σχετικὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς Ἑταιρείας, ἠρμοδίον εἶναι τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας, ἀποφασίζον διὰ πλειοψηφίας τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ὡσαύτως ἠρμοδίον κηρύσσεται διὰ τοῦ παρόντος Καταστατικοῦ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας διὰ πᾶσαν ἀπόφασιν ἀφορῶσαν τὴν ἐκπροσώπησιν τῆς Ἑταιρείας διὰ μελῶν αὐτῆς εἰς οἰασδήποτε φύσεως Συμβούλια ἄλλων ὀργανισμῶν ἢ Κρατικὰς Ἐπιτροπὰς μελετῶν ἐφ' ὅσον ἤθελε τυχὸν ζητηθῆ ἢ συμμετοχὴ τῆς Ἑταιρείας δι' ἀντιπροσώπων αὐτῆς εἰς τὰ τοιαῦτα Συμβούλια ἢ Ἐπιτροπὰς.

Ἀρθρον 15ον.—Κατὰ τὴν πρώτην τριετίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ἡ Ἑταιρεία διοικεῖται ὑπὸ τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Προέδρου, Ἀντιπροέδρου καὶ Γενικοῦ Γράμματός, ἀναπυσομένης διὰ τῆς προσδήκης τῶν λοιπῶν ἰδρυτῶν καὶ συγκροτουμένης εἰς Συμβούλιον, ὅταν συμφώνως πρὸς τὸ παρὸν Καταστατικὸν ἀπαιτεῖται τοῦτο ὅπως ἀποφασίζῃ κατὰ τὰς ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὅροις διακρίσεις.

Ἀρθρον 16ον.—Ἡ Ἑταιρεία διαλύεται δι' ἀποφάσεως τῶν τριῶν τετάρτων τοῦλάχιστον τῶν ἐκπληρωσάντων τὰς ὑποχρεώσεις των τακτικῶν ἑταίρων λαμβανομένης εἰς δύο συνεχεῖς συνεδριάσεις. Κατὰ τὴν Συνέλευσιν ταύτην ἀποφασίζεται καὶ εἰς ποῖον θὰ περιέλθῃ ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας. (Ἀνεγνωρισθῆ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 9246)1932 ἀποφάσεως τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν).

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Πρόεδρος

ΜΙΧ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Πάρεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας
Ἐφηγητὴς Διοικ. Δικαίου Παν. Ἀθην.

Ἀντιπρόεδρος

ΔΗΜ. Μ. ΜΟΥΡΙΚΗΣ

Εἰσηγητὴς Συμβουλίου Ἐπικρατείας

Γενικὸς Γραμματεὺς

ΔΗΜΟΣΘ. ΜΙΡΑΣΓΕΤΖΗΣ

Διδ. Πανεπιστημίου, Δικηγόρος

Σύμβουλοι

ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΓΓ.
ΒΕΓΛΕΡΗΣ Φ.
ΒΕΖΑΝΗΣ ΔΗΜ.
ΔΕΡΤΙΛΗΣ Π.
ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ.
ΜΕΡΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ Γ.
ΤΣΑΤΣΟΣ Θ.

Τακτ. Καθηγητὴς Δημοσ. Οικονομίας Πανεπ. Ἀθηνῶν
Ἐφηγητὴς Διοικ. Δικαίου Πανεπ. Ἀθηνῶν
Ἐφηγητὴς Γεν. Πολιτειολογίας Πανεπ. Ἀθηνῶν
Ἐφηγητὴς Δημ. Οικονομίας Πανεπ. Ἀθηνῶν
Εἰσηγητὴς Συμβουλίου Ἐπικρατείας
Διευθυντὴς Ἐπιχειρηματικῶν Οικονομικῶν
Πάρεδρος Συμβ. Ἐπικρ. Ἐφηγ. Διοικ. Δικαίου
Ἐφηγητὴς Διοικ. Δικαίου Πανεπ. Ἀθηνῶν

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ Γ. †
ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔ.
ΑΓΑΘΟΝΙΚΟΣ Μ. †
ΛΑΜΠΡΙΝΟΠΟΥΛΟΣ Τ.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡ.
ΠΑΠΑΝΤΩΝΑΚΗΣ ΣΤ.
ΠΑΠΑΦΡΑΓΚΟΣ ΣΤ.
ΡΑΚΤΙΒΑΝ ΚΩΝΣΤ. †
ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ Ν. ΝΙΚ.
ΣΒΩΛΟΣ ΑΔΕΞ.
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑΚΟΣ Π.

Ὁμότιμος Καθηγητὴς Πανεπ. Ἀθηνῶν
Τακτ. Καθηγ. Διοικ. Δικαίου Πανεπ. Ἀθηνῶν.
Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας
Γεν. Διευθ. Ἐπιχειρηματικῶν Οικονομικῶν
τ. Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας
Ἀντιπρόεδρος Συμβ. Ἐπικρατείας
Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας
Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας
Τακτ. Καθηγ. Συνταγμ. Δικαίου Πανεπ. Ἀθηνῶν
Τακτ. Καθηγ. Συνταγμ. Δικαίου Πανεπ. Ἀθηνῶν
Ἀντιπρόεδρος Συμβ. Ἐπικρατείας

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Άγγελόπουλος Άγγ. Τακτ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Άγγελίδης Γ. Εισηγητής Συμβουλίου Επικρατείας
Βεγλερής Φαίδ. Ύφηγητής Πανεπ. Αθηνών, Δικηγόρος
Βεξανής Δημ. Ύφηγ. Γεν. Πολιτειολογίας Παν. Αθηνών
Γαζής Άνδρ. Δικηγόρος
Γεωργόπουλος Κωνστ. Ύφηγ. Συνταγμ. Δικαίου Πανεπ. Αθηνών.
Γραβάνης Σωτ. Δικηγόρος
Γρηγορίου Ν. Εισηγ. Συμβουλίου Επικρατείας
Δελιβάνης Δημ. Ύφηγ. Παν. Αθην.
Δερτιλής Παν. Ύφηγ. Παν. Αθηνών
Ζαριφόπουλος Γρηγ. Διτής Ύπ. Οικονομικών
Ζώρας Γεώργ. Καθηγ. Πανεπ. Ρώμης
Καλογερόπουλος Στεάτης Σ. Καθηγητής τής ΑΣΟΕΕ.
Καραβίδας Κ. Τμηματάρχης Άγροτ. Τραπεζής
Καραπάνος Γ. Εισηγητής Συμβουλίου Επικρατείας
Κασιμάτης Γρ. Καθηγητής Πανεπ. Θεσβνίκης
Κριτσέλης Γρ. Τμηματάρχης Έλεγκτ. Συνεδρίου
Κυριακόπουλος Ή. Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσβνίκης
Κυριακός Όθ. Εισηγητής Συμβουλίου Επικρατείας
Καρβελάς Διον. Πάρεδρος Συμβουλ. Επικρατείας
Κασκαρέλλης Νικ. Δικηγόρος
Λαμπίρης Ιωάν. Δικηγόρος
Λάμπρος Μιλτ. Γενικός Διευθυντής Πανεπ. Λέσχης
Λεοντίδης Κωνσταν. Τμηματάρχης Ύπουργ. Γεωργίας
Λιανόπουλος Ν. Διευθυντής Ύπ. Έσωτερικών
Μαραγκόπουλος Γ. Εισηγητής Συμβ. Επικρατείας

Μαρούδας Άναστ. Εισηγητής Συμβ. Επικρατείας
Ματθαίοπουλος Δημ. Διτής Σ.Ε.Κ.
Μαθρός Γεώργ. Ύφηγ. Πανεπιστημίου, Δικηγόρος
Μερτικόπουλος Θ. Διτής Ύπουργ. Οικονομικών
Μητρέλιας Χαρίλ. Πάρεδρος Συμβ. Επικρατείας
Μητσόπουλος Η. Διευθυντής Ύπ. Έργασίας
Μιράσγετζής Δημ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου, Δικηγόρος
Μουρίνης Δημ. Εισηγητής Συμβ. Επικρατείας
Μπουρόπουλος Ν. Εισηγητής Συμβ. Επικρατείας
Παπαχατζής Γεώργ. Πάρεδρος Συμβ. Επικρατείας, Ύφηγ. Πανεπ.
Ργκυκούδης Άντ. Πάρεδρος Συμβ. Επικρατείας
Ρουσσόπουλου Άγνή. Δικηγόρος
Σγουρίτσας Χρήστος. Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Σμπαρούνης Άδ. Γεν. Διτής Ύπουργείου Οικονομικών
Σπυρέπουλος Γ. Πάρεδρος Συμβουλ. Επικρατείας
Σταινόπουλος Μιχ. Πάρεδρος Συμβ. Επικρατείας, Ύφηγ. Πανεπ.
Ταβουλάρης Άντ. Εισηγητής Συμβ. Επικρατείας
Τενεκίδης Γ. Ύφηγ. Διεθνούς Δικ. Παν. Αθηνών
Τσιμαράτος Διον. Εισηγ. Συμβ. Επικρατείας
Τσάτσος Θ. Ύφηγ. Πανεπ., Δικηγόρος
Τσάτσος Κ. Καθηγ. Πανεπιστημίου Αθηνών
Τσιριντάνης Άλ. Καθηγ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Δικηγόρος
Χαρμπούρης Γεωρ. Πάρεδρος Συμβ. Επικρατείας

ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Άδαμόπουλος Η. Δικηγόρος
Γιλσβάνης Ι. Δικηγόρος
Γούτος Μ. Ύποδ. Υ.Κ.Α. Πειραιώς
Δασκαλάκης Γεώργ. Διδ. Πανεπ. Αθηνών
Δελούκας Ν. Δικηγόρος
Έξαρχος Ν. Δικηγόρος
Θεοτόκης Σπυρ. Πολυτευτής
Κέλιος Δημ. Δικηγόρος
Παναγιωτόπουλος Άνδρ. Έπιθεωρητής Άγροφυλακής
Πανόπουλος Παν. Δικηγόρος

Παπαδημητρίου Άν. Δικηγόρος
Παπακυριακού Κ. Δικηγόρος
Παπασωτηρίου Χαρ. Έπιθεωρητής Άγροφυλακής
Πολυγένης Ιωάννης Δικηγόρος
Πετρί ης Η. Διευθυντής Σχολείου Συνεταρ. Ύπαλλήλων
Ράγκας Σόλων Δικηγόρος
Στ'υρόπουλος Κων. Δικηγόρος
Χαλιλιόπουλος Γεώρ. Δικηγόρος
Χατζησπύρου Χαράλ. Έπιθεωρητής Άγροφυλακής

Ο ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΩΝ*

Α

Κατά τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ἰσχύοντος ἤδη Συντάγματος τοῦ 1911, «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει ἀναποσπαστῶς ἠνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης καὶ πάσης ἄλλης ὁμοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τηροῦσα ἀπαρασαλεύτως, ὡς ἐκεῖναι, τοὺς τε ἱεροῦς, ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις· εἶναι δ' αὐτοκέφαλος, ἐνεργοῦσα ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης Ἐκκλησίας τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς δικαιώματα καὶ διοικεῖται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀρχιερέων».

Ἡ ὡς ἄνω περὶ Ἐκκλησίας συνταγματικὴ διάταξις εὐρητα ἀπαρᾶλᾶκτως διατυπωμένη καὶ εἰς τὰ προηγούμενα Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1844 καὶ 1864, ὡς καὶ εἰς τὸ μέχρι πρό τινος ἰσχύσαν Σύνταγμα τοῦ 1927.

Διὰ τῆς ἀνωτέρω διατάξεως καθιεροῦνται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δογματικὴ ἐνότης τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας¹, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῆς, ἐνεργοῦσης ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς δικαιώματα.

Ὡς ἐκ τῆς σαφοῦς διατυπώσεως τῆς διατάξεως ταύτης τοῦ Συντάγματος προκύπτει, δι' αὐτῆς καθιερώθη, ἀπλῶς, αὐτοδιοίκησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, οὐχὶ δὲ αὐτοτέλεια καὶ ἀνεξαρτησία αὐτῆς ἐναντι τῆς Πολιτείας· ἠθελήθη, δηλονότι, διὰ τοῦ Συντάγματος, ὅπως ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρισθῆ ὡς αὐτοδιοικούμενος ὄργανισμὸς δημοσίου δικαίου διὰ τὴν καλυτέραν ἐπίτευξιν τοῦ παρ' αὐτῆς ἐπιδιωκομένου ἠθικοῦ σκοποῦ, δρῶν

* Μελέτη ἀνακοινωθεῖσα εἰς τὴν «Ἐταιρείαν Διοικητικῶν Μελετῶν» κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 7 Ἀπριλίου 1938.

¹ Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης τοῦ Συντάγματος κατοχυρώθησαν μόνον οἱ κανόνες καὶ αἱ παραδόσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ θερησκευτικὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἅτινα, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, εἶναι ἀμετάβλητα, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ κανόνες οἱ ἀναφερόμενοι εἰς ζητήματα διοικητικῆς ἀποκλειστικῶς φύσεως, ἅτινα, οὐ μόνον δὲν ἔχουσι τὴν ἐσωτερικὴν σημασίαν τῶν δογματικῶν, ἀλλὰ καί, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, ρυθμίζονται συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς περιστάσεις τῆς κοινωνίας (Σ. Ε. 139/30).

καὶ ὑφιστάμενος ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς Πολιτείας. Τὸ ὅτι δὲ ἡ διὰ τοῦ Συντάγματος καθιερωθεῖσα αὐτοτέλεια τῆς Ἐκκλησίας καθιερώθη ἐναντι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, οὐχὶ δὲ καὶ ἐναντι τῆς Πολιτείας, προκύπτει, ἀναμφισβητήτως, καὶ ἐκ τῶν ἱστορικῶν λόγων, οἵτινες ἤγαγον εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου. Ἡδὴ ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἤρξατο, προσεξάρχοντος τοῦ Κοραΐ, ζωηρῶς ἀγὼν ὑπὲρ τῆς διοικητικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ὅσον ἐκρίνετο ὅτι ἦτο ἀπροσπὲς ὁ ἐλεύθερος κληρὸς νὰ ὑπακούῃ εἰς διαταγὰς Πατριαρχοῦ ἐκλεγομένου ἀπὸ τύραννον, ὅστις κατεδίκασε τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν καὶ συνίστα τοῖς Ἕλλησιν ὑποταγὴν. Ἀποτέλεσμα τῶν κρατουσῶν τότε ἀντιλήψεων, ἄς, μεταγενεστέρως, υἱοθέτησε καὶ ὁ Καποδίστριας, ἦτο ἡ ἔκδοσις τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 23 Ἰουλίου 1833 τῆς «διακηρύξεως περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας». Τὸ περιεχόμενον τῆς διακηρύξεως ταύτης ἐπανελάβον, ἐν συνεχείᾳ, καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα Συντάγματα τοῦ 1844, ἐν ἄρθρῳ 2, τοῦ 1864, ἐν ἄρθρῳ 2, τοῦ 1911, ἐν ἄρθρῳ 2, καὶ τοῦ 1927, ἐν ἄρθρῳ 1. Τέλος, δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι κατ' οὐδεμίαν περιόδον τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀνεγνωρίσθη αὕτη ὡς ἰδιαιτέρα ἔξουσία, ἀλλ' ὡς ἰδιαιτέρα ἐντὸς τῆς Πολιτείας ἀρχή, ἔχουσα, ἀπλῶς, ἰδίαν δικαιοδοσίαν καὶ ἰδιαίτερα δικαιώματα, ἅτινα ἦσκει πάντοτε ἐντὸς τῆς Πολιτείας. Πάντοτε ὁμοῦ, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε καὶ νομοθετικῶς ἐρρυθμίσθη τὸ ζήτημα τοῦτο, καθιερώθη τὸ ἀπρόσβλητον τῶν περὶ τὸ δόγμα διατάξεων τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ τῆς νομοθετικῆς ὁδοῦ, ἀσχέτως τῆς ὀνομασίας τῶν διατάξεων τούτων ὡς ὄρων, ὁμολογιῶν ἢ συμβόλων· ὁ Πατριαρχὸς μάλιστα Φώτιος, ἀπηχῶν προδῆλως, τὰς κρατούσας τότε παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Πολιτείᾳ ἀντιλήψεις, ἔλεγεν ὅτι «τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατείας καὶ διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἴωθεν». Τέλος, καὶ κατὰ τὸ ἤδη ἰσχύον δίκαιον (ἄρθρον 24 τοῦ κώδικ. 5438 καταστατικοῦ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας Νόμου) ὑπόκεινται εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς Πολιτείας καὶ αἱ ἀφορῶσαι τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν καὶ διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας πράξεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, αἵτινες δέον νὰ κυρῶνται διὰ Διαταγμάτων.

Κατ' ἀκολουθίαν τῶν προεκτεθέντων, ἡ Ἐκκλησία, ἀποτελοῦσα, κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον, αὐτοτελεῆ καὶ αὐτοδιοικούμενον ὄργανισμὸν μὲ ἰδίαν, ἀπλῶς, δικαιοδοσίαν, ἀποτελεῖ τμήμα τῆς ὅλης διοικήσεως, αἱ πράξεις δὲ αὐτῆς, ὡς ἀσκούσης κρατικὴν λειτουργίαν, ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα διοικητικῶν πράξεων καί, ὡς τοιαῦται, ὑπόκεινται, κατ' ἀρχήν, εἰς τὸν ἐπὶ ἀκυρώσει ἔλεγχον παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Τούτων τεθέντων, ἐρωτᾶται ἤδη: Ποία εἶναι ἡ ἔκτασις τοῦ παρὰ τοῦ Σ.τ.Ε.

καὶ παντὸς ἔτι δικαστηρίου ἀσκουμένου ἐλέγχου ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν· εἰδικώτερον δ' ἐρωτᾶται ἐὰν αἱ πράξεις αὐταὶ εἶναι ἐλεγκταὶ καθ' οἰονδήποτε περιεχόμενον αὐτῶν.

Κατ' ἀρχήν, δὲν καταλείπεται ἀμφιβολία, ὅτι αἱ κατ' ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τῆς κειμένης νομοθεσίας ἐκδιδόμεναι καὶ εἰς θέματα διοικητικὰ ἀφορῶσαι πράξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ὑπόκεινται, ἀπολύτως, εἰς τὸν ἐπὶ ἀκυρώσει ἔλεγχον τοῦ δικαστοῦ τῆς ὑπερβάσεως ἐξουσίας. Οὐχ' ἦττον ὅμως, οὐδαμῶς δύναται ἐν συνεχείᾳ νὰ θεωρηθῆ ἀποκλειόμενος ὁ ἔλεγχος τῶν πράξεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν καὶ ὁσάκις αὐταὶ ἐκδίδονται οὐχὶ κατ' ἐφαρμογὴν τῆς κειμένης νεωτέρας διοικητικῆς νομοθεσίας, ἀλλ' ἀναφέρονται εἰς θέματα δογματικὰ ἢ λατρείας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ὁρθῆς παρὰ τούτων ἐφαρμογῆς ἢ τῆς παραβιάσεως τῶν κειμένων καὶ ἀφορώντων τὸ δόγμα ἢ τὴν θείαν λατρείαν ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων καὶ διατάξεων, αἵτινες, κατοχυρωθεῖσαι διὰ τοῦ Συντάγματος, ἔχουσιν ἰσχὺν συντακτικῶν διατάξεων. Οὕτω, ἀσφαλῶς, καθ' ἡμᾶς, δύναται νὰ ὑποβληθῆ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Σ.τ.Ε. καὶ νὰ ἀκυρωθῆ ἀπόφασις, π. χ., τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας ἀπαγορεύουσα τὴν ἐν τοῖς ναοῖς λατρείαν τῶν εἰκόνων ἢ καταργοῦσα τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος ἢ τοῦ γάμου. Αἱ τοιαῦται πράξεις τῆς Ἐκκλησίας, προσκρούουσαι, εὐθέως, εἰς τοὺς κειμένους ἱεροὺς νόμους, ὧν τὴν τήρησιν ἐπιτάσσει κατηγορηματικῶς τὸ ἰσχύον Σύνταγμα, εἰσὶν ἀκυροὶ καὶ δέον ὡς τοιαῦται νὰ ἀναγνωρισθῶσι καὶ παρὰ τῆς οἰκείας δικαστικῆς ἀρχῆς· θὰ ἦτο, ἄλλως, ἀνακόλουθος ἢ ἐξαιρέσις ἀπὸ τοῦ δικαστικοῦ ἐλέγχου τῶν πράξεων τούτων τῆς Ἐκκλησίας, καίτοι αὕτη ὑφίσταται καὶ ἐνεργεῖ ἐν τῷ ὅλῳ πλαισίῳ τῆς Πολιτείας τῆς ὁποίας τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι πρόδηλον διὰ τὴν παραφυλακὴν τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐν γένει κανόνων· οὔτε, τέλος, ἀπὸ ἀπόψεως σκοπιμότητος δύναται νὰ θεωρηθῆ συμφέρουσα ἢ ἔλλειψις παντὸς δικαστικοῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῶν ἰδιαιτέρως ἐνδιαφερόντων τὴν τε Πολιτείαν καὶ τοὺς πολίτας θεμάτων τῆς πνευματικῆς ἀρμοδιότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἀντιθέτως μάλιστα, ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων, τῶν ἀφορώντων τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν πολιτῶν, παρίσταται ἰδιαζόντως εὐλογον καὶ ἠθέτημένον τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Πολιτείας. Ἡ δυναμένη τυχόν, νὰ ὑποστηρικθῆ ἐκδοχὴ, ὅτι αἱ ἀφορῶσαι τὴν θείαν λατρείαν καὶ τὸ δόγμα πράξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν στεροῦνται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τοῦ χαρακτῆρος πράξεων διοικητικῶν Ἀρχῶν, τῶν ἐκκλησιαστικῶν τοιούτων μὴ θεωρουμένων, πάντοτε, καὶ ὡς διοικητικῶν ἀρχῶν, ἀποκρούεται διὰ τοὺς ἀκολουθοῦσους λόγους : Α') Διότι, κατὰ τὸ ἰσχύον δίκαιον, δὲν εἶναι νοητὸς διχασμὸς τῆς ἰδιότητος τῆς Ἐκκλησίας (τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν) ὡς ὀργανισμοῦ κειμένου ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὅλης Διοικήσεως καὶ ὡς ὀργανισμοῦ ἐν μέρει ἀσχέτου καὶ ἀνεξαρτήτου αὐτῆς.

ἐφ' ὅσον ἡ πραγματώσις τοῦ σκοποῦ τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἀποκλειστικῶς δημόσιον σκοπόν· καὶ Β') Διότι αἱ τοιοῦτου περιεχομένου (ἀφορώντος, δηλονότι, τὴν θεϊαν λατρείαν καὶ τὸ δόγμα) πράξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἐμπίπτουσαι, προδήλως, εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ Δημοσίου οὐχὶ δὲ τοῦ Κοινοῦ Δικαίου, συντελοῦνται μονομερῶς καὶ κυριαρχικῶς καὶ κατὰ μεθόδους καὶ κανόνας προσιδιάζοντας εἰς τὸ Δημόσιον Δίκαιον. Ἐντεῦθεν καὶ αἱ πράξεις αὗται τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν φύσιν αὐτῶν ἀποτελοῦσιν ἐκτελεστὰς διοικητικὰς πράξεις, ὑποκειμένας, ὡς τοιαύτας, εἰς τὸν ἐπὶ ἀκυρώσει ἔλεγχον παρὰ τοῦ δικαστοῦ τῆς ὑπερβάσεως ἐξουσίας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, αἱ πράξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν δὲν παραβιάζεται ἀμέσως κανὼν τις δικαίου, δὲν δύνανται περαιτέρω, κατὰ τὸ οὐσιαστικὸν πλέον περιεχόμενον αὐτῶν, νὰ ἐλεγχθῶσι παρὰ τοῦ Σ.τ.Ε., καθόσον ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἡ κατ' οὐσίαν κρίσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ἐστὶ κυριαρχική, πλὴν τῆς περιπτώσεως τῆς παραβάσεως νόμου, δηλονότι συνοδικοῦ τινος ἢ ἀποστολικοῦ κανόνος. Κατ' ἀκολουθίαν, πράξις ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἀναφερομένη, π.χ., εἰς τὴν θεϊαν λατρείαν καὶ ρυθμίζουσα θέμα τι ταύτης, δύναται, κατ' ἀρχήν, νὰ προσβληθῇ παραδεκτικῶς ἐνώπιον τοῦ Σ.τ.Ε., παρὰ τοῦ ὁποίου ὀφείλει νὰ ἐλεγχθῇ ὡς πρὸς πάντα τὰ κεφάλαια, ἐκτὸς τοῦ ἀναγομένου εἰς οὐσιαστικὴν ἐκτίμησιν· οὕτω, θὰ ἐλεγχθῇ παρὰ τοῦ Σ.τ.Ε. ἡ ἀρμοδιότης τῆς ἐκδούσης τὴν προσβληθεῖσαν διοικητικὴν πράξιν ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ θὰ ἀκυρωθῇ ἢ προσβληθεῖσα ἀπόφασις ἐὰν κριθῇ ὅτι αὕτη ἐξεδόθη, π.χ., οὐχὶ παρὰ τῆς κατὰ νόμον δικαιουμένης πρὸς ἐκδοσιν αὐτοῦ Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ παρὰ τῆς ὀλιγαριθμοῦ Ἱερᾶς Συνόδου.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, κληθὲν ἵνα δικάσῃ ἐπὶ προσφυγῶν κατὰ πράξεων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἐδέξατο ὅτι αἱ πράξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν δύναται νὰ ἀποτελέσωσιν ἀντικείμενον προσβολῆς δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως μόνον εἰς αἷς περιπτώσεις αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ καλοῦνται ὅπως ἐφαρμόσωσι διατάξεις τῆς κειμένης νομοθεσίας, ἀναφερομένας, ἀποκλειστικῶς, εἰς θέματα διοικητικά, ὅτε καὶ μόνον αἱ σχετικαὶ ἐκκλησιαστικαὶ πράξεις φέρουσι χαρακτῆρα διοικητικῶν πράξεων², οὐχὶ

2 Οὕτω, ἐκρίθη ὅτι ἀποτελοῦσιν ἐκτελεστὰς διοικητικὰς πράξεις δευτικὰς προσβολῆς διὰ τοῦ ἐνδίκου μέσου τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως : αἱ ἀποφάσεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν περὶ διορισμοῦ ἱερέως ὡς προσωρινοῦ ἢ τακτικοῦ ἐφημερίου (Σ.Ε. 139|30), ἢ περὶ ἀνακηρύξεως ἱερέως ὡς ὑποψηφίου ἐφημερίου πράξις τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου (Σ.Ε. 75|33), αἱ ἀποφάσεις τῶν Μητροπολιτικῶν Συμβουλίων, ἐνεργούντων ὡς συλλογικῶν διοικητικῶν ὀργάνων (Σ.Ε. 202, 343|33), αἱ περὶ τοῦ κύρους ἐκλογῆς ἐφημερίου πράξεις τῶν ἀρμοδίων Μητροπολιτῶν (Σ.Ε. 590|33, 831|34), αἱ ἀποφάσεις τῶν οἰκείων Μητροπολιτῶν περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν ἐφημερίων ἐκ

δὲ καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν ³. Ἡ τοιαύτη ὁμως ἄποψις, ἀπολύτως ἐφαρμοζομένη, ὡς συνέπειαν μὲν ἔχει τὴν ἀπόρριψιν ὡς ἀπαράδεκτου, πάσης προσφυγῆς κατὰ ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ἀναγομένης εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ διέποντος τὴν ἐν γένει λατρείαν, τὸ δόγμα καὶ τὰς ἱεροτελεστίας δικαίου, ἄνευ ἐρεύνης τῆς τηρήσεως τῶν περὶ ἀρμοδιότητος, χρονικῶν ὁρίων καὶ διαδικασίας, ἐν γένει, διατάξεων τῆς κειμένης καὶ νεωτέρας ἐπι νομοθεσίας, ὡς ἀρχὴν δὲ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς ἐκτεθείσης ἀπόψεως, ὅτι αἱ πράξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὅσον δὲν συντρέχει ἐν τῶν γνωστῶν καὶ ἀπολύτως διαγεγραμμένων ἀπαράδεκτων, ἀποτελοῦσιν ἐκτελεστάς πράξεις διοικητικῶν ἀρχῶν, καθ' ὅσον ὁ ἐπιδιωκόμενος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας σκοπὸς ἀποτελεῖ ἀποκλειστικῶς δημόσιον τοιοῦτον. Ὡς δ' εἴρηται, καὶ αἱ ἀφορῶσαι τὰς τελετὰς καὶ τὴν θείαν λατρείαν ἐκκλησιαστικαὶ ἀποφάσεις, συντελούμεναι μονομερῶς καὶ κυριαρχικῶς καὶ κατὰ κανόνας καὶ μεθόδους προσιδιάζοντας εἰς τὸ Δημόσιον Δίκαιον, ἀποτελοῦσι καὶ αὗται ἐκτελεστάς διοικητικὰς πράξεις, αἵτινες, ὡς τοιαῦται ὑπόκεινται, κατ' ἀρχὴν, εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀκυρωτικοῦ δικαστοῦ. Εἶναι ὁμως, ἀφ' ἑτέρου, πρόδηλον ὅτι, λόγῳ τῆς εἰδικῆς λεπτότητος τῶν ἀφορῶντων τὴν θείαν λατρείαν, τὸ δόγμα καὶ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν, ἐν γένει, θεμάτων, δημιουργεῖται εὐλογος δισταγμὸς πρὸς ἔλεγχον τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας σχετικῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Ἐν τοιαύτῃ ὁμως περιπτώσει ἐνδείκνυται, ἐπιστημονικῶς, ἡ νομοθετικὴ διατύπωσις τῆς εἰδικῆς ἀρχῆς, ὅτι αἱ πνευματικαὶ πράξεις τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦσιν ἰδίαν κατηγορίαν ἐκκλησιαστικῶν πράξεων, ἀνάλογον, ἐν μέρει, πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς διοικητικῆς νομολογίας διαπλασθεῖσαν καὶ παρὰ τοῦ ἡμετέρου δικαίου υἱοθετηθεῖσαν κατηγορίαν τῶν κυβερνητικῶν πράξεων, αἵτινες διαφεύγουσι τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀκυρωτικοῦ δικαστοῦ.

Ὡς γνωστόν, ὑπὸ τῆς γαλλικῆς νομολογίας διεμορφώθη, ἐκ λόγων σκοπιμότητος, κυρίως, ἡ ἀρχὴ ὅτι ὠρισμένη κατηγορία διοικητικῶν πράξεων δὲν ὑπόκειται εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, λόγῳ τῆς ἰδιαιτέρας φύσεως αὐτῶν, ἡ κατηγορία δ' αὕτη τῶν διοικητικῶν πράξεων ἀποτελεῖ τὰς λεγομένας κυβερνητικὰς πράξεις. Κατ' ἀνάλογον, μερικὴν ὁμως ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἦν παρ' ἡμῶν υἱοθέτησεν

τῶν καθηκόντων τῶν λόγῳ συμπληρώσεως παρ' αὐτῶν τοῦ νομίμου ὁρίου ἡλικίας. (Σ.Ε. 377]36) κλπ.

3 Οὕτω, καίτοι δὲν ἀποκλείεται, κατ' ἀρχὴν, ἡ προσφυγὴ κατὰ πράξεων διοικητικῶν τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὁ ἔλεγχος ὁμως δὲν ἐκτείνεται εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καθ' ὅν εἶναι ἀπαράδεκτος ἡ σχετικὴ προσφυγὴ. Τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ θέμα τοῦ ἐλέγχου τοῦ κύρους ἐκλογῆς ἡγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς (Σ.Ε. 1093]36).

ὁ «περὶ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας» νόμος 3713, ἐν ἀρθρῷ 46, δύναται νὰ διαπλάσθῃ παρ' ἡμῖν ἢ ἀρχὴ τῶν πνευματικοῦ περιεχομένου πράξεων τῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες, καίτοι ἐκτελεσθαὶ διοικητικαὶ πράξεις, θὰ διαφεύγουσιν, ἐν μέρει, τὸν ἔλεγχον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ πνευματικὸν αὐτῶν περιεχόμενον, ὑποκείμενα εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας κατὰ τὸ λοιπὸν περιεχόμενον αὐτῶν. Οὕτω αἱ ἀφορῶσαι τὴν θείαν λατρείαν καὶ τὸ δόγμα πράξεις τῆς Ἐκκλησίας θὰ ὑπόκεινται μὲν, κατ' ἀρχὴν, εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀκυρωτικοῦ δικαστοῦ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ὁρθότης παρ' αὐτῶν ἐφαρμογῆς τῶν μὴ ἀφορώντων αὐστηρῶς καὶ ἀποκλειστικῶς τὸ δόγμα κανόνων (π.χ. τῶν κανόνων τῶν ἀφορώντων τὴν ἀρμοδιότητα, τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀποφάσεων παρὰ τῶν Οἰκουμενικῶν ἢ τῶν Τοπικῶν Συνόδων), δὲν θὰ ὑπόκεινται ὅμως, περαιτέρω, αἱ αὐταὶ πράξεις εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Σ.τ.Ε. ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ὁρθότης παρ' αὐτῶν ἐφαρμογῆς τῶν κειμένων καὶ ἀφορώντων εἰδικῶς τὸ δόγμα ἱερῶν κανόνων καὶ διατάξεων.

Ἡ νομοθετικὴ καθιέρωσις τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς φρονοῦμεν, ὅτι δὲν θέλει προσκρούσει εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 102 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927 (ὅπερ διετηρήθη ἐν ἰσχύϊ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. Ζ' τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1935 Συντακτικῆς πράξεως) καὶ τὸ ὁποῖον ὁρίζει, ὅτι εἰς τὸ Σ.τ.Ε. ἀνήκει ἢ κατ' αἴτησιν ἀκύρωσις τῶν πράξεων τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν δι' ὑπέρβασιν ἐξουσίας ἢ διὰ παραβάσιν νόμου, κατὰ τὰ εἰδικώτερον διὰ νόμου ὁριζώμενα. Κατ' ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως ταύτης τοῦ Συντάγματος, ἐκρίθη ὅτι διάταξις νόμου ἀποκλείουσα γενικῶς τὴν ὑπὸ τοῦ Σ.τ.Ε. ἀκύρωσιν διοικητικῆς πράξεως κατ' οὐσίαν παρανόμου θὰ ἀντέφασκεν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τοῦ ἀρθροῦ 102 τοῦ Συντάγματος, καθόσον, οὕτω, θὰ ἠδύνατο νὰ περιαχθῇ ὁ θεσμὸς τοῦ ἐλέγχου τῶν διοικητικῶν πράξεων εἰς οὐσιαστικὴν ἀνυπαρξίαν⁴. Διάταξις ὅμως νόμου μὴ ἀποκλείουσα «γενικῶς» τὸν ἔλεγχον παρὰ τοῦ Σ.τ.Ε. παρανόμου τινὸς διοικητικῆς πράξεως (ἐν προκειμένῳ δὲ ἐκκλησιαστικῆς), ἀλλὰ περιορίζουσα αὐτὸν λελογισμένως καὶ δὴ ἐπὶ θεμάτων, ἅτινα καθορίζουσι τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων οὐχὶ πρὸς τὰς κοσμικὰς ἐξουσίας, ἀλλὰ πρὸς τὴν Θεότητα, δὲν θὰ ἀντέκειτο, φρονοῦμεν, πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 102 τοῦ Συντάγματος, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἔχει ἀπονεμηθῆ ἀνεκάθεν ἀποφασιστικὴ ἀρμοδιότης εἰς εἰδικάς, αὐτοδιοικουμένας ἀρχάς, τὰς ἐκκλησιαστικὰς.

⁴ Ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τοῦ διὰ τοῦ περιφήμου νόμου τῆς 9 Δεκεμβρίου

⁴ Βλ. σχετικῶς Σ τ ἄ μ ο υ Π α π α φ ρ ἄ γ κ ο υ : «Πορίσματα ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας», ἐκδ. β', 1935, σελ. 152 κ. ἐπ. Ἐπίσης ἀπ. Σ.Ε. 805|31, 1125|34 καὶ, ἰδίως, 97|37.

1905 συντελεσθέντος χωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, εἶχε καθιερωθῆ ῥητῶς, διὰ τῶν διατάξεων τῶν ἀρθρῶν 6 καὶ 7 τοῦ ὄργανικοῦ τῆς Καθολικῆς θρησκείας νόμου τῆς 18 Germinal an X, εἰδικὴ προσφυγὴ ἐνώπιον τοῦ Conseil d'État, ἢ recours comme d'abus (ἢ κατὰ τὸ προῖσχυσαν δίκαιον γνωστῆ προσφυγῆ ὑπὸ τὸ ὄνομα appel comme d'abus), ἣτις ἤσκειτο κατὰ πάσης πράξεως διοικητικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Οἱ θεμελιούντες τὴν προσφυγὴν ταύτην λόγοι, ἀναγραφόμενοι ῥητῶς ἐν τῷ ἀρθρῷ 6 τοῦ εἰρημένου νόμου τῆς 18 Germinal an X παρδείχον, λόγῳ τῆς διατυλώσεως αὐτῶν, στάδιον εὐρυτάτου ἐλέγχου, ὥστε νὰ διασφαλίζηται ἡ ἀπόλυτος τήρησις τῶν διεπιστῶν τὴν γαλλικὴν Ἐκκλησίαν διατάξεων, κανόνων καὶ παραδόσεων· εἰδικώτερον, οἱ λόγοι οὗτοι ἦσαν οἱ ἀκόλουθοι: α') ἀντιποίησις ἢ υπέρβασις ἐξουσίας, β') παράβασις νόμων καὶ κανονισμῶν τοῦ Κράτους, γ') παραβίασις τῶν ἀρχῶν τῶν καθιερωμένων ὑπὸ τῶν κανόνων τῶν παραδεδωμένων ἐν Γαλλίᾳ, δ') ἐπιβουλή κατὰ τῶν προνομίων καὶ ἐθίμων τῆς Ἐκκλησίας, ε') πᾶσα ἐνέργεια ἢ ἀπόπειρα ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς λατρείας προσβάλλουσα τὴν τιμὴν τῶν πολιτῶν ἢ ταράττουσα αὐθαιρέτως τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν καὶ ἄγουσα εἰς καταδυναστεύσεις, ὕβριν ἢ δημόσιον σκάνδαλον. Καθισταμένης τυχόν, δεκτῆς τῆς προσφυγῆς, ἠκυροῦτο ἡ καθ' ὑπέρβασιν ἐξουσίας ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις.

Μετὰ τὸν καθιερωθέντα ὁμως διὰ τοῦ νόμου τῆς 9 Δεκεμβρίου 1905 ἀπόλυτον χωρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, ἀφ' οὗ καὶ ἔπαυσεν οἰσοδῆποτε ἔλεγχος καὶ προστασία τοῦ Κράτους ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, κατηργήθη καὶ ἡ μέχρι τότε ἰσχύουσα εἰδικὴ προσφυγὴ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου παύει πλέον οἰσοδῆποτε διοικητικὸς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἔλεγχος, τῆς θρησκείας ἀποτελούσης ὑπόθεσιν καθαρῶς ἰδιωτικῆν.

Β'

Χαρακτηριστικὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιοδοσιῶν εἶναι ὅτι ἡ σύστασις αὐτῶν ἐγένετο πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας καὶ τῆς τιμωρίας τῶν ὑποπιπτόντων εἰς παράπτωμα ὡς πρὸς τὰ χρέη καὶ τὰ καθήκοντα τῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν. Τὰ ἐκκλησιαστικά, δηλονότι δικαστήρια, τῶν ὁποίων τὴν σύστασιν καὶ δικαιοδοσίαν προβλέπει καὶ ρυθμίζει ἤδη ὁ νόμος 5383 τοῦ 1932, ἀποτελοῦσιν ἀπλῶς, πειθαρχικὸς δικαιοδοσίας, χωρὶς ἀντιστοίχως, νὰ κέκηνται ἀρμοδιότητά τινα ἐπὶ διαφορῶν ἀστικῆς φύσεως ἢ ἐπὶ ὑποθέσεων ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ.

Διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς κατὰ τὰ ἀνωτέρω πειθαρχικῆς κατὰ τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἐξουσίας, ἰδρυθήσαν ὑπὸ τῆς κειμένης νομοθεσίας ἴδια ἐκκλησιαστικά δικαστήρια· εἰδικώτερον δέ, προκειμένου περὶ διώξεως

κληρικῶν (πλὴν ἀρχιερέων) καὶ μοναχῶν, ἐν ἐπισκοπικὸν δικαστήριον καὶ δύο συνοδικὰ δικαστήρια (ἐν πρωτοβάθμιον καὶ ἐν δευτεροβάθμιον), προκειμένου δὲ περὶ πειθαρχικῆς διώξεως ἀρχιερέων, ἐν πρωτοβάθμιον καὶ ἐν δευτεροβάθμιον δικαστήριον τέλος, διὰ τὴν ἄσκησιν πειθαρχικοῦ ἐλέγχου κατὰ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὰς ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν συνοδικῶν αὐτῶν καθηκόντων παραβάσεις, ἰδρῦθη ἴδιον διὰ τοὺς συνοδικοὺς ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον.

Δέον, κατ' ἀρχήν, νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικὰ ταῦτα δικαστήρια, καίτοι ἀποφαίνονται ἐπὶ τῶν πειθαρχικῶν παραβάσεων τῶν κληρικῶν καὶ τῶν μοναχῶν, αἵτινες θὰ ἠδύναντο, ἐνδεχομένως, νὰ κολασθῶσι δι' ἀποφάσεων τῶν συνήθων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἄνευ ἰδρύσεως εἰδικῶν δικαιοδοσιῶν, κέκτηνται, ἀναμφισβητήτως, τὴν μορφήν διοικητικῶν δικαστηρίων, ἐφόσον ὁ «περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων» 5383 νόμος (1932—110) ἠθέλησε νὰ ἰδρῦσῃ διοικητικὰ δικαστήρια, ἅτινα, δυνάμει εἰδικῶν τοῦ νόμου τούτου διατάξεων, τηροῦσιν ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν συνταγματικὴν ἐγγύησιν τοῦ εἰδικῶς ἠτιολογημένου τῶν ἀποφάσεων (ἄρθρον 123), ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰδικὴν καὶ πλήρη ἀποδεικτικὴν καὶ ἀκροαματικὴν διαδικασίαν (πρβλ. ἄρθρα 34 - 122). Ἔτι πλέον, διὰ τοῦ αὐτοῦ 5383 νόμου, καθιερώθη, κατὰ πλήρη ἐφαρμογὴν τῶν ἐπὶ διοικητικῶν δικαιοδοσιῶν κρατούντων, ἡ ἄσκησις ἐνώπιον τοῦ αὐτοῦ ἢ τῶν δευτεροβαθμίων δικαστηρίων τῶν ἐνδίκων μέσων τῆς ἀνακοπῆς καὶ τῆς ἐφέσεως (ἄρθρα 126, 133 καὶ 134), ὡς καὶ τὸ ἐκτελεστὸν τῶν τελεσιδικίων καταδικαστικῶν ἀποφάσεων, αἵτινες ἐκτελοῦνται τῇ συνδρομῇ τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς (ἄρθρα 151 καὶ 153). Ἀμφιβολίαν τινὰ δημιουργεῖ ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 118 τοῦ εἰρημένου 5383 νόμου, καθ' ἣν ἡ συζήτησις ἐνώπιον τῶν ἐπισκοπικῶν δικαστηρίων διεξάγεται προφορικῶς μὲν, ἀλλ' οὐχὶ δημοσίᾳ. Ἀνάλογος ρητὴ διάταξις δὲν ὑφίσταται ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων. Ἡ διάταξις ὅμως αὕτη, ὡς ἀντικειμένη εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 105 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927 (ὅπερ διετηρήθη ἐν ἰσχύϊ) καὶ τοῦ ἄρθρου 92 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911, δὲν δύναται νὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς. Οὕτε, ἄλλως τε, δύναται τις νὰ ἀχθῇ ἐξ αὐτῆς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἀποτελοῦσι συλλογικὰ ὄργανα τῆς Διοικήσεως, εἰς ἃ ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ νόμου ἡ τήρησις, ἀπλῶς, ὠρισμένης διαδικασίας, καθόσον ἐκ τῆς ὅλης ἀλληλουχίας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ νόμου προκύπτει, ὅτι ἐσκοπήθη ἡ ὁργάνωσις ὠρισμένων δικαιοδοσιῶν, ὧν αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις ἔχουσι τὴν ἰσχὴν τοῦ δεδικασμένου (βλ. σχετικῶς τὴν ρητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 124 ἐδ. τελευταίον τοῦ νόμου 5383). Τὸ τυπικὸν δὲ τοῦτο στοιχεῖον εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἀποφάσεων τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν. Ἐφόσον, τυχόν, τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἐθεωροῦντο ἀπλῶς, ὡς συλλογικὰ ὄργανα τῆς Διοι-

κήσεως καὶ οὐχὶ ὡς δικαστήρια, αἱ πράξεις αὐτῶν θὰ ὑπῆγοντο εὐθέως εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως. Κατ' ἀκολουθίαν, καὶ ἐφόσον, κατὰ τὰ προεκτεθέντα, ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τμήμα τῆς ὅλης Διοικήσεως, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ δικαιοδοσίαι ἔχουσι τὴν μορφήν διοικητικῶν δικαιοδοσιῶν, ὡς τοιαῦται δὲ θέλουσιν ἐν συνεχείᾳ ἐξετασθῆ.

Κατὰ τὸ ἀρθρον 151 τοῦ εἰρημένου 5383 νόμου, αἱ καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καθίστανται ἐκτελεσταὶ ἅμα καταστώσι τελεσίδικοι, τοιαῦται δ' εἶναι ἐκεῖναι, καθ' ὧν δὲν χωρεῖ ἀνακοπὴ ἢ ἔφεσις· κατὰ δὲ τὸ ἀρθρον 152 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου, ἡ ἐκτέλεσις καταδικαστικῆς κατ' ἀρχιερέως ἀποφάσεως ἐνεργεῖται διὰ Β. Διατάγματος, προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων ἐκδιδομένου· τέλος, κατὰ τὸ ἀρθρον 153 τοῦ αὐτοῦ νόμου, αἱ ἐκτελεσταὶ ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐκτελοῦνται τῇ συνδρομῇ τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς. Αἱ παρατεθεῖσαι αὐταὶ διατάξεις, αἵτινες εὗρηνται ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τοῦ εἰρημένου νόμου «περὶ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἐγκρίσεως τῶν καταδικαστικῶν ἀποφάσεων», εἰσὶν αἱ ἀμεσώτερον κατευθύνουσαι τὴν λύσιν τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ζητήματος τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀρμοδίας πολιτικῆς ἀρχῆς (δηλονότι τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας) κατὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν (κατ' ἀρχιερέων) καταδικαστικῶν ἀποφάσεων τῶν οἰκείων ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων. Αἱ κατὰ τῶν λοιπῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν καταδικαστικαὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἄνευ παρεμβάσεως τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς. Ἡ ἔκτασις τοῦ διοικητικοῦ ἐλέγχου διαγράφει ἀντιστοίχως καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ δικαστικοῦ παρὰ τοῦ Σ τ. Ε. ἐλέγχου τῶν πράξεων τούτων, προδήλως, κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως, οὐχὶ δὲ τῆς αἰτήσεως ἀναιρέσεως, περὶ ἧς ἐν συνεχείᾳ θὰ ἀσχοληθῶμεν.

Ἀμέσως, ἤδη, γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἐὰν τὸ περὶ ἐκτελέσεως καταδικαστικῆς τινος ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου ἀποφάσεως Διάταγμα ἀποτελεῖ πράξιν ἐκτελέσεως ἢ πράξιν ἐγκρίσεως τῆς ἀποφάσεως. Συντρεχούσης τῆς πρώτης περιπτώσεως, ἐὰν, δηλονότι, τὸ Διάταγμα θεωρηθῆ πράξις ἐκτελέσεως, δὲν χωρεῖ αἴτησις ἀκυρώσεως κατὰ τούτου, ὡς μὴ δημιουργοῦντος ἔννομόν τινα κατάστασιν· συντρεχούσης, ἀντιθέτως, τῆς δευτέρας περιπτώσεως, τὸ Διάταγμα τοῦτο, ὡς ἐκτελεστὴ διοικητικὴ πράξις, εἶναι δεκτικὸν προσβολῆς δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως ἐνώπιον τῆς ὀλομελείας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Ἐν συνεχείᾳ δέον νὰ ἐξετασθῆ καὶ τὸ ἔτερον προκύπτον ζήτημα τῆς ἐκτάσεως τοῦ τοιούτου ἐλέγχου (σκοπιμότητος καὶ νομιμότητος) τοῦ ἀσκουμένου πρώτον παρὰ τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς καὶ δεύτερον παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

Τὸ ἄρθρον 151 τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων νόμου ὁρίζει, γενικῶς καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως, ὅτι αἱ ἀποφάσεις παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καθίστανται ἐκτελεσταὶ ἀπὸ τῆς τελεσιδικίας αὐτῶν, χωρὶς νὰ ἀπαιτῆ ἕτερόν τινα ὄρον, διὰ τὴν ἐκτελεστότητα αὐτῶν· οὔτε ποιεῖται διάκρισιν ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς ἐπιβληθείσης ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς ἢ τοῦ προσώπου, καθ' οὗ αὕτη ἐπεβλήθη. Κατ' ἀκολουθίαν, εἰς τὴν διάταξιν ταύτην ὑπάγονται τόσον αἱ ἀφορῶσαι τοὺς ἐν γένει κληρικούς καὶ μοναχοὺς καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις, ὅσον καὶ αἱ ἀφορῶσαι εἰδικῶς, τοὺς ἀρχιερεῖς τοιαῦται, αἵτινες ἅμα τῇ τελεσιδικίᾳ των, καθίστανται ἐκτελεσταί. Τὸ ἐπόμενον ἄρθρον 152, ὁρίζον ὅτι ἡ ἐκτέλεσις καταδικαστικῆς κατ' ἀρχιερέως ἀποφάσεως ἐνεργεῖται διὰ Β. Διατάγματος, δὲν παρεξέκλινε τῆς ὑπὸ τοῦ προηγουμένου ἄρθρου θεσπισθείσης γενικῶς ἀρχῆς, περὶ τοῦ ἐκτελεστοῦ χαρακτῆρος τῶν τελεσιδικίων ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων, ἀλλ' ἀπλῶς διέλαβεν ὅτι ἡ «ἐκτέλεσις» τῆς κατ' ἀρχιερέως καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, ἣς ὁ ἐκτελεστός χαρακτήρ ὑφίσταται, κατὰ τὴν προηγουμένην διάταξιν, ἀπὸ τῆς τελεσιδικίας, ἐνεργεῖται διὰ Διατάγματος. Εἰδικώτερον, τὸ ἄρθρον 152, ἀπαιτοῦν ἕκδοσιν Διατάγματος, καθῶρισην, ἀπλῶς, ὠρισμένον τύπον ἐκτελέσεως τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι ἡ ἕκδοσις τοῦ Διατάγματος δὲν δημιουργεῖ ἰδιαιτέραν τινὰ νομικὴν κατάστασιν διὰ τὸν ὄν ἀφορᾷ ἢ ἐκτέλεσις ἀρχιερέα, καθ' ὅσον τὴν δι' αὐτὸν νομικὴν κατάστασιν ἐδημιούργησεν αὐτὴ αὕτη ἢ ἀπόφασις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, τοῦ Διατάγματος ἀποτελοῦντος ἀπλῶς, περιαφῆν ὠρισμένου τύπου ἐκτελέσεως τῆς ἐκδοθείσης καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω σκέψεων, φρονῶ ὅτι τὸ περὶ ἐκτελέσεως καταδικαστικῆς ἀποφάσεως Διάταγμα ἀποτελεῖ ἀπλῆν προᾶξιν ἐκτελέσεως, ἣτις, ὡς τοιαύτη, δὲν εἶναι προσβλητὴ διὰ τοῦ ἐνδίκου μέσου τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως ἐνώπιον τῆς ὀλομελείας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Τὴν ὑποστηριζομένην ταύτην ἄποψιν τὴν προκύπτουσαν ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ Νόμου, στηρίζει, ἐκτὸς τοῦ γράμματος αὐτοῦ, καὶ τὸ ὅλον πνεῦμα καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ «περὶ ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων» νόμου. Οὕτω, διὰ τὴν ἐπιβολὴν ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς ὁ νόμος ἴδρυσεν εἰδικὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, τηροῦντα εἰδικὴν καὶ ἀπολύτως ἀνάλογον πρὸς τὴν κοινὴν δικονομίαν καὶ συντιθέμενα παρὰ προσώπων, τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῆς εἰδικότητος, τῆς ἐκκλησιαστικῆς μορφώσεως καὶ τῆς πείρας αὐτῶν, ἐγγυῶνται διὰ τὴν δικαιότεραν καὶ σύμφωνον πρὸς τὰ ἀνώτερα συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας ἐκδικασίν των ἐκκλησιαστικῶν παραπτωμάτων. Θὰ ἦτο, κατὰ συνέπειαν, ἀνακόλουθον ἐὰν τὴν τοιαύτην κρίσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ὑπέβαλλεν ὁ νόμος ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας καὶ Θερησκευμάτων, ὅστις στερεῖται τῶν εἰδικῶν προσόντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστῶν. Ἀντί-

θετος, τυχόν, βούλησις τοῦ νομοθέτου θὰ ἐξεδηλοῦτο κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ρητὸν καί, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, θὰ ἐρροθυμίζετο καὶ νομοθετικῶς ἢ ἔκτασις καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀσκήσεως τῆς τοιαύτης ἀρμοδιότητος τοῦ Ὑπουργοῦ.

Διὰ τὴν εὐρεσιν τῆς ἀκριβοῦς ἐννοίας τῆς ἐρρηγμένης διατάξεως, δέον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ ἄλλα δύο στοιχεῖα: α') τὸ ἐν γένει νομοθετικὸν καθεστῶς, τὸ ρυθμίζον τὰς σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, καθ' ὃ ἡ ἐπέμβασις τῆς Πολιτείας ἐπὶ τῆς αὐτοδιοικουμένης Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς πειθαρχικῆς αὐτῆς δικαιοδοσίας, καθιερώθη διὰ τὴν ἐκτέλεσιν, ἀπλῶς, τῶν ἀποφάσεων τῶν οἰκειῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν καὶ δικαιοδοσιῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συμβολῆς τῆς δημοσίας δυνάμεως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διὰ τῆς οἰκείας ἀποφάσεως δημιουργηθείσης ἐννόμου καταστάσεως· καὶ β') ἡ συγκριτικὴ πρὸς τὸ προϋπάρχον θετικὸν δίκαιον μελέτη τοῦ ἐρευνημένου ζητήματος. Οὕτω, κατὰ τὸ ἄρθρον 14 τοῦ προϊσχύσαντος «περὶ τοῦ Κατάστατικοῦ Νόμου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ΣΑ' νόμου τοῦ 1852, αἱ ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐκτελοῦνται τῇ προηγουμένη ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας⁵. Ἡ διάταξις αὕτη, ὡς σαφῶς ἐκ τῆς διατυπώσεως αὐτῆς προκύπτει, ἀπῆται προηγουμένην ἐγκρίσιν τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ τῶν θρησκευμάτων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων. Ὑπὸ τὸ νομοθετικὸν τοῦτο καθεστῶς ὁ Ὑπουργὸς ἐκέκτητο, ἀναμφισβητήτως, δικαίωμα ἐλέγχου τῆς τε νομιμότητος καὶ τῆς σκοπιμότητος ἔτι τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ὡς, ἄλλως καὶ ἐπανειλημμένως ὑπεστηρίχθη, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τῶν Τσιβανοπούλου καὶ Εὐταξία. Ὁ ἤδη ὅμως ἰσχύων 5383 νόμος ἀπεμακρύνθη τελείως τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ΣΑ' καθιερωθείσης ἀρχῆς, μὴ ἀπαιτήσας προηγουμένην ἐγκρίσιν τοῦ Ὑπουργοῦ· ἢ τοιαύτη δὲ τοῦ νόμου τροποποίησις εἶναι, προδήλως, ἠθελημένη, ἵνα διασφαλισθῇ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἐπεμβάσεων τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς. Ἐν τῇ εἰσηγητικῇ πρὸς τὴν Βουλὴν ἐκθέσει τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων νομοσχεδίου (μετέπειτα νόμου 5383) ὑπῆρχε διάταξις, καθ' ἣν παρείχετο εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας δικαίωμα μὴ ἐγκρίσεως τῆς ὑποβληθείσης αὐτῷ πρὸς ἐκτέλεσιν ἀποφάσεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος δικαστηρίου. Πρὸς ἀσκήσιν τοῦ δικαίωματος τούτου, ἐδίδοτο εἰς τὸν Ὑπουργὸν 40ήμερος προθεσμία, μετὰ τὴν ἐκπνοὴν τῆς ὁποίας αἱ ἀποφάσεις καθίσταντο αὐτοδικαίως ἐκτελε-

⁵ Εἰδικώτερον ἢ διάταξις αὕτη ἔχει ὡς ἀκολούθως: Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ κανονικὰς ποινὰς εἰς κληρικούς (ἀρχίαν, σωματικὸν περιορισμόν, ἀφορισμόν, καθάρσιν), αἰτινες θέλουσιν ἐκδίδοσθαι ἠτιολογημένως μετὰ τῆς παραθέσεως καὶ τῶν κανόνων ἐφ' ὧν αὐταὶ στηρίζονται, ἐκτελοῦνται δὲ τῇ προηγουμένη ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κλπ.

σταί. Ἡ διάταξις ὅμως αὕτη ἀπηλείφθη, μεταγενεστέρως, κατὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου, ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου δύναται νὰ συναχθῆ, ἀναμφισβητήτως, ὅτι καὶ ἄνευ σχετικῆς ὑπουργικῆς ἐγκρίσεως αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων εἶναι ἀφ' ἑαυτῶν ἐκτελεσταί.

Ἡ ἀναγνώρισις, ἄλλως τε, εἰς τὸν ἀρμόδιον Ὑπουργὸν τῶν Θεησκευμάτων καὶ τῆς Παιδείας τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐλέγχου τῶν ἀποφάσεων τῶν οἰκείων ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων θὰ ἀντεστρατεύετο, φρονούμεν, πρὸς τὸν διὰ τοῦ Συντάγματος καθιερούμενον χωρισμὸν τῶν λειτουργιῶν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς δικαστικῆς λειτουργίας, ἧς συνέπεια εἶναι ἡ ἀδυναμία ἀσκήσεως παρὰ τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐξουσίας οὐσιαστικοῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων παντὸς δικαστηρίου.

Καὶ ἤδη ἐρωτᾶται, ἐὰν ἡ ἐκτέλεσις τῆς καταδικαστικῆς κατ' ἀρχιερέως ἀποφάσεως καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ σχετικοῦ Β. Διατάγματος εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸν ἀρμόδιον ἐπὶ τῶν Θεησκευμάτων Ὑπουργόν. Φρονούμεν, ὅτι εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο προσήκει καταφατικὴ λύσις, καθόσον, ἄλλως, θὰ ἀνεγνωρίζετο, ἐμμέσως, δικαίωμα ἐπεμβάσεως εἰς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐξουσίαν, ἐφόσον θὰ κατελείπετο εἰς τὴν κρίσιν αὐτῆς ἡ ἔκδοσις τοῦ Β. Διατάγματος καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἢ μὴ τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἐνισχύει καὶ τὸ γράμμα τοῦ Νόμου (ἄρθρον 152 νόμου 5383) ὁρίζοντος, κατηγορηματικῶς, ὅτι «ἡ ἐκτέλεσις καταδικαστικῆς κατ' ἀρχιερέως ἀποφάσεως ἐνεργεῖται διὰ Β. Διατάγματος, προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ Θεησκευμάτων ἐκδιδομένου», χωρὶς νὰ παρέχεται δικαίωμα εἰς τὸν ἀρμόδιον Ὑπουργὸν διὰ τὴν ἔκδοσιν ἢ μὴ τοῦ Διατάγματος. Ἐφόσον, τυχόν, ἡ Διοίκησις, ἐκ λόγων σκοπιμότητος ἢ δημοσίου συμφέροντος, θεωρεῖ ἀσύμφορον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐκδοθείσης καταδικαστικῆς κατ' ἀρχιερέως ἀποφάσεως, δύναται, κατὰ τὸ ἄρθρον 155 τοῦ εἰρημένου «περὶ ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων» 5383 νόμου, νὰ ἐλαττώσῃ, μεταβάλλῃ ἢ ἄρῃ ὀλοσχερῶς τὴν καταγνωσθεῖσαν ποινὴν, διὰ χάριτος.

Πάντως καὶ ἐφόσον ἔτι, παρὰ τὰ προεκτεθέντα, ἠθέλε κριθῆ, ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἀποτελοῦσι συλλογικὰ ὄργανα τῆς Διοικήσεως καὶ ἠθέλεν, ἐπίσης, κατ' εὐρείαν ἐρμηνείαν τῶν διατάξεων τοῦ ἄρθρου 152 τοῦ νόμου 5383, ἀναγνωρισθῆ δικαίωμα ἐλέγχου εἰς τὸν Ὑπουργόν, τὸ δικαίωμα τοῦτο ὑφίσταται περιορισμένον, ἀναγόμενον, κατ' ἀρχὴν, εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς νομιμότητος, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς σκοπιμότητος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, φρονούμεν, ὅτι τὸ τοιοῦτον δικαίωμα ἐλέγχου τῆς νομιμότητος δέον νὰ ἀναγνωρισθῆ περιορισμένον. Οὕτω, ὁ Ὑπουργός, ἐλέγχων τὴν πρὸς ἐκτέλεσιν ὑποβληθεῖσαν αὐτῷ ἀπόφασιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καὶ θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἀντικειμένην πρὸς τὰς κειμένας

διατάξεις, δικαιούται, ἀπλῶς, νὰ μὴ ἐγκρίνη ταύτην καὶ νὰ μὴ προκαλέσῃ τὸ σχετικὸν Διάταγμα ἐκτελέσεώς της, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἀκυρώσῃ εὐθέως τὴν ἀπόφασιν. Δέον, πάντως, νὰ σημειωθῇ ὅτι, ἡ, καθ' ἑρμηνείαν τῶν κειμένων διατάξεων, ἀναγνώρισις τῆς ἀνωτέρω ἀρμοδιότητος εἰς τὸν Ὑπουργὸν πιθανὸν νὰ ἔχη ὑπὲρ αὐτῆς τὸ ἐπιχείρημα τῆς διασφαλίσεως τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου, ἔχει ὅμως, ἀντιθέτως, καὶ τὸ παρομαρτοῦν μειονέκτημα τῆς ἀναμίξεως τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔνθα αἱ εἰδικαὶ ἐκκλησιαστικαὶ πειθαρχικαὶ διατάξεις εἶναι τὸ μὲν πολυπληθεῖς—ἐξ ὧν πλεῖστα μὲ εἰδικὴν καιρικὴν καὶ τοπικὴν σημασίαν—τὸ δὲ λίαν ἐλαστικά, ὥστε νὰ παρέχεται ἔδαφος ἐλευθέρως ἀφ' ἑνὸς ἀσκήσεως τῆς σχετικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας, εὐχεροῦς δ' ἀφ' ἑτέρου ἐπικλήσεως διαφόρων εἰδικῶν διατάξεων.

Ἀναφερόμεν, πάντως, ἵνα μνημονεύσωμεν συγκεκριμένην τινὰ περίπτωσιν, τὴν ἀπὸ 14 Ἰουνίου 1935 ἀπόφασιν τοῦ διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς πρωτοβαθμίου συνοδικοῦ δικαστηρίου, δι' ἧς κατεδικάσθησαν τρεῖς μητροπολίται παλαιοημερολογίται εἰς τὰς ποινὰς τῆς καθαιρέσεως καὶ τοῦ πενταετοῦς σωματικοῦ περιορισμοῦ ἐν Μοναῖς. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τυγχάνει, ἐν μέρει, παράνομος, καθ' ὅσον δὲν ἠδύνατο ἐγκύρως νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς καθαιρεθέντας μητροπολίτας ἡ ποινὴ τοῦ σωματικοῦ περιορισμοῦ, ἥτις προβλέπεται μόνον διὰ τοὺς μοναχοὺς καὶ διὰ πειθαρχικά παραπτώματα διαπραχθέντα παρ' αὐτῶν ἐν τῇ ιδιότητι τῶν ταύτη⁶. Ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἂν ἠκυροῦτο, θὰ ἐδημιούργει, ἀναμφισβητήτως, κατάστασιν σύμφωνον πρὸς τὸν νόμον καὶ θὰ ἀπέδιδε δικαιοσύνην εἰς τοὺς πειθαρχικῶς διωχθέντας μητροπολίτας. Ἐν τούτοις φρονῶ, ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη, καίτοι προσκρούουσα εἰς τὸν νόμον, δὲν παύει νὰ τυγχάνῃ εὐλογος καὶ ἐξυπηρετικῆ τῶν ἀνωτέρων συμφερόντων τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, καθόσον διασφαλίζει τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ ἐνότητα, ἥτις διασαλεύθη καὶ ἠδύνατο, περαιτέρω, νὰ διασαλεύηται ἐκ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ παραμονῆς τῶν καθαιρεθέντων μητροπολιτῶν μὲ τὴν λίαν ἐνδεχομένην συνέπειαν τῆς δημιουργίας σχίσματος καὶ παρασυναγωγῆς ἐν τῇ νομίμῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιοδοσιῶν παρὰ τοῦ Σ. τ. Ε. κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως.

6 Νομίζω μάλιστα, ὅτι ἡ ποινὴ τοῦ σωματικοῦ περιορισμοῦ δὲν προβλέπεται καὶ παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων καὶ διατάξεων. Ἡ ποινὴ αὕτη ἐπεβλήθη διὰ τῶν διατάξεων τῆς συγχρόνου διοικητικῆς νομοθεσίας, ἐγκύρως δέ, ἐφόσον τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος κατοχυρώνει μόνον τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰ φρονητικὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διατάξεις, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς ἀναφερομένας εἰς ζητήματα διοικητικῆς ἢ πειθαρχικῆς φύσεως.

Ἦδη ἐρευνητέον, ἐὰν τὸ Σ. τ. Ε. δύναται κατ' ἀναίρεσιν νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ἐλέγχου τῶν ἀποφάσεων τῶν εἰρημένων ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἢ ἂν δύναται νὰ ἀνατεθῇ αὐτῷ ἢ ἀναίρεσις τῶν ἀποφάσεων κατὰ τὴν ἐν τῷ ὀργανικῷ περὶ Σ. τ. Ε. νόμῳ προβλεπομένην διαδικασίαν.

Διὰ τοῦ ἀρθρου 42 τοῦ «περὶ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας» 3713 νόμου, ὡς τοῦτο, μεταγενεστέρως, ἀντικατεστάθη καὶ συνεπληρώθη διὰ τῶν νόμων 4210 καὶ 4986, ὠρίσθη ὅτι, κατ' ἀρχήν, πᾶσαι αἱ ἀποφάσεις τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων ἢ δικαιοδοσιῶν ὑπόκεινται εἰς τὸ ἔνδικον μέσον τῆς αἰτήσεως ἀναιρέσεως ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας· διὰ τῆς αὐτῆς διατάξεως ἐθεσπίσθη τὸ ἔνδικον τοῦτο μέσον διὰ τὰς ἀποφάσεις τεσσάρων διοικητικῶν δικαστηρίων, ὠρίσθη ὁμως, ταῦτοχρόνως, ὅτι διὰ Διαταγμάτων, προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐκδιδομένων, δύναται νὰ ἐπεκταθῇ τὸ ἔνδικον μέσον τῆς αἰτήσεως ἀναιρέσεως καὶ κατ' ἀποφάσεων ἄλλων διοικητικῶν δικαστηρίων. Κατ' ἀρχήν, ἐν προκειμένῳ, τὸ ἔνδικον μέσον τῆς αἰτήσεως ἀναιρέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, οὔτε διὰ τοῦ νόμου 3713, ἀμέσως, ἐθεσπίσθη, οὔτε δι' ἐτέρου εἰδικοῦ τινὸς νόμου. Δύναται ὁμως νὰ θεσπισθῇ ἐπὶ τῇ βίσει τῆς ἀνωτέρω εἰρημένης διατάξεως τοῦ ἀρθρου 42 τοῦ νόμου 3713, δι' ἧς, ὡς εἴρηται, ἐπετρέπη ἢ διὰ Διατάγματος καθιέρωσις τοῦ ἔνδικου μέσου τῆς ἀναιρέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεων παντὸς διοικητικοῦ δικαστηρίου. Ἄλλοτε—καὶ ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τῶν διατάξεων τοῦ νόμου ΣΑ'—τοὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ δικαίου ἀπησχόλησεν, ἐπανελημμένως, τὸ ζήτημα τῆς ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀσκήσεως τοῦ ἔνδικου μέσου τῆς αἰτήσεως ἀναιρέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων. Ἐν τούτοις, ὁμως, τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἤχθη, ὡς γνωρίζω, ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τούτου.

Δ. Μ. ΜΟΥΡΙΚΗΣ

Η ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΡΑΤΙΚΗΝ ΔΙΟΙΚΗΣΙΝ

I

Εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ὀργανώσεως τοῦ Κράτους οὐσιώδη θέσιν καταλαμβάνει ἡ λεγομένη αὐτοδιοίκησις.

Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς φύσεως τῆς αὐτοδιοικήσεως ὑπάρχει μεγάλη σύγχυσις εἰς τὴν νομικὴν καὶ πολιτικὴν φιλολογίαν, ὅπου διὰ τοῦ ὄρου τούτου δὲν νοεῖται πάντοτε τὸ αὐτό. Ὡς αὐτοδιοίκησις ¹ νοεῖται ἡ ἄσκησις ὠρισμένων διοικητικῶν ὑποθέσεων ὅτε μὲν ὑπὸ ὑπαλλήλων ἐπιτίμων ², ὅτε δὲ ὑπὸ ἀρχῶν ἐλευθέρως ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ Λαοῦ ³ ἄλλοτε δὲ ὡς αὐτοδιοίκησις χαρακτηρίζεται ἡ ὑπὸ νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ὑπεύθυνος ἄσκησις διοικητικῶν καθηκόντων ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Κράτους ⁴. Εἰς τὰς δύο πρώτας περιπτώσεις γίνεται λόγος περὶ τῆς πολιτικῆς ἐννοίας τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἐνῶ εἰς τὴν τελευταίαν περὶ τῆς νομικῆς ἐννοίας ταύτης ⁵.

* Ἡ παροῦσα ἐργασία ἀνεκοινώθη εἰς τὴν «Ἐταιρείαν Διοικητικῶν Μελετῶν» κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 12 Ἰανουαρίου 1939.

¹ Selbstverwaltung, selfgovernment. Οἱ Γάλλοι ἀποδίδουν τὴν αὐτοδιοίκησιν διὰ τῆς λέξεως décentralisation.

² v. Gneist, Geschichte und Gestalt der heutigen Kommunalverfassung und des Selfgovernment τ. 2 σελ. 1211. Meyer - Anschütz, Lehrbuch d. deut. Staatsrechts, 7 Aufl., σ. 386. Ἡ ἀντίληψις αὕτη, ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν selfgovernment, ἀνέκαθεν δὲν ἀνεγνώριζε κατ' ἀντικείμενον διάκρισιν κρατικῆς διοικήσεως καὶ αὐτοδιοικήσεως διότι ἡ διοίκησις δι' ἐπιτίμων ὑπαλλήλων δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι κρατικὴ διοίκησις. Πρβλ. Merkel, Allg. Verwaltungsrecht, σ. 347.

³ Arndt, Das Staatsrecht d. deuts. Reichs, 1901, σ. 210 ἐπ. Οἱ Γάλλοι, ἰδίως, δέχονται ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον αὐτοδιοικήσεως τὴν δι' ἐκλογῆς ἀνάδειξιν τῶν ὀργάνων τῆς: Berthélemy, Διοικ. δίκ., μτφρ. Στασινοπούλου τ. Α' σ. 145. Ἰδε ἐπίσης Denzias, Le gouvernement local, σ. 110 ὡς καὶ κατωτέρω σημ. 34.

⁴ Peters, Grenzen d. kommun. Selbstverwaltung in Preussen, σ. 36.

⁵ Ἡ διάκρισις αὕτη τῆς αὐτοδιοικήσεως ὑπὸ πολιτικὴν καὶ νομικὴν ἔννοιαν ἀπαντᾷ, ἰδίᾳ, παρὰ τοῖς Γερμανοῖς. Τὴν διάκρισιν ταύτην ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Peters

Ἡ τοιαύτη σύγκρισις τῆς ἐννοίας τῆς αὐτοδιοικήσεως ὀφείλεται, κυρίως, εἰς τὸ γεγονός ὅτι αὕτη, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἐντονωτέραν ἐκδήλωσιν τῆς κρατικῆς ζωῆς, τὴν Διοίκησιν, ὑφίσταται συνεχῶς τὴν ἐπήρειαν πάσης πολιτικῆς κινήσεως καὶ μεταβολῆς. Ἐκαστον πολιτικῶν σύστημα κατ' ἄλλον τρόπον ἀντιλαμβάνεται τὴν αὐτοδιοίκησιν, ὅσον δὲ ὀλίγον τὸ σημερινὸν Κράτος δύναται νὰ συγκριθῆ πρὸς τὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, τόσον ὀλίγα κοινὰ ἔχει ἢ σημερινὴ αὐτοδιοίκησις πρὸς τὴν παρελθούσαν.

Ἡ αὐτοδιοίκησις, ἰδίᾳ δὲ ἡ δημοτικὴ, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν παλαιότεραν καὶ οὐσιωδέστεραν ἐκδήλωσιν τῆς ἐν γένει αὐτοδιοικήσεως, καὶ περὶ ἧς πρόκειται ἐνταῦθα (ὑπὸ τὸν ὄρον δημοτικὴ αὐτοδιοίκησις θεωροῦμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις περιλαμβανομένην καὶ τὴν κοινοτικὴν αὐτοδιοίκησιν, ἡ ὁποία δὲν διαφέρει ἐννοιολογικῶς τῆς δημοτικῆς), περιεῖχε κατ' ἀρχάς τι τὸ ἀνταγωνιστικὸν πρὸς τὸ Κράτος⁶, κατὰ τῆς παντοδυναμίας καὶ τῆς συγκεντρωμένης ἐξουσίας τοῦ ὁποίου ἐστρέφετο κυρίως αὕτη. Καὶ αὕτη ἄλλωστε ἡ γραμματικὴ ἀνάλυσις τῆς λέξεως αὐτοδιοίκησις δηλοῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὑπ' ἄλλων διοικεῖσθαι καὶ δὴ διοικεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς μόνος δυνατὸς φορεὺς ξένης διοικήσεως⁷.

Εἰς τὴν ἀνταγωνιστικὴν ταύτην τάσιν ὀφείλει τὴν γένεσίν της ἡ διδασκαλία περὶ κοινοτικῆς ἐξουσίας (*pouvoir communal*) ὡς τετάρτης ἐξουσίας, παρὰ τὰς λοιπὰς τρεῖς ἐξουσίας, ἡ ὁποία διευτυπώθη εἰς τὴν *Constituante* καὶ εὗρε κατόπιν εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ Βελγίου τὴν συνέχειάν της ὡς *pouvoir provincial* ἢ *municipal*.

Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ αὐτοδιοίκησις, ἥτις ἐνεφανίζετο ὡς θεσμὸς ἐλευθερίας ἐπιδιώκων τὴν ἄμεσον συμμετοχὴν τοῦ Λαοῦ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, ἀπέβαλεν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Λαοῦ κατάληψιν τῆς ἐξουσίας τοῦ Κράτους,

ἐνθ' ἄν., σ. 6 ἐπ., κατὰ τὴν ἀνασκόπησιν τῶν περὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως θεωριῶν. Γενικῶς ὅμως σήμερον δὲν γίνεται ἀσπαστή. Θεωρεῖται ὅτι ἕκαστος τῶν δύο τούτων τύπων τῆς αὐτοδιοικήσεως εἶναι ἐξ ἴσου νομικῆς καὶ πολιτικῆς μορφῆς εἰς τρόπον ὅστε οὐδέτερος τούτων νὰ δύναται νὰ στηριχθῆ εἴτε ἐπὶ τῆς πολιτικῆς εἴτε ἐπὶ τῆς νομικῆς ἀπόψεως, Πρβλ. *M a u n z, Verwaltung.*, σ. 131· ἐπίσης *P r e u s s, Selbstverwaltung, Gemeinde, Staat, Souveränität ἐν Festgabe für Laband* τ. 2, σ. 205· *B ü h l e r, ἐν Handbuch. d. deuts. Staatsrechts τῶν Anschütz - Thoma, τ. I, 1930, σ. 697 Anm. 2.*

⁶ Ἡ αὐτοδιοίκησις προϋποθέτει τὴν διάκρισιν Κράτους καὶ Κοινωνίας. Ἡ αὐτοδιοίκησις ἐθεωρεῖτο τμήμα τῆς πρὸς τὸ Κράτος καὶ τὴν δημοσίαν ὑπαλληλίαν του ἀντιτιθεμένης Κοινωνίας - *C a r l S c h m i t t, Der Hüter der Verfassung, 1931, σ. 75.*

⁷ Ἰδὲ, ἰδίᾳ *L a b a n d, Staatsrecht d. deuts. Reiches, 5 Aufl. 1, 1911, σ. 100 ἐπ.*· ἐπίσης *F o r s t h o f f, Die Krise der Gemeindeverwaltung, σ. 2.*

τὸν ἀνταγωνισμόν της χάρακτῆρα καὶ κατέστη πλέον ἀπλῆ μορφή τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τοῦ Κράτους.

Ὡς αυτοδιοικήσεις νοεῖται πλέον ἢ ὑπὸ νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ὑπεύθυνος ⁸, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Κράτους, ἄσκησις διοικητικῶν ὑποθέσεων ⁹. Τὸ Κράτος πρὸς ἐνέργειαν διοικητικῶν ἔργων χρησιμοποιεῖ, παρὰ τὸν ἴδιον διοικητικὸν μηχανισμόν, τὰ πρόσωπα ταῦτα, τὰ ὅποια αὐτὸ τοῦτο ἰδρύει καὶ εἰς τὰ ὅποια, μεταβιβάζον μέρος τῆς ἐξουσίας του, ἀναθέτει τὴν ἐνέργειαν ὀρισμένων διοικητικῶν ἔργων.

Τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια ἀνατίθενται εἰς τὰ πρόσωπα ταῦτα, τὰ καλούμενα αυτοδιοικούμενα πρόσωπα ἢ αυτοδιοικούμενοι ὀργανισμοί, εἶναι κυρίως εἰπεῖν, κρατικαὶ ὑποθέσεις ¹⁰, τῶν ὁποίων τὸ Κράτος θὰ ἐπεμελεῖτο διὰ τῶν ἰδίων του ὀργάνων ἐὰν δὲν εἶχε μεταβιβάσει τὴν ὑπεύθυνον αὐτῶν διαχειρίσιν εἰς τὰ αυτοδιοικούμενα ταῦτα σώματα.

Εἶναι προφανές ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην ἔννοιαν τῆς αυτοδιοικήσεως, τὴν ἐκδηλουμένην ἰδίᾳ ἐντονώτερον εἰς τὴν σύγχρονον περίοδον τῶν αὐταρχικῶν κρατῶν, αἱ σχέσεις αυτοδιοικήσεως καὶ κρατικῆς διοικήσεως κατέστησαν στενωτάται, οἷοσδήποτε ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Κράτους καὶ αυτοδιοικουμένων προσώπων ἐξέλιπεν, ὡς ἰδιαίτερον δὲ γνώρισμα τῆς αὐ-

⁸ Ἄνευ ὑπάρξεως ἰδίας εὐθύνης τοῦ αυτοδιοικουμένου προσώπου δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ αυτοδιοικήσεως. Ἐὰν ἀνελάμβανεν ἄλλη ἀρχὴ τὴν εὐθύνην διὰ τὸ διὰ τῶν ἰδίων του ὀργάνων δρῶν αυτοδιοικουμένον σῶμα, δὲν θὰ ἐπρόκειτο προφανῶς περὶ «αυτοδιοικήσεως». Τοῦτο τονίζει καὶ ὁ Peters, Grenzen κλπ. σ. 35.

⁹ K o e l l r e u t t e r, Deuts. Verwaltungsrecht σ. 55. W. J e l l i n e k, Verwaltungsrecht, 3 Aufl., σ. 525.

¹⁰ Πρῶτος τονίζει τοῦτο ὁ S c h o e n, D. Verw-recht ἐν Holtzendorffs Enzyklopädie, Bd. 4, σ. 202. Πρβλ. ἐπίσης G. J e l l i n e k, System der subj. öffentl. Rechte, 2 Aufl. σ. 263 ἐπ., σ. 291 ἐπ. καὶ L a b a n d, Das Staatsrecht d. deut. R., Bd. 1, σ. 103 ἐπ. Ἀντιθέτως ὁ G i e r k e, Das deutsche Genossenschaftsrecht, Bd. 1, σ. 744 ἐπ., συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν του ὅτι τὸ νομικὸν πρόσωπον εἶναι φυσικὸν δημιούργημα καὶ, ἐπομένως, πρέπει τοῦτο, ὡς φυσικὸν πρόσωπον νὰ ἔχῃ ἴδια δικαιώματα καὶ καθήκοντα, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς αυτοδιοικήσεως δὲν εἶναι κρατικαὶ ὑποθέσεις, ἀλλὰ ἴδια τοῦ αυτοδιοικουμένου προσώπου. Τοῦτον ἀκολουθοῦσι πλείστοι ἄλλοι ἐν οἷς καὶ ὁ P r e u s s, Die Entwicklung d. kommun. Selbstverw., Handbuch der Politik, 2 Aufl. Bd. 1, σ. 268. ὡσαύτως R o s i n, Souveränität, Staat, Gemeinde, Selbstverwaltung, σ. 47. Ὁ P e t e r s, Grenzen κλπ. σ. 32, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ Κράτος μεταβίβασεν εἰς τὸν Δῆμον ὀρισμένον κύκλον καθήκοντων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τοῦτο παρητήθη τῆς ἀσκήσεως τῆς δραστέως· ἐὰν ὁ Δῆμος δὲν ἤθελεν ἐκπληρῶσαι τὰ καθήκοντα ταῦτα, θὰ ὄφειλε τὸ Κράτος νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν ἐκπληρῶσιν των, καὶ, ὡς πρὸς τοῦτο, δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ὑποθέσεων αἰτινες εἶναι καθ' ἑαυτὰς κρατικαί. Πράγματι ὁμως αὗται εἶναι σήμερον, βάσει τοῦ θετικοῦ δικαίου, δημοτικαὶ ὑποθέσεις, ὀφείλουσαι, ὡς τοιαῦται, τὴν ὑπαρξίν των εἰς τὸ γεγονός τῆς δημιουργίας τῶν Δήμων ὡς νομικῶν προσώπων. Οἱ Δήμοι ἀσκοῦν τὰ καθήκοντα ταῦτα ὡς ἴδια διὰ τὸ κρατικὸν συμφέρον.

τοδιοικήσεως απέμεινεν ἢ ὑπὸ ἰδίων νομικῶν προσώπων ἀνεξάρτητος καὶ ὑπεύθυνος διοίκησης διοικητικῶν ἔργων ¹¹.

Ἐξ ἄλλου εἶναι προτιμότερον νὰ μὴ διασπᾶται, ὡς παρατηρεῖ ὁ Kelsen ¹², ἡ λεγομένη «δημοσία διοικήσεως» εἰς δύο διαφόρους καὶ ἀντιτιθεμένους πρὸς ἀλλήλας σφαιράς, τὴν «κρατικὴν» καὶ τὴν «αὐτόνομον», διότι εἰς ἀμφοτέρων τὰς περιπτώσεις δὲν πρόκειται ἢ περὶ ἐκτελέσεως νομικῶν κανόνων προερχομένων ἀπὸ ἑνα ἐνιαῖον ὄργανισμόν, οὗτινος ἀμφοτέραι εἶναι μέλη. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ Κράτους προορίζεται τὴν ἐνότητα ἀκριβῶς ταύτην νὰ ἐκφράσῃ, δὲν εἶναι σκόπιμος ἡ διάσπασις αὐτῆς. Ὅταν δέ, ποιούμενοι κατάχρησιν τῆς ἐννοίας τῆς προσωπικότητος, λέγομεν ὅτι τὸ Κράτος δὲν ἔχει μονοπώλιον ἐπὶ τῆς δημοσίας διοικήσεως ¹³, ἢ ὁποῖα καὶ ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα, τὰ αὐτοδιοικούμενα σώματα, εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτελῆται, διατυποῦμεν κατ' ἀπατηλὸν τρόπον τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῶν νομικῶν κανόνων εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ οὐχὶ ἀναγκαιῶς ὑπὸ τῶν κεντρικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοπικῶν ἐχουσῶν ἰδίαν ἀποφασιστικὴν ἀρμοδιότητα.

Ἡ αὐτόνομος διοίκησης δὲν εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα μορφή τῆς κρατικῆς διοικήσεως ¹⁴. Διότι δὲ ἀκριβῶς εἰς τὴν αὐτοδιοίκησιν τὸ στοιχεῖον τῆς προσωπικότητος παίξει δευτερεύοντα ρόλον καὶ τὸ κύριον εἶναι ἡ ὑπεύθυνος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ κέντρου δράσις, νομίζω ὅτι καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κατατάξεως εἰς τὰ συστήματα ὀργανώσεως τοῦ Κράτους δεόν ν' ἀντιτίθεται ἡ αὐτοδιοίκησης ὁμοῦ μετὰ τῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως πρὸς τὴν συγκέντρωσιν διότι ἀμφοτέραι, ἢ τε αὐτοδιοίκησης καὶ διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως, παρουσιάζουν τὸ αὐτὸ κύριον κοινὸν στοιχεῖον ἔναντι τῆς συγκέντρώσεως, ἥτοι τὴν κατάτμησιν τῆς ἀποφασιστικῆς ἀρμοδιότητος ¹⁵.

*
**

¹¹ F u c h s, Germanische und englische Selbstverwaltung, σ. 8.

¹² Allg. Staatslehre, σ. 184.

¹³ F l e i n e r, Instit., ἔκδ. 1928, σ. 99.

¹⁴ K e l s e n, ἔνθ' ἀν. καὶ ἐν Revue du droit public, 1926, σ. 612· ἴδε ἐπίσης D e n d i a s, Le gouv. local, σ. 59· F u c h s, ἔνθ' ἀν. σ. 39. Ὁ K o e t t g e n, D. Verwalt., ἔκδ. β', σ. 80, χαρακτηρίζει τὴν παρὰ τῶν αὐτοδιοικουμένων νομικῶν προσώπων ἀσκουμένην διοίκησιν ὡς ἔμμεσον κρατικὴν διοίκησιν, ἣν διακρίνει ἀπὸ τὴν ἄμεσον κρατικὴν διοίκησιν τὴν ἀσκουμένην ὑπὸ ἀρχῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸν ἴδιον κρατικὸν μηχανισμόν. Καὶ ἡ εἰσηγητικὴ ἐκθεσις τοῦ κυβερνητικοῦ νομοσχεδίου τοῦ 1911 ἔλεγεν ὅτι ἡ αὐτοδιοίκησης εἶναι ἐν τῶν ὀργάνων δι' ὧν ἀσκεῖται ἡ διοικητικὴ τῆς πολιτείας λειτουργία. Ἄσκει δηλαδὴ ἡ αὐτοδιοίκησης κρατικὴν λειτουργίαν διαχειριζομένη τὰς ἐν ταῖς περιφερείαις αὐτῆς τοπικὰς ὑποθέσεις, ἐν Γ ε ρ α γ ᾶ, Ἡ ἀποκεντρώσεως καὶ ἡ αὐτοδιοίκησης εἰς τὸ Σύνταγμα, σ. 23.

¹⁵ Ἄλλως Π α π α χ α τ ζ ῆ ς, Σύστημα διοικ. δικ., σ. 305 ἐπ., ὅστις ὑποστηρίζει ὅτι εἰς τὸ σύστημα τῆς κρατικῆς διοικήσεως, εἰς ἣν ἐμφανίζονται αἱ δύο ἀν-

Πᾶσα αυτοδιοίκησις δὲν εἶναι ἢ διοίκησις, τοῦτέστιν, ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ, δρασίς πρὸς ἐκπλήρωσιν καθήκοντων, τὰ ὅποια δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν σφαιρὰν τῆς νομοθεσίας ἢ δικαιοσύνης. Ἰδίᾳ δὲν εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν ὑπαρξίν αυτοδιοικήσεως ἢ ὑπαρξίς «αὐτονομίας»¹⁶, τῆς ἐξουσίας δηλαδή ἐνὸς σωματείου, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι κράτος, νὰ θέτῃ τὸ ἴδιον δίκαιον¹⁷.

Ἡ αὐτονομία ἔχει ἔναντι τῆς αυτοδιοικήσεως τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ νομοθεσία, ἔναντι τῆς διοικήσεως. Αἱ δύο ἐννοιαὶ δηλοῦν τι ἐντελῶς διάφορον, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ συνυπάρχουν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτό-νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου. Οὕτω, οἱ δῆμοι ἔχουν τὸ δικαίωμα ἐπιβολῆς φορολογίας, νὰ θέτουν δηλαδή κανόνας δικαίου.

τίρροποι κατευθύνσεις διοικητικῆς ὁργανώσεως, ἡ διοικητικὴ συγκέντρωσις καὶ ἡ ἀποκέντρωσις, ἀντιτίθεται τὸ σύστημα τῆς αυτοδιοικήσεως. Τὴν τοιαύτην ὅμως κατὰταξιν τὴν ἐξαίρουσαν τὸ στοιχεῖον τοῦ προσώπου δὲν θεωρῶ σκόπιμον. Καὶ οἱ ξένοι συγγραφεῖς, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀντιτάσσουν πρὸς τὴν συγκέντρωσιν τὰ συστήματα τῆς ἀποκεντρώσεως καὶ αυτοδιοικήσεως — ἴδε Παπαχαρατζῆ, ἐνθ. ἀν., σ. 307. Μάλιστα, κατὰ κανόνα, εἰς τὴν συγκέντρωσιν ἀποκέντρωσις (Zentralisation—Dezentralisation), ἣτις τελευταία διακρίνεται εἰς διοικητικὴν ἀποκέντρωσιν (administrative Dezentralisation), τὴν ἄλλως ἀποσυγκέντρωσιν (Dekonzentration), καὶ εἰς τὴν ἀνεξάρτητον ἀποκέντρωσιν (unabhängige Dezentralisation), ὑφ' ἣν νοεῖται ἡ αυτοδιοίκησις. Οὕτω Kelsen, Allg. Staatslehre σ. 181, Jellinek, Allg. Staatslehre σ. 636. Πρὸβλ. περὶ αὐτῶν ἰδίᾳ Peters, Zentralisation und Dezentralisation, σ. 4 ἐπ., 17 ἐπ., 24 ἐπ. Παρ' ἡμῖν, ἀφοῦ πλειστάκις ἐγίνετο χρῆσις τῆς λέξεως ἀποσυγκέντρωσις διὰ τὴν διοικητικὴν ἀποκέντρωσιν, ἐκδηλοῦται ἤδη ἡ τάσις νὰ ἀντικατασταθῇ αὕτη ἀπλῶς διὰ τῆς ἀποκεντρώσεως, ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ὑπὸ τοιαύτην ἐννοίαν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927 (ἄρθρον 108), εἰς τρόπον ὥστε εἰς τὴν συγκέντρωσιν ἀντιτίθενται δύο ἐννοιαὶ, ἡ τῆς ἀποκεντρώσεως καὶ ἡ τῆς αυτοδιοικήσεως. Νομίζω, πάντως, προτιμότεραν τὴν κρατοῦσαν ἐν Γερμανίᾳ διάκρισιν τὴν ἀντιτάσσουσαν πρὸς τὴν συγκέντρωσιν μίαν γενικὴν ἐννοίαν, τὴν ἀποκέντρωσιν, ἣτις περαιτέρω ὑποδιαιρεῖται εἰς ἀποσυγκέντρωσιν καὶ αυτοδιοίκησιν. Ἄλλως ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου διὰ τῆς décentralisation νοεῖται ἡ αυτοδιοίκησις, ὄχι ὅμως μόνον ἡ τοπικὴ αυτοδιοίκησις, ὡς ἀποδίδουσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὴν décentralisation ὁ Στασινόπουλος, ἐν μτφρ. Berthélemy, ἐνθ. ἀν., σ. 142, ὡς καὶ ὁ Παπαχαρατζῆς Διοικ. δίκ., σ. 307. Ὁ δευτέρος μάλιστα ἐξαίρει ὡς πλεονέκτημα τῆς γαλλικῆς ἐπιστήμης, ὅτι χρησιμοποιεῖ μόνολεκτικoὺς ὄρους, ὅπως σημάνη τὴν τοπικὴν αυτοδιοίκησιν (décentralisation), ἐνθ' οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὴν décentralisation ἐννοοῦν, γενικῶς, τὴν αυτοδιοίκησιν, τὴν ὁποίαν περαιτέρω διακρίνουν εἰς décentralisation des administrations locales καὶ décentralisation des administrations spéciales—πρὸβλ. Hauriou, Dr. Adm. ἐκδ. 1933, σ. 86, 87.

¹⁶ Laband, Staatsrecht, Bd. I, σ. 106. Fleiner, Instit., σ. 115, ἑλλ. μτφρ., σ. 106. Ἀντιθέτως ὁ Preuss, Selbstverwaltung, Gemeinde κλπ. ἐν Festgabe für Laband, Bd. 2 σ. 222 ἐπ., θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐξουσία πρὸς θέσιν δικαίου περιλαμβάνεται εἰς τὴν αυτοδιοίκησιν.

¹⁷ Gierke, deutsches Privatrecht, Bd. I, σ. 142.

Ἡ αὐτοδιοίκησις τῶν Δήμων ἀποτελεῖ, ὡς ἤδη ἐλέχθη, τὴν παλαιότεραν καὶ σπουδαιότεραν ἐμφάνισιν τῆς ἐν γένει αὐτοδιοικήσεως. Οἱ Δήμοι ἔπαιξαν ἀνεκαθὲν σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν. Ἀνεπτυσσον ἰδίαν δρᾶσιν, εἶχον ἰδίαν ζωὴν, διετήρησαν δὲ τὴν ὑπόστασιν των καὶ μετὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ Κράτους, τοῦ ὁποίου ἱστορικῶς προϋφίστανται διότι, βασιζόμενοι τὴν ὑπαρξίν των εἰς τὴν κοινότητα τῶν συμφερόντων τὰ ὁποῖα γεννᾷ ἢ ἐν γειτονίᾳ συμβίωσις, ἀνταποκρίνονται εἰς ζωτικὰς ἀνάγκας τοῦ Λαοῦ.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ὑπάρξεώς των, δὲν ἀποτελοῦσιν οἱ Δήμοι, ὡς αὐτοδιοικούμενα πρόσωπα, «φυσικοὺς σχηματισμοὺς», ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς δημιουργήματα τοῦ θετικοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον καθ' ὄρισμένον τρόπον καὶ ὑφ' ὀρισμένας προϋποθέσεις ἀναγνωρίζει τὴν ὑπαρξίν των ¹⁸.

Τὸ θετικὸν δίκαιον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζει, καταργεῖ τοὺς Δήμους, τροποποιεῖ τὰ ὅρια αὐτῶν, συγχωρεῖ αὐτοὺς κλπ. Βεβαίως, ἢ ὑπαρξίς τῶν Δήμων προστατεύεται, ἐνίοτε διὰ διατάξεων συνταγματικῶν, ὡς τοῦτο συνέβαινε παρ' ἡμῖν εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει, τὰ δικαιώματα τῶν Δήμων πρὸς αὐτοδιοίκησιν δὲν εἶναι φυσικὰ ἢ πρωτογενῆ δικαιώματα ¹⁹, ἀλλὰ δικαιώματα μεταβιβασθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Κράτους. Ἡ ἐξουσία αὐτῶν εἶναι δοτὴ, πηγάζουσα ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ Κράτους ²⁰. Οἱ Δήμοι δὲν εἶναι ἀνεξάρτητοι παρὰ τὸ Κράτος ὀργανισμοί, ἀλλ' ὀργανικὰ τμήματα αὐτοῦ, ἂν καὶ περριχισμένα μὲ ἰδιαίτερα καθήκοντα ²¹.

Ἀντικείμενον τῆς δημοτικῆς αὐτοδιοικήσεως εἶναι, κατὰ τὰ ἀρθρ. 19 καὶ 83 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος (Κώδιξ δημοτικῆς καὶ κοινοτικῆς νομοθεσίας), αἱ ἐκ τοῦ δημοσίου καὶ κοινωνικοῦ προορισμοῦ ἀπορρέουσαι τοπικαὶ ὑποθέσεις κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν νόμων. Τὸ τί ὅμως εἶναι «τοπικαὶ ὑποθέσεις» δὲν εἶναι δυνατὸν γενικῶς νὰ δηλωθῇ.

Ἡ ἔννοια τῶν τοπικῶν ὑποθέσεων εἶναι φευστή, δεδομένου ὅτι μία ὑπόθεσις ἢ ὁποῖα, πιθανῶς, ἐν ἀρχῇ νὰ ἔχη τοπικὸν μόνον ἐνδιαφέρον,

¹⁸ S c h o e n, ἐνθ' ἀν. σ. 237.

¹⁹ Πρβλ. Γ. Ἀγγελοπούλου, Διοικ. δίκ., σ. 50.

²⁰ Ν. Ν. Σαρπύλου, Περὶ Πολιτείας, σ. 42 ἐπ. Παπαφράγκου, Πορίσματα νομολ. Συμβ. Ἐπικρατείας, σ. 101. Εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ἸΘ' αἰῶνος δεσπόζουσα ἦτο ἡ ἀντίληψις ὅτι οἱ Δήμοι εἶναι φορεῖς ἰδίας ἐξουσίας μὴ ἐκ τοῦ Κράτους ἀπορρέουσας—ἴδε G i e r k e, Deutsches Genossenschaftsrecht, Bd. I 1868. σ. 759 ἐπ.

²¹ Ἡ Allg. Begründung τοῦ γερμανικοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1935 χαρακτηρίζει τοὺς Δήμους ὡς κύτταρα τοῦ Κράτους, τῶν ὁποίων ἢ ἰδία ζωὴ δέον νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ γενικὸν καλόν.

δύναται νὰ ἀποβῆ γενικῆς σημασίας, μετέπειτα δὲ νὰ μεταστῆ πάλιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ὑποθέσεων²². Καθαρῶς τοπικαὶ ὑποθέσεις ὑπάρχουν ὀλίγισται, ὅλαι δὲ ἐν γένει αἱ ὑποθέσεις, ἀσχετῶς τῆς τοπικῆς τῶν σημασίας, ἐνδιαφέρουν τὴν ὁλότητα, ἔστω καὶ εἰς ἐλάχιστον βαθμόν.

Κατὰ συνέπειαν ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Κράτους ἐξαορτᾶται ὁ χαρακτηρισμὸς μιᾶς ὑποθέσεως ὡς τοπικῆς. Καὶ τὸ ἄρθρ. 107 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927, τὸ ὁποῖον ὥριζεν ὅτι ἐπὶ ζητημάτων τοπικῆς αυτοδιοικήσεως ἀποφασίζει ὁ Δῆμος, ἠρμηνεύθη ὡς ἔχον τὴν ἔννοιαν ὅτι δι' αὐτοῦ δὲν παρακολουτεῖται ἡ νομοθεσία ν' ἀποσπάσῃ ὠρισμένας ὑποθέσεις θεωρουμένας μέχρι τῆς στιγμῆς ὡς τοπικάς, ἀπὸ τὴν ἀρμοδιότητα τῶν τοπικῶν ὀργανισμῶν, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπεκταθῆ μέχρι σημείου περιάγοντος τὴν αυτοδιοίκησιν εἰς οὐσιαστικὴν ἐξαφάνισιν²³.

Ἡ νομοθεσία ὅθεν καθορίζει ποῖαι ὑποθέσεις ὑπάγονται εἰς τὴν δημοτικὴν αυτοδιοίκησιν, τουτέστι ποίας ἀσκεῖ ὁ Δῆμος ἰδίῳ ὀνόματι καὶ ἰδίᾳ εὐθύνη. Αὗται συνιστοῦν τὰς ὑποθέσεις τῆς αυτοδιοικήσεως (Selbstverwaltungsangelegenheiten). Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτῶν οἱ Δῆμοι βαρύνονται καὶ μὲ ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας ἀσκοῦσιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κράτους. Αἱ ὑποθέσεις, αὗται ἀποτελοῦσι τὸν κύκλον τῶν λεγομένων «ὑποθέσεων κατ' ἐντολὴν τοῦ Κράτους» (Auftragsangelegenheiten), αἱ ὁποῖαι βραίνουν διαρκῶς ἀὑξανόμεναι καθ' ὅσον ἐπεκτείνεται καὶ ἡ σφαιρα τῆς κρατικῆς δράσεως.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἰδιαιτέρων κύκλων καθηκόντων εἶναι ὅτι εἰς μὲν τὸν πρῶτον ὁ Δῆμος τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν ἀπλῶς τοῦ Κράτους, ἐνῶ εἰς τὸν δεύτερον τελεῖ ὑπὸ τὴν ἰεραρχικὴν ἐξουσίαν τῆς κρατικῆς Διοικήσεως, ὑποχρεούμενος νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὰς παρ' αὐτῆς διδομένας διαταγὰς. Ἡ ἀνάθεσις ὁμως ὑποθέσεώς τινος εἰς τὸν Δῆμον πρὸς ἐπιμέλειαν κατ' ἐντολὴν ἔχει ὡς συνέπειαν ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ὀφείλει νὰ διαθέσῃ τοὺς ἀναγκαίους ὑπαλλήλους κλπ. (ἐφ' ὅσον ὁ νόμος δὲν ὀρίζει ἄλλο τι) πρὸς διεκπεραίωσιν τῶν ὑποθέσεων τούτων.

Ποῖαι τῶρα ὑποθέσεις δέον νὰ ἀνατεθῶσιν εἰς τὸν Δῆμον πρὸς αυτοδιοίκησιν καὶ ποῖαι νὰ ἀνατεθῶσι πρὸς διοίκησιν ἐν ὀνόματι τοῦ Κράτους, εἰς τὴν ἐλευθέρῃ ἐκτίμησιν τοῦ νομοθέτου ἀπόκειται. Ἐννοεῖται ὅτι, ὡς ἄνω ἀνατίθενται ὠρισμένα καθήκοντα εἰς τὸν Δῆμον, εἶναι δυνα-

²² G. J e l l i n e k, Staatslehre, σ. 646 ἐπ. Μ. Δένδια, Ἡ τοπικὴ αὐτοδ. α' βαθμοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἐν «Ε.Τ.Α.» ΙΕ' 193.

²³ Σ.Ε. 257|30, 31|31 καὶ πλείστοι ἄλλαι. Βλ. ἀναθετῶς Θ. Τσάτσου, Ἡ ἀναθέσεως τοῦ ἄρθρ. 107 τοῦ Συντάγματος, ἐν «Ε.Τ.Α.» ΙΑ' 392.

τὸν νὰ μὴ προκύπτῃ, ἐνίοτε, σαφῶς ἐὰν περὶ ὑποθέσεως αὐτοδιοικήσεως πρόκειται ἢ κατ' ἐντολὴν τοῦ Κράτους. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δέον, ἐν ἀμφιβολίᾳ, νὰ δεχθῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ ὑποθέσεως κατ' ἐντολὴν τοῦ Κράτους, ὡς ἂν τὸ Κράτος ἐπιφυλάσῃ εἰς ἑαυτὸ ἰδιαίτερον δικαίωμα ἐκδόσεως διαταγῶν.

Ἐκ τῶν δύο τούτων κύκλων ὑποθέσεων τοῦ Δήμου, αἱ μὲν τῆς αὐτοδιοικήσεως ἐξαπαρτηρίζοντο ἄλλοτε ὡς ἴδιος κύκλος ἐνεργείας τοῦ Δήμου (eigener Wirkungskreis), αἱ δὲ κατ' ἐντολὴν τοῦ Κράτους ὡς δοτὸς κύκλος ἐνεργείας (übertragener Wirkungskreis). Ἡ ὀρολογία αὕτη προήρχετο ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ ἐπὶ τῶν Δήμων τῆς θεωρίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου, καθ' ἣν, ὡς ὁ ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ὁ Δήμος δέον νὰ κέκτηται τὰ θεμελιώδη δικαιώματά του, τὰ ὅποια τὸ Κράτος δὲν δημιουργεῖ ἀλλ' ἀπλῶς ἀναγνωρίζει²⁴. Καθήκοντα ὅμως τοῦ Δήμου, τὰ ὅποια νὰ μὴ εἶναι κρατικά ἢ νὰ μὴ ἐξυπηρετοῦν κρατικούς σκοποὺς δὲν ὑπάρχουν. Οὕτω, ἅπας ὁ κύκλος ἐνεργείας τοῦ Δήμου εἶναι δοτὸς καί, ἐπομένως, εἶναι πεπλανημένη ἢ διάκρισις εἰς ἴδιον ἢ δοτὸν κύκλον ἐνεργείας²⁵.

Τὰ καθήκοντα τοῦ Δήμου διακρίνονται, ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς, εἰς ὑποχρεωτικά καὶ προαιρετικά²⁶. Καὶ ὑποχρεωτικά μὲν εἶναι ἐκεῖνα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὁποίων εἶναι ὑπόχρεως ὁ Δήμος, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν αἱ ἐκ τοῦ νόμου προϋποθέσεις, καὶ ἅτινα, κατὰ κανόνα, εἶναι τὰ ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον τῶν κατ' ἐντολὴν καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κράτους διεξαγομένων, ὡς καὶ τινα ἐκ τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸν κύκλον τῶν ὑποθέσεων τῆς αὐτοδιοικήσεως, προαιρετικά δὲ ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶναι ἐλεύθερος ὁ Δήμος νὰ ἐκπληρώσῃ, μὲ τὴν σύμπραξιν, βεβαίως, τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς ὅταν ἐπιτάσσεται τοῦτο ὑπὸ τῶν σχετικῶν περὶ ἐποπτείας διατάξεων²⁷.

*
* *

Δύο εἶναι τὰ χαρακτηριστικά ἐκεῖνα στοιχεῖα τοῦ Δήμου, τὰ ὅποια τὸν διακρίνουν ἀπὸ τοὺς λοιποὺς αὐτοδιοικουμένους ὀργανισμοὺς :

²⁴ J e l l i n e k, System κλπ. σ. 239.

²⁵ S c h o e n, ἐνθ. ἀν. 237.

²⁶ Πρβλ. D e n d i a s, Le gouv. local, σ. 165 ἐπ.

²⁷ Ὁ M a u n z, Verwalt., σ. 142, διακρίνει ὡς ἑξῆς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Δήμου : α') καθαρῶς κρατικὰς ὑποθέσεις, μὲ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἐπιφορισθῶσιν οἱ Δήμοι· β') ὑποχρεωτικὰς ὑποθέσεις διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων δύναται οἱ Δήμοι νὰ ἐξαναγκασθῶσι παρὰ τοῦ Κράτους· γ') ἐκουσίως ἀναλαμβανόμενας ὑποθέσεις τὰς ὁποίας ἐλευθέρως δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ ἢ παραλείψῃ ὁ Δήμος καὶ διὰ τὰς ὁποίας οὗτος δὲν λαμβάνει διαταγὰς παρὰ τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς, εἰμὴ μόνον ἐφ' ὅσον θίγονται οἱ σκοποὶ τῆς κρατικῆς ἡγεσίας, καὶ δ') ὑποθέσεις εἰς ἃς συμπράττει ἡ δημοτικὴ μετὰ τῆς κρατικῆς διοικήσεως, ἰδίᾳ εἰς ἃς περιπτώσεις ἀπαιτεῖται ἔγκρισις τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς.

Πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Δήμος ἀποτελεῖ χωρικὸν σωματεῖον (Gebietskörperschaft, corporation ἢ communauté territoriale)²⁸, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἔδαφος εἶναι βασικὸν στοιχεῖον τῆς ἐννοίας τοῦ Δήμου καὶ ἀντικείμενον τῆς ἐξουσίας τοῦ Δήμου εἶναι τὰ εἰς τὴν περιφέρειάν του πρόσωπα²⁹ καὶ πράγματα, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς τοποθεσίας των, ἐνῶ εἰς τὰ προσωπικά σωματεῖα³⁰ τὸ ἔδαφος ἔχει ἀξίαν μόνον διὰ τὸν τοπικὸν καθορισμὸν ἀρμοδιότητος³¹.

Δεύτερον ἡ καθολικότης τῆς δράσεως τοῦ Δήμου. Ὁ Δήμος δὲν ἐπιδιώκει ἕνα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεμονωμένον σκοπὸν, ἀλλ' ἔχει γενικὴν ἀρμοδιότητα ἐφ' ὅλων ἐκείνων τῶν ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἐκ τοῦ δημοσίου καὶ κοινωνικοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ. Τὴν πανηγυρικὴν διατύπωσιν τοῦ κανόνος τούτου περιέχει τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἄρθρ. 19 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος³². Κατὰ συνέπειαν, ἐν αὐτοδιοικούμενον πρόσωπον, τοῦ ὁποῦ ἡ δράσις θὰ περιορίζετο ἐφ' ὀρισμένων μόνον ὑποθέσεων, δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς Δήμος. Τοῦτο ρητέον, ἰδίως, διὰ τοὺς Συνδέσμους Κοινοτήτων, οἱ ὁποῖοι δὲν συνιστοῦν νέους μεγαλυτέρους κοινοτικούς ὀργανισμούς, ἀλλ' ἀπλῶς ἐνώσεις πρὸς πραγματοποιήσιν ὀρισμένου σκοποῦ.

²⁸ Σ α ρ ι π ὀ λ ο υ, Περὶ Πολιτείας, σ. 8 ἐπ. G. J e l l i n e k, System κλπ., σ. 275. Ἐναντίον τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Δήμου ὡς Gebietskörperschaft στρέφεται ὁ H ö h n, Rechtsgemeinschaft und Volksgemeinschaft, 1935, σ. 15 ἐπ. τοῦ α ἔ τ ο ῦ, Otto v. Gierkes Staatslehre und unsere Zeit, 1936, σ. 70 ἐπ. καὶ Die Gemeinde als Gebietskörperschaft, Jahrb. für Kommunalwissenschaft, 1936, σ. 1. Ὑπὲρ τῆς διατηρήσεώς του K ö t t g e n, D. Verwaltung, ἐκδ. β' σ. 83. Ὁ γερμανικὸς δημοτικὸς νόμος τῆς 30 Ἰανουαρίου 1935 (Deutsche Gemeindeordnung) ρητῶς ἐν § 1, ἐδ. 2, ὁρίζει ὅτι οἱ Δήμοι εἶναι öffentliche Gebietskörperschaften. Ἐμφανίζεται ὁμως ἡ τάσις εἰς τὸν δημοτικὸν τοῦτον νόμον (§ 17 ἐπ.) νὰ δοθῇ σταθερὰ προσωπικὴ βᾶσις εἰς τὴν δημοτικὴν αὐτοδιοίκησιν, διὰ τῆς διακρίσεως μεταξὺ δημότου καὶ κατοίκου (Gemeindebürger καὶ Einwohner). Ἐπιδιώκεται νὰ γίνουιν φορεῖς τῆς αὐτοδιοικήσεως οἱ Bürger, οἵτινες, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἀποτελοῦν οἰονδήποτε τυχαῖον πληθυσμὸν, εἶναι στενῶς συνδεδεμένοι μὲ τὴν τύχην τοῦ Δήμου.

²⁹ Ἀσχέτως τοῦ ἀν ταῦτα εἶναι μέλη τοῦ Δήμου.

³⁰ Personalkörperschaften ἢ, ὡς λέγει ὁ O t t o M a y e r, Deuts. Verwalt. 3. Aufl. Bd. 2, σ. 354, Vereinskörperschaften.

³¹ Σημειωτέον ὅτι, κατὰ τὴν ρητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 9 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος, τὸ μὲν ἕκαστος Δήμος ἢ Κοινότης ἔχουσιν ἐδαφικῶς καθωρισμένην περιφέρειαν (§ 1), τὸ δὲ πᾶν τμήμα τῆς χώρας ὀφείλει νὰ ἀνήκῃ εἰς δημοτικὴν ἢ κοινοτικὴν τινὰ περιφέρειαν (§ 2).

³² Σ.Ε. 1255|34, 196, 200|30. Ἡ § 2, ἐδ. 2, τοῦ γερμανικοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1935 ὁρίζει, ἐπίσης, ὅτι οἱ δήμοι διοικοῦν ὑπὸ ἰδίαν των εὐθύνην τὰς ἐν τῷ ἐδάφει των δημοσίας ὑποθέσεις, ἐφ' ὅσον αὐταὶ ρητῶς διὰ νομοθετικῆς διατάξεως δὲν ἀνετέθησαν εἰς ἄλλην ἀρχήν.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ γενικὴ αὐτὴ ἀρμοδιότης εἶναι δυνατόν διὰ νόμου νὰ περιορισθῇ, διὰ τῆς ἀναθέσεως ὄρισμένων τοπικῶν ὑποθέσεων εἰς ἄλλους πρὸς τοῦτο ἰδρυομένους ὀργανισμούς ἢ ἄλλας ἐν γένει ἀρχάς. Μάλιστα ἐν Ἑλλάδι, ἡ νομοθεσία ἔκαμε κατάχρησιν τοῦ δικαιώματος τούτου μέχρι τοῦ σημείου ν^ο ἀπογυμνώσῃ τοὺς Δήμους μεγάλου μέρους τῆς ἀρμοδιότητος καὶ τῆς ἐξουσίας των ³³.

Δέον, ὡς ἐκ τούτου, νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ καθ' ὑπερβολὴν χρῆσις τοῦ δικαιώματος τούτου περικλείει σοβαροὺς κινδύνους διὰ τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τῆς ἐν γένει διοικήσεως. Διότι οἱ Δήμοι εἶναι οἱ ὀργανισμοὶ οἱ περισσότερον ἐπιτήδειοι διὰ τὴν ἐπὶ τόπου ἱκανοποίησιν ὄλων τῶν σκοπῶν τοῦ συνόλου καὶ ἡ δημιουργία ἰδιαιτέρων ὀργανισμῶν ἐν αὐτῷ τῷ Δήμῳ ἀφ' ἑνὸς μὲν περιπλέκει τὴν ὅλην διοίκησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν καθιστᾷ δαπανηροτέραν.

Ἄλλὰ καί, γενικώτερον, διὰ τὴν καλὴν λειτουργίαν ὁλοκλήρου τοῦ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς χώρας ἔχει μεγάλην ἀξίαν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνότητος τῆς τοπικῆς διοικήσεως. Διότι ὁ Δήμος ἀποτελεῖ ὄχι μόνον τὴν κατωτάτην διοικητικὴν βαθμίδα ἀλλὰ καὶ τὸν κέντρον ὅστις ἐνώνει τὴν εἰς διαφόρους εἰδικούς κλάδους κατανεμημένην διοίκησιν.

Διὰ νὰ κατανοηθῇ ἡ ἀξία τῆς ἀρχῆς ταύτης, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον ὅποια σύγχυσις καὶ οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνσις θὰ ἐπήρχειτο εἰς τὴν διοίκησιν, ἐὰν αὕτη ἦτο κατανεμημένη εἰς ἰδιαιτέρας ἐν ἐκάστῳ τόπῳ ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ποῖον σοβαρὸν κίνδυνόν ἡ τοπικὴ διοίκησις θὰ ἐξετίθετο ἐν ἑλλείψει τῆς ἀναγκαίας συνοχῆς καθ' ἕκαστον ἐν ταῖς ἐνεργείαις τῆς.

Βεβαίως, ἡ καθ' εἰδικὰς ὑπηρεσίας διοικήσεις ἔχει τὸ προσὸν ὅτι δύναται ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τοῦ Κέντρου μέχρι τῶν τελευταίων σημείων τῆς χώρας· πλὴν ὁμως δὲν πρέπει νὰ παροραθῇ τὸ μεροληπτικὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἔλλειψις συνοχῆς, ἐλατιώματα εἰς τὰ ὅποια εἶναι ἐκτεθειμένη ἡ κατὰ εἰδικὰς ὑπηρεσίας διοικήσεις. Διότι αἱ δημόσιαι ὑποθέσεις δεόν νὰ ἐκτελῶνται ἐπὶ τῇ βάσει ἐνιαίου σχεδίου, τὸ ὅποιον νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ συντονίζῃ τὰς ἐπὶ μέρους ἀπόψεις.

Ὁ Δήμος μὴ ἐπιδιώκων μεμονωμένον σκοπὸν ἀλλ' ὑποχρεωμένος νὰ ἐκπληροῖ ποικίλα καθήκοντα, δὲν διατρέχει τὸν κίνδυνον τῆς μονομερείας. Ἐχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁλόκληρον τὸν ὀργανισμὸν τοῦ Δήμου καὶ ὅλας τὰς καθ' ἑαυτὴν ἀνάγκας, τὰς ὁποίας ἱκανοποιεῖ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ συνόλου, συμβιβάζων τὰ διίστάμενα συμφέροντα.

³³ Ἴδε Γ ε ρ α γ ᾱ, Ἀποκέντρωσις—Αὐτοδ., σ. 28.

Ἀντιθέτως, συμβιβασμὸς τῶν συγκρουομένων ἐν τινι τόπῳ συμφερόντων μεταξύ διαφόρων ἀρχῶν, μὴ συνδεομένων εἰς ἐνότητα, εἶναι, κατ' ἀρχήν, δυνατὸς μόνον διὰ τῆς ὑπηρεσιακῆς ὁδοῦ μέχρι τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς ἱεραρχίας ἱσταμένου Ὑπουργοῦ, ὅπου πάλιν δὲν ὑπάρχει, κατ' οὐσίαν, ἐνιαία ἀποφασίζουσα ἀρμοδιότης, δεδομένου ὅτι ὑπεράνω τῶν κατ' ἰδίαν Ὑπουργῶν ἴστανται τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον καὶ ὁ Ἄρχηγὸς τῆς Κυβερνήσεως, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσχολῶνται μὲ τρέχοντα διοικητικὰ ζητήματα.

Παρὰ τὸν κανόνα τῆς γενικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Δήμου ἐπὶ τῶν τοπικῶν ζητημάτων, αὕτη ὑλόκειται εἰς περιορισμοὺς α') νομικῆς καὶ β') πραγματικῆς φύσεως.

Ἡ αυτοδιοικήσις κινεῖται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ καθοριζομένου ὑπὸ τῶν νόμων τοῦ Κράτους, οἱ ὅποιοι καὶ ἀποτελοῦν τὰ ὅρια αὐτῆς. Σπουδαιότεροι δ' ἐκ τῶν νόμων τούτων εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν κρατικὴν ἐποπτεῖαν καὶ περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Δεύτερον, ὑπάρχουν ὅρια πραγματικῆς φύσεως, συνιστάμενα εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν οἰκονομικῶν μέσων τοῦ Δήμου. Διότι, παρὰ τὴν ὑφισταμένην ἀρμοδιότητα τοῦ Δήμου ὅπως ἐπιληφθῆ ὄρισμένων ὑποθέσεων ἐκ τοῦ ὕλικου καὶ πνευματικοῦ πεδίου, πολλάκις εὐρίσκεται οὗτος εἰς ἀδυναμίαν νὰ τὸ πράξῃ, λόγῳ ἀνεπαρκειᾶς ὕλικῶν μέσων. Ἀκριβῶς δ' ἔνεκα τούτου σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὴν πραγματικὴν ἔκτασιν τῆς αυτοδιοικήσεως ἔχει τὸ μέγεθος τῶν ὕλικῶν μέσων, τὰ ὅποια τίθενται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Δήμου πρὸς ἐπιδίωξιν τῶν σκοπῶν του.

*
*
*

Ἡ μορφή τῆς διοικήσεως τοῦ Δήμου παρουσιάζει, συνήθως, τὰ ἑξῆς τρία στοιχεῖα : α') τὸ αἰρετὸν τῶν ὀργάνων τοῦ Δήμου, β') τὸ ἐπίτιμον αὐτῶν καὶ γ') τὴν συλλογικὴν σύνθεσιν τοῦ ἀποφασίζοντος ὀργάνου.

Εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν ἐποχὴν, ἡ ὑπαρξίς τῆς αυτοδιοικήσεως τῶν Δήμων συνεδέετο μὲ τὸ αἰρετὸν τῶν ἀρχόντων, μὲ τὸ δικαίωμα τοῦτέστι τοῦ τοπικοῦ ἐκλογικοῦ συλλόγου ὅπως αὐτὸς οὗτος, δι' ἐκλογῶν, ἀναδεικνύη τὰ ὄργανα τῶν Δήμων. Οἰαδήποτε ἐπέμβασις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔθεωρεῖτο ὡς καταπνίγουσα τὴν ἰδέαν τῆς αυτοδιοικήσεως. Τοιαύτη ἀκριβῶς μομφὴ προσήπτετο εἰς τὸν δημοτικὸν νόμον τοῦ 1833, καθ' ὃν ἡ κεντρικὴ ἐξουσία ἐλάμβανεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῶν Δημάρχων. Δι' ὃ καὶ αἱ μετέπειτα νομοθετικαὶ καὶ συνταγματικαὶ διατάξεις ἀπέβλεπον, κυρίως, εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν δι' ἐκλογῆς ἀνάδειξιν τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν.

Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864/1911 (ἀρθρ. 105) περιορίζεται νὰ τονίσῃ ὅτι ἡ ἐκλογή τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν γίνεται διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, τὸ

δὲ ἀρθρ. 107 τοῦ Συντάγματος 1927 ἐξαιρεῖ ὡς γνώρισμα τῆς αὐτοδιοικήσεως τὸ αἰρετὸν τῶν ὀργάνων αὐτῆς καὶ ἀναγράφει τὸ μὲν ὅτι τὸ Κράτος διαιρεῖται εἰς περιφερείας, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ πολῖται διαχειρίζονται ἀπ' εὐθείας τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις, τὸ δὲ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποφασίζεω εἰς τοὺς ὀργανισμοὺς τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἀνήκει εἰς αἰρετὰ ὄργανα ἐκλεγόμενα διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἐπιπλέον ἡ θεωρία ἐδέχετο ὅτι χαρακτηριστικὸν τοῦ Δήμου γνώρισμα εἶναι ἡ δι' ἐκλογῆς ἀνάδειξις τῶν ὀργάνων τοῦ ⁸⁴, θέτουσα εἰς δευτέραν μοῖραν τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν εὐθύνην καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανισμῶν ⁸⁵. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ διοικητικὴ μορφή τοῦ Δήμου ἀνταπεκρίνεται πρὸς τὴν μορφήν τοῦ Κράτους καὶ τὸν τρόπον τῆς ὀργανώσεώς του καὶ διεπνέετο ἀπὸ τὰς διεπούσας τοῦτο βασικὰς ἀρχάς. Ἡ ἐκλογὴ ἀπετέλει τὸ σύνθημα μέσον ἀναδείξεως τῶν ἀμέσων ὀργάνων τοῦ Κράτους, ἡ κοινοβουλευτικὴ δὲ μορφή τοῦ πολιτεύματος, διὰ λόγους συνεπειᾶς, ἐπέβαλε τὴν ἐκλογὴν ταύτην καὶ εἰς τοὺς Δήμους. Τὰ δημοτικὰ συμβούλια, παρὰ τὴν νομικὴν τῶν φύσιν ὡς διοικητικῶν ὀργάνων, ἔδιδον τὴν εἰκόνα μικρῶν κοινοβουλίων, ὅπου διάφοροι ὁμάδες ἀντηγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλας καὶ ὅπου ἡ λήψις ἀποφάσεων διὰ τὰς δημοτικὰς ὑποθέσεις ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς πλειοψηφίας. Ἐπιπλέον ἡ μεταβολὴ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς θέσεως τοῦ Δήμου εἰς τὸν ἐν γένει ὀργανισμὸν τοῦ Κράτους, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἀνάθεσις εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Δήμου πληθῶς κρατικῶν ὑποθέσεων κατ' ἐντολήν τοῦ

⁸⁴ Ἰδε Γ. Ἀγγελοπούλου, Διοικ. Δίκ., σ. 47, ἐνθα ὀρίζεται ἡ ἀποκέντρωσις (ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς αὐτοδιοικήσεως) ὡς διοικήσεως τῶν τοπικῶν ὑποθέσεων ὑπὸ ὀργάνων ἐλευθέρως ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀντὶ τῶν ὀργάνων τῆς κυβερνήσεως. Ἡ γαλλικὴ θεωρία δέχεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅτι ἡ ἀληθὴς αὐτοδιοίκησις συνίσταται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν τοπικῶν ὑποθέσεων ὑπὸ ἀρχῶν ἐκλεγομένων ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν πολιτῶν—Ἰδε B e r t h é l e m y, Διοικ. Δίκ., ἐν μτφρ. Σ τ α - σ τ ι ν ο π ο ὄ λ ο υ, τ. Α' σ. 145' ἐπίσης H a u r i o u, Dr. Adm., 1933, σ. 84-85 (ἐλλ. μτφρ. Τσουπλάκιδη-Παπαχατζή, σ. 123 ἐπ.), ὁ ὁποῖος ὁμως εἰδικώτερον περὶ τῶν δημοσίων ἰδρυμάτων (σ. 87-88) δέχεται ὅτι, ἀνεξαρτήτως ἀν' ἡ ὀργάνωσις των βασίζεται ἐπὶ ἐκλογῶν ἢ μὴ, εἶναι αὐτοδιοικούμενα σώματα ἐφ' ὅσον λαμβάνει χώραν κατανομή τῆς ἀποφασιστικῆς ἀρμοδιότητος. Ἰδε ἐπίσης F l e i n e r, Instit., σ. 100. Οἱ M a s p é t i o l καὶ L a r o q u e (La tutelle administrative σ. 92) ὑποστηρίζουν ὅτι στοιχεῖον τῆς αὐτοδιοικήσεως δὲν εἶναι ἡ δι' ἐκλογῶν ἀνάδειξις τῶν ὀργάνων.

⁸⁵ Ὁ Φ α ρ δ ῆ ς, Ἀποκέντρο-Αὐτοδ. κλπ., ἐν «Ἀρχεῖφ Ἑλλ. Δημ. Δικ.», τ. Α', σ. 238, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς τῆς αὐτοδιοικήσεως εἶναι ἡ δι' αὐτονόμων προσώπων δημοσίου δικαίου ἐξυπηρέτησις τῶν τοπικῶν διοικητικῶν ἀναγκῶν. Πῶς θὰ διορίζωνται τὰ ὄργανα τῶν προσώπων τούτων τοῦ δημοσίου δικαίου εἶναι δευτερεύον ζήτημα, ἀρκεῖ νὰ εἶναι οὐσιαστικῶς ἀνεξάρτητα τοῦ κέντρου, δικαιούμενα νὰ λαμβάνουν ἀποφάσεις ἐπὶ τοπικῶν ζητημάτων.

Κράτους θὰ ὠθήσουν, προφανῶς, τὴν κρατικὴν διοίκησιν εἰς τὸ νὰ ἀσκήσῃ ἐντονωτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ὅρισμοῦ τῶν ὀργάνων τοῦ Δήμου³⁶. Διότι ἐκ τῆς καλῆς λειτουργίας τοῦ Δήμου ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, ἡ ὁμαλότης τῆς κρατικῆς διοικήσεως καὶ ἡ εὐημερία τοῦ συνόλου.

Βεβαίως, ὁ ἰσχύων δημοτικὸς νόμος ἀποκλείει οἰανδήποτε ἀνάμιξιν τοῦ Κράτους περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀργάνων τοῦ Δήμου, εἰς δὲ τὸ ἄρθρ. 105 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864]1911 ὁρίζεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν γίνεται διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Παρ' ὅλα ταῦτα καὶ μολονότι δὲν παρεμερίσθησαν ρητῶς αἱ περὶ ἐκλογῆς τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν διατάξεις, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παροραθῇ ὅτι τὸ ἄρθρ. 105 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911 διατελεῖ ἐν συναφείᾳ, ἐκ λόγων ὁμογενείας, πρὸς τὰς περὶ ἐκλογῆς τῆς Βουλῆς διατάξεις τοῦ Συντάγματος καὶ ὅτι ἡ τύχη τῶν τελευταίων τούτων ἐπηγεᾶζει, προφανῶς, καὶ τὰς περὶ ἐκλογῆς τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν διατάξεις.

Μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς δημοτικῆς αὐτοδιοικήσεως εἶναι συνυφασμένον καὶ τὸ τιμητικὸν τῶν δημοτικῶν ἀξιωματῶν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἀποτελοῦσα τὴν βᾶσιν τῆς ἀγγλικῆς selfgovernment καὶ τῆς, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ταύτης, εἰσαχθείσης εἰς τὴν Πρωσσίαν ὑπὸ τοῦ G n e i s t Selbstverwaltung, εἶναι συνδεδεμένη καὶ ἐν Ἑλλάδι μὲ τὰ δημοτικὰ ἀξιώματα.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη διακρίνει τὴν δημοτικὴν αὐτοδιοίκησιν ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἄμεσον κρατικὴν διοίκησιν τὴν ἀσκουμένην δι' ἐπαγγελματικῶν, κατὰ βᾶσιν, ὑπαλλήλων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἑτέραν μορφήν αὐτοδιοικήσεως, τὴν τῆς εἰδικῆς αὐτοδιοικήσεως.

Τὸ ἐπίτιμον τῶν δημοτικῶν ἀξιωματῶν ἐξασφαλίζει τὸν διαρκῆ σύνδεσμον μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως καὶ ἐμποδίζει ὅπως ἡ διοίκησις τοῦ Δήμου περιπέσῃ εἰς ἄγονον καὶ στείρον γραφειοκρατικὸν μηχανισμόν.

Ἡ συγκέντρωσις ὅμως μεγάλου πληθυσμοῦ εἰς τὰς πόλεις καί, ἐν γένει, ἡ ἐπέκτασις τῆς σφαιρας τῶν δημοτικῶν καθηκόντων καθιστᾷ φυσικῶς ἀναγκαίαν, εἰς τὰς μεγάλας ἰδίως πόλεις, τὴν κάμψιν τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆς διοικήσεως τῶν Δήμων εἰς πρόσωπα οὐχὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἀσχολούμενα, ἀλλὰ κατὰ κύριον ἐπάγ-

³⁶ Ο Η α υ ρ ι ο υ, Dr. Constit., ἔκδ. β', σ. 191, τασσόμενος ἐναντίον τῆς ὑπερμέτρου αὐτοδιοικήσεως, ὑποστηρίζει ὅτι θὰ ἦτο φρονιμώτερον νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ σύστημα τῆς νομοθεσίας τοῦ 1882 καὶ 1884, καθ' ὃ οἱ Δήμαρχοι ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, θεωρεῖ δὲ λογικώτερον τὸ σύστημα τοῦ 1831, καθ' ὃ εἰς τὸν Νομάρχην ἀνῆκε τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Δημάρχου, λαμβανομένου ἐκ τῶν μελῶν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου. Διὰ τὰς μεγάλας δὲ πόλεις συνιστᾷ τὴν ἀπομίμησιν τοῦ γερμανικοῦ συστήματος ὅπου ὁ Δήμαρχος εἶναι ὑπάλληλος ἀμειβόμενος.

γελμα. Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν Δήμων, τινὲς τῶν ὁποίων ἔχουσι καταστῆ-
 τεράστιοι διοικητικοὶ ὀργανισμοί, ὄχι μόνον ἀπαιτεῖται εἰδικὴ μόρφωσις
 καὶ ἐμπειρία, ἀλλὰ καὶ ἀποκλειστικὴ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἀφοσίωσις τῶν
 ἐπὶ κεφαλῆς εὐρισκομένων. Οὕτω καὶ εἰς τοὺς Δήμους ἐπικρατεῖ ὁσημέραι
 ὁ τύπος τῆς γραφειοκρατικῆς διοικήσεως, κατέστη δὲ σύνθηδες τὸ φαινό-
 μενον τῶν μεγάλων δημοτικῶν ὀργανισμῶν μετὰ διοίκησιν ὄχι ὀλιγότερον
 γραφειοκρατικὴν τῆς τοῦ Κράτους.

Ἐτερον σύνθηδες χαρακτηριστικὸν τῆς διοικητικῆς μορφῆς τοῦ Δήμου
 εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἐν αὐτῷ ὑπαρξίς δύο διακεκριμένων ὀργάνων, τοῦ
 ἑνὸς διὰ τὴν λήψιν ἀποφάσεων καὶ τοῦ ἑτέρου διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπο-
 φάσεων τούτων³⁷, τοῦ τελευταίου τούτου εἴτε ὄντος ἀσχέτου πρὸς τὸ
 συλλογικὸν ὄργανον³⁸, εἴτε λαμβανομένου ἐκ τούτου³⁹, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ
 πολυμελῆς σύνθεσις τοῦ ἀποφασίζοντος ὀργάνου. Ἐπικρατεῖ, τοῦτέστι,
 τὸ συλλογικὸν σύστημα εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Δήμου. Ὁ νόμος ΔΝΖ' κα-
 θιεροῖ τὴν ἀρχὴν ταύτην. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τοῦτο τῆς διοικήσεως τοῦ
 Δήμου δὲν ἴσχυε πάντοτε εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Δήμον. Εἰς τὸν δημοτικὸν
 νόμον τοῦ 1833, κεντρικὸν πρόσωπον τοῦ Δήμου ἦτο ὁ Δήμαρχος, ὁ ὁποῖος
 ἐλάμβανε τὰς ἀποφάσεις καὶ ἐξετέλει αὐτάς ὁ ἴδιος, τοῦ δημοτικοῦ συμ-
 βουλίου ὄντος ἐπικουρικοῦ καὶ συμβουλευτικοῦ ὀργάνου.

Εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο σύστημα παρουσιάζει, ἀπὸ
 ὀρισμένης πλευρᾶς, πλεονεκτήματα, δεδομένου ὅτι κεντρικὴ μορφή τοῦ
 Δήμου εἶναι ἐν πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἀποκλειστικὴν εὐθύνην διὰ
 τὸ σύνολον τῆς δημοτικῆς δράσεως. Ἀποφεύγεται τοῦτέστι πᾶσα κατά-
 τμησις καὶ μετατόπισις τῆς εὐθύνης.

Τὸ μονοκρατικὸν τοῦτο σύστημα, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς νομικὴν συνέ-
 πειαν τὴν εἰς μίαν χεῖρα συνένωσιν τῆς ἀποφασιστικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς
 ἀρμοδιότητος, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐγγυᾶται τὴν ἐνιαίαν καὶ ζωντανὴν διοίκησιν
 τοῦ Δήμου, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐνισχύει τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης, καθιερούμε-
 νον, συνήθως, ἐκεῖ ὅπου ἡ πολιτικὴ διαμόρφωσις εἶναι τοιαύτη ὥστε ἐν
 καὶ τὸ αὐτὸ ὄργανον νὰ ἀσκήῃ νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἀρμοδιότητα⁴⁰.

³⁷ Μ. Δέ ν δ ι α, 'Η τοπ. αὐτοδ. α' βαθμοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἐν «Ε.Τ.Α.» ΙΕ' 219 ἐπ.

³⁸ Δήμαρχος ἀρθρ. 85 § 1 τοῦ Κ.Ν.Δ.Κ.

³⁹ Πρόεδρος Κοινότητος, ἀρθρον 26 τοῦ Κ.Ν.Δ.Κ.

⁴⁰ Ἐν Γερμανίᾳ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς § 32 ἐπ. τοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1935, τὴν ἀποκλειστικὴν εὐθύνην τοῦ Δήμου ἔχει ὁ Δήμαρχος. Παρὰ τὸν Δήμαρ-
 χον ἴστανται οἱ Πάρεδροι (Beigeordnete), ἀναπληροῦντες αὐτόν, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ
 Gemeinderäte, συμβουλευτικὰ τούτου πρόσωπα, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς κυρίαν ἀποστο-
 λὴν τὴν ἐξασφάλισιν τῆς διαρκοῦς ἐπαφῆς τῆς διοικήσεως τοῦ Δήμου μετὰ
 τοὺς πολίτας.

Σημειωτέον ὅτι ἐν Ἑλλάδι αἱ κατὰ τοῦ συστήματος τοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1833, ἀπευθυνόμεναι μομφαὶ ἀφωρῶν, κυρίως, οὐχὶ τὴν ὑπὸ ἐνὸς προσώπου πραγματικὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Δήμου, ἀλλὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς του, καί, ἰδίως, τὸ εἶδος τῆς ἀσκουμένης κρατικῆς ἐποπτείας, ἡ ὁποία ἦτο τοιαύτης φύσεως, ὥστε τὸ μὲν ἀπηρετεῖτο, ἐπὶ τῶν περισσοτέρων ὑποθέσεων, διὰ τὰ καταστῶσιν ἐκτελεσταί, ἔγκρισις τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς, τὸ δέ, καὶ ἐπὶ τῶν μὴ εἰς ἔγκρισιν ὑποκειμένων, ἡ ἐποπτεία ἐπεξετεινέτο καὶ εἰς ἔλεγχον σκοπιμότητος. Δέον δ' ἐπίσης νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ μονοκρατικὸν σύστημα διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ Δήμου, ὄχι μόνον ὑπὸ τοῦ νῦν ἰσχύοντος Συντάγματος τοῦ 1911 δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ δὲν ἀπεκλείετο οὐδ' ὑπὸ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927, τὸ ὁποῖον ἀπλῶς ὥριζεν (ἄρθρ. 107 § 3), ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποφασίζειν εἰς τοὺς ὀργανισμοὺς τῆς τοπικῆς αυτοδιοικήσεως ἀνήκει, ἀπαραιτήτως, εἰς αἰρετὰ ὄργανα χωρὶς, συγχρόνως, νὰ ἀπαιτῆ ὅπως τὰ ὄργανα εἶναι πολυμελῆ καὶ ν' ἀποκλείη ὅπως τὸ ὄργανον, εἰς ὃ εἶναι ἀνατεθειμένη ἡ ἀποφασιστικὴ ἀρμοδιότης, προκισθῆ καὶ μὲ ἐκτελεστικὴν ἀρμοδιότητα.

Τὸ μονοκρατικὸν ὅμως σύστημα εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Δήμου δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείη τὴν ὑπεύθυνον εἰς ταύτην συμμετοχὴν τῶν πολιτῶν τῆς περιφερείας, ἔστω καὶ ὑπὸ τύπον συμβουλευτικὸν τοῦ προϊσταμένου τοῦ Δήμου, διότι σπουδαῖος σκοπὸς τῆς αυτοδιοικήσεως εἶναι, ἀκριβῶς, ἡ ἐπίτευξις τῆς συνεργασίας ὄλων τῶν πεπειραμένων καὶ ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν πρόοδον τοῦ Δήμου δυνάμεων καὶ ἡ τόνωσις τοῦ ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἐνδιαφέροντος. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν περιπτώσιν ταύτην ἢ διὰ συμβουλῶν γνωμοδοτήσεων συμμετοχῆ τῶν πολιτῶν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Δήμου δὲν πρέπει, οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον, νὰ μειώσῃ τὴν εὐθύνην τοῦ προϊσταμένου τοῦ Δήμου.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ μονοκρατικοῦ συστήματος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Δήμου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κατάργησιν τοῦ αἰρετοῦ ὡς μέσου ἀναδείξεως τῶν δημοτικῶν ἀρχόντων, προϋποθέτει ἐγκαθίδρυσιν συστήματος αὐστηρᾶς ἐπιλογῆς⁴¹ τοῦ προϊσταμένου τοῦ Δήμου. Βεβαίως εἰς ἐκάστην διοίκησιν ἐπιδιώκεται πάντοτε ὅπως αἱ διαθέσιμοι θέσεις καταλαμβάνονται, κατὰ τὸ δυνατόν, ὑπὸ τῶν καταλληλοτέρων δι' αὐτὰς προσώπων. Ὁ νόμος ὅμως οὗτος τῆς ἐπιλογῆς ἔχει ἰδιόζουσαν διὰ τὴν δημοτικὴν διοίκησιν σημασίαν, λόγῳ τοῦ εἰς αὐτὴν ἰσχύοντος κανόνος τῆς γενικότητος τῆς δράσεώς της καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι πᾶσα σημειουμένη ἐν αὐτῇ πλημμέλεια ἐπηρεάζει ἐντονώτερον τὴν λειτουργίαν ὁλοκλήρου τοῦ κρατικοῦ ὀργανισμοῦ, γίνεται δὲ περισσότερον ἀντιληπτὴ λόγῳ τῆς στενωτέρας τοῦ Δήμου ἐπαφῆς μὲ τοὺς πολίτας. Ἡ διοίκησις τοῦ Δήμου δὲν εἶναι

⁴¹ Ὁχι Wahl ἀλλὰ Auswahl λέγουν οἱ Γερμανοί.

δυνατόν νά εἶναι ἀπλή διοικητική μηχανή, περιοριζομένη εἰς τήν ξηράν τήρησιν τῶν νόμων, ἀλλά ζῶν ὄργανισμός, ὃ ὁποῖος μετὰ πρωτοβουλίας καί θάρρους ἐπιμελεῖται τῆς λύσεως τῶν τοπικῶν ζητημάτων.

II

Ἡ αὐτοδιοίκης προϋποθέτει τὸν μὲν φορέα ἔχοντα ἰδίαν νομικὴν προσωπικότητα, ἀνεξάρτητον τῆς τοῦ Κράτους, τὸ δὲ ὑπεύθυνον καί ἀνεξάρτητον τοῦ Κέντρου διαχειρίσιν τῶν εἰς τὸν αὐτοδιοικούμενον ὄργανισμὸν ἀνατεθεισῶν ὑποθέσεων.

Ἄλλ' ἢ ἀνεξαρτησία αὕτη δὲν εἶναι ἀπεριόριστος. Τὰ αὐτοδιοικούμενα σώματα, ἀποτελοῦντα ὄργανισμοὺς ἐντεταγμένους εἰς τὸ Κράτος, δεόν νά ἐμπνέωνται ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, νά ἀναπτύσσουν μὲ δρᾶσιν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν νόμων.

Τὸ γενικὸν συμφέρον καί οἱ νόμοι ἀποτελοῦν τὰ ὅρια τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἡ ἐπίβλεψις δὲ τῆς τηρήσεως τῶν ὀρίων τούτων ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς κρατικῆς δράσεως, τῆς ἐκδηλουμένης διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν αὐτοδιοικουμένων ὄργανισμῶν ἀσκουμένου ἐλέγχου, τῆς καλουμένης ἐποπτείας.

Ἡ ἐποπτεία (ἢ ἄλλως κηδεμονία καλουμένη) ⁴² ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον συνακόλουθον τῆς αὐτοδιοικήσεως, εἰς αὐτὴν δ' ἐμφανίζονται σαφέστερον αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς ἀμέσου διοικήσεως τοῦ Κράτους καί τῆς αὐτοδιοικήσεως.

Ἄν πρόκειται, ἐπομένως, εἰς τὴν ἐποπτείαν περὶ ἀπλῆς κηδεμονίας ὑπὸ τὴν ἐν τῷ ἀστικῷ δικαίῳ καθιερωμένην ἔννοιαν, ὅπου ἡ κηδεμονία ἀσκεῖται διὰ τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων μόνον τοῦ κηδεμονευομένου. Διότι ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐποπτείας εἶναι νά περιφρουρήσῃ τὸ γενικὸν συμφέρον, ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν ἔννοιαν τοῦ ὄρου, καί νά ἐναρμονίσῃ τὴν δρᾶσιν τοῦ αὐτοδιοικουμένου προσώπου, πρὸς τὰ δικαιώματα καί τὰ συμφέροντα τοῦ συνόλου. Εἰς τὸ γενικὸν δὲ τοῦτο συμφέρον περιλαμβάνονται ὄχι μόνον ἡ τήρησις τῶν ὑπὸ τῶν νόμων εἰς τὸ αὐτοδιοικούμενον πρόσωπον τεταγμένων ὀρίων ἀρμοδιότητος, ἀλλὰ καί ἡ προστασία τοῦ αὐτοδιοικουμένου ὄργανισμοῦ, ὡς ἰδιαίτερου νομικοῦ προσώπου, ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τῶν διοικούντων τοῦτο, ὡς καί ἡ προστασία τῶν διοικουμένων ἀπὸ τὰς υπερβασίας τῶν τοπικῶν ἀρχόντων.

Δεδομένου, ὅμως, ὅτι ἡ αὐτοδιοίκησις προϋποθέτει, κατὰ βάσιν,

⁴² Δ ε ν δ ι α. Ἡ τοπ. αὐτοδ. α' βαθμοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἐν «Ε.Τ.Α.» ΙΕ' 285 ἐπ. «Pouvoir de contrôle administratif» τὴν ἀποκαλεῖ ὁ J è z e, Dr. Adm., τ. III, σ. 126.

ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν δράσεως, ἡ ἐποπτεία ἔχει ἐξαιρετικὸν χαρακτῆρα καὶ δέον οἱ ὄροι καὶ αἱ προϋποθέσεις τῆς ἀσκήσεώς της νὰ ἀπορρέουν ἐκ ρητῆς διατάξεως τοῦ νόμου ⁴³. Τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ καὶ ἐν στοιχείῳ, τὸ ὁποῖον διακρίνει τὴν ἐποπτείαν ἀπὸ τὸν ἱεραρχικὸν ἔλεγχον, ὅπου, αὐτεπαγγέλτως καὶ ἄνευ ὑπάρξεως ρητῆς διατάξεως, ὁ ἱεραρχικὸς προϊστάμενος δύναται, ὅποτεδῆποτε, ν' ἀπευθύνῃ διαταγὰς εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὑπαγομένους, οἱ ὁποῖοι ὑποχρεοῦνται ὅπως ἐξ ὀλοκλήρου συμμορφωθῶσι πρὸς ταύτας, ἐντός, βεβαίως, τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλει εἰς αὐτούς, τὸ πρὸς ὑπακοὴν καθῆκον ⁴⁴.

Ἄλλὰ καὶ εἰέρα μεγάλης πρακτικῆς σημασίας διαφορὰ ὑφίσταται μεταξύ ἐποπτείας καὶ ἱεραρχικοῦ ἐλέγχου. Ἐπὶ τοῦ ἱεραρχικοῦ ἐλέγχου οἱ ὑπ' αὐτὸν ὑπαγόμενοι δὲν δύνανται νὰ προσβάλωσιν ἐνώπιον δικαστηρίου τὰς πράξεις τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς, τὰς ἐκδοθείσας κατ' ἄσκησιν τῆς ἱεραρχικῆς ἐξουσίας καὶ θιγούσας τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ὑφισταμένης ἀρχῆς. Τοῦτο δὲ διότι ἡ προσβολὴ καὶ ἀμφισβήτησις ἐνώπιον δικαστικῆς ἀρχῆς ἀντιτίθενται πρὸς αὐτὴν τὴν ἐννοίαν τῆς ἱεραρχίας, ἀπαιτούσης, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀπροσκόπτου καὶ ἐνιαίας λειτουργίας τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, τὴν ὑποταγὴν τοῦ ὑφισταμένου ⁴⁵.

Τουναντίον, ἐπὶ τῆς διοικητικῆς ἐποπτείας, οἱ αὐτοδιοικούμενοι ὄργανισμοί, ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ὁποίων ἀσκεῖται αὕτη, εἶναι δυνατόν ν' ἀμυνθῶν κατὰ τῶν ὑπερβασίων τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ νὰ προκαλέσων τὸ δικαστικὸν ἔλεγχον τῶν πράξεων ἐποπτείας.

Τὸ γεγονός ὅτι δύο δημοσῖαι ἀρχαὶ παρίστανται ἐν δίκῃ ὡς διάδικοι ἔναντι ἀλλήλων, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνωμαλία, διότι ὄχι σπάνιον εἶναι τὸ φαινόμενον δικαστικῆς ἐπιλύσεως συγκρούσεως μεταξύ δύο διαφόρων ἐν τῷ Κράτει ἀρχῶν καὶ δὴ οὐχὶ μόνον μεταξύ διοικητικῶν ἀρχῶν καὶ δικαστηρίων, ὡς τοῦτο προβλέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου 406 τοῦ 1914, ἀλλὰ καὶ μεταξύ καθαρῶς διοικητικῶν ἀρχῶν ⁴⁶.

⁴³ M a s p é t i o l e t L a r o q u e, La tutelle adm., σ. 279 καὶ 375.

⁴⁴ Πρβλ. Παπαχαρατζῆς, Διοικ. Δίκ., σ. 359 καὶ 372. Ὁ J è z e, Dr. Adm., τ. III σ. 133, θεωρεῖ τὴν ἐποπτείαν ὡς modalité du pouvoir hiérarchique.

⁴⁵ Ἰδὲ J è z e, Dr. Adm., τ. III σ. 125. Ὁ L a f e r r i è r e, Jur. adm. τ. II σ. 446 λέγει: Les principes de la hiérarchie et de la subordination administrative s'opposent à ce que l'inférieur puisse entraver l'acte de son supérieur et lui susciter une opposition devant un juge.

⁴⁶ Πρβλ., λ.χ. ἀρθρ. 33 ν, 3713, καθ' ὃ ὁ Ὑπουργὸς δικαιούται εἰς προσφυγὴν κατ' ἀποφάσεως τοῦ παρ' αὐτῷ συμβουλίου περὶ ἀπολύσεως ἡ ὑποβίβασμοῦ ὑπαλλήτου, ἐπίσης ἀρθρ. 55 § 3 τοῦ Α.Ν. τῆς 25]25-1-936 «περὶ καταστάσεως τοῦ κατὰ ἔηράν στρατοῦ», καθ' ἣν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν δύναται νὰ προσβάλλῃ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας τὴν γνωμοδότησιν τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου δι' ἀξιωματικῶν.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ δικαστικὸς ἔλεγχος τῶν πράξεων ἐποπτείας, ἂν καὶ σπουδαίαν ἔχη πρακτικὴν σημασίαν καὶ μεγάλως προστατεύει τὰ αὐτοδιοικουμένα σώματα ἀπὸ τὰς ἐπεμβάσεις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν σφαῖραν τῆς αὐτοδιοικήσεως, δὲν εἶναι στοιχεῖον ἀπαραίτητον τῆς ἐποπτείας. Ἐν Γερμανίᾳ, ὁ νέος δημοτικὸς νόμος τοῦ 1935 δὲν ἐπιτρέπει τὸν δικαστικὸν ἔλεγχον τῶν πράξεων ἐποπτείας, ἀρκούμενος εἰς τὸν διοικητικὸν αὐτῶν ἔλεγχον.

Δέον ὅμως ἐν προκειμένῳ νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ διοικητικὴ ἐποπτεία ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν πράξεων οὐχὶ ἀπλῶς νομικοῦ προσώπου⁴⁷, ἀλλ' αὐτοδιοικουμένου νομικοῦ προσώπου, ἢτοι προσώπου, τὸ ὅποιον ὁ νόμος ἀναγνωρίζει ὡς κέντρον αὐτονόμου ζωῆς καὶ εἰς τὸ ὅποιον ἔχει ἀνατεθῆ ἡ ὑπεύθυνος καὶ ὑπὸ ἰδίαν πρωτοβουλίαν διοικήσεως διοικητικῶν ὑποθέσεων. Ἐάν, ἐπομένως, ἡ νομικὴ προσωπικότης δὲν συνοδεύηται μὲ αὐτοδιοικήσιν, πράγμα τὸ ὅποιον συνήθως συμβαίνει, ἐάν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς νομικῆς προσωπικότητος ἐπιδιώκηται ἀπλῶς αὐτοτέλεια ὠρισμένης περιουσίας, ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενος ὁ ἱεραρχικὸς δεσμὸς μεταξὺ τῶν ὀργάνων τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν ὀργάνων τοῦ νομικοῦ προσώπου μὲ ἄμεσον συνέπειαν ὅτι δὲν δύναται τὸ νομικὸν πρόσωπον νὰ προσβάλλῃ τὰς κατ' ἄσκησιν τῆς ἱεραρχικῆς ἐξουσίας ἀσκουμένας πράξεις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας ἐνώπιον δικαιοδοσίας καὶ δὴ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας⁴⁸. Διότι καὶ μὲν ὡς νομικὸν πρόσωπον δικαιούται, κατ' ἀρχήν, νὰ προσφύγῃ εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας (ἄρθρ. 48 ν. 3713), ἀλλ' ἡ ὑπαρξις τῆς ἱεραρχικῆς σχέσεως ἀποκλείει τὸ προσωπικὸν συμφέρον-προϋπόθεσιν ἀπαραίτητον τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐνδίκου τούτου μέσου. Ἐννοεῖται ὅτι ἐκάστη συγκεκριμένη περίπτωσις θὰ δώσῃ τὴν λύσιν ἐάν πράγματι πρόκειται περὶ αὐτοδιοικουμένου νομικοῦ προσώπου ἢ, ἀπλῶς, περὶ προσώπου ὑπὸ ἱεραρχικὴν ἐξουσίαν τελοῦντος.

Ἡ ἔκτασις καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐποπτείας καθορίζουν τὸν βαθμὸν τῆς ἀπονεμομένης αὐτοδιοικήσεως. Ἐποπτεία, ἡ ὁποία ἤθελε καταστήσει ἀναγκαίαν τὴν σύμπραξιν τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς διὰ τὴν ἄσκησιν οἰασδῆποτε ἀρμοδιότητος τῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανισμῶν, ἤθελε, προφανῶς, καταλίπη αὐτοῖς ἐλαχίστην σφαῖραν αὐτοδιοικήσεως, ἐνῶ, ἀντιθέτως, σύστημα δυνάμει τοῦ ὁποίου εἰς τὴν ἐποπτικὴν ἀρχὴν παρέχεται δικαίωμα ἐλέγχου τῶν πράξεων αὐτοδιοικήσεως διὰ λόγους μόνον νομιμότητος, ἐξασφαλίζει μεγάλην ἀνεξαρτησίαν τῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανι-

⁴⁷ Οὕτω φαίνεται δεχόμενος ὁ Παπαχαρατζής, ἐνθ. ἀν. σ. 366.

⁴⁸ Masprétiol et Laroque, La tut. adm., σ. 22 ἐπ. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, κατ' ὄσον γνωρίζω, δὲν ἐξητάσθη μέχρι τῆς στιγμῆς τὸ ζήτημα ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

σμῶν. Ἐπίσης καὶ οἱ τύποι τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐποπτείας, χρονικοὶ περιορισμοὶ πρὸς ἀκύρωσιν τῶν πράξεων τῆς αυτοδιοικήσεως, ὑποχρέωσις αἰτιολογίας τῶν πράξεων ἐποπτείας ἀποτελοῦν στοιχεῖα ἐπηρεάζοντα τὸν βαθμὸν τῆς αυτοδιοικήσεως ⁴⁹.

Ἡ ἱστορία τῆς τοπικῆς μας διοικητικῆς ὀργανώσεως παρουσιάζει διαφόρους βαθμοὺς αυτοδιοικήσεως, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀσκουμένης ἐποπτείας. Ἔνεκα δὲ ἀκριβῶς τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν αυτοδιοίκησιν ἢ ἔκτασις τῆς διοικητικῆς ἐποπτείας, οἱ παρ' ἡμῖν ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς αυτοδιοικήσεως ἀπέβλεπον, κυρίως, εἰς τὴν μείωσιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐλέγχου, δι' ἧς θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ μεγαλύτερα ἀνεξαρτησία τῶν τοπικῶν ὀργανισμῶν. Ἄλλωστε μία κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπεριόριστος ἐποπτεία θὰ ἦτο καὶ διὰ τὸ Κράτος ἀφόρητος, ἐφόσον θὰ ἐπέφερε τὴν μετάθεσιν τῆς εὐθύνης ἀπὸ τῶν Δήμων εἰς τὸ Κράτος.

Οὕτω, ἐνῶ εἰς τὸν δημοτικὸν νόμον τοῦ 1833 αἱ πλεῖστα κατ' οὐσίαν δημοτικαὶ πράξεις ἔχρηζον, διὰ νὰ γίνουσι ἐκτελεσταί, τῆς ἐγκρίσεως τῆς διοικήσεως, δικαιουμένης καὶ εἰς οὐσιαστικὸν αὐτῶν ἔλεγχον, ὁ νόμος ΔΝΖ' τοῦ 1911 κηρύσσει, κατ' ἀρχὴν, τὰς πράξεις τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν ἀφ' ἑαυτῶν ἐκτελεστὰς μετὰ τὴν παρέλευσιν ὀρισμένης προθεσμίας, παρέχων εἰς τὴν ἐποπτικὴν ἀρχὴν δικαίωμα ἐλέγχου μόνον τῆς νομιμότητος αὐτῶν, εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ περιπτώσεις, ρητῶς ἐν αὐτῷ ἀναφερομένας, ἀπαιτεῖ ρητὴν ἔγκρισιν, ἐν ἧ περιέχεται καὶ δικαίωμα οὐσιαστικοῦ ἐλέγχου. Καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 τὸν περιορισμὸν τῆς ἐποπτείας ἐντὸς ὀρισμένου πλαισίου εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅταν ἀνέγραφεν, ἐν ἀρθρ. 107, ὅτι τὸ Κράτος ἀσκεῖ ἀνωτάτην ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αυτοδιοικήσεως, μὴ ἐμποδίζουσαν τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ἐλευθέραν δρασίαν αὐτῶν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀρθρ. 106 τοῦ νέου γερμανικοῦ δημοτικοῦ νόμου, καθορίζον ὅτι τὸ Κράτος ἐποπτεύει τοὺς Δήμους πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς κρατικῆς ἡγεσίας διοικήσεως αὐτῶν, προσθέτει ὅτι τῆς ἐποπτείας δεῖον νὰ γίνηται χρῆσις κατὰ τρόπον μὴ παρακωλύοντα, ἀλλὰ τοῦναντίον, προάγοντα τὴν αὐτοβουλίαν τῆς δημοτικῆς διοικήσεως. Σημειωτέον, ὅτι διὰ τοῦ ἀρθρ. 2 τοῦ Α.Ν. 44 τοῦ 1936 «περὶ συστάσεως διοικήσεως τῆς πρωτεύουσας», ὡς τοῦτο ἐτροποποιήθη ὑπὸ τοῦ ἀρθρου 2 τοῦ Α. Ν. 1210, ἀποφάσεις

⁴⁹ Δὲν ἐπηρεάζεται ὁμοῦς πράγματι ὁ βαθμὸς τῆς αυτοδιοικήσεως ἐὰν οἱ αὐτοδιοικούμενοι ὀργανισμοὶ διὰ τῶν ἰδίων τῶν πράξεων, ὀργανισμῶν κλπ. ὀρίσωσιν ὅπως ὀρισμένοι πράξεις, ὡς οὗτοι ἐνεργοῦσιν ἐκ τοῦ νόμου, ὑποβάλλονται εἰς ἔγκρισιν τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς ἐν συγκεκριμένῃ ὑποθέσει. Περὶ πάντως, καὶ Σ. Ε. 455]1932.

τῶν δημοτικῶν ἢ κοινοτικῶν συμβουλίων τῶν εἰς τὴν περιφέρειαν διοικήσεως πρωτεύουσας Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ἀναγόμενοι εἰς πλείστα σημαντικὰ θέματα, ὑπὸ ἐλεγχον σκοπιμότητος τῆς ἀσκήσεως τὴν ἐποπτεῖαν διοικήσεως πρωτεύουσας⁵⁰, δυναμένης καὶ νὰ τροποποιήσῃ ταύτας, εἰς τρόπον ὥστε ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἐλαχίστην πραγματικὴ αὐτοδιοίκησις κατελείφθη εἰς τοὺς ἄνω Δήμους καὶ Κοινότητας.

*
**

Ἀμφισβητεῖται ἐὰν ἡ κρατικὴ ἐποπτεία εἶναι διοικητικὴ ἐποπτεία. Ἄλλοτε ἀντιτάσσεται ἡ ἐποπτεία πρὸς τὴν διοίκησιν, ἄλλοτε δὲ θεωρεῖται ὅτι εἶναι δυνατὸν καὶ ὑπὸ δικαστικὸν τύπον νὰ ἀσκηθῇ⁵¹. Εἰς τὴν Ἑγγύην ἡ μόνη ἀσκουμένη ἐπὶ τῶν Δήμων ἐποπτεία ἀνήκει εἰς τὰ τακτικὰ δικαστήρια. Ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως τοῦ παρ' ἡμῖν δημοτικοῦ νόμου, ὅπου ἡ ἐποπτεία ἀσκεῖται ὑπὸ διοικητικῆς ἀρχῆς, καὶ δὴ αὐτεπαγγέλτως, δέον νὰ θεωρηθῇ αὕτη ὡς διοικητικὴ δράσις καὶ ἐπομένως ὡς ἐποπτεία διοικητικὴ (tutelle administrative)⁵².

Ὅταν, συνεπῶς, ἡ ἐποπτικὴ ἀρχὴ ἀσκεῖ τὴν ἐποπτικὴν τῆς ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς πράξεως ἑνὸς αὐτοδιοικουμένου ὀργανισμοῦ, δὲν ἔκπληροί ἔργον δικαιοδοτικόν, δὲν λύει διαφορὰν, δὲν ἔχει, δηλαδὴ, ἡ παρ' αὐτῆς ἐκδίδο-

⁵⁰ Ἰδιότυπος εἶναι ὁ διὰ τοῦ Α. Ν. 44 τῆς 29|31-8-936 συσταθεὶς ὀργανισμὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «διοίκησις τῆς πρωτεύουσας», ὅστις, κατὰ μὲν τὸ ἀρθρ. 1 τοῦ νόμου τούτου ἀποτελεῖ ἴδιον νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου, κατὰ δὲ τὸ τροποποιήσαν τούτο ἀρθρ. 1 τοῦ Α. Ν. 1210 τῆς 23|28-4-938, ἀσκεῖ δῆμοσίαν λειτουργίαν καὶ ἀπολαύει ἀπασῶν τῶν προνομίων τοῦ Κράτους. Δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἐκ τῶν διεπουσῶν τὴν διοίκησιν πρωτεύουσας διατάξεων προκύπτει ὅτι αὕτη εἶναι αὐτοδιοικούμενος ὀργανισμὸς β' βαθμοῦ, εἰς δὲν ἀνήκει, παρὰ τὰ ἴδια καθήκοντα καὶ ἡ ἐποπτικὴ ἐξουσία ἐπὶ τῶν ὑπαγομένων αὐτῷ Δήμων καὶ Κοινοτήτων.

⁵¹ Πρὸς τὸ ἐπ' αὐτοῦ P e t e r s, Grenzen κλπ. σ. 218. Εἰς τὸν εἰρηνοδίκην ἀνέθετε τὸν ἐλεγχον τῶν κοινοτικῶν ἀποφάσεων τὸ κατὰ τὸ 1911 ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑποβληθὲν πρὸς τὴν Β' ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν νομοσχέδιον (ἀρθρ. 38).

⁵² Οἱ Γερμανοὶ τὴν ἀποκαλοῦν, προκειμένου μὲν περὶ τῶν Δήμων δημοτικὴν ἐποπτεῖαν «Kommunalaufsicht», ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ τοῦ Κράτους κρατικὴν ἐποπτεῖαν «Staatsaufsicht», πρὸς τὸ P e t e r s, Grenzen κλπ. σ. 216. Ὁ T r i e p e l, Reichsaufsicht, σ. 121 καθορίζει τὴν ἐποπτεῖαν ὡς Gesamtheit staatlicher Handlungen, die zum Zwecke haben das Verhalten der dem Staate Unterstellten in Uebereinstimmung mit einem festen Richtmass zu setzen und zu erhalten. Ὁ δὲ O t t o M a y e r, Verwalt. II, σ. 392, καθορίζει τὴν κρατικὴν ἐποπτεῖαν ὡς eine geordnete rechtliche Macht, welche namens des Staates über die rechtsfähigen Verwaltungen geübt wird, um die bei der Erfüllung ihrer Aufgaben zu erhalten.

μένη πράξις ἰσχὴν δεδικασμένου καὶ ἐν ἧ ἔτι περιπτώσει ἡ ἐποπτεία περιορίζεται ἐκ τούτου νόμου εἰς ἔλεγχον τῆς νομιμότητος μόνον τῶν πράξεων τῆς αὐτοδιοικήσεως.

Τοῦτο εἶναι ἀναμφίβολον παρ' ἡμῖν προκειμένου περὶ τῶν Δήμων καὶ τῶν Κοινοτήτων, δὲν ἀποκλείεται ὅμως ἡ ἐποπτεία αὕτη, ἐφόσον περιορίζεται εἰς τὴν νομιμότητα, νὰ λάβῃ τὸν χαρακτῆρα δικαστικοῦ ἐλέγχου, ἀσκουμένου, κατόπιν προσφυγῆς, διὰ πικράβασιν νόμου.

Τοῦτο καθιερώθη εἰδικῶς παρ' ἡμῖν προκειμένου περὶ τῶν ἐκτελεστικῶν ἀποφάσεων τῶν νομαρχιακῶν συμβουλίων καὶ τῶν λοιπῶν ὀργάνων τῆς νομαρχιακῆς αὐτοδιοικήσεως, αἵτινες ὑπόκεινται εἰς ἔλεγχον νομιμότητος ἐνώπιον δικαστηρίου νομαρχιακῆς αὐτοδιοικήσεως (ν. 3154) Θὰ ἦτο δέ, ἴσως, προτιμότερον ὅπως, γενικώτερον καὶ συγκεκριμένως ἐν τῷ Δήμῳ, ἐφ' ὅσον ἡ διοικητικὴ ἐποπτεία περιορίζεται νὰ ἐξακριβώσῃ ἐὰν ἐτηρήθησαν οἱ νόμιμοι ὅροι διὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς πράξεως τοῦ αὐτοδιοικουμένου σώματος, ἀντικατασταθῇ ἡ διοικητικὴ αὕτη ἐποπτεία διὰ δικαιοδοτικοῦ ἐλέγχου, παρέχοντος μεγαλυτέρας ἐγγυήσεις καὶ προστατεύοντος ἐντονώτερον τὴν ἐλευθέραν δράσιν τῆς αὐτοδιοικήσεως⁵³. Τοῦναντίον, εἰς ἅς περιπτώσεις ὁ ἔλεγχος ἐπεκτείνεται εἰς ἔλεγχον σκοπιμότητος, ἀποκλείεται ἡ ἀνάθεσις ταύτης εἰς δικαιοδοτικὸν ὄργανον, τὸ ὁποῖον, κατὰ βάσιν, καλεῖται νὰ λύσῃ διαφορὰν, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἐποπτείας σκοπιμότητος πρόκειται περὶ καθαρᾶς διοικήσεως.

Τὰ καθήκοντα τῆς ἐποπτείας ἐπὶ τῶν Δήμων ἀσκοῦνται παρ' ἡμῖν, κυρίως, ὑπὸ τοῦ Νομάρχου (Γεν. Διοικητοῦ ἢ Ἐπαρχοῦ), ἡ ἀνωτέρα δὲ ἐποπτεία ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν. Ὁ Νομάρχης εἶναι ὁ πλέον κατάλληλος πρὸς ἀσκήσιν τῆς ἐπὶ τῶν Δήμων ἐποπτείας διότι, λόγῳ τοῦ γενικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀσκουμένων καθηκόντων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς ὅλα τὰ Ὑπουργεῖα (ἄρθρ. 4 καὶ 8 Α.Ν.1179]928 «περὶ νομαρχῶν») εἶναι περισσότερον παντὸς ἄλλου εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῆσῃ τί, ἐκάστοτε, ἐπιτάσσει τὸ γενικὸν συμφέρον, τὸ ὁποῖον κυρίως, καλεῖται, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Δήμου ἐποπτείας, νὰ περιορορηθῇ. Ἡ ἐποπτεία, ὡς μέσον γενικῆς πολιτικῆς, δὲν πρέπει νὰ ἀσκῆται ὑπὸ εἰδικῶν ἢ τεχνικῶν ὑπαλλήλων, ἀλλ' ὑπὸ ὑπαλλήλων ἐχόντων γενικὴν ἀρμοδιότητα καὶ δυναμένων νὰ συντονίσουν τὴν δράσιν τῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανισμῶν πρὸς τὴν γενικὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους. Ἐπὶ πλεόν, δεδομένου ὅτι αἱ πράξεις ἐποπτείας εἶναι κυρίως, ἀτομικαὶ πράξεις, πρόκειται δηλαδὴ περὶ λήψεως εἰδικῶν μέτρων εἰς δεδομένας περιστάσεις, πάντοτε σκεπτικωτέρως εἶναι ἡ ἀνάθεσις τῆς ἐποπτείας εἰς κρατικὰ ὄργανα μονομελῆ, τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῆς φύσεώς

⁵³ Πρὸς ἐπὶ τῆς «δικαιοδοσιοποιήσεως τῆς διοικητικῆς κηδεμονίας» Μ. Δ. ἐν δ. α., Ἡ αὐτοδ. α' βαθμοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἐν «Ε.Τ.Α.» ΙΕ' 296 ἐπ.

των, εἶναι περισσότερο κατάλληλα ἀπὸ τὰ συλλογικά ὄργανα νὰ ἀσκοῦν ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἐπὶ τῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανισμῶν ἐποπτείαν.

Ἡ ἀσκησης ἐκ μέρους τοῦ Νομάρχου τῆς ἐποπτείας ὑπόκειται εἰς ἔλεγχον παρὰ τοῦ προϊσταμένου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, (διὰ τὰς περιπτώσεις τοῦ ἀρθρ. 37 τοῦ δημοτικοῦ νόμου προβλέπεται τοῦτο ρητῶς), εἰς ὃν δὲν ἀνήκει μὲν ἀπ' εὐθείας ἡ ἀσκησης τῆς ἐποπτείας, ὅστις ὅμως ἀσκεῖ πράγματι ἐποπτικά καθήκοντα, δυνάμει τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ ἱεραρχικῆς ἐξουσίας ἐναντι τοῦ ὑφισταμένου Νομάρχου⁵⁴. Ἐνίοτε ὅμως ἡ ἐποπτεία ἀνήκει ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν, τοῦ ὁποίου ἡ ἔγκρισις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἐκτελεσιότητα ὠρισμένων ἀποφάσεων (ἀρθρ. 125 § 5, 127 § 8 δημοτικοῦ νόμου) ἢ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Βασιλέα, ἀσκουμένη διὰ Διατάγματος (ἀρθρ. 71 § 2, 72 § 4, 93 § 4, 117, 205 δημοτικοῦ νόμου).

Ἡ ἐποπτεία ἀσκεῖται εἴτε ἐπὶ τῶν ὀργάνων τῆς αὐτοδιοικήσεως, εἴτε ἐπὶ τῶν πράξεων αὐτῶν.

Ἐπὶ τῶν τελευταίων τούτων ἡ ἐποπτεία ἢ περιορίζεται εἰς ἀπλοῦν ἔλεγχον τηρήσεως τοῦ νόμου, ὅποτε πρόκειται ἡ καλουμένη ἐποπτεία νομιμότητος, ἢ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς οὐσιαστικὸν ἔλεγχον, ὅποτε πρόκειται περὶ ἐποπτείας σκοπιμότητος. Ἀποκλείεται ὅμως ἡ ἐποπτεία ἐπὶ ζητημάτων ἀστικῆς φύσεως, δι' ἣν ἀρμόδια εἶναι τὰ τακτικά δικαστήρια. Ἐπομένως ἀστικῆς φύσεως ἀξιώσεις εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιδιωχθῶσι μόνον διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ⁵⁵.

Κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δημοτικὸν δίκαιον, ἡ ἐποπτεία ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν Δήμων καὶ τῶν Κοινοτήτων ἀσκεῖται, κατ' ἀρχήν, διὰ λόγους νομιμότητος. Τοῦτο ἔχει ὡς συνέπειαν ὅτι, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν νόμων, οἱ Δήμοι ἔχουν εὐρείαν διακριτικὴν ἐξουσίαν, δυνάμενοι νὰ ρυθμίσωσι τὰς ἐνεργείας των καθ' ὃν τρόπον νομίζουσι σκοπιμώτερον. Οὐσιαστικὸς ἔλεγχος ἐπιφυλάσσεται, κυρίως, ἐπὶ τῶν σοβαρωτέρων ἐκδηλώσεων τῆς οἰκονομικῆς δράσεως τῶν Δήμων, ἐπὶ ἐπιβολῆς φορολογίας κλπ. Τοῦναντίον, ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ δὲν ἀσκεῖται οὐσιαστικὸς ἔλεγχος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ εἰς ἄλλας χώρας ἰσχύοντα⁵⁶.

Ἄν καὶ ἡ τάσις τῆς αὐτοδιοικήσεως εἶναι πάντοτε νὰ περιορίσῃ τὸν ἔλεγχον εἰς τὴν νομιμότητα μόνον τῶν πράξεων τῆς, δὲν εἶναι, πάντως, δυνατὸν νὰ ἀποκλεισθῇ πλήρως ὁ ἐπὶ τῆς σκοπιμότητος ἔλεγχος, δεδο-

⁵⁴ Σ. Ε. 172, 227|32, 836|34.

⁵⁵ Σ. Ε. 287|34, 124, 171, 570, 991|36.

⁵⁶ Ἀρθρ. 68 τοῦ γαλλικοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1884, ὑπὸ ὠρισμένους περιορισμοὺς ἢ § 86 τοῦ γερμανικοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1935.

μένου ὅτι οἱ Δῆμοι δὲν ἀποτελοῦν ἢ ὄργανικά τμήματα τοῦ Κράτους, ἐνεκα τούτου δὲ τὸ Κράτος εἰς τὰ σημαίνοντα καὶ ἀμεσώτερον θίγοντα τὸ σύνολον ζητήματα δέον νὰ ἔχη τὴν δυνατότητα ἀμέσου καὶ οὐσιαστικῆς ἐπεμβάσεως.

Τὴν διάκρισιν μεταξὺ ἐλέγχου νομιμότητος καὶ ἐλέγχου σκοπιμότητος ἐγκατέλειπεν ὁ νέος γερμανικὸς δημοτικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος, ἐν § 106, ὁρίζει ὅτι τὸ Κράτος ἐποπτεύει τὸν Δῆμον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς κρατικῆς ἡγεσίας (Staatsführung) διοικήσεως αὐτῶν.

Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ὁμως ταύτην ἔκφρασιν νοοῦνται αἱ θεμελιώδεις πολιτικαὶ ἀπόψεις, αἵτινες δέον νὰ ἐμπνέουν τὴν δρᾶσιν παντὸς κλάδου τῆς δημοσίας ζωῆς καὶ ἐπομένως ὁ ἔλεγχος ἐπὶ τῆς οὐσίας ὑφίσταται μόνον ὅταν δύνανται νὰ ἐκτεθοῦν εἰς κίνδυνον οἱ σκοποὶ τῆς κρατικῆς ἡγεσίας. Σπουδαῖος ἐν τούτοις περιορισμὸς ἐπέρχεται διὰ τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ παραγράφῳ 10ου ἐδαφίου, καθ' ὃ ἡ ἐποπτεία δέον νὰ ἀσκήται κατὰ τρόπον προάγοντα καὶ οὐχὶ παραβλάπτοντα τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν πρὸς δρᾶσιν ἔφεσιν τῆς δημοτικῆς διοικήσεως ⁵⁷.

*
**

Τὰ μέσα, δι' ὧν ἀσκεῖται ἡ ἐποπτεία, εἶναι ποικίλα, διάφοροι δ' ἐπεχειρήθησαν συστηματικαὶ αὐτῶν κατατάξεις ἐν τῇ θεωρίᾳ. Οὕτω, συνήθως εἶναι ἡ διάκρισις τῶν μέσων τούτων εἰς προληπτικὰ καὶ κατασταλτικὰ.

Προληπτικὰ θεωροῦνται ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ ἀσκήσις εἶναι ἀπαράιτητος διὰ τὴν ἐπέλευσιν τῶν ἐννόμων ἀποτελεσμάτων τῶν πράξεων τοῦ αὐτοδιοικουμένου προσώπου ἐκδηλούμενα δι' ἀδείας ἢ ἐγκρίσεως ρητῆς ἢ σιωπηρᾶς. Τὰ προληπτικὰ μέσα ἐποπτείας δύνανται ν' ἀναφέρωνται οὐχὶ μόνον εἰς οὐσιαστικὸν ἔλεγχον τῶν πράξεων τοῦ αὐτοδιοικουμένου ὄργανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἔλεγχον νομιμότητος μόνον. Δύνανται δὲ οὐχὶ μόνον ν' ἀναστέλλουν τὴν ἐπέλευσιν τῶν ἐννόμων ἀποτελεσμάτων τῆς πράξεως, ἀλλὰ νὰ παρακαλύδουν καὶ αὐτὴν τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως, εἰς ἃς περιπτώσεις ἀπαιτεῖται πρὸ τῆς λήψεως τῆς ἀποφάσεως ἄδεια τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς. Τοιαῦτα προληπτικὰ μέσα εἶναι εἰς τὸν ἡμέτερον δημοτικὸν κώδικα οὐ μόνον αἱ περιπτώσεις τοῦ ἀρθρ. 37 τούτου, καθ' ἃς ἀπαιτεῖται ἐγκρίσις τοῦ Νομάρχου, ἀλλὰ καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ ἀρθρ. 36 ἐδ 1, δεδομένου ὅτι καὶ τότε ἡ ἀπόφασις τοῦ κοινοτικοῦ ὄργάνου καθίσταται ἐκτελεστὴ ἐφ' ὅσον ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας δὲν ἀκυρώσῃ ταύτην ὁ

⁵⁷ Σημειωτέον ὅτι ὁ πρὸ τοῦ τελευταίου γερμανικοῦ νόμου τοῦ 1935 πρῶσικὸς δημοτικὸς νόμος τῆς 26-2-1934 ἐπεξέτεινε τὸν ἔλεγχον καὶ ὡς πρὸς τὸ οικονομικὸν καὶ ἀγνὸν τῆς διοικήσεως (Wirtschaftlichkeit, Sparsamkeit und Sauberkeit § 59).

Νομάρχης. Καί εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦτέστι ταύτην ἡ ἐποπτεία ἀσκεῖται προληπτικῶς καὶ πρὶν ἢ ἐπέλθουν τὰ ἐκ τῆς πράξεως ἔννομα ἀποτελέσματα, ἐκδηλοῦται δὲ ἢ δ' ἀκυρώσεως τῆς πράξεως ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας ἢ σιωπηρῶς, διὰ τῆς παρόδου τῆς πρὸς ἀκύρωσιν προθεσμίας ⁵⁸.

Κατασταλτικά εἶναι ἐκεῖνα τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀγάγουν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἤδη ἐπελθουσῶν συνεπειῶν τῆς πράξεως, ὡς, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀρθρ. 36 § 2 ἐδ. 3 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος, καθ' ἣν, εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀναγομένην εἰς διοίκησιν τοπικῶν ὑποθέσεων, ἄσχετον δὲ πρὸς διαχειρίσιν κοινοτικῆς περιουσίας, αἱ ἀποφάσεις τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου εἶναι ἀμέσως ἐκτελεσταί, δικαιουμένου τοῦ Νομάρχου ἐντὸς 15 ἡμερῶν ν' ἀπαγγεῖλῃ τὴν ἀκύρωσιν αὐτῶν ἔνεκα παραβάσεως νόμου.

Ἡ διάκρισις ὅμως αὕτη εἰς προληπτικά καὶ κατασταλτικά μέσα εἶναι καθαρῶς τυπικὴ καὶ δὲν παρουσιάζει θεαρητικόν τι ἢ πρακτικόν πλεονέκτημα. Δὲν ἐμφανίζει σαφῶς τὸν βαθμὸν τῆς ἐπὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως ἐπεμβάσεως τῆς κρατικῆς διοικήσεως, δεδομένου ὅτι εἰς τὰ προληπτικά μέσα περιλαμβάνονται ὄχι μόνον τὰ ἐντονώτερα μέσα ἐποπτείας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀσθενέστερα, ὅπως εἶναι ἡ παροχὴ συμβουλῶν κλπ. Ἐνεκα τούτου προτιμότερα εἶναι ἡ ἀκόλουθος διάκρισις ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως ἀσκουμένης ἐποπτείας ⁵⁹:

α') Παροχὴ συμβουλῶν.

Ἡ παροχὴ συμβουλῶν καὶ ἡ καθοδήγησις τῶν Δήμων ἀποτελεῖ σπουδαῖον καθήκον τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς, ἂν καὶ εἶναι τὸ ἀσθενέστερον μέσον ἐποπτείας. Τὸ Κράτος εἶναι περισσότερον εἰς θέσιν νὰ κατευθύνῃ καὶ νὰ παροτρύνῃ τοὺς Δήμους εἰς ὠρισμένην δρᾶσιν σύμφωνον πρὸς τὴν ἰδίαν του γενικὴν πολιτικὴν, τὴν κτηθεῖσαν δ' ἐκ τῆς ἰδίας δράσεως ἢ ἐκ τῆς δράσεως ὀργανισμῶν ἢ Δήμων πείραν δύναται νὰ μεταβιβάξῃ εἰς ἄλλους Δήμους, διὰ γενικῶν ὁδηγίων ἢ δι' ἀτομικῶν ὑποδείξεων.

Τὸ μέσον τοῦτο ἀποτελεῖ, τρόπον τινα, ἀνεπίσημον ἐποπτεῖαν, ἢ ὁποῖα, ἂν ἀσκῆται παρὰ προσώπων ἱκανῶν, τολμηρῶν καὶ πεπειραμένων,

⁵⁸ Μόνον ἐὰν ἐπέλθῃ ἡ ἀκύρωσις ὑπὸ τοῦ Νομάρχου μετὰ παρέλευσιν τοῦ 15 ἡμέρου ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὸν ἀποστολῆς τῆς ἀποφάσεως τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου, ἀφοῦ δηλαδὴ γίνῃ αὕτη ἐκτελεστή, μετατρέπεται εἰς κατασταλτικὸν μέσον ἢ ἀσκήσις τοῦ εἴδους τούτου τῆς ἐποπτείας. Ἡ ἐν ἀρθρ. 46 καὶ 39 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος προθεσμία πρὸς ἀκύρωσιν ὑπὸ τοῦ Νομάρχου τῶν παρανόμων πράξεων τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν συμβουλίων εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸν Νομάρχην, πλὴν ἐὰν συντρέχῃ, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, εἰς ἐκάστην συγκεκριμένην περίπτωσιν, εὐλόγως αἰτία.—Σ.Ε. 62, 216]930, 675, 1015]36 καὶ πλείστα ἄλλα.

⁵⁹ Παραπλησίαν διάκρισιν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Peters, Grenzen κλπ., σ. 233 ἐπ.

δύναται, διὰ τῆς συμβουλῆς, τῆς πειθοῦς, τῆς ἀπειλῆς, νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀκμὴν τοὺς δημοτικoὺς οργανισμοὺς. Πράγματι, τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιότεραν δρᾶσιν τῆς ἐποπτείας, ἡ ὁποία δὲν νοεῖται ὡς ξηρὰ ἐπίβλεψις τῆς τηρήσεως τῶν νόμων, ἀλλὰ, τοῦναντίον, ὡς δρᾶσις ἐπιδιώκουσα νὰ τονίσῃ τὴν αὐτενέργειαν τῶν αὐτοδιοικουμένων οργανισμῶν, νὰ παροτρύνῃ καὶ νὰ ἐμπυρνώσῃ τοὺτους καί, ἐν γένει, νὰ ἀναπτύξῃ εἰς ὑπέροτατον βαθμὸν τὴν ὑπὲρ τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν δρᾶσιν των. Αὕτῃ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν γόνιμον ἐποπτείαν, ἥτις, μὴ χρησιμοποιοῦσα ὠρισμένους τύπους, ἐμφανίζεται ὡς ἀληθῆς συνεργάτις τῶν Δήμων.

Ἐσαύτως, ἡ ὑπὸ γενικῶν τύπων ἔκδοσις ὀδηγιῶν καὶ ἐγκυκλίων δύναται νὰ προσφέρῃ σημαντικὰς ὑπηρεσίας, ἂν καί, συνήθως, ἡ ἐποπτεία ἐπὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως ἀσκεῖται δι' ἀτομικῶν μέτρων ἀφορώντων ὠρισμένας πράξεις. Μολονότι δὲ ἡ παροχὴ συμβουλῶν κλπ. δὲν παράγει νομικὰς συνεπείας, εἰμὴ μόνον ἐφ' ὅσον οἱ Δήμοι ἀρνοῦνται, κατ' ἀρχὴν, νὰ δέχωνται συμβουλὰς παρὰ τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς⁶⁰, δέον, πάντως τὸ εἶδος τοῦτο, λόγῳ, ἀκριβῶς, τῆς ἐπιρροῆς τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς δρᾶσεως τοῦ Δήμου, νὰ καταχθῆ εἰς τὰ μέσα ἐποπτείας⁶¹.

β') Τὸ δικαίωμα τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς νὰ λαμβάνῃ γινώσιν τῆς δημοτικῆς δρᾶσεως.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀποτελεῖ στοιχεῖον οἷαςδήποτε ἐποπτείας, ὑφίσταται δὲ καὶ ἐν ἡ περιπτώσει δὲν ἔχει ὀρισθῆ διὰ θετικῆς διατάξεως⁶², διότι ἡ ἐπιτυχὴς ἀσκήσις ἐποπτείας προϋποθέτει ἀκριβῆ γινώσιν παντὸς ἀφορῶντος τὸν Δήμον. Δὲν πρόκειται δ' ἐνταῦθα περὶ ἀπλῆς ὑποχρεώσεως ἀνοχῆς ἐκ μέρους τοῦ Δήμου, ἀλλὰ περὶ συγκεκριμένης παροχῆς πληροφοριῶν, ἀποστολῆς τῶν λαμβανομένων ἀποφάσεων, ἐκθέσεων κλπ.

Ἡ δημοτικὴ διοίκησις δὲν δύναται, ὀχυρουμένη ὀπισθεν τῆς ὑπηρε-

⁶⁰ Περὶ. Σ Ε. 924]36· ἐπίσης ἀρθρ. 54 § 1 δημοτικῶν κώδικος, ἐνθα ρητῶς ἀναφέρεται ὅτι, κατὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀπολογισμοῦ τῆς κοινοτικῆς διαχειρίσεως, ὁ Νομάρχης ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ὑποβληθεισῶν παρατηρήσεων δημοτῶν ἢ καὶ οἰκοθεν, δύναται νὰ ἀπευθύνῃ συστάσεις καὶ ὑποδείξεις πρὸς τὴν κοινοτικὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῷ τέλει τῆς πληρεστερας ἐξυπηρετήσεως τῶν κοινοτικῶν ἀναγκῶν.

⁶¹ Τὸ ἀρθρ. 9 τοῦ Α.Ν. 1179]938 ὁρίζει, γενικῶς, ὅτι ὁ Νομάρχης ἐποπτεῖ καὶ ἐλέγχει τὴν λειτουργίαν τῶν ἐν τῷ νομῷ Δήμων καὶ Κοινοτήτων κατὰ τὰς διατάξεις τῶν σχετικῶν νόμων, ἐν δὲ τῷ ἀρθρ. 10 ὅτι ὁ Νομάρχης, ἀσκῶν τὰς κατὰ τὰ ἀρθρ. 8 καὶ 9 ἐποπτείας, συντονίζει τὰς ἐνεργείας τῶν ἐν τῷ ἀρθρ. 3 ἀναφερομένων ἀρχῶν, ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ νομῷ Δήμων καὶ Κοινοτήτων καὶ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου συμφώνως πρὸς τὰς γενικὰς διατάξεις τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς.

⁶² Peters, Grenzen κλπ., σ. 234.

σιακής εξεμυθείας, να αποκρούση την επέμβασιν τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς, διότι τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν ὑφίσταται ἔναντι ταύτης ⁶³.

Οὕτω, εἰς τὸν ἡμέτερον δημοτικὸν νόμον, ἀρθρ. 34 § 8 (95 § 2) καθιεροῦται ρητῶς ἡ ὑποχρέωσις ὅπως ἀντίγραφον πάσης ἀποφάσεως τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου, μεθ' ὁμοίου τοῦ πρακτικοῦ τῆς σχετικῆς συνεδριάσεως ὑποβάλλονται εἰς τὸν Νομάρχην ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, χωρὶς ὅμως ἢ μὴ τήρησις τῆς διατάξεως ταύτης, καθ' ἑαυτήν, νὰ ἐπηρεάξῃ τὸ κῦρος τῆς ἀποφάσεως τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου ⁶⁴. Εἰς τὸ μέσον τοῦτο ἐποπτείας δέον νὰ συμπεριληφθῆ, ἂν καὶ ρητῶς δὲν ἀναγράφεται ἐν τῷ νόμῳ, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς νὰ λαμβάνη μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις τῶν διοικητικῶν συμβουλίων. αἱ ὁποῖα εἶναι, κατ' ἀρχήν, δημόσιαι (ἀρθρ. 34 δημοτικοῦ νόμου) ⁶⁵.

γ') Ἄλλο μέσον ἐποπτείας εἶναι ἡ σύμπραξις τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς, τῆς συμπράξεως ταύτης οὐσης ὄρου ἀπαραιτήτου διὰ τὴν νομικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Δήμου. Τὸ μέσον τοῦτο προϋποθέτει ἐκτίμησιν ὑπὸ τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς τῆς σκοπιμότητος τῆς πράξεως, ἐκδηλοῦται δὲ ὑπὸ διαφόρους ὀνομασίας. Ἐὰν μὲν ὁ ἔλεγχος εἶναι προηγούμενος τῆς ἀποφάσεως, τὸ μέτρον τοῦτο λαμβάνει, κυρίως, τὸν τύπον τῆς ἀδείας ἢ συμφώνου γνώμης ἢ προτάσεως. Ἐάν, ἀντιθέτως, ὁ ἔλεγχος εἶναι μεταγενέστερος τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως, γίνεται λόγος περὶ ἐγκρίσεως ἢ ἀκυρώσεως.

Σημειωτέον ὅτι, ἐνῶ ἡ ἀδεια εἶναι, κατ' ἀνάγκην, ρητῆ, ἢ ἔγκρισις δύναται καὶ σιωπηρῶς νὰ ἐκδηλωθῆ, διὰ τῆς παρελεύσεως ὠρισμένης προθεσμίας.

Ὁ ἰσχύων δημοτικὸς νόμος σπανίως προβλέπει περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖται πρὸ τῆς λήψεως τῆς ἀποφάσεως τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου ἀδεια τῆς ἐποπτευούσης ἀρχῆς ⁶⁶, ἐνῶ, τοῦναντίον, πλειστάκις

⁶³ M a u n z, Verwaltung, σ. 149.

⁶⁴ Τὸ μέσον τοῦ ἐποπτείας ρητῶς ἀναγράφει ἡ § 108 τοῦ γερμανικοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1935, καθ' ἣν ἡ ἐποπτικὴ ἀρχὴ δύναται ὅποτεδήποτε νὰ λαμβάνη πληροφορίας περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων τοῦ Δήμου, δύναται νὰ προβαίῃ εἰς ἐπιτοπίους ἐξετάσεις, νὰ ἀπαιτῆ προφορικὰς καὶ ἐγγράφους ἐκθέσεις, ὡς καὶ νὰ λαμβάνη γνώμην οἰουδήποτε ἐγγράφου.

⁶⁵ Ἴδε τὸ τέως ἀρθρ. 348 τοῦ Κ.Ν.Α.Κ. (πρὸ τῆς διὰ τοῦ ἀρθρου 18 τοῦ Α.Ν. τῆς 18-6-935 «περὶ μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν νομοθεσίαν περὶ Δήμων καὶ Κοινοτήτων» γενομένης τροποποιήσεώς του), ἐνθα διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ἐν αὐτῷ δημοτικῶν φόρων ἀπαιτεῖται «προηγούμενη» ἔγκρισις τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, ἣτις ἔδει νὰ χορηγῆται ὄχι πρὸς τῆς ἐκτελέσεως, ἀλλὰ πρὸ πάσης λήψεως ἀποφάσεως καὶ ἐπιβολῆς φορολογίας—Σ.Ε. 417|33, 287|35.

⁶⁶ A n d e r s e n, Ungültige Verwaltungsakte, σ. 174.

διμλεῖ περὶ ἀπαιτουμένης ἐγκρίσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ ἐγκρισις προϋποθέτει, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ δημοτικοῦ νόμου, δικαίωμα οὐσιαστικοῦ ἐλέγχου, ἀσκεῖται δὲ προληπτικῶς, διότι, ναί μὲν ἀκολουθεῖ τὴν ἐκδοσιν τῆς πράξεως, προηγεῖται ὁμως τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐγκρινομένης πράξεως⁶⁷.

Διὰ τῆς ἐγκρίσεως τῆς πράξεως τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου ἐκ μέρους τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς δὲν παράγεται νέα πράξις στηριζομένη ἐπὶ τῆς συμπτώσεως τῶν βουλήσεων τῶν ὀργάνων τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ τῆς ἐποπτείας, τουτέστι πράξις στηριζομένη ἐπὶ συμφωνίας (Vereinbarung)⁶⁸. ὡς δέχεται ὁ J e l l i n e k⁶⁹, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐγκριτικὴ καὶ ἡ ἐγκριθεῖσα πράξις παραμένουν διακεκριμένοι ἀλλήλων, μὴ συσσωματουμένης τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην⁷⁰. Ἡ πράξις προέρχεται ἐκ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως ἐνὸς κυρίου προσώπου⁷¹, τουτέστι τοῦ Δήμου, ἡ δὲ ἐγκρισις ἔχει τὸν χαρακτῆρα, ἀναβλητικῆς αἰρέσεως⁷². ἐκ τῆς ὁποίας ἤρτηται ἡ ἐκτέλεστος τῆς ἀποφάσεως τοῦ αὐτοδιοικουμένου προσώπου. Ὡς λέγει ὁ H a u r i o u, ἡ ἐγκρισις εἶναι ἐξωτερικὸς τύπος αἴρων τὸ κώλυμα τῆς ἐκτελεστότητος δὲν εἶναι δηλαδὴ ἡ ἐν ἀπλοῦν «δὲν κωλύω» (je n'em-pêche)⁷³.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἔπεται, 1) ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, ἔχουσα νομικὴν ὑπαρξιν καὶ πρὸ τῆς ἐγκρίσεώς της, δύναται νὰ ἀνακληθῆ ὑπὸ τούτου· 2) ὅτι ἡ ἐγκρισις δὲν ἔχει ὑποχρεωτικὴν ἰσχὺν διὰ τὸν Δήμον, δυνάμενον καὶ μετὰ τὴν ἐγκρισιν ταύτην νὰ τροποποιήσῃ τὴν ἀπόφασίν του καὶ νὰ ζητήσῃ νέαν τοιαύτην, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι νόμῳ ἀνέκκλητος ἢ δὲν ἐκτῆθησαν δικαιώματα τρίτων⁷⁴. 3) ὅτι τὸ αὐτοδιοικούμενον πρόσωπον μόνον ἔχει τὴν εὐθύνην τῶν ἀποφάσεών του καὶ μετὰ τὴν ἐγκρισίν των παρὰ τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς⁷⁵,

Τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκρίσεως δὲν περιλαμβάνει καὶ δικαίωμα τροπο-

⁶⁷ Περίπτώσεις, καθ' ἃς ἀπαιτεῖται ἐγκρισις ἀναφέρει ὁ δημοτικὸς νόμος ἐν ἀρθρ. 37, 42 § 14, 62 § 7 καὶ ἀλλαχοῦ.

⁶⁸ Διὰ «συμφωνίας» ἀποδίδει τὴν Vereinbarung καὶ ὁ Σ α ρ ί π ο λ ο ς, Συναγμ. δίκ. τ. Β', ἐκδ. δ', σ. 64, ἐπόμενος τῷ Στρεῖτ. Θεωρῶ τὴν ἀπόδοσιν ταύτην ἀκριβεστέραν ἀπὸ τὴν «ἔνωσιν», ἣν χρησιμοποιεῖ ὁ Σ τ α σ ι ν ὀ π ο υ λ ο ς. Θεωρία ἀτομ. διοικ. πράξεως, σ. 119.

⁶⁹ System κλπ., σ. 204.

⁷⁰ H a u r i o u, Dr. Adm., ἐκδ. 1933, σ. 93.

⁷¹ K o r m a n n, System der rechtsgeschäft. Staatsakte, σ. 43. Σ τ α σ ι ν ὀ π ο ῦ λ ο υ, ἐνθ. ἀν.

⁷² Πρβλ. M a s p é t i o l e t L a r o q u e, La tut. adm., 2. 110.

⁷³ H a u r i o u, ἐνθ. ἀν. Πρβλ. καὶ D e n d i a s, Le gouv. local, σ. 116.

⁷⁴ Σ. Ε. 683]30, 395]31, 949]35.

⁷⁵ M a s p é t i o l e t L a r o q u e, ἐνθ. ἀν. σ. 274.

ποιήσεως ⁷⁶. 'Η έποπτική άρχή μόνον νά χορηγήση τήν έγκρισίν ή νά άρνηθῆ ταύτην δύναται, οὐχί δέ και νά τροποποιήση τήν πράξιν τοῦ αὐτοδιοικουμένου προσώπου. Και έν τούτω, άκριβῶς, έγκριται ή οὐσιώδης διαφορά μεταξύ έποπτείας και Ιεραρχικοῦ έλέγχου.

Είναί ὅμως δυνατόν ή έγκρισις νά εἶναι μερική ⁷⁷, ὑπό τήν προϋπόθεσιν ὅτι, δια τῆς έν μέρεϊ τροποποιήσεως, δέν έπέρχεται πράγματι πλήρης τροποποιήσις τῆς ληφθείσης άποφάσεως ⁷⁸. 'Αφ' έτέρου δέον νά σημειωθῆ ὅτι έν μᾶ και τῆ αὐτῇ πράξει δυνατόν νά περιλαμβάνονται πλείοσαι διακεκριμένοι άλλήλων άποφάσεις, ὁπότε ή έποπτική άρχή δύναται, άκωλύτως, νά άρνηθῆ τήν μίαν και νά χορηγήση τήν άλλην, έφ' ὅσον, έννοεῖται, δέν έπέρχεται οὕτω τροποποιήσις τῆς έγκρινομένης άποφάσεως ⁷⁹.

δ') 'Η άκύρωσις τῶν άποφάσεων τοῦ Δήμου άποτελεῖ μέν πρακτικῶς άσθενέστερον μέσον έποπτείας άπό τήν σύμπραξιν τῆς έποπτικῆς άρχῆς, θεωρητικῶς ὅμως εἶναι Ισχυρότερον, δεδομένου ὅτι μία ήδη έγκυρος άπόφασις, άν και ὑπό διαλυτικὴν αίρεσιν τελοῦσα, άκυροῦται, άνατρεπομένων τῶν τυχόν παραχθέντων έννόμων άποτελεσμάτων. Τὸ μέσον τοῦτο τῆς έποπτείας άποτελεῖ τὸ πλέον έν χρήσει έποπτικὸν μέσον, περιορίζεται δέ έν τῷ Ισχύοντι δημοτικῷ νόμῳ εις τὸν έλεγχον μόνον τῆς νομιμότητος τῶν πράξεων τῶν κοινοτικῶν συμβουλίων.

Τὸ άρθρ. 38 τοῦ Ισχύοντος δημοτικοῦ κώδικος ὁρίζει ρητῶς ὅτι αἱ άποφάσεις τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου εἶναι άκυροί εις δύο περιπτώσεις : α') εἰς άναφέρωνται εις άντικείμενα εκτὸς άρμοδιότητος τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου και β') εἰς ελήφθησαν κατὰ παράβασιν νόμου ή διατάγματος πρὸ εκτέλεσιν νόμου εκδοθέντος ^{80 81}. Έννοεῖται ὅμως ὅτι ή πρώτη περίπτωση δύναται, άκωλύτως, νά ὑπαχθῆ εις τήν δευτέραν, δεδομένου ὅτι άπόφασις άναφερομένη εις άντικείμενον εκτὸς τῆς άρμοδιότητος τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου ελήφθη συγχρόνως και κατὰ παράβασιν τοῦ νό-

⁷⁶ Σ. Ε. 240, 404, 990]32· ὅρα επίσης Conseil d'Etat, 2 - 3 - 28, Duverger Rec. σ. 296.

⁷⁷ Σ. Ε. 121, 470, 936]31.

⁷⁸ L'annulation d'un article d'un règlement ou d'un paragraphe est-elle une réformation? C'est une question de fait. J è z e, Dr. Adm., τ. III, σ. 153.

⁷⁹ M a s p é t i o l e t L a r o q u e, ένθ. άν., σ. 273.

⁸⁰ Εἰς τήν παράβασιν νόμου συμπεριλαμβάνεται και ή παράβασις τοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ Δήμου και, έν γενέϊ, τῶν παρὰ τοῦ Δήμου εκδομένων κανονιστικῶν διατάξεων, αἱ ὁποῖα ἔχουν ὑποχρεωτικὴν Ισχὴν δια τὸν Δήμον, έφ' ὅσον δέν τροποποιοῦνται άρμοδίως (Σ Ε. 1010]33).

⁸¹ 'Η § 109 τοῦ γερμανικοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1935 ὁρίζει ὅτι ή έποπτική άρχή τὰς άντιβαινούσας πρὸς τὸ Ισχὺον δίκαιον και τοὺς σκοποὺς τῆς κρατικῆς ήγεσίας (Staatsführung) άποφάσεις και διαταγὰς τοῦ Δημάρχου δύναται νά άκυρώσῃ, πρὸς δέ νά ζητήσῃ και τήν άκύρωσιν μέτρων, τὰ ὁποῖα ελήφθησαν επί τῆ βάσει τοιοῦτων άποφάσεων ή διαταγῶν.

μου ἢ τοῦ διατάγματος τῶν καθοριζόντων τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου ⁸².

Εἰς τὴν παράβασιν τοῦ νόμου περιλαμβάνεται καὶ ἡ κατάχρησις ἐξουσίας ⁸³.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὑπὸ τοῦ Νομάρχου ἀσκουμένου ἐλέγχου ἀπὸ ἀπόψεως νομιμότητος περιέχεται καὶ τὸ δικαίωμα τῆς παρ' αὐτοῦ ἐρεῦνης τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ τῶν πραγματικῶν ἐκείνων προϋποθέσεων, ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἢ ἀνυπαρξίας τῶν ὁποίων κρίνεται ἢ νόμιμος ἢ μὴ ὑπόστασις τῆς ὑπὸ ἐλέγχον πράξεως ⁸⁴. Ἡ ἀκύρωσις πρέπει, κατὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ νόμου, νὰ εἶναι εἰδικῶς ἠτιολογημένη, τῆς ἐλλείψεως αἰτιολογίας καθιστώσης τὴν ἀκυρωτικὴν ἀπόφασιν ἐλαττωματικὴν.

Ἐκ τῆς διατυπώσεως τῆς διατάξεως, καθ' ἣν αἱ ἀποφάσεις τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου εἶναι ἄκυροι κλπ., προκύπτει ὅτι ἡ ἄσκησις τῆς ἐποπτικῆς ἐξουσίας καὶ ἀκύρωσις τῶν μὴ νομίμων ἀποφάσεων τῆς αυτοδιοικήσεως ἀποτελεῖ καθήκον τῆς ἀσκουσῆς τὴν ἐποπτεῖαν ἀρχῆς, μὴ δικαιουμένης ταύτης νὰ ἀπόσχη τῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου, ὅσακις ἀνώτεροι λόγοι δικαιολογοῦν τοῦτο, ὡς ὑποστηρίζεται ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς § 106 τοῦ γερμανικοῦ δημοτικοῦ νόμου τοῦ 1335 καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ὑφίσταται προσβολὴ τοῦ νόμου.

Ἐν ἄρθρ. 40 καθιεροῦται ἐτέρα περιπτώσις ἀκυρότητος τῆς ἀποφάσεως κοινοτικοῦ συμβουλίου, ἡ περιπτώσις καθ' ἣν εἰς τὴν κατάρτισιν ἢ ψήφισιν τῆς ἀποφάσεως συμμετέσχε κοινοτικὸς σύμβουλος, ὅστις, ὁ ἴδιος ἢ τοῦ ὁποίου συγγενῆς μέχρι β' βαθμοῦ, ἔχει χρηματικὸν συμφέρον.

Εἰς τὴν περιπτώσει ταύτην θὰ ἠδύνατο ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ἄρθρ. 40 νὰ συνταχθῇ ὅτι ἐπαφίεται εἰς τὸν Νομάρχην ἡ ἐλευθερία ἀκυρώσεως τῆς ἀποφάσεως τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου, δεδομένου ὅτι ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ ὀρίζεται ὅτι ὁ Νομάρχης δύναται αὐτεπαγγέλτως νὰ ἀκυρώσῃ τὰς τοιαύτας ἀποφάσεις. Ἡ νομολογία ὅμως τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἠρμήνευσε τὴν διάταξιν ταύτην ὡς ἰδρύνουσαν λόγον ἀκυρότητος τῶν ἀποφάσεων τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου καί, ἐπομένως, ὑποχρέωσιν τοῦ Νομάρχου πρὸς ἀκύρωσιν ἐφ' ὅσον συντρέχουν αἱ ἐν τῷ ἄρθρῳ προϋποθέσεις, τουτέστι χρηματικὸν συμφέρον τοῦ μετασχόντος κατὰ τὴν κατάρτισιν ἢ ψήφισιν τῆς ἀποφάσεως κοινοτικοῦ συμβούλου ἢ συγγε-

⁸² Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὑπάρχουν περιπτώσεις, καθ' ὅσας πλεῖστοι νομοθετικοὶ ὄρισμοί οἱ ὅποιοι δεσμεύουν τὴν δημοτικὴν δρᾶσιν καταλείπουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐρείαν σφαιρὰν διακριτικῆς ἐξουσίας εἰς τὸν Δήμαρχον. Πρόκειται παράβασις τῶν διατάξεων τούτων, ἐὰν ὁ Δήμαρχος ὑπερβαίῃ τὰ τεθέντα εἰς τὴν διακριτικὴν ἐξουσίαν ὅρια.

⁸³ Σ. Ε. 122] 195]30, 246]34, 986, 1015]36.

⁸⁴ Σ. Ε. 616]30, 370]32.

νοῦς του μέχρι β' βαθμοῦ, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἐσχηματίζεται πλειοψηφία διὰ τῆς ψήφου τῶν λοιπῶν συμβούλων ⁸⁵.

ε') Ἄλλο μέσον ἐποπτείας εἶναι ἡ ἀμέσως πρὸς τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς διαταγὴ τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς πρὸς ἐνέργειαν ὠρισμένης πράξεως. Οὕτω, κατὰ τὸ ἄρθρ. 52 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος, ἐὰν τὰ ἔσοδα κοινότητος τινος δὲν ἐπαρκοῦσι πρὸς κάλυψιν τῶν ὑποχρεωτικῶν δαπανῶν αὐτῆς, ὁ Νομάρχης καλεῖ, δι' ἀποφάσεώς του, τὸ κοινοτικὸν συμβούλιον ὅπως ψηφίσῃ τοὺς ἀναγκαίους ἐπὶ πλεόν πόρους ⁸⁶.

ς') Τὰ προηγουμένα μέσα ἐποπτείας προϋποθέτουν ὅτι ὁ Δήμος ἀσκεῖ τὴν ἀρμοδιότητα αὐτοῦ, ἢν τὰ ἐποπτικὰ μέσα ἀπλῶς περιορίζουν. Ὑπάρχουν ὅμως περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ αὐτοδιοικουμένη ἀρχὴ παραμελεῖ νὰ ἐνεργήσῃ τὸ ἐπιβαλλόμενον αὐτῇ ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐν μέσον θεραπείας ὑπάρχει, νὰ ἐνεργήσῃ τουτέστιν ἡ ἐποπτικὴ ἀρχὴ ἀντὶ τοῦ Δήμου, ὑποκαθισταμένη εἰς τοῦτον καὶ ἀποφασίζουσα ἢ ἐκτελοῦσα τὰ ἀποφασισθέντα ἀντ' αὐτοῦ. Τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς ὅπως ἐνεργῇ ἀμέσως πράξεις ἀντὶ τοῦ Δήμου ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον μέσον ἐποπτείας, δι' οὗ καταργεῖται πλήρως ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ αὐτοδιοικουμένου προσώπου ἐφ' ὅσον ἀντ' αὐτοῦ δεῖ ἡ ἐποπτικὴ ἀρχή. Τὸ εἶδος τοῦτο ἐφαρμόζεται ὅπου ἔχει ὑπὸ τοῦ Νόμου καθιερωθῆ ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸν Δήμον ἐνέργεια. Οὕτω, κατὰ τὸν ἰσχύοντα δημοτικὸν νόμον, ὁ Νομάρχης ἐγγράφει εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῶν Δήμων καὶ τῶν Κοινοτήτων, ἐν παραλείψει τούτων, τὰς ὑποχρεωτικὰς κατὰ νόμον δαπάνας καὶ ἐκδίδει χρηματικὰ ἐντάλματα εἰς τὰς περιπτώσεις καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους τοῦ ἄρθρ. 64 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος ⁸⁷.

Ἐπίσης εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην δέον νὰ ὑπαχθῇ ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ἡ ἀσκούσα τὴν ἐποπτεῖαν ἀρχὴ δικαιούται νὰ τροποποιήσῃ τὰς ἀποφά-

⁸⁵ Σ. Ε. 285, 740|30, 217, 223, 516|33, 6, 218, 239|37. Ἄλλως ὑποστηρίζει ὁ Γ ε ρ α γ ἄ ς, Πράξεις κοιν. καὶ δημ. συμβ., σ. 97 ἐπ.

⁸⁶ Ἴνα χωρήσῃ ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρ. 64 τοῦ Κ.Ν.Δ.Κ. ἀπαιτεῖται ὅπως ἡ ἀπαιτησις ἢ ἐκκαθαρισμένη, τουτέστι ἀποδεδειγμένη καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ σημεῖα καὶ ὠρισμένη κατὰ ποσὸν εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ χρήξῃ περαιτέρω δικαστικῆς διευκρινίσεως—Σ. Ε. 919|36. Περὶ. ἐπίσης ἄρθρ. 52 § 2, 55 § 2, 64 § 2 τοῦ Κ.Ν.Δ.Κ.

⁸⁷ Περὶ. ἐπίσης ἄρθρ. 52 § 1, 52 § 2, 69 § 11 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος. Ἡ διαδικασία τῆς αὐτεπαγγέλτου ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἐγγραφῆς κατέστη τόσον θεμελιώδης εἰς τὴν διοικητικὴν ἐποπτεῖαν ὥστε τὸ Conseil d'Etat ἀπεφάνθη ὅτι ὑφίσταται αὕτη αὐτοδικαίως ἄνευ διατάξεως νόμου, τοῦλάχιστον διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ πληρωμὴ τῶν ἀπαιτητῶν χρῶν : H a u r i o u, ἑλλ. μτρφ. Διοικ. δικ., Τσουπλακίδη-Παπαχατζῆ, σ. 143.

σεις τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν διότι καὶ εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περιπτώσιν ἡ ἐποπτικὴ ἀρχὴ ὑποκαθίσταται εἰς τὸν Δήμον ⁸⁸.

*
**

Ἡ ἐποπτεία περιλαμβάνει ὄχι μόνον ἔλεγχον τῶν πράξεων τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῆς. Ὁ ἐπὶ τῶν προσώπων τούτων ἔλεγχος εἶναι δυνατὸν ὑπὸ τρεῖς μορφαίς νὰ ἐμφανισθῇ :

α') Ἀπαγγελία ἐκπτώσεως τῶν ὀργάνων τοῦ Δήμου, δι' ὀρισμένους ἐν τῷ νόμῳ λόγους. Οὕτω, ἀπουσία τοῦ προέδρου τῆς Κοινότητος πλεον τῶν 30 ἡμερῶν ἀνευ ἀδείας τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου (ἄρθρ. 26 § 12 Κ.Ν.Δ.Κ.) καὶ ἡ μὴ διαμονὴ αὐτοῦ ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς Κοινότητος (ἄρθρ. 26 § 16), ἐπάγεται ἐκπτώσιν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ προέδρου, ἀπαγγελλομένην ὑπὸ τοῦ Νομάρχου ⁸⁹.

β') Μέτρα πειθαρχικῆς φύσεως, λαμβανόμενα κυρίως ὑπὸ τοῦ Νομάρχου δι' ὀρισμένας παραβάσεις τῶν ὀργάνων τοῦ Δήμου καὶ τὰ ὁποῖα συνίστανται εἰς τὴν ἐπιβολὴν εἴτε προστίμου, εἴτε ποινῆς ἀργίας, εἴτε καὶ ποινῆς ἀπολύσεως ⁹⁰.

γ') Ἡ κατὰ πολὺ σπουδαιότερα κατηγορία τῆς διὰ διοικητικούς λόγους ⁹¹ ἐπεμβάσεως τῆς ἐποπτείας. Οὕτω, συμφώνως τῇ § 7 τοῦ ἀρθρ. 122 τοῦ δημοτικοῦ κώδικος, ὡς τοῦτο ἰσχύει μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρθρ. 1 τοῦ Α. Ν. 1027 γενομένην τροποποίησίν του, εἶναι δυνατὸν δημοτικὸν ἢ κοινοτικὸν συμβούλιον νὰ διαλυθῇ, ἐὰν ἐπελήφθῃ ἐνεργείας ἐξαρχομένης τῶν ὀρίων τῆς ἀρμοδιότητός του ἢ ἔνεκα ἀποδεδειγμένου δόλου ἢ μεγάλης ραθυμίας ἢ διὰ λόγους σοβαροῦς δημοσίας τάξεως ἢ δημοσίου ἢ κοινοτικοῦ συμφέροντος, ἰδίᾳ δὲ δύναται νὰ διαλυθῇ δημοτικὸν ἢ κοινοτικὸν συμβούλιον καὶ νὰ ἀπολυθῇ δήμαρχος, ὅταν ὑφίστανται ἀντιθέσες μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ δημοτικοῦ ἢ κοινοτικοῦ συμβουλίου πρὸς ἄλληλα ἢ πρὸς τὸν δήμαρχον ἢ τοῦ δημάρχου πρὸς τὰ μέλη τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, ἂν, ὡς ἐκ τούτου, παρακωλύηται ἡ ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητος.

Ἀκόμη δὲ μεγαλυτέρας σημασίας εἶναι ἡ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω διατάξεως ἀπολυομένων παρεχομένη ἐξουσία εἰς

⁸⁸ Περιπτώσεις τροποποιήσεως προβλέπουν ἰκαναὶ διατάξεις τοῦ δημοτικοῦ κώδικος—πρβλ. 93 § 4, 264, 265, 268, 271, 342 § 2,

⁸⁹ Πρβλ. ὡσαύτως, ἀρθρ. 16 § 7, 51 § 3, 118 § 7, 121, 151 § 7.

⁹⁰ Ἀρθρ. 26 § 11, 31 § 3, 35 § 5, 40 § 2, 51 § 2, 122 τοῦ Κ. Ν. Δ. Κ.

⁹¹ Ἴδε περὶ τούτων Σ.Ε. 1005]33 καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς εἰσήγησιν Σ. Π. α. φ. ρ. ἄ. γ. κ. ο. υ. ἐν «Ε.Τ.Α.» Π' 86· ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ, Πορίσματα ἐκ τῆς νομολ. Συμβ. Ἐπικρατείας, σ. 111 ἐπ.

τὴν ἐποπτικὴν ἀρχὴν ὅπως ἐγκαθιδρύσῃ διοικητικὰς ἐπιτροπὰς, ἐλευθέρως καὶ αὐτὰς ἐκλεγόμενας.

Ἐν τέλει, δεόν νὰ λεχθῆ ὅτι διὰ τὰς ὑποθέσεις, ὧν τὴν ἐκτέλεσιν κατ' ἐντολὴν καὶ ἐπ' ὀνόματί του, τὸ Κράτος ἀναθέτει εἰς τὸν Δῆμον, τὰ ὄργανα τοῦ τελευταίου, τὰ ὁποῖα, συνήθως, προσωπικῶς ἐπιφορτίζονται μὲ τὴν διεκπεραίωσιν τῶν καθηκόντων τούτων, ὑπόκεινται εἰς ἱεραρχικὸν ἔλεγχον καὶ ἐπέχουν θέσιν ὑφισταμένου ἔναντι τῶν προϊσταμένων κριτικῶν ἀρχῶν, παρ' ὧν ἀπ' εὐθείας δέχονται διατάγας.

Ἡ διὰ παράβασιν ὅμως τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν καθηκόντων πειθαρχικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται, κατὰ τὴν ρητὴν διάταξιν τοῦ ἀρθρ. 123 § § 5 καὶ 6 τοῦ δημοτικοῦ νόμου, ὑπὸ μόνου τοῦ ἀρμοδίου Νομάρχου, ἐπὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἠτιολογημένῃ καταγγελίᾳ τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς ἢ ὑπηρεσίας, τῆς ἐποπτεούσης εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων τούτων.

Γ. ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Κ. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΑ

Ο ΙΔΙΟΥΤΗΣ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΡΕΖΙΟΝΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΝ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ *

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
ΓΕΝΙΚΟΤΗΤΕΣ

1

Ὁ Ρωμαῖος Κβηρίτης εἶχεν δικαιοματικά εἰς τὴν διάθεσίν του ἔτι καὶ τὴν ζωὴν τῶν δούλων του. Ἐπίσης εἰς τὸ πρόσωπόν του τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τὴν πληρεστέραν αὐτοῦ μορφὴν, *utendi et abutendi*.

Μεγάλην ἐν τούτοις παρανόησιν τῶν πραγμάτων θὰ ἀπετέλει τὸ νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ὁ Κβηρίτης ἦτο ἀνεγνωρισμένος ὡς ὑποκείμενον τῶν τοιούτων δικαιωμάτων τῆς πλήρους κυριότητος καὶ τῆς ἀληθοῦς κυριαρχίας ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν καὶ μόνον ιδιότητά του ὡς ἄτομον καὶ συνεπῶς ὅτι θὰ ἠδύνατο καὶ νὰ διεκδικήσῃ ταῦτα ὡς ἐξ ἴδιου δικαίου καθαρῶς προσωπικά του δικαιώματα. Διότι ὅπως τὸ ἀντίθετον πράγματι συνέβαινε, τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ Κβηρίτης ναι μὲν ἀρμοδίως ἤσκει καὶ ἐχειρίζετο τὰ τοιαῦτα δικαιώματα καὶ τὴν συναφῆ ἐξουσίαν—ὅμως τοῦτο οὐχὶ ὡς ἄτομικὸς ἄνθρωπος μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς ὑπεύθυνος ἀρχηγὸς τῆς περὶ αὐτὸν καὶ ἐν τῷ δεδομένῳ πλαίσῳ τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἀγροῦ ἐγκατεστημένης συνθέτου πατριαρχικῆς οἰκογενείας—τῆς τελευταίας ταύτης ἀποτελεσάσης ἐν Ρώμῃ, ὡς ἄλλωστε καὶ εἰς ὅλας τὰς φυσιολογικῶς ἐξελιχθεῖσας πρωτογόνους κοινωνίας, ὅχι μόνον ἕνα βιολογικὸν καὶ ἠθικὸν σχηματισμὸν, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐνστικτοῦ καὶ μὲ τὰς ἀνάγκας διαίωναίσεως τοῦ εἴδους, ἀλλὰ καὶ τὴν πρώτην ὁργανωμένην κυτταρικὴν μονάδα τῆς παραγωγικῆς κοινοπραξίας καὶ ἐν γένει τῆς οικονομικῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς συμβιώσεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μονάδα συνεπῶς ἥτις μετεῖχε συνάμα καὶ τοῦ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου, ἀλλὰ καὶ

* Ἡ παρούσα ἐργασία ἀπετέλεσε θέμα ἀνακοινώσεως εἰς τὴν «Ἐταιρείαν Διοικητικῶν Μελετῶν» κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 24 Μαρτίου 1938.

τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας, ὡς ἀρχικὸν καὶ βασικὸν τῆς Πολιτείας ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας κύτταρον, ὡς ἓνα βίωμα τόσον πραγματικὰ ὅσον καὶ ὑγιῶς καὶ ὀργανικῶς ἐμφαροδίτον, ἀκριβῶς δὲ ἐξ ἀντικειμένου δεδομένον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας.

Ἐπὶ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν καὶ μόνον ὁ Κβηρίτης—ὡς ἀρχηγὸς βιωτικά, ἔκ τε δὲ τοῦ Ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ Δημοσίου Δικαίου, ὑπεύθυνος διὰ τὸ πλήρωμα τῆς πατριᾶς, διὰ τε τοῦτέστι τὸ ἔμψυχον ὕλικὸν ὡς καὶ διὰ ὅλα τὰ περιουσιακὰ καὶ τὰ ἀπαρτιστικὰ ἐν γένει στοιχεῖα τῆς πρώτης φύσει δεδομένης καὶ ὑγιῶς ἐμφαροδίτου συνθέσεως ταύτης, ἀσκῶν μάλιστα καὶ ὑπεράνω τοῦ μεταγενεστέρου περὶ διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν λήμματος ἀπάσας τὰς συναφεῖς πρωτοβουλίας καὶ ἐξουσιαστικὰς ἀρμοδιότητας—εἶχεν εἰς τὴν πληρεστέραν αὐτοῦ μορφήν καὶ ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν ἀκινήτων τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος.

2

Τὸ φυσικὸν καὶ ἀπεριόριστον κυριαρχικὸν δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ὅπερ βάσει τοῦ Ἰδιωτικοῦ ἀποκλειστικῶς Δικαίου ἀνεγνωρίσθη ὑπὲρ τοῦ φυσικοῦ προσώπου τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Φιλελευθέρας Σχολῆς τῶν Οἰκονομολόγων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος—ἀν καὶ τὰ μέγιστα προσεγγίζον πρὸς τὴν ὡς ἄνω ἐκτεθεῖσαν κβηριτικὴν ἔκ τε τοῦ Ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ Δημοσίου Δικαίου καὶ ἀντικειμενικὰ ὑπεύθυνον πλήρη κυριότητα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Νόμου—δὲν ταυτίζεται ὅμως ποσῶς πρὸς αὐτήν· ὁμοιάζει δὲ μᾶλλον πρὸς ἓνα εἰδικὸν πλάσμα τοῦ Δικαίου παρὰ πρὸς ἓνα ἐξ ἀντικειμένου δεδομένον τῆς πραγματικότητος—τῆς τελευταίας ταύτης ἅτε καὶ ἀγνοούσης ἐντελῶς τὸ ἐν ἀφαιρέσει ἔξω τόπου καὶ χρόνου λαμβανόμενον ἀποκλειστικὸν ἄτομον.

Ἐπὶ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν τὸ δικαίωμα τῆς ἐξ ἰδίου δικαίου πλήρους καὶ ἀνευθύνου ἀτομικῆς κυριότητος ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν ἀκινήτων—πλάσμα τοῦτο τῆς λογικῆς ἀφαιρέσεως ἐν μιᾷ θεωρητικῇ δεδομένῃ ἱστορικῇ στιγμῇ—ἔσχεν μὲν πολλὰς καὶ περιπετειώδεις τύχας νομικὰς ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς καὶ τῆς δημοσίας οἰκονομίας οὐδέποτε ὅμως εἶχεν λάβει ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν κατὰ τὸ προσηγηθὲν παρελθόν, ἀλλὰ καὶ ἔκτοτε εὐθὺς ἀμέσως ἐτέθη ὑπὸ ἀμφισβήτησιν.

3

Καὶ περὶ τοῦ ὅτι μὲν πρὸ τῆς Γαλ. Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς Φεουδαρχίας τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας δὲν ἦτο ἀπόλυτον ἀλλὰ διετέλει δεσμευμένον κάτω ἀπὸ σειρὰν ἐπιφυλάξεων, ὑφ' ἃς τὰ ἀγροτικὰ ἀκίνητα μετὰ τῶν παρακολουθημάτων αὐτῶν, κατ' ἀρχὴν ἐμπειστευμένα εἰς τοὺς φεουδάρχας, ἐδού-

λευαν ἐν τούτοις ὑπευθύνως καὶ ἐν πνεύματι παραγωγικοῦ συντονισμοῦ εἰς ὠρισμένους δημοσίας προβλέψεως καὶ ὠφελείας σκοποῦς—ὡς π.χ. ἡ ἐξασφάλις τοῦ ὄριου βιώσεως τῶν ἐνοίκων, ἡ κανονικὴ ἀπόδοσις τοῦ κτήματος ἰδίᾳ εἰς τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης καὶ ἡ συντήρησις καὶ ἡ ἀνανέωσις τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τῶν παρακολουθημάτων καὶ λοιπῶν ὀργάνων τῆς ἐργασίας—τὸ ὅτι, ἐπαναλαμβάνω, τὸ ἐν λόγῳ δικαίωμα τῆς κυριότητος δὲν ἦτο ἀπόλυτον—τούτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς γεννέσεως καὶ τῆς ἱστορίας τῶν φεουδαρχικῶν θεσμῶν, δι' ἣν ὅμως δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος, ἀλλὰ κί' ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ Γαλ. Ἐπαναστάσις ἐχειρίσθη ἵνα διὰ εἰδικῶν νόμων καταργήσῃ πλειάδα ἐξ αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν δεσμεύσεων. Οὕτω εἶναι γνωστὸς ὁ ἐπαναστατικὸς Νόμος ἀπὸ 28]9]1791, καθ' ὃν «οἱ ἰδιοκτῆται ἔχουν τὸ ἀδέσμευτον ἵνα ἐλευθέρως κατὰ βούλησιν μετατρέψουν τὸ εἶδος τῆς καλλιεργείας καὶ τὸ σύστημα ἐκμεταλλεύσεως τῶν γαιῶν των, νὰ διατηρήσουν κατὰ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν αὐτῶν τὴν ἐσοδεῖαν των καὶ νὰ διαθέσουν τὰ προϊόντα τοῦ ἰδίου των κτήματος εἴτε ἐντὸς εἴτε ἔξω τῶν ὀρίων τῆς ἐπικρατείας. Ἐκαστος ἰδιοκτῆτης εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐνεργήσῃ τὴν συγκομιδὴν οἰασδήποτε φύσεως ἢ κατηγορίας καὶ ἂν εἶναι αὕτη, δι' οἷωνδήποτε ἐργαλείων καὶ καθ' οἰανδήποτε στιγμήν ἤθελεν ἀποφασίσαι τούτο».

Κί' ἐκ τοῦ νόμου δὲ τούτου, ὅστις καταργεῖ βεβαίως δεσμεύσεις ὑφισταμένας, δύναται τις, χωρὶς εὐρυτέραν ἀνάλυσιν, νὰ συναγάγῃ, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος δὲν ἦτο πρότερον ἀπόλυτον.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς φύσεως τῶν ὡς ἄνω δεσμεύσεων, δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι κατ' ἀρχὴν αὐταὶ—μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι ἔργον αὐτοσχεδίου αὐθαιρεσίας ἢ περιπτώσις τυραννίας συστηματοποιημένης—ἀντιθέτως ἐπεβλήθησαν τὸ πλεῖστον ἐξ ἀντικειμενικῶν λόγων ἐξασφαλιστικῆς προβλέψεως καὶ δημοσίας ὠφελείας, ἀμοιβαίως προκαθοριστικῶν καὶ συνεξηρητημένων καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ κρατοῦν ἐν ταῖς δεδομέναις γεωοικονομικαῖς συνθήκαις σύστημα ἐκμεταλλεύσεως κατὰ τὰ ἐκάστοτε ἐφαρμοζόμενα εἶδη καλλιεργείας, ὡς π.χ. μία βασικὴ τοιαύτη καὶ ὄντως ὀργανικὴ δέσμευσις τυγχάνει ἐν ταῖς δημητριακαῖς, ὅπου κρατεῖ ὁ συνδυασμὸς ψιλῶν σιτηρῶν καὶ βοσκομένης κτηνοτροφίας, περιοχαῖς ἢ ἔτι καὶ ἐπὶ τῶν καθαυτῶν ἰδιοκτῆτων ἀγρῶν, τῶν παλαιόθεν γνησίων μουλκίων, ὑποχρεωτικῶς ἐξ ὀνόματος τῆς Κοινότητος ἐπιβαλλομένη κατὰ ζῶνας συνεχῆς ἔκτασις τῶν ὁμοειδῶν σπορῶν, δηλαδὴ ἡ ντάμκα ὡς καὶ ἡ μετὰ τὸν φερισμόν αὐτόματος κοινοτοποίησις τῆς καλαμῆς τῶν ἀγρῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγραναπαύσεως ἐν γένει καὶ τῆς συναφῶς διδομένης χορτονομῆς ἐπ' αὐτῶν.

4

Ἐνεξαρτήτως τῶν προηγηθέντων τῆς ληφθείσης ὡς ἄνω θεωρητικῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ στιγμῆς καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἐπαναστατικὴ καθιέρωσις τῆς πλήρους ἀτομιστικῆς ιδιοκτησίας, συνεπῶς δὲ καὶ ἡ ἀπάρνησις καὶ ἡ νομικὴ λύσις τῶν πρότερον ἐν τῇ παραδόσει βιολογημένων συνθέτων ιδιωτικοδημοσίων, ὡς ἐτύγγανε πρῶτη καὶ ἡ ἀναφερόμενα Κβηριτικῆ Πατριά, παραγωγικῶν οικονομικῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν κυττάρων μὲ τὰ ὄντως ὑγιᾶ ἐρμαφρόδιτα χαρακτηριστικά, ἐφεξῆς ἀπομονωθέντα ἀπ' ἀλλήλων εἰς καθαρῶς ιδιωτικὰ καὶ εἰς καθαρῶς δημόσια—ἀνεξαρτήτως, ἐπαναλαμβάνω, τῆς παλαιότερας ἐκείνης περιόδου, ἀνεφέραμεν ἤδη ὅτι ἡ ἀμφισβήτησις τοῦ νέου ἀτομιστικοῦ κανόνος ἤρξατο καὶ εὐθὺς ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τῆν ὡς ἄνω ληφθεῖσαν στιγμῆν.

Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου θὰ ἠδυνάμην νὰ ἐπικαλεσθῶ τὸν ἀπὸ 29]9] 1933 ἐθνικοσοσιαλιστικὸν Νόμον, ὅστις εἰσήγαγεν καὶ ἀποκατέστησεν ἐκ νέου ἐν Γερμανίᾳ τὸ δίκαιον τῆς «κληρονομικῆς οἰκογενειακῆς ιδιοκτησίας» (Erbhof) καὶ τοῦ «μοναδικοῦ κληρονόμου» καὶ ὅστις, Νόμος—ἐν συνεχείᾳ καὶ πρὸς τὴν γενικὴν ἀντίληψιν τὴν τείνουσαν ἵνα ὑπὸ ὄρισμένας ἀπόψεις ἐξαιρέσῃ ἐκ τῆς συναλλαγῆς τὰ ἀγροτικὰ ἀκίνητα κτήματα καὶ δὴ ὄχι μόνον τὰ τῶν Κοινοτήτων ἀλλὰ καὶ τὰ ιδιωτικὰ καὶ ἐν γένει ὅλην τὴν ἀγροτικὴν ἔκτασιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους—(τούτου λαμβανομένου ὡς βιωτικῆς βάσεως τοῦ Λαοῦ)—ἔχει καὶ αὐτὸς ἐπιβάλλει εἰδικούς τινας, παραλλήλους πρὸς τοὺς πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, περιορισμοὺς εἰς τὴν πλήρη κυριότητα τὴν ἐκ τοῦ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου καὶ συνάμα ἀντιστοίχους ἐκ τοῦ Δημοσίου Δικαίου ὑποχρεώσεις ἐπὶ τῆς κτηματικῆς μονάδος τοῦ Erbhof, ἐν συνόλῳ δὲ εἰπεῖν ὄρισμένας δεσμεύσεις, αἵτινες καὶ ἀποκαθιστοῦν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρότερον μνησθὲν ἐρμαφρόδιτον ιδιωτικοδημόσιον ἀγροτικὸν κύτταρον ὡς παραγωγικὴν καὶ κοινωνικὴν μονάδα τῆς ἐθνικῆς βιώσεως ὑπεράνω τῆς συναλλαγῆς ἐγγυημένην ὡς πρὸς τὰς μονίμους λειτουργίας τῆς.

5

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ φασισταὶ ἔχουν γύρω εἰς τὸ αὐτὸ αἵτημα καλλιεργήσει ὀλόκληρον νομικὴν φιλολογίαν, ἐπὶ τούτῳ ἀνακαλέσαντες τὸν ἐπὶ Ρωμαίων παλαιὸν νομικὸν ὄρισμὸν τῶν «Jura Fundi», τῶν «Δικαίων τοῦ Κτήματος», Δικαίων, αἵτινα—ἀναφερόμενα εἰς τὸ Ἄγροκτεμα, Fundus, ὡς ὑποκείμενον ἀκριβῶς αὐτῶν—ἀποβλέπουν εἰς τοῦτο, ὑπεράνω τῆς ἀτομικῆς κυριότητος τοῦ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου, ὡς μονάδα παραγωγικὴν ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς—τοῦ συστήματος διαθέσεως τῶν ἀγρῶν, τῶν βοσκῶν, τῶν ὑδάτων καὶ ἐν γένει τῆς ἐκμεταλλεύσεως...—

ἐπιβάλλουσαν ὠρισμένας Ἰδιωτικοδημοσίου Δικαίου ἐμαφροδίτους ἑυθυμίσεις ἀπὸ παραγωγικῆς ἰδίως ἀπόψεως ὑποχρεωτικὰς διὰ τὴν ἀτομικὴν κυριότητα καὶ δὴ ὑπεράνω, ὡς εἴπομεν, καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν οἱ ἐκ τοῦ Ἀστικοῦ Νόμου ἐκάστοτε ἰδιοκτητῆται εἶναι εἰς ἡ πλειονες, ὡς καὶ τῶν ἐπιδόσεων ἐνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν βιούντων ἐν τῷ κτήματι εἴτε γεωργοῦ εἴτε κτηνοτρόφου εἴτε κηπουροῦ κλπ.

Ἐν τῇ πραγματικότητι τὰ Jura Fundi ταῦτα συμπίπτουν μὲ τὰς δεσμεύσεις, ὡς ἐν τῇ παραγωγικῇ ὁργανώσει τοῦ κτήματος ὁ εἰρημένος ἐθνικοσοσιαλιστικὸς Νόμος ἐπιδιώκει νὰ ἐπιβάλη εἰς τὸν μοναδικὸν κληρονόμον ἐξ ὀνόματος τοῦ κοινοῦ συμφέροντος καὶ βάσει τοῦ Δημοσίου Δικαίου.

6

Ἀσχέτως ὅμως τῶν εἰς ὠρισμένα σημεῖα τοῦ προκειμένου θέματος ὅλως νεωτεριστικῶν ἀπόψεων τοῦ Φασισμού καὶ τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ—ἡ ἐκ τοῦ ἐγγύτερον ἔρουντα τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ Βαλκανικῇ γενικῶς δεδομένων τοῦ Τσιφλικιοῦ ὡς καὶ τῆς χρονικῶς παραλλήλου Χωρικῆς Κοινότητος τῶν ἑλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν μᾶς δίδει ὅλα τὰ στοιχεῖα διὰ νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι κ' ἐδῶ—ἴσια ἴσια εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ ἐμαφροδίτου Ρωμαίου Κβηρίτου μὲ τὴν πλήρη ἰδιωτικὴν κυριότητα καὶ μὲ τὴν συναφῆ κυρ.αρχικὴν πλὴν κ' ἐκ τοῦ Δημοσίου Δικαίου ὑπεύθυνον ἐξουσίαν—εὐθῆται καθιδρυμένος ὄχι ὁ παραγωγικὰ ἀνεύθυνος καὶ κοινωνικὰ δὲ καὶ πολιτικὰ ἀσύδοτος ἀτομικὸς ἐξ ἰδίου δικαίου ἰδιοκτητῆς ἀλλὰ ἀκριβῶς εἴτε ὁ Τσιφλικῆς, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ τιμαριωτικοῦ κτήματος, εἴτε ἡ Γεωοικονομικὴ Κοινότης εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν πλειόνων μικροῖδιοκτητῶν χωρικῶν.

Πράγματι ὁ Τσιφλικῆς—ἀσκῶν δικαιώματα ἐν τῷ κτήματι ὑπὸ ὠρισμένας ἀπόψεις κατὰ πολὺ εὐρύτερα τῶν τῆς πλήρους ἰδιωτικῆς κυριότητος—ἀνείχε ὅμως συνάμα καὶ ἀντιστοίχους ἐπὶ τῆς δεδομένης ἐκτάσεως τῆς ἐθνικῆς γῆς εὐθύνας ἐναντι τῆς ὀλότητος—τῆς τελευταίας ταύτης παριστωμένης ἄλλως ἄλλοτε—ἀπὸ τὸν μεσαιωνικὸν π. χ. Μονάρχην εἴτε ἀπὸ τὸ νεώτερον Κράτος Δικαίου, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὅμως πάντοτε ἔννοιαν.

Καὶ αἱ εὐθύνας δὲ πάλιν αὗται δὲν εἶναι ἐξ ἄλλου τίποτε διαφορητικὸν ἀπὸ τὰ καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν Γαλ. Ἐπανάστασιν μονίμως ἴσια—ἴσια παραδεδομένα καὶ ἐκ τοῦ Δημοσίου Δικαίου γενεαλογούμενα «Κοινοτικά» ὡς λέγονται «Δίκαια», ἅτινα—μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐνιαίου προσώπου τοῦ Τσιφλικῆ καὶ τὴν κατάτμησιν τῆς ἀρούρης τῶν ἀγρῶν εἰς τοὺς πολλαπλοῦς μικροῖδιοκτητῆς—ἀναφαίνονται ἐκ νέου καὶ δὴ ταυτόσημα ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ γεωοικονομικοῦ προκαθορισμοῦ καὶ τῶν συναφῶν βιωτικῶν ἐγγυήσεων, ἑυθυμίσεων καὶ προβλέψεων τῶν ἐκ τοῦ συστήματος

ἐκμεταλλεύσεως, τῶν εἰδῶν καλλιεργείας κλπ. ἐπιβαλλομένων ὑπὸ μορφὴν ἐρμαφροδίτων καὶ ὑποχρεωτικῶν Λειτουργιῶν τῆς οἰκείας ἐκάστοτε Κοινοτήτος.

Τοιαύτας Κοινοτικάς Λειτουργίας ἐξυπηρετούσας μονίμους βιωτικὰς ἀνάγκας θέλω ἤδη—ἐκτὸς τῆς προμνησθείσης ἐνιαίας ἐπὶ τῶν ἰδιοκτητῶν ἀγρῶν ντάμκας τῶν δημοτριακῶν καλλιεργείων καὶ τῶν συναφῶν ἀγραναπαύσεων, ποὺ ἐξασφαλίζουν τὸν συντονισμόν τῆς γεωργίας καὶ τῆς βοσκομένης κτηνοτροφίας—ἀναφέρει ἐνδεικτικῶς ἐπίσης καὶ ἄλλας τινάς, ὡς π.χ. τὸν καθορισμὸν εἰδικωτέρων ζωνῶν ἀρδευτικῶν ἢ μὴ καλλιεργείων, τὴν κανονιστικὴν ῥυθμισίν τοῦ τρόπου βοσκῆσεως καὶ λοιπῶν εἰδικῶν καρπώσεων, τὴν ὑποχρεωτικὴν δίωξιν τοῦ δάκου καὶ τὴν ἐν γένει ἀγροφυλακίαν, τὰ παισιωτικά ἔργα τῆς ἐγγείου βελτιώσεως, τὰς κοινοτικάς ἀποθήκας καὶ τὰ ἄλλα κοινῆς ὠφελείας κτίσματα τῶν γεωργικῶν βιομηχανιῶν καὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ ἐν γένει Ρεζιοναλισμοῦ, τὸ Κοινοτικὸν Ταμιευτήριον, τὴν ἐπιβολὴν τῆς προσωπικῆς ἐργασίας ἀντίστοιχον τῆς παλαιᾶς τιμαριωτικῆς ἀγγραφείας κλπ.

Τὰ ὡς ἄνω «Κοινοτικά», λεγόμενα, «Δίκαια» δὲν εἶναι κατὰ ταῦτα εἰ μὴ ὠρισμένα, ἐκ τῆς γεωοικονομίας καὶ τοῦ συστήματος ἐκμεταλλεύσεως, ἐξ ἀντικειμένου κατ' ἀρχὴν καὶ προκαθοριστικῶς ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπιβεβλημένα ῥυθμιστικὰ καὶ κανονιστικὰ δεσμεύσεις—δεσμεύσεις, αἵτινες νομικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς θὰ ἠδύναντο νὰ λάβουν μίαν συστηματικὴν κατάταξιν κάτω ἀπὸ τὸν γενικὸν τίτλον τῶν ἐρμαφροδίτων καὶ βάσει τοῦ Δημοσίου Δικαίου ἐξουσιαστικῶς κατὰ παράδοσιν κεκυρωμένων «*ὑποχρεωτικῶν ἐκ τοῦ Νόμου δουλειῶν δημοσίας ὠφελείας*»—*servitudes légales d'utilité publique*—εἴτε καὶ «*ὑποχρεωτικῶν Κοινοτικῶν Λειτουργιῶν*», ἂν οὕτως, ὡς ἐγὼ προτιμῶ, ἠθέλαμεν τὰς χαρακτηρίσει, ρητῶς πάντοτε διαστέλλοντες τὴν προκειμένην περιπτῶσιν ἀπὸ τὰς δουλείας τοῦ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου.

7

Κατὰ τ' ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ἡ Γεωοικονομικὴ Κοινότης, ἣν κατὰ παράδοσιν ἐγνωρίσαμεν ἐν τῷ τόπῳ μας, ἐνημερώνεται πρακτικῶς καὶ ἀναλυτικῶς ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ἐπίσης παραδεδομένων, ἀπανταχοῦ δ' ἄλλως καὶ ἰδιαίτατα ἐν ταῖς Μεσογειακαῖς ἡμῶν Χώραις, «Κοινοτικῶν Δικαίων», ἅτινα ἀποτελοῦν πράγματι ἕνα σύστημα λειτουργιῶν δημοσίας ὠφελείας ἐντὸς τῶν ὁποίων—ἐπὶ ἀμοιβαίᾳ ἐν τούτοις καὶ δὴ ἀμέσῳ ἐξυπηρετήσῃ—δεσμεύεται ἡ ἰδιωτικὴ κτῆσις, κάτω τούτέστι ἀπὸ ἕνα ἀμφοτεροβαρῆ κανόνα, ὅστις, ὡς κατ' ἐπανάληψιν ἐτονίσσαμεν, ὕγιῶς κατὰ τοῦτο ὢν ἐρμαφρόδιτος—*συνδυάζει ἐν τῇ ἐσχάτῃ τριχοειδεῖ καὶ κυριολεκτικῶς βιολογικῇ προσαρμογῇ τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον,*

κάτω, ἐπαναλαμβάνω, ἀπὸ ἓνα ὀργανωτικὸν καὶ ἰδίᾳ παραγωγικὸν κἀνόνα βασικὰ οὕτω διαφέροντα ἀπὸ τοὺς ἑτεροβαρεῖς τοιοῦτους—ὡς π.χ. τὸν τοῦ οἰουδήποτε δημοσίου ἐξαναγκασμοῦ ἢ καὶ τοῦ κρατικοῦ καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ κοινοτικοῦ φόρου, καὶ πραγματικά ἀποκαθιστῶντα ἤδη ἐπὶ εὐρυτέρου ἐπιπέδου τὴν παλαιάν, τὴν καὶ ἐμπειρικά μόνην βεβαιουμένην, ἐνότητα τῶν συνθέτων καὶ ζωντανῶν κυττάρων τῆς ἀνθρωπίνης συμβιώσεως—οἷα ὁ ἀρχικὸς Ρωμαῖος Κρησίτης, ἢ παραδεδομένη ἡμετέρα Κοινότης ὡς καὶ αὐτὸ τοῦτο, τέλος, τὸ ἐπιθυμητὸν Κοινοτικὸν Κράτος—ὑπερράνω τῶν νεκρῶν διαλεκτικῶν καὶ νομικῶν μορφῶν, ποὺ ἐπεκράτησαν ἰδίᾳ μετὰ τὴν Γαλ. Ἐπανάστασιν ἔν τε τῷ Ἰδιωτικῷ καὶ τῷ Δημοσίῳ Δικαίῳ

8

Δὲν μοῦ διαφεύγει, ὅτι—κάτω ἀπὸ τὴν συναφῆ ταύτην θεωρητικὴν αἰτηματολογίαν περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς βιωτικῆς ἐνότητος καὶ τοῦ μόνου ὕγιως ἔρμαφροδίτου ἰδιωτικοδημοσίου κυττάρου τῆς Χωρικῆς Κοινότητος, αἰτηματολογίαν κατ' οὐσίαν καταργούσαν τὰς ἕως τώρα νομικῶς καθιερωμένας διακρίσεις μετὰ τὸ Ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ Δημοσίου Δικαίου—δὲν μοῦ διαφεύγει, ἐπαναλαμβάνω, ὅτι κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴν θεωρίαν θὰ ἠδύναντο νὰ καλυφθοῦν ἕξ ἴσου ὅλα τὰ ἄκρα μέτρα, αἵτινα—ὑπὸ τὴν μορφὴν σταθερῶν καὶ δεδομένων παρεμβάσεων εἴτε κρατικῶν εἴτε καὶ κοινοτικῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας—ἔλαβον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τόσον τὰ φασιστικὰ καθεστῶτα ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὅσον καὶ τὰ κομμουνιστικὰ τοιαῦτα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Δεδομένου, ἐν τούτοις, ὅτι τὴν σήμερον εἶναι αὕτη ἡ ἱστορικὴ φορὰ τῶν περιστάσεων, ἣτις ἀνακινεῖ σχεδὸν εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον καὶ δὴ, ἐν τῇ ἀμέσῳ νομοθετικῇ πρακτικῇ τὰ συναφῆ προβλήματα—ἐνδιαφέρον, νομίζω, νὰ καθορισθῇ ἐπίσης καὶ ἡ παρ' ἡμῖν παραδεδομένη ἐν προκειμένῳ ἰδιότυπος, οἰκεία ἄλλως καὶ εἰς τὰς πλείστας τῶν γεωοικονομικῶς ὁμοίων Παραμεσογειακῶν Χωρῶν, κοινοτικὴ ἀποψις. Ἡ ἀποψις αὕτη—ὡς ἀλλαχοῦ διὰ μακρῶν ἀνέπτυξα, σύμφωνα δ' ἄλλως καὶ μὲ τὸν κανόνα τῆς δεδηλωμένης ἐμπειρικῆς ἐν τῇ ἐξελίξει προσαρμογῆς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς γεωοικονομίας ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὰς προόδους τῆς τεχνικῆς ἕξ ἄλλου—ἔγκειται εἰς τὴν μακρὰν τῶν ἀ priori θεωριῶν κατὰ βῆμα συστηματικὴν ἀνάκλησιν τοῦ πατροπαραδότου κοινοτικοῦ ἡμῶν πνεύματος καὶ τῶν ἐνδεδειγμένων ἐκάστοτε βασικῶν Κοινοτικῶν, ὡς καὶ τῶν εὐρυτέρων Κρατικῶν, Λειτουργιῶν, ἐφ' ὧν καὶ ἀπεκδεχόμεθα ἄλλως τε καὶ αὐτὴν τὴν περαιτέρω, ἕξ ἴσου δὲ ἐμπειρικά, ἄμεσον σύνθεσιν τοῦ Κράτους.

Ἐπὶ τὸ ἀνωτέρω πνεῦμα δύνανται τις νὰ εἶναι βέβαιος, ὅτι ὁ αὐστηρὸς καθορισμὸς καὶ ἡ συνειδητὴ καὶ ἐπίμονος ἐκ μέρους τῶν ὑπευθύνων

δργανῶν τῆς ὀμαδικῆς μας βιώσεως, τῆς Κοινότητος τοῦτέστι καὶ τοῦ Κράτους, ἐπιδίωξις τῶν εἰρημένων βασικῶν Κοινωνικῶν καὶ Κρατικῶν Λειτουργιῶν—κατὰ τὸν μᾶλλον σταθερὸν καὶ ἀπόλυτα δεδηλωμένον τρόπον πλαισιωνουσῶν ἐν τῷ ἄστικῷ καθεστῶτι τὴν ιδιωτικὴν πρωτοβουλίαν—θέλουν ἐπιτρέψει εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην, ὑπὸ τε τὰς ἀτομικὰς καὶ τὰς οἰκείας ἐκάστοτε συνεταιρικὰς μορφὰς τῆς, ἴνα—ἀπληλαγμένη οὕτω ἐντελῶς ἐκ τῶν κρίσεων, ἃς προκαλοῦν ἐξ ἴσου καὶ ὁ ἀπὸ θεωρίας αἰφνιδιαστικὰς ἐκ τῶν ἄνω αὐτοσχεδιασμοὺς ὅσον καὶ ἡ ἐν τῇ συναφεί ὀυστότητι προσιτὴ καθισταμένη ἐπίβουλος ἀμφισβήτησις τῶν ἀνελημμένων ὑποχρεώσεων ἐκ μέρους τῶν τυχόν κακοπίστων ἀτόμων—πραγματοποιήσῃ σὺν τῷ χρόνῳ ὅλας τὰς ὄντως τεραστίαις δυνατότητάς τῆς, μὲ τὰς ὀλιγωτέρας δὲ πιθανὰς κανονιστικὰς καὶ οὐσιαστικὰς παρεμβάσεις.

9

Ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐπὶ Τουρκίας δὲν εἶχεν ἀναγνωρισθεῖ ἐπίσημως οὔτε ἐκ τοῦ Ἰδιωτικοῦ οὔτε ἐκ τοῦ Δημοσίου Δικαίου τὸ νομικὸν πρόσωπον τῆς Χωρικῆς Κοινότητος τῶν ἔξω τῆς τιμαρικοκρατίας ἐλευθέρων μικροῦδιοκτητῶν.

Παρὰ ταῦτα εἶναι, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ποὺ μᾶς ἀφορᾷ ἐδῶ, ἐξ ἴσου γνωστόν, ὅτι ἐπὶ Τουρκίας εἶχε κατὰ παράδοσιν ἐμπειρικὴν ἀσκηθεῖ, ὡς καὶ ὁ περὶ Γαίῶν Νόμος ἰδίᾳ εἰς τὰ ἄρθρα τοῦ ἀπὸ 91-102 τὸ ἐνεσωμάτωσε κατόπιν, ὀλόκληρον τὸ ἐθιμικὸν καθεστῶς ὅπερ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Χωρικῆς Κοινότητος ἐξησφάλιζε ἐν τούτοις τὴν τε διατήρησιν ὡς καὶ τὴν περαιτέρω πρόσκτησιν τῶν ἐκτὸς συναλλαγῆς ἀναπαλλοτριώτων καὶ ἀπαρραγμάτων περιουσιακῶν στοιχείων—οἷον βοσκῶν, δασῶν κλπ τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὴν Κοινότητα ταύτην, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ τὴν ἀσκησιν τῶν Κοινοτικῶν Δικαίων περὶ ὧν ὀμιλήσαμεν ἤδη. Ἐπὶ τῇ βάσει μάλιστα αὐτῶν τῶν τελευταίων ἐκίνητοποιήθησαν καὶ ἰσχυρῶς ἐποικοδομήθησαν αἱ τοπικαὶ δυνατότητες πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν γεωργικῶν βιομηχανιῶν καὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ ἐν γένει Ρεζιοναλισμοῦ, οὕτινος χαρακτηριστικὴν ἐκδήλωσιν εἶχαμεν καὶ ἄλλοτε εἰς τὰ Ἄμπελάκια τῆς Θεσσαλίας καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα κέντρα τῆς Χώρας, ἔχομεν δὲ ἄλλως τε καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως π.χ. εἰς τὸ Μαρκόπουλον Ἀττικῆς καὶ ἐπὶ πλέον ὅπως εἰς ὅλα τὰ χωριά, ὅπου ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐχορήγησεν δάνεια πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν οἰκείων ἔργων τοῦ παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῆς ἐγγείου βελτιώσεως διὰ μέσου τῶν Κοινοτήτων, κληθεισῶν ἐδῶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά των ὡς ὀργανισμῶν ἀκριβῶς ἐμφαροδύτων συμφώνως πρὸς τὰ ὡς ἄνω ἐκτεθέντα λήμματα τοῦ Κοινοτισμοῦ καὶ πρὸς τὰ ἐπὶ τούτῳ τῇ εἰσηγήσει μας τροποποιηθέντα ἄρθρα 12 (παράγρ. 12), 69 καὶ 72 τοῦ Κώδικος τῆς περὶ Δήμων καὶ Κοινοτήτων Νομοθεσίας, συμφώνως πρὸς τὰ ὀποῖα ἡ

Χωρική Κοινότης—ἐγγὺς τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐξελίξεως ἀναπροσαρμοζομένη διαρκῶς, οἶονεὶ ὡς σύνθετος καὶ ζωντανὸς πολύπους—κινητοποιεῖ ἐκάστοτε, ἐν τῇ ἐξυπηρετήσει τοῦ προορισμοῦ τῆς καὶ ἐξ ὀνόματος τοῦ δημοσίου ἐν τῷ τόπῳ καὶ τῷ ἐνοίκῳ πληρώματι συμφέροντος, τὸν ἀρμόδιον πλόκαμον εἴτε τῆς ἐξουσίας τῆς ἀπλῶς εἴτε καὶ ἐν συνδυασμῷ τῶν μορφῶν τοῦ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου.

10

Ὁ μνησθεὶς Κῶδιξ, ἀναγνωρίσας τὸ Νομικὸν Πρόσωπον τῆς Κοινότητος—τῆς παλαιᾶς καὶ παραδεδομένης ἰδιωτικοδημοσίας καὶ ὑγιᾶς ἐμποροδύτου τοιαύτης, ἦν καὶ κατόπιν μακρῶν ἐν τῇ Βουλῇ συζητήσεων συνέπτυξεν κατὰ μέγα μέρος ἐν τῇ νέᾳ τῇ διοικητικῇ τοιαύτῃ τοῦ ΔΝΖ Νόμου—κατεκύρωσεν εἰς αὐτὴν συγχρόνως καὶ τὰς οἰκείας δημοσίας κτήσεις τῆς ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς κοινῆς χρήσεως ὡς καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς κατὰ τὸ Ἰδιωτικὸν Δίκαιον ἀποκτήσεως—τῆς ἐπέτρεψε μάλιστα ἐπὶ πλέον καὶ τὴν πλήρη ἰδιωτικὴν κυριότητα ἐπὶ τῶν βοσκῶν, τῶν δασικῶν ἐκτάσεων καὶ λοιπῶν στοιχείων ὅσα κατὰ τὸν Τουρκικὸν περὶ Γαῶν Νόμον, διατηρηθέντα ὑπὸ τὴν ψιλὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου, εἶχαν ἀφεθῆ κατὰ τὰ ἄλλα καὶ ἴσια ἴσια χωρὶς ταπὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν κάρπωσιν καὶ διάθεσιν τῶν Κοινοτήτων σύμφωνα μὲ τὰ ὡς ἄνω ἔθιμα, μηδ' αὐτῆς τῆς ἐνοικιάσεως καὶ ἐν γένει τῆς ἐπὶ κέρδει ἐκμεταλλεύσεως ἀποκλειομένης, ὡς π.χ. συνέβαινε μὲ τὰ περισσεύματα τῶν βοσκῶν.

Καὶ ἡ μὲν ἐπιφύλαξις τῆς ψιλῆς κυριότητος ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου εὔρηται καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ΚΝΔΚ ὑπὸ ἄλλην μορφὴν εἰς τὸν ὄρισμόν ὅστις κατ' ἀρχὴν ἀπαγορεύει εἰς τὰς Κοινότητας τὴν ἐκποίησην ἢ ἐτέραν ἐμπράγατον ἐπιβάρυνσιν αὐτῶν ἐκείνων τῶν ὡς ἄνω στοιχείων ἐφ' ὧν ταῖς ἀνεγνωρίσθη ἡ πλήρης ἰδιωτικὴ κυριότης καὶ ὅστις εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγει νόημα, εἰς τὸ ὅτι δηλαδὴ τὰ ἐν λόγῳ στοιχεῖα, ἐφ' ὅσον εἶναι προωρισμένα εἰς εἰδικὰ κοινοτελεῖς χρήσεις δημοσίας ὠφελείας, ὀφείλει καὶ νὰ ἀποκλειῶνται ὑπὸ ὄρισμένης ἀπόψεως ἐκ τῆς συναλλαγῆς, εἴτε ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου εἴτε ὑπὸ τὴν τῶν Κοινοτήτων διατελοῦν. Παρὰ τοῦτο ἡ ἡμετέρα ἐν προκειμένῳ γνώμη εἶναι, ὅτι ὅλα τὰ ἐν ἐκάστη κοινοτικῇ περιφερείᾳ δημόσια περιουσιακὰ στοιχεῖα ὅσα δὲν ἔχουν μέχρι τοῦδε ἰδιοποιηθῆ ἀτομικῶς κατὰ τὸν Ἀστικὸν Νόμον ἐκ μέρους τῶν χωρικῶν εἴτε ἀρχῆθεν εἴτε διὰ μετγενεστέρως ἀγορᾶς βάσει τοῦ γενικοῦ ὄρου τῆς ἐπιμόχθου προσωπικῆς ἀξιοποιήσεως ἧτις καὶ συνεπάγεται τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ ἰδίως ὅσα εἴτε φύσει εἴτε ἐκ τοῦ προορισμοῦ τῶν ἀφέθησαν ἵνα ὑπηρετοῦν τὴν κοινοτέλειαν, ὅτι ἅπαντα ταῦτα καὶ ὅσα τῆς ἰδίας κατηγορίας, οἷον βοσκαὶ καὶ δάση, σήμερον ἐκποιοῦνται ὑπὸ οἰονδήποτε τύπον ὡς κατάλοιπα φεουδαλικά, ὀφείλει, πρὸς ὀλοκλήρωσιν

τῆς ἑδαφικῆς βάσεώς της, νὰ ἀναγνωρισθοῦν εἰς τὴν κυριότητα τῆς οἰκείας Τοπικῆς Κοινότητος—τῆς τελευταίας ταύτης, ὡς εὐνόητον, λαμβανομένης οὐχὶ ὡς αἰασδήποτε ὁμάδος ἢ εταιρικῆς κοινωνίας ιδιωτῶν, οἵτινες τάχα θὰ διέθεταν ἀτομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς κοινοτικῆς περιουσίας, ἀλλὰ ὡς ὑπερατομικῆς μονάδος προσωποποιούσης τὴν ὀλομέλειαν τῶν ἐκάστοτε ἐν τῇ διαρκείᾳ τοῦ χρόνου ἐνοικούντων δημοτῶν μελῶν αὐτῆς ὡς καὶ τὸ ἑδαφικὸν συνάμα συστατικὸν στοιχεῖον της, μεθ' ὅλης τῆς ὡς ἄνω περιουσίας, δηλαδή ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτῆς ὡς μόνου—τοπικῶς ὑποκαταστάτου τοῦ Κράτους ἐγγύτατα καὶ ἀρμοδιώτατα ἐγγυωμένου τὴν πρόβλεψιν τῶν μονίμων ἀναγκῶν βιώσεως τοῦ ἐνοίκου πληθυσμοῦ καὶ συντηρήσεως τοῦ τοπείου—νομικοῦ προσώπου ἐκ τοῦ Δημοσίου Δικαίου καὶ ἐκ τοῦ κατ' ἔθιμον κοινοῖδιωτικοῦ βιωτικοῦ τοιούτου· ὅτι ὁ ἐκ τῆς συναλλαγῆς ἀποκλεισμός, τὸ κατ' ἀρχὴν ἀπαράγραπτον καὶ ἀναπαλοτριωτόν, δεόν νὰ ἰσχύη διὰ ὅλα τὰ ὡς ἄνω περιουσιακὰ στοιχεῖα καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀκίνητα τῶν Χωρικῶν μας Κοινοτήτων, καί, τέλος, ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο δεόν νὰ ἰσχύσῃ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι—ἂν καὶ θὰ ἐλαττώσῃ τὰ ὑποθηκικὰ καλύματα καὶ συνεπῶς τὴν πίστιν τῶν Κοινοτήτων—θὰ ἐξυγιάνῃ ὁμως καὶ συνάμα θὰ τονώσῃ τὸν μικτὸν ιδιωτικοδημόσιον χαρακτήρα καὶ τὸν τὸν προορισμὸν τῶν ὀργανισμῶν τούτων ἰδίᾳ ὑπὸ τὴν ιδιότητα ὑφ' ἣν, ὡς εἴπομεν, εἶναι ἀρμόδιοι διὰ τὴν πρόβλεψιν τῶν μονίμων ὑπεράνω ιδιοκτησίας καὶ ἀμέσου ἀτομικῆς ἐπικερδείας βιωτικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀναγκῶν τῶν χωρικῶν πληθυσμῶν καὶ τοῦ ὅλου τοπείου καὶ ὑφ' ἣν ἄλλως οὔτοι, ὡς ὑγιῶς ἐρμαφροδίτοι, εἶναι ἐλεύθεροι νὰ προσοικειώωνται ὅλους τοὺς τρόπους ἐνεργείας ἐκ τε τοῦ Δημοσίου καὶ τοῦ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου ἔτι καὶ αὐτὴν τὴν τυχὸν ἐνδεδειγμένην ἐπιχείρησιν, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν συστατικὸν αὐτῶν προορισμὸν, δηλαδή πρὸς τὴν ὑπεράνω κέρδους ἐξυληρέτησιν τῶν εἰρημένων μονίμων ἀναγκῶν ὡς καὶ πρὸς τὴν ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν ἐξελέξεως τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς πίστεως ὀφειλομένην γονιμοποιὸν πλαισίωσιν καὶ ἐγγύησιν τῶν ιδιωτικῶν οικονομῶν καὶ τῶν ἐν γένει παραγωγικῶν δραστηριοτήτων τῶν ἀτόμων ἐκ μέρους τῆς Κοινότητος.

11

Ὡς πρὸς τὰ «Κοινοτικά Δίκαια», ἦτοι τὰς περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁμιλήσαμεν ὑποχρεωτικᾶς Κοινοτικᾶς Λειτουργίας καὶ δὴ τὰς παραγωγικοῦ χαρακτήρος τοιαύτας, ὁ ἡμέτερος ΚΝΑΚ ἂν καὶ ἀνεγγώρισεν μερικᾶς παλαιᾶς ἐθιμικᾶς κατὰ τὴν στατικὴν των μορφήν, δὲν εἶναι ὁμως σαφῆς, κατὰ κυριολεξίαν δὲν ἔχει κἄν ἐπιληφθεῖ συνειδητῶς τοῦ θέματος τούτου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις ἐξαρτῶνται ὅλαι αἱ συναφεῖς αἱ ἐπὶ τῶν ὀρθμιστικῶν τῶν κανονιστικῶν καὶ τῶν ἐρμαφροδίτων ἐν γένει πα-

ραγωγικῶν λειτουργιῶν τῆς Κοινότητος ἀναγόμεναι περαιτέρω ἐποικοδομαί, οἷαι εἶναι αἱ τῶν γεωργικῶν βιομηχανιῶν, τῆς κοινοτικῆς πίστεως καὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ ἐν γένει Ρεξιοναλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ μᾶλλον ὑγιεῖς διὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ Κράτους βάσεις δύνανται νὰ ἀνασχηματισθοῦν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν ἐπὶ τοῦ ἄμεσα συνθετικοῦ κατὰ Κοινότητα κριτηρίου συμφώνως πρὸς τὰς ἐξ ἀντικειμένου Γεωοικονομικῆς Λειτουργίας διὰ τοὺς κλάδους τῆς Χωρικῆς Οἰκονομίας καὶ πρὸς τὸ Συντροφικὸν Συστήμα διὰ τοὺς ἀστικούς—τοῦ τοιοῦτου κριτηρίου ὄντος δεδηλωμένου ὡς ἀντικρὸς ἀντιθέτου καὶ ἀσχέτου ὅλως πρὸς τὰ μονομερῆ καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει οὐχ' ἦττον διαμελιστικὰ ταξικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ λήματα, ἅτινα προωθήθησαν ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς προπαγάνδας τῶν ἀριστερῶν ἰδεολογιῶν.

Κατωτέρω ἐκτίθενται δύο εἰδικαὶ ἐν προκειμένῳ περιπτώσεις ἐφαρμογῆς καὶ τοῦτο μάλιστα ἐπὶ τῇ ἀντιλήψει, ὅτι αὐταὶ θέλουν χρησιμεύσει ἴσως πρὸς πληρεστέραν διασαφήνισιν τῶν ὡς ἄνω λίαν συντόμως διαληφθεῖσῶν γενικῶν παρατηρήσεων.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ

1) Ὑπάρχει μία εἰδικὴ λειτουργία συνυφασμένη μὲ τὸν κοινοτικὸν θεσμόν τῆς ὑπαιθρου—λειτουργία ἢ ὁποία προσλαμβάνει διαρκῶς μελαλυτέραν σημασίαν κυρίως εἰς Κράτη καθὼς ἢ Ἑλλάς, ὅπου, ὡς ἐκ τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν ἐξελίξεως, ἡ οἰκονομία τῶν πόλεων διαλύει τὴν χωρικὴν τοιαύτην.

Ἰδωμέν πρῶτον τὴν φύσιν τῆς διαλυτικῆς αὐτῆς ἐπιδράσεως ἢ μᾶλλον μίαν πλευρὰν αὐτῆς, πὸν μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ. Ὁ χωρικός, ἀφοῦ σχηματίσει μικρὸν κεφάλαιον, τὸ διοχετεύει εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἀναμένει περισσότερον κέρδος. Ἡ διοχέτευσις αὐτὴ γίνεται ὑπὸ μορφὴν καταθέσεων εἰς τὰ πιστωτικὰ Ἰδρύματα, σπουδῶν τῶν τέκνων του, ἀγορᾶς ἀστικῶν ἀκινήτων κλπ. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τοῦτο γίνεται ἐν μέτρῳ ὄχι μόνον δὲν βλάπτει ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ, διότι ἡ χωρητικότης τῶν πόλεων αὐξάνει παντοῦ κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν διὰ λόγους ὄργανικούς ταχύτερα ἀπὸ ὅ,τι γίνεται εἰς τὴν ὑπαιθρον. Τὸ μέτρον ὅμως τοῦτο διαρκῶς παραβιάζεται. Ὁ χωρικός δὲν ἐννοεῖ τὸ παράδοξον φαινόμενον—πῶς τὰ πτωχὰ χωρία εὐρίσκονται ἐν τούτοις εἰς τὴν βάσιν τῶν πλουσίων πόλεων. Δὲν παρακρατεῖ λοιπὸν ἀπὸ τὰ ὀλίγα του ἔσοδα τὸ ποσὸν τὸ ἀπαραίτητον διὰ τὴν καλὴν λειτουργίαν τῆς ἐργασίας του εἰς τὸ χωριό. Ἄν δὲν ληφθῇ μέτρον διορθώσεως, τὸ χωριὸ φθίνει καὶ ὡς ἀποτέλεσμα θὰ ἔλθῃ

ἴσια ἴσια ἢ καταστροφὴ τῆς πόλεως. Εἶναι ὅμως πάρα πολὺ νὰ περιμενόμεν ἀπὸ τὸν χωρικόν, ὡς ἄτομον, νὰ προβλέψῃ καὶ νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς διαλυτικῆς αὐτῆς ἐνεργείας. Ἡ προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν—αὐτὸ ποὺ καλοῦμεν Οἰκονομικὸν Ρεζιοναλισμὸν καὶ δι' ὃν διὰ μακρῶν ἀλλαγῶν ἐξεθέσαμεν τὴν ἀποψίν μας—ἢ προσπάθεια αὕτη εἶναι ἔργον συνθέσεως ἀφορώσης τὸ σύνολον, μέρος δὲ αὐτῆς ἀνήκει εἰς τὴν Χωρικὴν Κοινότητα.

2) Δύο παραδείγματα θὰ καταστήσουν ἐντελῶς σαφῆ τὴν ἀνάγκην αὐτῆς τῆς προσπάθειας. Τὸ πρῶτον, ὀλίγον ἀφελές, εἶναι καὶ τὸ σαφέστερον. Οἱ ψαράδες τῶν Σπετσῶν εὐρίσκουν τιμὴν διὰ τὸ ἐμπόρευμά των εἰς τὰς Ἀθήνας μεγαλυτέραν παρὰ εἰς τὸ νησί των. Ἀποστέλλουν ὅθεν ἐδῶ ὀλόκληρον τὸ ἄλιευμα, εἰς τὰς Σπέτσας δὲν ἔχουν πλέον ψάρια νὰ φᾶνε. Ἀποφασίζει λοιπὸν ἡ Κοινότης: Τὰ ψάρια νὰ ἐκτεθῶν πρῶτον εἰς τὴν ἀγοράν, θὰ προμηθευθοῦν οἱ ἐντόπιοι καὶ τὸ περίσσευμα θὰ εἶναι ἐλεύθερον νὰ μεταφερθῇ εἰς τὰς Ἀθήνας. Φυσικά, ὡς εἴπομεν, ἡ ἀφελὴς περίπτωσις αὕτη εἶναι ὅλως ὑποθετικὴ ἄλλως τε—ἂν καὶ ἡ λειτουργία τοῦ κοινοτικοῦ ψυγείου θὰ ἀπεκαθίστα καὶ ἐδῶ αὐτομάτως τὴν ἐπιθυμητὴν ἰσορροπίαν— ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὰ ὄρεινὰ χωριά μας τὸ μόνον μέτρον ὅπερ θὰ καθίστα προσιτὸν καὶ σχετικῶς ἐφθηνότερον τὸν ἀραβόσιτον, εἶναι ἡ κατασκευὴ τῆς κοινοτικῆς ἀποθήκης ὅπου ἡ Κοινότης μὲ ἰδίαν ὑπεύθυνον πρόβλεψιν θὰ ἀπταμίευεν ἐγκαίρως καὶ ἀθρόα εἰς χαμηλὴν τιμὴν τὰ ἀναγκαῖα ποσὰ διὰ νὰ εἶναι ἀργότερα εἰς θέσιν νὰ τὰ διαθέσῃ κατὰ μικρὸν εἰς τοὺς ἐνδεεστέρους διὰ τὴν παρ' ἡμέραν ἀναλόγως τῶν στενῶν μέσων τῶν ἐξοικονομήσιν αὐτῶν.

3) Τὸ δευτέρον παράδειγμα εἶναι πλέον οὐσιαστικόν, διὰ τοῦτο ὅμως καὶ περισσότερον περίπλοκον. Τὸ χωρίον ἔχει μικρὸν χρηματικὸν περίσσευμα προέρχεται τοῦτο ἀπὸ τὴν περιουσίαν τοῦ τοκογλύφου, ἀπὸ τὰ ἐμβάσματα τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀπὸ τὰς συντάξεις τῶν ἀποστράτων, ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων. Αὐτὸ τὸ περίσσευμα εἶναι διαθέσιμον ἀπὸ ὠρισμένους ἀνθρώπους καὶ καθ' ὠρισμένην ἐποχὴν τὸ καταθέτουν λοιπὸν εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν—λαμβάνομεν δὲ ἐπίτηδες τὸ πιστωτικὸν τοῦτο ἴδρυμα, ποὺ εἶναι τὸ εὐνοϊκότερον διὰ τὴν ὑπαιθρον. Οἱ λογαριασμοὶ διὰ τὴν κατάθεσιν ταύτην, ὁ ἔλεγχος καὶ λοιπὰ γίνεται ἀπὸ τὸ Κέντρον—δηλαδὴ ὑπάρχουν ἄνθρωποι ξένοι ἐντελῶς πρὸς τὸ χωριό, οἱ ὁποῖοι ἐργάζονται διὰ τὴν διαχείρισιν αὐτὴν καὶ φυσικά ἀμοίβονται διὰ τὴν ἐργασίαν των ἀπὸ τὸ χωριό. Κατὰ τὴν ἰδίαν ὡς ἄνω ἐποχὴν ἄλλοι κάτοικοι τοῦ ἰδίου χωριοῦ ἔχουν ἀνάγκην χρημάτων—ἀποτείνονται λοιπὸν καὶ οὗτοι εἰς τὴν ΑΤΕ ἐπίσης· καὶ τὸ Κέντρον διατάσσει τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀξιολοπίστου τῶν αἰτούντων καὶ τὴν χορήγησιν κατόπιν τὴν συλλογὴν τῶν ὀφειλομένων καὶ τὴν ἀπόδοσιν λίσμου εἰς τὸ ἴδιον. Αἱ ἐργασίαι αὐ-

ταὶ ἀντιπροσωπεύουν τὸ λεγόμενον κόστος τοῦ χρήματος· ἀνέρχεται τοῦτο περίπου ὡς γινωρίζομεν ἀπὸ τοὺς λ]σμούς τῆς ΑΤΕ εἰς 4^ο%, διοχετεύεται δὲ ἤδη ὀλόκληρον ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Πρόκειμένου περὶ καταθέσεως εἰς ἄλλας Τραπεζὰς (τόκος καταθέσεως 2—3^ο%, δανείου 6—9^ο%) ὅπου ὑπάρχει κέρδος κεφαλαιούχου, φορολογία κλπ., ἢ ἐκ τοῦ χωρίου διαρροή εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερα:

4) Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ περίπτωσις αὐτὴ μὲ τὴν Ἀγροτικὴν Τραπεζάν εἶναι ἡ εὐνοικωτέρα δυνατὴ διὰ τὸ χωριό ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας· ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ χειροτέρα, εἶναι μάλιστα ἡ πλέον πιθανή. Αὕτη ἐμφανίζεται, ὅταν ἡ Τραπεζα σκεφθῇ ὅτι τὸ χρήμα τῆς θὰ εἶναι ἀσφαλέστερον καὶ ἀποδοτικώτερον, ἂν τοῦτο δανεισθῇ π.χ. εἰς τὸν ἔμπορον μὲ ἐγγύησιν τὸ ἐμπόρευμα, πού εἶναι ἤδη ἀσφαλές εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ Πειραιῶς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ γεωργικὸν προϊόν ὅπερ πρόκειται νὰ συγκομισθῇ ἐὰν ἡ ἐσοδεία ἐπιτύχῃ. Ἐχομεν οὕτω μίαν βραχυπρόθεσμον πίστιν τὴν ὁποίαν φυσικὸν εἶναι νὰ προτιμᾷ τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν ὁποίαν ἐπροτίμησε πράγματι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ μίαν ἑκατοντάετιαν. Τότε χρήματα δὲν ὑπάρχουν πλέον διὰ τὸ χωριό· αἱ καταθέσεις του χρησιμοποιοῦνται ὅλαι εἰς τὰς πόλεις, καίτοι αἱ ἀξίαι ἐκεῖ εἶναι περισσότερον ὀνομαστικά—διότι τὰ οἰκόπεδα, τὰ ξενοδοχεῖα καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἐργοστάσια ἔχουν ἀξίαν ἐν μεγάλῳ μέτρῳ ἀνάλογον πρὸς τὴν εὐημερίαν τῆς ὑπαίθρου. Περιοδικῶς μάλιστα γίνεται πράγματι αὐτομάτως αὕτη ἡ ἐπαλήθευσις καὶ κατεβαίνει ἡ ἀξία τῆς δραχμῆς πρὸς μεγάλην ἀπορίαν τοῦ χωρικοῦ ἀλλὰ τὸ μᾶθημα σπανίως ἀποβαίνει δραστικόν.

5) Εἰς τὸν Οἰκονομικὸν Ρεξιοναλισμὸν—προϋποθέτοντα βεβαίως τὴν προηγουμένην μόνιμον καὶ αὐστηρὰν ἐκ τῶν προσωπικῶν ὑστεροβουλίων κάθαρσιν τῆς πίστεως καὶ τὴν ὀρθὴν παράδοσιν—δύναται νὰ συμπερίληφθῶν δύο τινά: α') ἡ παρακράτησις μέρους τῶν χρημάτων τοῦ χωριοῦ πρὸς χρῆσιν τοῦ τόπου καί, β') ἡ διαχείρησις τοῦ ποσοῦ τούτου μὲ κατάλληλον μηχανισμὸν ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν κατοίκων. Ἡ ἰδανικὴ μορφή πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην πραγματοποιεῖται μὲ τὰ Κοινοτικά Ταμιευτήρια, τὰ ὅποια ὑπάρχουν κατὰ χιλιάδας εἰς τὰς πλείστας ἐκ τῶν Χωρῶν τῆς Ἑθρώπης, τὰ ἐγνωρίσεν ἄλλως τε ὑπὸ συγγενῆ μορφήν καὶ ἡ Κρήτη καὶ ἡ Βαλκανικὴ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἦσαν ὁ πρόδρομος τῶν Κρατικῶν Ἀγροτικῶν Τραπεζῶν, δύναται δὲ καὶ τώρα νὰ λειτουργήσουν ὡς ἄριστα ἐδῶ ἐπὶ ὀρισμένων κλάδων τῆς Χωρικῆς μας Οἰκονομίας, δεχόμενὰ ἐλευθέρως καταθέσεις γύρω εἰς τὴν μαγίαν μιᾶς μικρᾶς χαριστικῆς κατ' ἔτος εισφορᾶς ἐκ τοῦ κοινοτικοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ μὲ τὴν εἰδικωτέραν πάντοτε ἐγγύησιν τῆς Κοινότητος.

6) Εἶναι πράγματι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι παντοῦ σχεδὸν παρ' ἡμῖν καὶ τὸ στενώτερον χωρικὸν τοπεῖον προσφέρεται εἰς τὰς πλέον ποικίλας

καλλιεργείας. Ἐντὸς τῶν 30 ἢ 50 χιλ. στρεμμάτων μιᾶς ἐκ τῶν τοπικῶν περιοχῶν τῶν τόσον πολυπύχων κοινοτικῶν κογχῶν μας, συχνὰ μάλιστα ἐκτεινομένων ἐπὶ τοπίου ὄρεινου τε καὶ πεδινοῦ καὶ μὲ στενὴν συνάμα θαλασσίαν δεξιῶσιν, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ καρπὰ καὶ ἄμπελον καὶ σιτηρὰ καὶ ἐλευθέρωσ βροσκομένην κτηνοτροφίαν ἀλλὰ καὶ μικρὰν τινὰ ἀλλεῖαν καὶ βιοτεχνίαν καὶ ἐμπόριον ἐπίσης· διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ Κοινοτικὸν Ταμειυτήριον—μὲ ὀλίγα κεφάλαια, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ βοηθήσῃ πολλούς· διότι τὰ καλλιεργητικὰ π.χ. ἔξοδα δὲν συμπύπτουν κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν καὶ δι' ὅλας τὰς καλλιεργείας· ὅταν θὰ χρειάζεταιται δανεισμὸν ὁ εἰς κλάδος, θὰ πωλῇ καὶ θὰ πληρώνη ὁ ἄλλος. Ἡ πίστις θὰ εἶναι ἐφθηνή, διότι ἡ πιστωτικὴ ἐπιφάνεια καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῶν αἰτούντων δάνειον εἶναι κοινῶς γνωστὰ μέσα εἰς τὸ χωριὸν καὶ δὲν θὰ χρειάζεταιται πληρωμὴ ἐιδικοῦ ὑπαλλήλου διὰ τὴν ἐκτίμησιν των. Δὲν περιορίζεται ὅμως ἐδῶ, εἰς τὰς ἀτομικὰς δηλαδὴ διευκολύνσεις καὶ τὰς βραχυπροθέσμους πιστώσεις, ἢ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τοῦ Κοινοτικοῦ Ταμειυτηρίου· ἡ κυρία του ἐνίσχυσις θὰ στραφῇ πρὸς τὰς ὁμαδικὰς ἐγγείους βελτιώσεις τῆς γῆς καὶ ἐπὶ πλέον εἰς τὴν βιοτεχνίαν καὶ τὰς κατὰ τόπους γεωργικὰς βιομηχανίας—πεδίον τοῦ Οἰκονομικοῦ Ρεζιοναλισμοῦ πράγματι εὐρύτατον.

7) Εἰς τὸ ἐξῆς—γνωστὸν ἄλλως τε—γεγονὸς πρέπει νὰ δοθῇ μεγάλη προσοχή· ἡ ἑλληνικὴ γῆ, μόνη της αὐτῆ, δηλαδὴ ἡ καθαρὰ γεωργία, δὲν δύναται νὰ συγκρατήσῃ οὐδαμοῦ σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος τὸν κάτοικον εἰς ἱκανοποιητικὸν ἐπίπεδον ζωῆς· ἐὰν ὅμως ὁ χωρικός γεωργὸς θὰ ἠδύνατο, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ γεωργὸς ἢ μέλη τινὰ τῆς οἰκογενείας του νὰ εὐρονν μέσα ἀκριβῶς εἰς τὸ χωριὸν του ἕκαστος ἢ ἔστω ἐγγὺς αὐτοῦ καὶ ἄλλην τινὰ πρόσθετον ἐπικουρικὴν ἀπασχόλησιν κατὰ τὰς κενὰς γεωργικῆς ἐργασίας ἡμέρας των, ἀρχίζει τότε κάποια πιθανότης νὰ δημιουργήσων βιώσιμον οἰκονομίαν. Τοῦτο π.χ. συμβαίνει εἰς τὰ ὄρεινὰ χωριὰ μὲ τὴν συμβάδισιν γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας. Ἐὰν τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο ἀπαγορευθῇ ἢ καταστῇ ἀδύνατον, θὰ ἐγκαταλειφθῇ συχνὰ καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ ἄλλου, διότι τοῦτο μόνον δὲν θὰ ἐπαρκῇ διὰ τὴν συγκράτησιν τοῦ πληθυσμοῦ· ἡ ζημία θὰ εἶναι ἐπομένως διπλή. Εἶναι τοῦτο βασικὴ ἔννοια διὰ τὴν φύσιν τῆς οἰκονομίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον. Ἐξ ἄλλου διὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς λόγον ἢ βιοτεχνία καὶ αἱ κατὰ τόπους προσεῖται γεωργικαὶ βιομηχανίαι θὰ δύνανται νὰ παράγουν εἰς χαμηλὸν κόστος, διότι οἱ ἐξ αὐτῶν πόροι ἔχουν διὰ τὸν χωρικὸν τὴν τόσον ἐλαστικὴν θέσιν τῶν προσθέτων καὶ συμπληρωματικῶν τοιούτων.

8) Ὅταν τὸ Κράτος ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν τοῦ Οἰκονομικοῦ Ρεζιοναλισμοῦ ὡς ἐθνικὴν ἀνάγκην, δηλαδὴ ὡς ἀνάγκην ἀφορῶσαν ἐμμέσως καὶ τὰς πόλεις, ἐλόκληρον ἐπομένως τὸν πληθυσμὸν, τότε—ἀντὶ νὰ δαπανήσῃ ἐξ ἰδίων καὶ ἀπ' εὐθείας διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν πόρων τῆς

ὑπαίθρου (ἄξιοποίησις γῆς, βιοτεχνία, τοπικὴ βιομηχανία) ὅπως ἔκαμε καὶ κάμνει διὰ τὰ ἔργα τοῦ Ἄξιου, Θεσσαλίας κλπ.—θὰ εὖρη ἀναμφιβόλως συμφερότερον νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάγκην κοινοτικὸν κατὰ τόπους ὄργανισμόν, νὰ τὸν ἐνισχύσῃ καὶ νὰ ἐγγυηθῇ τὴν λειτουργίαν του, ὡς καὶ τὴν τοῦ Κοινοτικοῦ Ταμιευτηρίου εἰδικώτερον. Αὕτῃ θὰ εἶναι μία λύσις ὄργανικὴ, ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ τὸ στοιχεῖον τῆς ἐπιβιώσεώς της καὶ τῆς συνεχείας· πρὸς συμπλήρωσιν δηλαδὴ τῶν ἀναγκῶν τῆς ῥεξιοναλιστικῆς οἰκονομίας θὰ συσταθῇ καὶ θὰ ὀργανωθῇ ῥεξιοναλιστικὴ πίστις. Αὕτη θὰ ἐγκρατεῖται κατὰ τὸ λειτουργοῦν ἤδη ὑπόδειγμα ἄλλων Χωρῶν εἰς τὸ Κοινοτικὸν Ταμιευτήριον, ἥτοι οἰκονομικὸν ὄργανισμόν ἐνὸς Συνδέσμου Κοινοτήτων, λειτουργοῦντα ἐπὶ ἀπλοῦ συστήματος καὶ διὰ ὠρισμένας μόνον ἐγγυήσεις ἀνάγκας.

Εἰς Χώρας ἰσχυρᾶς ἐμποροκρατίας, ὅπως ἡ Ἑλλάς, ἡ θυσία χάριν τοῦ Οἰκονομικοῦ Ῥεξιοναλισμοῦ θὰ προκαλέσῃ δυσφορίαν. Τελικῶς ὅμως θὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ, ὅπως—ἀναλόγως τῶν ὀρθῶς ἢ μὴ ὑπολογισμένων ἐνδείξεων τῆς ἀποδοτικότητος καὶ τῆς σκοπιμότητος ἐν γένει τῶν δανείων—ἐγένεν εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἀποδεκτὴ καὶ ἐπεβλήθη ἤδη ἀναλόγου φύσεως ἀνάγκη, ἢ παρακρατήσις δηλ. ἐκ τῶν διαθεσίμων ὅλων τῶν οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν χάριν τῶν μειζόνων παραγωγικῶν ἔργων τῆς ὑπαίθρου, τὰ ὅποια ἴστανται μαζὶ μὲ τὸν Οἰκονομικὸν Ῥεξιοναλισμὸν εἰς τὴν βᾶσιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἀφορᾷ οὐχὶ τὰ μεγάλα ἔργα ἀλλὰ τὰ μικρὰ μικρὰ ἀλλὰ πολλά, πάρα πολλά· εἰσδύει ἕως αὐτὰς πρῶτας πηγὰς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, αἱ ὅποιαι κατόπιν ἐνοῦνται διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰς βᾶσεις τῆς εὐρυτέρας οἰκονομίας μας.

9) Ἄλλὰ ἐδῶ βεβαίως, ὡς πρόσθετον παράδειγμα ὑγιεῖς κοινοτικῆς ἐφαρμογῆς, θὰ ἠδυνάμην νὰ ἐπικαλεσθῶ καὶ τὴν ἄλλην περίπτωσιν τοῦ ἀγροτικοῦ ἐποικισμοῦ τῶν πρῶην κολλήγων καὶ τῶν προσφύγων σύμφωνον μὲ τὴν εἰσήγησιν ἣν εἶχα ἀρχῆθεν κάμει καὶ καθ' ἣν θὰ ὀφείλαμεν νὰ ἐποικήσωμεν—ὄχι πρόσωπα, ὄχι τοὺς ἀτομικοὺς ἰδιώτας οὐδὲ τὸν Ἄναγκαστικὸν Συνεταιρισμὸν τῶν ἰδιωτῶν τούτων, οὐδὲν ἐν προκειμένῳ ἔχοντα νόημα ἐν τῇ πρακτικῇ τῆς ἀποκτήσεως ἀτομικοῦ παρ' ἐκάστου τῶν ἐνδιαφερομένων κλήρου ἀγροῦ—ἀλλὰ χωριά, Χωρικὰς Κοινότητας. Ἡ Κοινότης οὗτω—ὑποκαθισταμένη ἐν τῇ συνθέτῳ κοινοῖδιᾳ κυριότητι τοῦ ὅλου τσιφλικίου κατὰ τὰ ὅρια αὐτοῦ ἐπὶ ἀπάντων τῶν στοιχείων του, βοσκῶν εἴτε καὶ δασῶν καὶ ἀγρῶν—τοὺς μὲν ἀγροὺς θὰ διέθετεν ἐκποιῶσα αὐτοὺς ἐπὶ τιμήματι δεδηλωμένῳ πρὸς ἀτομικὴν ἰδιοποίησιν ἐκ μέρους ἐκάστου τῶν χωρικῶν κληροῦχων, θὰ ἐκράτει ὅμως ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω ἐρμαφρόδιτον κοινοῖδιον τίτλον καὶ συνάμα ὑπὸ ἐνιαίαν διοίκησιν καὶ διαχείρισιν ὅλα τὰ ἄλλα, ἐκ τῆς προσοδικῆς ἀποδόσεως μάλιστα τῶν ὁποίων θὰ ἠδύναντο καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ τιμήματος τῆς

ἐξαγορᾶς τῶν ὡς ἄνω ἐκπονηθέντων ἀγρῶν πρὸς ἔτι μείζονα ἀνακούφισιν τῶν μικροῖδιοκτητῶν κληρούχων νὰ καταβληθῇ. Ἐπὶ δὲ τούτοις—ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀρχῆθεν ὀλοκληρωτικᾶ συνθετικῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος—θὰ εἴχαμεν ἐν τῷ μεταξὺ καρπωθεῖ ἐπίσης καὶ μέγιστα ἐπιστημονικὰ διδάγματα, οὕτω ὀρθῶς ἀρχῆθεν ἀγομένου τοῦ νοῦς ἡμῶν ἐν ἐπαφῇ τῶν πραγμάτων ἐγγυιάτη καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν αὐτοσχεδίων ἐκάστοτε περὺγων τῆς στιγμιαίας ἐντυπώσεως ἢ ἀνάγκης. Καὶ ταῦτα—ἐνῶ, μὲ τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν ἀποσυνθετικὴν λύσιν, οὔτε οἱ νέοι μικροῖδιοκτῆται ἐπρόκοψαν ἀναλόγως τῶν γενομένων φυσικῶν οὐδὲ συννεπίς ἄλλως τε εἰς τὰς τακτικὰς δόσεις τοῦ τιμήματος ὑπῆρξαν, ἀλλὰ καὶ οἱ πρόφην ἰδιοκτητῆται—παρὰ τὸν διαμελισμὸν καὶ τὴν σκύλευσιν τῶν βοσκῶν—οὐδὲν ὀλίγως ἐπέτυχαν οὔτε ἐκεῖνα κἄν ὅσα στοιχειωδῶς ἐδικαιοῦντο.

* *

Πράγματι τὸ ὄριον μεταξὺ τῆς ἰδιωτικῆς καὶ τῆς κοινοτικῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ διὰ σταθερῶν σημείων ἐκ τῶν προτέρων· μετακινεῖται δὲ μᾶλλον ἐν τῇ συναρτήσει ἐκάστοτε τῆς στάθμης τῆς τεχνικῆς, τῆς διαδόσεως τῆς πίστεως καὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς ἀγορᾶς ἐν γένει.

Ἀντιθέτως—ἄριστα δύνανται νὰ προσδιορισθοῦν αἱ βασικαὶ κοινοτικαὶ ἀρμοδιότητες, εὐθύναι καὶ λειτουργίαι ὡς καὶ τὸ ἄνω μνησθὲν καταστατικὸν καὶ ἀπαραίτητον νόμιμον ἐκεῖνο χαράγμα, κατὰ τὸ δυνατόν σαφέστερα δεδηλωμένον, εἰς τρόπον ὥστε ἐν τῷ πλασιῷ αὐτοῦ νὰ ἐξασφαλίξεται πραγματικὴ καὶ ἀνεπιβούλευτος ἢ δραστηριότης τῶν ἰδιωτῶν ὑπὸ τὸ ἀκλόνητον κύρος τοῦ Ἀστικοῦ Νόμου.

Δεδομένου ἔξ ἄλλου, ὅτι ἡ Χωρικὴ Κοινότης, ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν λειτουργιῶν αὐτῆς, εἶναι κατ' ἐνδειξιν ἀρμοδιὰ ἐπὶ ὅλων τῶν μὴ ὀητῶς ἀπαγορευομένων θεμάτων τοῦ τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἐφ' ὧν καὶ ἀσκεῖ πραγματικὴν δημοσίαν διοίκησιν καὶ ὅτι, ἐπὶ τούτοις, ὡς νομικὸν πρόσωπον ἔχει καὶ ὅλας ἐπίσης τὰς ἐκ τοῦ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου ἱκανότητας εἰς τὸ ν' ἀποκτᾷ ὅτι δῆποτε καὶ εἰς τὸ νὰ διαχειρίζεται αὐτὸ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον—δῆλον ἐκ τούτου ἀποβαίνει, ὅτι ἡ Κοινότης αὕτη εἶναι ἐλευθέρω διὰ νὰ ἀναπτύξῃ ὅλας τὰς παραγωγικὰς καὶ ἐν γένει τὰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας—ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ προσκροῖ οὐδὲ νὰ ἀναιρῇ ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι—ἐν δεδηλωμένῳ συναγωνισμῷ μέσα εἰς τὸν χρόνον τοῦτον πραγματικὰ ἐλευθέρω καὶ ἰσοτελεῖ μεταξὺ τῶν, συναγωνισμῷ ὑπὸ τὸ ἰστάμενον κοινωνικὸν καθεστῶς τεκμηριωμένῳ ὡς παρέχοντι τὰς πληροτέρας τῶν ἐγγυήσεων διὰ τὴν δικαίαν εὐτάθειαν καὶ τὴν ὀρθὴν πρόοδον τῶν ἀνθρώπων—θὰ ἀνελαμβάνοντο διὰ τῆς πρωτοβουλίας τῶν ἰδιωτῶν, μέσα εἰς τὸν ἴδιον τοῦτον ἀστικόν

χώρον δρώντων εἴτε ἀτομικὰ εἴτε κί' ἐν συνεταιρισμῷ βάσει τῶν ἰδίων τῶν πάντοτε δυνάμεων καὶ ἐν γένει τῶν κεφαλαίων τῆς ἐλευθέρας ἀγορᾶς.

*
**

Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω κατευθύνσεων ἐξηγήσαμεν ἤδη—τὸ διατί, τὸ πῶς καὶ τὸ πόσον ἡ κοινοτικὴ εἰς ἀκίνητα, κίνητὰ καὶ δικαιώματα περιουσία, ὡς καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς—(πέραν καὶ ἀσχέτως τῶν φορολογικῶν ἐπιβολῶν)—προκύπτοντες καθ'αυτὸ ὀργανικοὶ πόροι—*ἰδίᾳ οἱ ἐκ τῶν βοσκῶν, δασῶν καὶ ὑδάτων καὶ οἱ ἐκ τῶν συναφῶν παραγωγικῶν λειτουργιῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ὡς καὶ οἱ ἐκ τῶν κατ' ἔθιμον ἰσχυρόντων ἐν τῷ συνόλω κτήματι*, «fundus», *Κοινοτικῶν Δικαιῶν*—πόροι τῶν Κοινοτήτων καὶ δύνανται καὶ ἀληθῶς εἶναι ἐνδεδειγμένοι, ἵνα—(μετὰ τὴν κατ' ἀρχὴν παραμέρισιν τῶν κενῶν θεωριολογιῶν περὶ κάποιας ἀφηρημένης ὅσον καὶ καθαρὰ ἀρνητικῆς αὐτοδιοικήτου Κοινότητος, μετὰ ἐπίσης τὴν ἀναίρεσιν τῶν τόσο ἀσυστάτων νομικῶν καὶ πλασματικῶν ἐπιφυλάξεων ὡς πρὸς τὴν ὑγιῶς ἐρμοφροδίτου φύσιν καὶ ἱκανότητα τοῦ κοινοῦ νομικοῦ προσώπου αὐτῆς)—τὸ πόσον, ἐπαναλαμβάνω, οἱ πόροι οὗτοι εἶναι ἐνδεδειγμένοι, ἵνα ἐφεξῆς χρησιμοποιηθοῦν ὡς μόνιμος, ἔστω καὶ μικροτάτη, χαριστικὴ μαγιά—ἐν τούτῳ δ' ὅμως ἀκριβῶς καὶ ὡς τεραστία δυναμικὴ ὑπὲρ τῆς κοινοτικῆς οἰκονομίας ἐγγύθις, εἰς τὸ δέον εἰσαγομένη κατὰ σειρὰν προτιμήσεως—εἰς τὴν βάσιν τοῦ Κοινοτικοῦ Ταμειυτηρίου, εἰς τὰ κατὰ τόπους μικρὰ κοινοτικὰ ἔργα τῶν ἐγγείων βελτιώσεων, εἰς τὰς γεωργικὰς βιομηχανίας, δηλαδὴ εἰς πεδῖον πράγματι προσφορώτατον διὰ τὴν ἔντασιν τοῦ Οἰκονομικοῦ Ρεξιοναλισμοῦ καὶ διὰ τὸν συνεπῆ πολλαπλασιασμόν τοῦ οἰκονομικοῦ χώρου, ὅστις καὶ φυσικὸν εἶναι νὰ χρειασθῇ εἰς τὴν παραγωγικὴν καὶ ἐποικοδομικὴν ἀπορρόφησιν τῶν παραλλήλως ἐν ἐκάστῳ τοπείῳ ἀπεκρινομένων δημογραφικῶν περισσευμάτων.

Οὐδὲν δ' ἤττον ἐν τούτοις καὶ ἀπὸ τῆς εὐρύτερας ἀπόψεως τῆς μᾶλλον ὑγιῶς κοινωνικῆς καὶ συνανθρωπίνης ἀγωγῆς τῶν πληθυσμῶν μας—ὁ ἀναγνώστης μου δέον νὰ λάβῃ ὑπὸ καλὴν σημείωσιν τὴν μεγάλην σημασίαν, ἣν ἐνέχει ἡ ὡς ἄνω ἐκτεθεῖσα κινήτοποίησις τῶν παραγωγικῶν λειτουργιῶν τῆς Χωρικῆς Κοινότητος καὶ ἡ ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατευθύνσεως συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐφικτῶν πόρων τῆς.

Καὶ τοῦτο, διότι—ἀποκαθιστῶντες οὕτω ἐν τῷ εὐρύτερῳ πεδίῳ τῆς Χωρικῆς μας Οἰκονομίας, δηλαδὴ μεταξὺ τοῦ πλείστου πληθυσμοῦ τῶν Ἑλλήνων, τὴν συνθετικὴν καὶ ὄντως ζῶσαν συνειδησίν των γύρω εἰς τὰς εἰρημένους φύσει ὑπερατομικὰς καὶ ὑπερταξικὰς ὡς ἄνω λειτουργίας τῆς Χωρικῆς Κοινότητος καὶ συνάμα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ἀστικῆς Οἰκονομίας προωθοῦντες ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον τὸ πατροπαράδοτον καὶ ἐξ Ἰσοῦ

σύνθετον Συντροφικὸν ἐν τῇ παραγωγικῇ καὶ τῇ συναλλακτικῇ ἐν γένει κοινοπραξίᾳ Σύστημα, πρὸς ὃ καὶ ἐκ τοῦ φυσικοῦ χαρακτήρος τῆς ὅλης οἰκονομίας τοῦ τόπου μας καὶ ἐκ τῆς ἐντεῦθεν βιωτικῆς ἀνάγκης φέρεται ἴσια ἴσια ὁ ἀτομικιστὴς Λαὸς μας—θέλομεν οὕτω ἐπικαιρῶς ἀνακαλέσει εἰς τὴν ἐνέργειαν τὰς εὐνοϊκωτέρας τῶν προϋποθέσεων ἔτι καὶ δι' αὐτὴν τὴν ὑγιᾶ κοινωνικὴν καὶ κρατικὴν ἐν τῇ Χώρα ἐποικοδομήν, καὶ τοῦτο δὲ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς συνθέτου κοινοτικῆς βάσεως, χωρὶς δηλαδὴ τὴν μεσολάβησιν τῶν οἰωνοδῆποτε ταξικῶν, ἐπαγγελματικῶν ἢ ἄλλων περιφερειακῶν διαδρόμων.

Ὡς ἀνωτέρω ὑπὸνίχθη, ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἄκρως ἀτομιστικὴ οἰκονομία ἐνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν ἐνοίκων τῆς Ἑλλάδος εἶναι συνάμα ἐκ τῆς φύσεως τῆς πολυτύχου Χώρας μας κατὰ τὸν πλεόν εὐτυχῇ τρόπον δεσμευμένη, ἵνα ἀδιάκοπα ἀνασυντίθεται γύρω εἰς τὸν ἑαυτὸν της ἐπὶ τῶν ἐν ὄψει δεδομένων πλειόνων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βάσεων καὶ προσιτῶν πόρων πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν καθ' ἡμέραν στοιχειωδῶς ἀναγκαίων—οὕτω ἔξ ἴσου ἀδιάκοπα πειθαναγκάζουσα τὸν καθένα μας, διὰ ἐνὸς τοιούτου σκληροῦ ἀλλὰ καὶ γονίμου γυμνάσματος, εἰς τὴν σταθερὰν καὶ τόσον οἰκονομικὰ ὅσο καὶ ἀνθρώπινα ἐποικοδομητικὴν ἀνάγκησιν τοῦ πνεύματος τῆς συνθέσεως καὶ τῆς ὀλοκληρώσεως.

Οὐδόλως μάλιστα εἶναι ἄπορον τὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες—ἅπαξ ἐκ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ἀναγκαίου ἐκαστος προσοικειωθέντες τὸν ὡς ἄνω ἐν τῇ συνθέσει οἰκεῖον ὑπερβατικὸν κανόνα τῶν ἀναλογιῶν καὶ τῆς ἐν γένει ἐποικοδομῆς—ἤχθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τόσον συχνὰ εἰς τὴν ἔξ ἴσου συνθετικὴν καὶ ἐπὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων ἀντίληψιν—αὐτόχρομα εἰς τὴν καθ' ἡμέραν ὑπέρβασιν τοῦ ἑαυτοῦ των, ἐν τῇ ἀμίλλῃ τῶν μεγίστων ἀρετῶν πραγματοποιήσαντες τὰς εὐγενεστεράς κοινωνικὰς, πολιτικὰς καὶ ἀνθρωπίνιας πιθανότητας.

Ὅλος ἀντιθέτως, ἡ κατ' ἐπανάληψιν σημειωθείσα ὑπερτίμησις τῆς ἀξίας τῶν ταξικῶν ἢ ἐπαγγελματικῶν καὶ λοιπῶν φύσει διαμελιστικῶν μορφῶν ὀργανώσεως—πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι—τυχὸν μάλιστα καὶ ἐκ τῶν ἄνω αὐτοσχεδιαζομένη ἐκαστοτε—κατὰ τίποτε δὲν θὰ διέφευγεν ἀπὸ μίαν βιαίαν πνευματικὴν μείωσιν τοῦ λαοῦ μας, ὅστις—ἂν καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα ὀδηγούμενος εἰς κάθε στιγμὴν πρὸς τὴν ἄμεσον προσωπικὴν σύνθεσιν τῶν καθ' ἑαυτὸν ὅσον καὶ πρὸς τὴν ὀρθὴν κοινοτικὴν ἐνταξίν του—θὰ παρεσύρτο ἐπὶ μονομερῶν βάσεων καὶ ἀγελαίων κριτηρίων εἰς μίαν πραγματικὴν διχοστασίαν πρὸς τὰ τε ἴδια ἑαυτοῦ καὶ πρὸς τὰ κοινὰ ἐν τῷ τόπῳ συμφέροντα διὰ τῆς ἐκφυλιστικῆς συμπιέσεως τῆς μείζονος συνειδήσεως αὐτοῦ εἰς ἄλλην ἄλλοτε μερικωτέραν τοιαύτην.

Σημειώσεις.—α') Μεταξὺ τῶν εἰδικῶς συγγραψάντων περὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου ὑπάρχοντι ἀρχῆθεν διαφανίαι ὡς πρὸς τὴν οὐσιαστικὴν ἐν αὐτῷ θέσιν τοῦ στοιχείου τῶν «Κβηριτῶν». Περὶ τοῦ ὅτι ὅμως τὸ ὑπὸ τὴν ὑπεύθυνον ἐξουσίαν τοῦ Κβηρι-

του συγκεκριηθέντος οἰκογενειακὸν καὶ κοινωνικὸν βίωμα καὶ παραγωγικὸν συνάμα συνεργεῖον ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον ἐνεργὸν κύτταρον τῆς Ρωμαϊκῆς Πολιτείας—τοῦτο ἐνδείκνυται καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀγροτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ τοπικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ρώμης καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διαδόσεως αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσιαστικῆς κατοχῆς τοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦ ἐπιμόνου ἀποικισμοῦ ἀγροτῶν, ὡς αἱ *coloniae civium Romanorum*, καθ' ἣν ἄποψιν ἀνέπτυξεν ἰδίᾳ ὁ Mommsen (ὄρα ἐν σ. 85 εἰς τὸ τεῦχος μου «Ἡ Μακεδονοσλαβικὴ Ἀγροτικὴ Κοινότης καὶ ἡ Πατριαρχικὴ Ἀγροτικὴ Οἰκογένεια» καὶ ἐν τῷ «Ἀρχαίῳ τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν», Ἀθήναι, 1926).

β') Εἰς τὸ κείμενον ἀναφέραμεν τὴν ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει καὶ ταῖς πλείσταις τῶν συναφῶν νομοθεσιῶν παραδεδομένην ἀρχήν, ὅτι ἡ πραγματικὴ κύρωσις τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ δὴ ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν ἀκινήτων, ὡς καὶ γενικώτερον ἐπὶ τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν συναφῶν περιουσιακῶν στοιχείων, προϋποθέτει πάντοτε τὴν ἀτομικὴν ἐκ μέρους τοῦ ἐνδιαφερομένου ἰδιώτου ζωογόννησιν καὶ τὴν ἐνεργὸν ἀξιοποίησιν αὐτῶν εἴτε τὸ πρῶτον ἐκάστοτε διὰ τῆς ἀμέσου καταβολῆς προσωπικοῦ μόχθου καὶ κεφαλαίων εἴτε καὶ βάσει ἐξαγορᾶς, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος καὶ πάλιν ἐπενδύει καὶ τοποθετεῖ συνεστημένα ἤδη καὶ νομιμοποιημένα ἀτομικὰ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἰδίου του μόχθου καὶ τοῦ ὑστερήματός του κεφαλαία. Καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἀκριβῶς συνέπεται ἡ ἔνδειξις, ὅτι ὅλα τὰ παραγωγικὰ μέσα καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀγροτικὰ ἀκίνητα, τοῦλάχιστον ὅσα εὐρίσκονται τυχὸν εἰσέτι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κράτους καὶ τῶν Κοινοτήτων—ὅτι ὅλα αὐτὰ ὀφείλει καὶ νὰ διατηροῦνται ὡς περιουσία ἄμεσα ἐθνικὴ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἐπιθυμητὴ ἀξιοποίησις των δὲν πρόκειται νὰ ἐνεργῆται ἐμὴ διὰ φυσικῆς καὶ μόνον καρπώσεως αὐτῶν, μὴ ἀπαιτούσης οὐδενὸς εἰδικοῦ περαιτέρω μόχθου ἢ κεφαλαίου τὴν καταβολήν, ἐκ μέρους τοῦ ἐνδιαφερομένου ἰδιώτου.

γ') Ἡ διατήρησις τῶν ὡς ἄνω στοιχείων—ὡς καὶ ἐκείνων, πού, ἐκ τοῦ τρόπου τῆς χρήσεώς των καὶ τῆς ἐν γένει φύσεως αὐτῶν, εἶνε κοινὰ—συνεπάγεται τὴν πρόβλεψιν ὀρισμένων δημοσιῶν καὶ κοινοτικῶν λειτουργιῶν, ἀπαραίτητων διὰ τὴν διοίκησιν, τὴν διαχειρίσιν καὶ ἰδίᾳ τὴν παραγωγικὴν κινητοποίησιν αὐτῶν.—Εἰς τῶν λειτουργιῶν ἀκριβῶς τούτων τὴν ὀρθὴν ἐκάστοτε ἐνημερώσιν ἀναφέρεται πρωτίστως τὸ ὄψ' ἡμῶν εἰσαχθὲν «κοινοτικὸν αἴτημα», ἀποτελοῦν κατὰ ταῦτα καὶ γενικῶς καὶ ὡς πρὸς τὴν χωρικὴν οἰκονομίαν ἓνα θέμα διάφορον βεβαίως ἐκείνου, ὅπερ συνήθως συζητεῖται ἐν σχέσει μὲ τὴν μορφήν τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως. Ἐπι μᾶλλον εὐνόητον ἀποβαίνει, τὸ ὅτι τὸ εἰρημένον αἴτημα, ὡς καὶ ἡ πρακτικὴ τῶν συναφῶν κοινοτικῶν διαχειρίσεων λειτουργιῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαμορφωθῶν ὀρθῶς, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀστικὸς Νόμος καὶ τὸ Πολίτευμα ἡμῶν εἶχαν ἀρχῆθεν ληφθῆ οὐχὶ ἐν ὄψει τῶν εἰδικῶν δεδομένων τῆς τοπικῆς μας οἰκονομίας καὶ τῶν οὐσιωδῶν προβλημάτων αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ θεωρητικὴν δεοντολογίαν. Ἐν δὲ τῷ προηγηθέντι κειμένῳ προσεπάθησα διὰ βραχυτάτων βεβαίως νὰ ὑποδείξω μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐν λόγῳ εἰδικὰ δεδομένα, ἐκθέσας αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὴν γενικώτεραν ὀργανικὴν παρατήρησιν, καθ' ἣν—ἐάν αἱ «Γεωοικονομικαὶ καὶ αἱ Παραγωγικαὶ Λειτουργίαι τῆς Κοινότητος» ἐτύγχανον τῆς δεούσης συνειδητῆς ἐνημερώσεως ἐπάνω εἰς τὸ δεδομένον ἐκάστοτε πεδῖον τῆς χωρικῆς Οἰκονομίας καὶ ἐάν ἐκ παραλλήλου καὶ τὸ «Συντροφικὸν Σύστημα» ἀνεκαλεῖτο κατὰ βῆμα εἰς κάθε περίστασιν ἐπὶ τῶν κλάδων τῆς Ἀστικῆς Οἰκονομίας, ὅσοι τοῦλάχιστον εἶναι εἰς αὐτὸ προσιτοί, εἶνε δὲ ἐδῶ οἱ πλείστοι—ἐάν, ἐπαναλαμβάνω, τὰ εἰρημένα μέτρα εἶχαν τηρηθῆ—τότε ἡ ἡμετέρα κοινωνικὴ ἐν Ἑλλάδι ἐποικοδομηθῆ ἦτο πολὺ μᾶλλον στερᾶ, μάλιστα δὲ καὶ ἐντελῶς πιθανότατα, ὡς συνέβη τὸ πλείστον καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, θὰ διέφευγεν τὴν τόσο διαμελιστικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀτομιστικῶν ροπῶν πού ἀπέρρυσαν ἀπὸ τὰς θεωρίας τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου ὡς καὶ τῶν ταξικῶν αἰτημάτων πού προήλθαν ἐκ τῆς προπαγάνδας τῆς ἀριστερᾶς.

Κ. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

Η ΕΠΙ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ*

Κατὰ τὸ διαρροῦσαν, βραχὺ σχετικῶς, διάστημα ἀπὸ τῆς ἐπανασυστάσεώς του, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἐπανειλημμένως ἠσχολήθη μὲ ζητήματα σχέσιν ἔχοντα μὲ τὰς διεθνεῖς συνθήκας. Αἱ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀποφάσεις, πλείονες τῶν δέκα, δύνανται νὰ ἀναχθοῦν εἰς τρεῖς ομάδας, ἤτοι τὰς ἀφορῶσας :

- α) τὸν χαρακτήρα τῶν διεθνῶν συνθηκῶν ὡς πράξεων κυβερνήσεως,
- β) τὴν συμμετοχὴν τῆς Νομοθετικῆς Ἐξουσίας εἰς τὴν ἐπικύρωσιν ὀρισμένων συνθηκῶν, καὶ
- γ) τὴν σχέσιν τοῦ διὰ τῆς συνθήκης πιθεμένου δικαίου πρὸς νεώτερον ταύτης ἐσωτερικὸν δίκαιον.

Μὲ τὴν ἐξέτασιν καὶ κριτικὴν τῆς τοιαύτης νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας θέλομεν νῦν διὰ βραχέων ἀσχοληθῆ.

I

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν διεθνῶν συνθηκῶν ὡς πράξεων κυβερνήσεως, ἡ νομολογία τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας εἶναι μεγάλως ἐπηρεασμένη—ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων θεμάτων—ἀπὸ τὴν σχετικὴν νομολογίαν τοῦ γαλλικοῦ προτύπου του. Ἡ μεγαλυτέρα ὁμως ἢ ἐν Γαλλίᾳ, ἰσχὺς τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας παρ' ἡμῖν, ἐκδηλουμένη κυρίως διὰ τῆς ἀφομοδιότητος αὐτῆς ὅπως ἐρευνᾷ τὴν συνταγματικότητα τῶν νόμων, δημιουργεῖ κατ' ἀνάγκην περὸς τὴν νομολογίαν μᾶς ἀπὸ τῆς γαλλικῆς.

1. Διεθνῆς συνθήκη, οἰασδήποτε φύσεως, χαρακτηρίζεται παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὡς πράξις κυβερνήσεως. Ὅθεν, ἡ κατὰ ταύτης σιροφομένη αἴτησις ἀκυρώσεως τυγχάνει ἀπαράδεκτος : οὕτω ἐδέ-

* Ἀνεκοινώθη εἰς τὴν «Ἐταιρείαν Διοικητικῶν Μελετῶν» κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 2 Μαρτίου 1939.

χθη καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 878]1934 ἀπόφασις τῆς Ὀλομελείας¹, χωρὶς νὰ προβαίῃ καὶ εἰς αἰτιολογίαν, ἄλλως περιττήν, τῆς τοιαύτης ἀπόψεως, δεδομένου ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ συγγραφεῖς οἱ χαρακτηρίζοντες ὡς ἀνωφελῆ καὶ ἀσχοπον τὴν περὶ τῶν πράξεων κυβερνήσεως θεωρίαν, οὐδόλωσ ἀρνοῦνται ὅτι ἡ διεθνῆς συνθήκη εἶναι ἀνεπίδεκτος προσβολῆς δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως². Ἡ μόνη διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας τοῦ ἀνωφελοῦς τῶν πράξεων κυβερνήσεως ἐπικαλοῦνται ὑπὲρ τοῦ ἀπαράδεκτου τῆς προσβολῆς οὐχὶ τὸ ὅτι ἡ διεθνῆς συνθήκη εἶναι πράξις κυβερνήσεως, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐσωτερικὸν δικαστήριον, ὡς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, δὲν δύναται νὰ κρίνῃ περὶ πράξεων καταρτισθεῖσων ἀπὸ κοινοῦ μετ' ἄλλου Κράτους³.

Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι αἰτήσεις ἀκυρώσεως στρεφομένη κατὰ διεθνούς συνθήκης εἶναι ἀπαράδεκτος, ἀποκλείει τὴν παρὰ τῶν δικαστηρίων—καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας—μὴ ἐφαρμογὴν τῆς λόγῳ ἐνδεχομένης ἀντισυνταγματικότητος αὐτῆς :

Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας δὲν ἔχει ἀσχοληθῆ με τοιοῦτον ζήτημα, ὡς ἐπίσης, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω, καὶ τὰ δικαστήρια τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἀδυναμία ὅμως προσβολῆς τῆς συνθήκης δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως δὲν ἀποκλείει, νομίζω, καὶ τὴν ἐρευναν τῆς συνταγματικότητος αὐτῆς⁴. Ἀληθῶς τὸ ἀπαράδεκτον αἰτήσεως ἀκυρώσεως στρεφομένης κατὰ πράξεως κυβερνήσεως προκύπτει ἐκ κοινῆς νομοθετικῆς διατάξεως, τοῦ ἀρθροῦ 46 ἐδ. 3 τοῦ Νόμου 3713, ἐνῶ ἡ ἀρμο-

¹ Βλ. ἀναλόγως καὶ τὴν ἀπόφασιν 749]1930 ἣς καὶ αὐτὴ χαρακτηρίζει τὴν διεθνῆ συνθήκην ὡς πράξιν κυβερνήσεως. Ἡ τελευταία ὅμως αὕτη ἀπόφασις δὲν ἐξεδόθη ἐπὶ αἰτήσεως ἀκυρώσεως στρεφομένης κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς συνθήκης, ὡς συμβαίνει μετὰ τὴν 878]1934.

² Βλ. γενικῶς περὶ τοῦ ἀπαράδεκτου προσβολῆς συνθήκης δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως, μεταξὺ ἄλλων D u f o u r, *Traité général de droit administratif appliqué*, V, Paris, 1868, σ. 126 ἐπ. J è z e, ἐν *Revue de Droit Public*, 41, 1924, σ. 583 ἐπ. *Les principes généraux du droit administratif*, I, Paris, 1925, σ. 401, καὶ τὴν ἐκεῖ ἀναφερομένην ἀπόφασιν τοῦ Conseil d'État, Société Anonyme Belge des Chemins de Fer τῆς 5 Δεκεμβρίου 1884; A l i b e r t, *Le contrôle juridictionnel de l'administration*, Paris, 1926, σ. 75 ἐπ. D u e z, *Les actes de gouvernement*, Paris, 1935, σ. 54; M e s t r e, *Les Traités et le droit interne*, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International 38, 1931, σ. 271.

³ Βλ. B r é m o n d, *Des actes de gouvernement*, ἐν *Revue de Droit Public*, 5, 1896, σ. 48 ἐπ.—Σχετικῶς πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ ἀνωφελοῦς τῶν πράξεων κυβερνήσεως, βλ. καὶ Δ é ν δ ι α, *Τὸ κράτος δικαίου καὶ αἱ πράξεις κυβερνήσεως*, Θεσσαλονίκη, 1932, σελ. 97 ἐπ.

⁴ Τοῦναντίον κατὰ Δ é ν δ ι α ν, *Αἱ πράξεις κυβερνήσεως ἐν τῇ ἐλληνικῇ νομοθεσίᾳ καὶ νομολογίᾳ*, Θεσσαλονίκη, 1932, σελ. 31 ἐπ. ὁ ἔλεγχος τῆς συνταγματικότητος δέον νὰ περιορίζηται εἰς τὰ καθαρῶς νομικὰ στοιχεῖα τῶν πράξεων κυβερνήσεως, μὴ ἐκτεινόμενος εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν.

διότι παντὸς ἐν γένει δικαστηρίου ὅπως ἐπιληφθῆ τῆς ἐρευνῆς τῆς συνταγματικότητος πηγάζει ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν συνταγματικῶν διατάξεων ⁵. Ἡ ἀποφίς ὄθεν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας δὲν θὰ εἶχεν ἀρμοδιότητα ὅπως ἐρευνήσῃ τὴν συνταγματικότητα τῶν διεθνῶν συνθηκῶν, λόγῳ τῆς φύσεως αὐτῶν ὡς κυβερνητικῶν πράξεων, θὰ ἦτο δεδικοιολογημένη μόνον ἂν τὸ διεθνὲς δίκαιον, εἴτε ἐξ ἐθίμου εἴτε ἐκ συνθήκης ἀπορρέον, εἶχεν ὑπερέτεραν καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Συντάγματος ἰσχὺν ⁶. Τοιαύτη ὁμῶς ἀντίληψις δὲν εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ὀρθή, οὔτε ἄλλωστε εὐρίσκει ἔρεισμα εἰς τὸ παρ' ἡμῖν θετικὸν δίκαιον ⁷. Ἐπίσης τὸ Ἀνώτατον Διοικητικὸν Δικαστήριον, ὡς καὶ τὰ κοινὰ δικαστήρια ⁸, χαρακτηρίζει τὴν συνθήκην ὡς ἰσοδύναμον πρὸς τὸν νόμον ⁹, ἐπανειλημμένως δὲ ἔχει ἀποδεχθῆ, καὶ ὀρθῶς, ὅτι εἶναι ἀρμόδιον ὅπως ἐρευνᾷ τὴν συνταγματικότητα τῶν νόμων, τόσον κατὰ τὸ περιεχόμενον ὅσον καὶ κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ τυπικὰ στοιχεῖα ¹⁰: ὄθεν καὶ τὴν συνταγματικότητα τῆς πρὸς νόμον ἐξομοιουμένης συνθήκης, δύναται, ὡς πρὸς ἀμφοτέρω τὰ σημεῖα ταῦτα, νὰ ἐρευνήσῃ ¹¹.

⁵ Τοιαύτη εἶναι, ὡς γνωστὸν, ἡ κρατοῦσα ἐν τῇ παρ' ἡμῖν ἐπιστήμῃ καὶ νομολογίᾳ γνώμη ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864|1911 (βλ. λ.χ. Ν.Ν. Σαρόπουλου, Σύστημα τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου τῆς Ἑλλάδος, 4η ἐκδ. Ἀθῆναι, 1923, II, σ. 318 ἐπ.).—Τὴν ἀποφιν ταύτην εἶχε ἠτῶς καθιερώσῃ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 διὰ τῆς ὑπὸ τὸ ἄρθρον 5 ἐρμηνευτικῆς δηλώσεως.

⁶ Τοιαύτη εἶναι, ὡς γνωστὸν, ἡ ἀποφίς τῆς σχολῆς τοῦ νομικοῦ μονισμοῦ. Πρβλ. K e l s e n, Allgemeine Staatslehre, Berlin, 1925, σ. 124 ἐπ. Les rapports de système entre le droit interne et le droit international public, ἐν Recueil de Cours de l'Académie de Droit International, 14, 1926, σ. 299 ἐπ. σ. 311 ἐπ. V e r d r o s s, Le fondement du droit international, ἐν τῷ αὐτῷ Recueil, 16, 1927, σ. 287 ἐπ. καὶ ἰδίως K u n z, La primauté du droit des gens, ἐν Revue de Droit International et de Législation comparée, 6, 1925, σ. 556 ἐπ. σ. 587 ἐπ.—Τὴν ἀποφιν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ διεθνoῦς δικαίου ὑποστηρίζει ἐπίσης, ἀλλ' ἐπὶ ἄλλης βάσεως, ἱστορικο-εμπειρικῆς, καὶ ὁ M i r k i n e - G u e t z e v i t c h εἰς τὰ διάφορα ἔργα του (βλ. λ.χ. Droit Constitutionnel International, Paris, 1933, σ. 23 ἐπ.).

⁷ Ὡς λ.χ. εὐρίσκει ἔρεισμα εἰς τὸ Ἰσπανικὸν Σύνταγμα τοῦ 1931, τὸ ὁποῖον κατηρτίσθη, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τοῦ M i r k i n e - G u e t z e v i t c h (ἴδε τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον του, passim).

⁸ Βλ. λ.χ. Α.Π. 69|1893, Α.Π. 286|1902.

⁹ Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ συνθήκης τυχούσης τῆς κοινοβουλευτικῆς συγκαταθέσεως. Βλ. λ.χ. τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας 561|1930, καὶ κατωτέρω § III.

¹⁰ Πρβλ. Π α π α φ ρ ά γ κ ο υ, Πορίσματα ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, 2α ἐκδ. 1935, σελ. 9 ἐπ. σελ. 53 ἐπ. καὶ τὰς ἐκεῖ ἀναφερομένας ἀποφάσεις.

¹¹ Ὅτω λ.χ. τὰ δικαστήρια δέον νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης ἂν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀντίκειται πρὸς τὸ προστατεῦον τὴν ἰδιοκτησίαν ἄρθρον

Ἐν Γαλλίᾳ βεβαίως τὸ ζήτημα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τεθῆ ὡς παρ' ἡμῖν. Τὸ γεγονός ὅτι τὰ δικαστήρια τῆς χώρας ταύτης δὲν εἶναι περιβεβλημένα μὲ ἀρμοδιότητα ἐρεύνης τῆς συνταγματικότητος τῶν νόμων¹³, φέρει τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας εἰς τὴν ἀνάγκην ὅπως ἀρνεῖται γενικῶς πᾶσαν κρίσιν ἐπὶ τῆς νομιμότητος *lato sensu* διεθνοῦς τινος συνθήκης¹⁸.

2. Ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῆς διεθνοῦς συνθήκης, διάφοροι εἶναι ἐπίσης αἱ ἀρχαὶ αἱ κρατοῦσαι ἐν τῇ γαλλικῇ νομολογίᾳ καὶ τῇ ἡμετέρᾳ. Οὕτω ἐν Γαλλίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ ἄποψις ὅτι μόνη ἡ κυβέρνησις δικαιούται νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐρμηνείαν διεθνοῦς τινος συνθήκης : ὅθεν ἐὰν ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἔχει λάβῃ χώραν, τὸ Συμβούλιον ἀναφέρεται εἰς ταύτην, ἐν ἀρνητικῇ δὲ περιπτώσει ζητεῖ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ὅπως τὴν παράσχῃ¹⁴.

Παρ' ἡμῖν τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας δέχεται, ὡς καὶ τὸ γαλλικόν, ὅτι πρᾶξις διοικητικῆς ἀρχῆς, ἐκδιδομένη εἰς ἐκτέλεσιν διεθνοῦς τινος συνθήκης καὶ προβαίνουσα εἰς ἐρμηνείαν ταύτης, δὲν εἶναι ἐπιδεικτικὴ προσβολῆς δι' αἰτίσεως ἀκυρώσεως, διότι «ἡ ἀπ' εὐθείας ἐρμηνεία τῆς διπλωματικῆς συνθήκης ἀποτελεῖ καθαρῶς κυβερνητικὴν πρᾶξιν». Ἡ ἀρχὴ αὕτη, διατυπωμένη εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 878]1934 ἀπόφασιν τῆς Ὀλομελείας, ἀνευρίσκειται καὶ εἰς ἄλλας ἀποφάσεις, ὡς τὴν 210]1933 καὶ τὴν 352]1938. Οὕτω, εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 210]1933, τὸ Συμβούλιον εὐρισκόμενον ἐνώπιον πράξεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν ἐρμηνευούσης τὰ ἀρθρα 3 καὶ 7 τῆς ἀπὸ 30 Ὀκτωβρίου 1930 συμβάσεως περὶ ἐγκαταστάσεως, ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ἐπι-

17 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864]1911, ἢ ἀν αὕτη ἐπεκρωθῆ χωρὶς νὰ τύχῃ τῆς κοινοβουλευτικῆς συγκαταθέσεως, καίτοι εἶχεν ἀνάγκην ταύτης. Τούναντιόν δὲν δύναται νὰ ἐξετάσῃ ἂν ὁ «κυρωτικὸς» τῆς συνθήκης νόμος ἐψηφίσθῃ συμφώνως πρὸς τὰς σχετικὰς μὲ τὴν διαδικασίαν, κλπ. συνταγματικὰς ἐπιταγὰς.

¹³ Βλ. σχετικῶς πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τῶν γαλλικῶν δικαστηρίων ὅπως ἐρευνῶν τὴν συνταγματικότητα τῶν νόμων, μεταξὺ ἄλλων *E s m e i n - N é z a r d, Eléments de Droit Constitutionnel français et comparé*, 8η ἐκδ. Paris, 1927-8, I, σ. 576, σ. 601 ἐπ. *B a r t h é l e m y - D u e z, Traité de Droit Constitutionnel*, 2α ἐκδ. Paris, 1933, σ. 221 ἐπ.

¹⁸ Πρβλ. *D u e z*, ἐνθ' ἄν. σ. 54, καὶ τὴν ἐκεῖ ἀναφερομένην ἀπόφασιν *Gofart* τοῦ *Conseil d'Etat* τῆς 5 Αὐγούστου 1921.

¹⁴ Πρβλ. *A p p l e t o n, Traité élémentaire du contentieux administratif*, Paris, 1927, σ. 296, *B a r t h é l e m y - D u e z*, ἐνθ' ἄν. σ. 860, *D u e z*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 55 ἐπ. *H a u r i o u*, Σύστημα Διοικητικοῦ Δικαίου καὶ Δημοσίου Δικαίου, ἑλλ. μετάφ. *Τ σ ο υ π λ α κ ῖ δ ο υ - Π α π α χ α τ ζ ἦ*, Ἀθήναι, 1936, I, σ. 549.—Βλ. καὶ τὴν κριτικὴν τοῦ *B r é m o n d*, ἐνθ' ἄν. σ. 50 ἐπ. κατὰ τὸν ὅποιον τὰ δικαστήρια θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ διστάζουσιν νὰ προβαίνουν εἰς τὴν ἐρμηνείαν συνθήκης τινὸς ἐφ' ὅσον δὲν παρέχουν ταύτην αἱ κυβερνήσεις τῶν συμβαλλομένων πολιτειῶν.—Σημειωτέον ὅτι ἐν Γαλλίᾳ τὰ κοινὰ δικαστήρια προβαίνουν, ὡς πρὸς πολλὰ σημεῖα, εἰς ἐρμηνείαν τῶν συνθηκῶν. Πρβλ. *M e s t r e*, ἐνθ' ἄν. σ. 290 ἐπ. καὶ τὴν ἐκεῖ κριτικὴν.

κυρωθείσης κατόπιν τοῦ νόμου 4900, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ προσβαλλομένη πράξις, ἀμέσως συνδεομένη πρὸς τὴν ἐρμηνείαν ἢ ἐφαρμογὴν τῶν ὄρων τῆς ἐν λόγῳ συμβάσεως, διαφεύγει, ὡς κυβερνητικὴ, τὸν ἔλεγχον. Τὸ αὐτὸ θέμα ἀφορᾷ καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 352]1938 ἀπόφασις. — Ὁμοίως ἡ ὑπ' ἀριθ. 311]1930 ἀπόφασις ἀρνεῖται νὰ κρίνη τὴν δοθείσαν παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἐρμηνείαν εἰς ἡ ἀπὸ 1ης Δεκεμβρίου 1926 μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συμφωνίαν, δεχομένη γενικώτερον ὅτι «οἱ ἐκ τῶν προσφευγόντων... δὲν δύνανται νὰ ἀρυσθῶσιν ἐκ τῶν διατάξεων αὐτοῦ (τοῦ συμφώνου) δικαιώματα δυνάμενα νὰ ἐπιδιωχθῶσι παρ' αὐτῶν ἀμέσως διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ, καθ' ὅσον αἱ μεταξὺ τῶν Κρατῶν συνομολογούμεναι διεθνεῖς συμβάσεις δεσμεύουσιν ἀπ' εὐθείας μόνον τὰς συμβληθείσας πολιτείας, δημιουργοῦσαι δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις μεταξὺ αὐτῶν, διαφεύγοντα κατὰ κανόνα τὸν ἔλεγχον τῶν κοινῶν δικαιοδοτικῶν ἐν τῷ Κράτει ἀρχῶν».

Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας δὲν ἔχει ἀσχοληθῆ με περιπτώσιν — συνήθη ἐν Γαλλίᾳ ¹⁵ — κατὰ τὴν ὁποίαν νὰ προσβάλλεται δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως πράξις ἐκδοθεῖσα κατ' ἐφαρμογὴν ἐπισήμου ἐρμηνείας τῆς συνθήκης γενομένης παρὰ τῆς κυβερνήσεως διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Τὸ γεγονός ὁμως ὅτι τὸ Ἀνώτατον Διοικητικὸν Δικαστήριον δὲν διστάζει νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς κυβερνητικὴν τὴν πράξιν ἄλλης διοικητικῆς ἀρχῆς προβαίνουσας εἰς ἐρμηνείαν συνθήκης, μᾶς ἀγει εἰς τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι, εὐκαιρίας τυχούσης δὲν εἶναι δυνατόν εἰμὴ νὰ θεωρήσῃ ὡς πράξιν κυβερνήσεως τὴν ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἐρμηνείαν τῆς συνθήκης — Πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἀκυρώσεως ἢ κοινῇ συναινέσει τῶν συμβαλλομένων πολιτειῶν δοθεῖσα ἐρμηνεία εἰς μεταξὺ αὐτῶν ὑφισταμένην συνθήκην αὕτη μετέχει τῆς ἐννοίας τῆς διεθνοῦς συνθήκης ¹⁶.

Ἐὰν ὁμως ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐξουσία δὲν ἔχει προβῆ εἰς ἐρμηνείαν τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἐν Γαλλίᾳ ¹⁷, θεωρεῖ ἑαυτὸ ἀρμόδιον ὅπως ἐρμηνεύσῃ ταύτην,

¹⁵ Πρβλ. D u e z, ἐνθ' ἀν. σ. 56 ἐπ. καὶ τὰς ἐκεῖ ἀναφερόμενας ἀποφάσεις τοῦ Conseil d'Etat, Rodrigo τῆς 11 Ἰουνίου 1920, Yrretagoyena τῆς 5 Νοεμβρίου 1920, Paulat τῆς 23 Ἰουλίου 1924, Baléchat τῆς 9 Ἰανουαρίου 1925, Société the Gas Lighting & Co τῆς 24 Φεβρουαρίου 1926, κ.ά.

¹⁶ Πρβλ. M e s t r e, ἐνθ' ἀν. σ. 295, D u e z, ἐνθ' ἀν. σ. 57 καὶ τὰς ἐκεῖ ἀναφερόμενας ἀποφάσεις τῆς Commission supérieure de Cassation. — Τὸ γαλλικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας δὲν ἔχει καὶ αὐτὸ ἀσχοληθῆ με παρομοίαν περιπτώσιν.

¹⁷ Ἐν Γαλλίᾳ, ὡς καὶ προσηγουμένως ἐλέχθη, ὁσάκις ἐλλείπει ἐπίσημος ἐρμηνεία, τὰ δικαστήρια, πλὴν ὀρισμένων περιπτώσεων, ζητοῦν ταύτην ἀπὸ τῆν Κυβερνησιν (βλ. λ.χ. τὴν ἀπόφασιν τοῦ Conseil d'Etat, Commune de Lanne τῆς 21 Ἰανουαρίου 1927, καὶ D u e z, ἐνθ' ἀν. σ. 59 ἐπ. C h a i l l e y, La nature juridique des traités internationaux selon le droit contemporain, Paris, 1932, σ. 267).

ὡς ἀκριβῶς ἐρμηνεύει καὶ τὸν νόμον. Οὕτω ἡ ὑπ' ἀριθ. 561]1930 ἀπόφασις ἐρμηνεύει τὸ ἄρθρον 4 τῆς Διεθνοῦς συμβάσεως τῶν Παρισίων τῆς 20 Μαρτίου 1883 «περὶ συστάσεως ἐνώσεως πρὸς προστασίαν τῆς βιομηχανικῆς ἰδιοκτησίας», ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀρχικὴν καὶ ἀνανεωτικὴν κατάθεσιν βιομηχανικῶν σημάτων. Ὁμοίως ἡ ὑπ' ἀριθ. 454]1931 ἀπόφασις καταφεύγει εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τῆς συνθήκης τῆς Λαζάννης τοῦ 1923 διὰ τὴν ἐξακριβώσιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας ὠρισμένων διατάξεων αὐτῆς. — Πάντως, εἰς ἀμφοτέρω τὰς ὡς ἄνω περιπτώσεις δὲν προσεβάλλοντο ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας πράξεις ἐκδοθεῖσαι εἰς ἀπ' εὐθείας ἐρμηνείαν συνθήκης, ἀλλὰ πράξεις στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς τῆς χώρας νομοθεσίας, ἐξ ὧν ἡ ἀκυρωθεῖσα δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθ. 561]1930 ἀποφάσεως εἶχεν ἀγνοήσῃ, ὡς μὴ ἔδει, τὰ διὰ διεθνοῦς συνθήκης τεθεσπισμένα.

3. Ἡ ἐννοία τῆς πράξεως κυβερνήσεως ἀναφαίνεται τέλος ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέτρα ἐκτελέσεως τῆς διεθνοῦς συνθήκης¹⁸. Ἐν προκειμένῳ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας διακρίνει ἂν ἡ ἐνώπιον αὐτοῦ προσβαλλομένη πράξις ἀφορᾷ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ἢ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ εἰς ἐκτέλεσιν ταύτης ἐκδοθέντος νόμου, λαμβάνει δηλ. ὡς κριτήριον τὸν δεσμόν τῆς ὑπὸ κρίσιν πράξεως πρὸς τὴν συνθήκην. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν πρόκειται περὶ πράξεως ἀποτελοῦσης ἀμέσως ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης — ἔστω καὶ ἂν ἐκ πρώτης ὄψεως δημιουργεῖται ἢ ἐντύπως ὅτι ἐκτελεῖται ὁ «κυρωτικὸς» τῆς συνθήκης νόμος — ἢ προσφυγὴ κηρύσσεται ἀπαράδεκτος λόγῳ τοῦ κυβερνητικοῦ χαρακτήρος τῆς προσβαλλομένης πράξεως ἂν ὅμως ἡ διοικητικὴ πράξις, ἐκδιδομένη βάσει ἐσωτερικοῦ νόμου ψηφισθέντος πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης, σκοπεῖ ἐμμέσως μόνον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διπλωματικῆς πράξεως, δὲν διαφεύγει πλέον τὸν δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως ἔλεγχον¹⁹.

Κατ' ἐφαρμογὴν τῆς ὡς ἄνω ἀρχῆς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἐθεώρησε κυβερνητικὴν, πράξιν ἐκδοθεῖσαν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου 1926 ἑλληνοτουρκικῆς συμφωνίας, ἐικυρωθείσης κατόπιν τοῦ

¹⁸ Περὶ τῆς διακρίσεως μεταξὺ μέτρων ἐρμηνείας καὶ μέτρων ἐκτελέσεως τῆς συνθήκης, βλ. B a r t i n, Principes de droit international privé, σ. 98, M e s t r e, ἐνθ' ἀν. σ. 288 ἐπ.

¹⁹ Τοῦναντιὸν ὁ K o λ υ β ἄ ς, Περὶ τοῦ ἐνδίκου μέσου τῆς ἀκυρώσεως ἐν τῷ διοικητικῷ δικαίῳ, Ἀθήναι, 1915-6, σ. 97 ἐπ. ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ ἐπὶ διεθνοῦς συμβάσεως στηριζόμεναι πράξεις εἶναι ἐπιδεκτικαὶ προσβολῆς, τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας δυναμένου νὰ ἀκυρώσῃ ταύτας ἂν ἀνέυρῃ ὅτι ὁ διὰ τὴν συντέλεσιν τῆς συνθήκης ἀπαιτούμενος νόμος εἶναι ἀντισυνταγματικός, ἢ ὅτι ἡ σύμβασις διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἀπαιτεῖται νόμος ἀντίκειται εἰς τὸ Σύνταγμα ἢ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, ἢ τέλος ὅτι διὰ τῆς διοικητικῆς πράξεως παραβιάζεται ἡ σύμβασις.

νόμου 3372 καὶ ἀφορώσης τὰ κτήματα τῶν ἀνταλλαξίμων (56]1930) ἐπίσης τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἑλληνικῆς προξενικῆς ἀρχῆς εἰς τὴν ἀπέλασιν ἡμεδαποῦ ἐξ Αἰγύπτου, δεδομένου ὅτι ἡ συγκατάθεσις αὕτη ἐδόθη εἰς ἐκτέλεσιν σχετικῆς συνθήκης μεταξὺ τῆς ὡς ἄνω χώρας καὶ τῆς Ἑλλάδος (796]1931)· τέλος ἐχαρακτήρισεν ὡς κυβερνητικὴν τὴν παρὰ διοικητικῆς ἀρχῆς διανομὴν εἰς τοὺς δικαιοῦχους ἰδιώτας ἀποζημιώσεως καταβληθείσης παρὰ ξένης κυβερνήσεως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν (878]1934)²⁰.

Ἐξ ἄλλου, τὸ Συμβούλιον ἐχαρακτήρισε ὡς διοικητικὴν, προᾶξιν τῆς κατὰ τὸν νόμον 4278 ἐπιτροπῆς ἐκτιμήσεως καὶ καθορισμοῦ ἀποζημιώσεως τῶν ἐκ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου παθόντων, καθ' ὅσον δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀμέσου ἐνεργείας τῆς διοικήσεως ἀφορώσης τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὄρων διεθνoῦς συμβάσεως, ἀλλὰ περὶ ἐνεργείας σχετικῆς πρὸς τὴν ρύθμισιν σχέσεων ὑποβληθεισῶν εἰς αὐτὴν δυνάμει ἐσωτερικοῦ νόμου (727]1930)· ἀνάλογοι ὑπῆρξαν καὶ αἱ ἀποφάσεις ὑπ' ἀριθ. 749 καὶ 763 τοῦ ἰδίου ἔτους, ἀφορῶσαι καὶ αὐταὶ ζητήματα σχετικὰ πρὸς τὴν ἀποζημίωσιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου παθόντων. Ὅμοίως διοικητικὴν ἐχαρακτήρισεν, ἀπόφασιν τοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπταμελοῦς συμβουλίου ἰθαγενείας ἐπικυρωθεῖσαν διὰ πράξεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, δεδομένου ὅτι τὸ ὡς ἄνω συμβούλιον ἐξετάζει τὴν ἰθαγένειαν καὶ ἀνταλλαξιμότητα κατ' ἐφαρμογὴν ἐσωτερικοῦ νόμου καὶ οὐχὶ τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνθήκης τῆς Λωζάννης τοῦ 1923 (454]1931).

Οὕτω ἡ νομολογία τοῦ Συμβουλίου ἐμπνέεται ἐν τῷ θέματι τούτῳ ἀπὸ τὰς τελευταίας τάσεις τῆς γαλλικῆς τοιαύτης. Πράγματι· ἐνῶ ἄλλοτε τὸ γαλλικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἐχαρακτήριζε πᾶσαν προᾶξιν, ἔστω καὶ ἐμμέσως σχέσιν ἔχουσαν πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν διεθνoῦς συνθήκης, ὡς κυβερνητικὴν²¹, ἀπὸ τοῦ 1924 διὰ τῆς ἀποφάσεως Goldschmidt καὶ τοῦ 1926 διὰ τῆς ἀποφάσεως Caraco ἤρξατο δεχόμενον ὅτι πράξεις ἐκδιδόμεναι κατ' ἐφαρμογὴν διατάξεων ἐσωτερικοῦ δικαίου καὶ μὴ ἔχου-

²⁰ Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ γαλλικὴ νομολογία. Βλ. D u f o u r, ἐνθ' ἄν. I, σελ. 5, J è z e, Les principes généraux du droit administratif, Paris, 1925, I, σ. 402 ἐπ., τὴν ἀπόφασιν τοῦ Conseil d'Etat, Auter τῆς 22 Ἰουλίου 1922, καὶ πλείστας ἄλλας ἀποφάσεις ἀναφερομένας παρὰ H a u r i o u, Notes d'arrêts sur décisions du Conseil d'Etat et du Tribunal des Conflits publiées au Recueil Sirey de 1892 à 1929, Paris, 1929, II, σ. 157 ἐπ.—Ὅσάντις ὁμως καταβάλλεται παρὰ ξένης κυβερνήσεως ἀποζημιώσεις διὰ τὰ δοθῆ εἰς ἀτομικῶς ὀρισμένον πρόσωπον, δὲν δύναται πλέον νὰ γίνῃ λόγος περὶ πράξεων κυβερνήσεως (βλ. Conseil d'Etat, Roujade 23 Δεκεμβρίου 1904, καὶ J è z e, ἐν Revue de Droit Public, 41, 1924, σ. 588).

²¹ Βλ. κριτικὴν τῆς παλαιότερας ταύτης νομολογίας παρὰ B r é m o n d, ἐνθ' ἄν. σ. 54 ἐπ., ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐν τόσῳ εὐρεία κλίμακι ἐπίκλησις τοῦ κυβερνητικοῦ χαρακτήρος τῶν τοιούτων πράξεων ἄγει εἰς ἄτοπα.

σαι ἄμεσον πρὸς τὴν συνθήκην σχέσιν, εἶναι διοικητικά, ὑποκείμενα εἰς τὸν δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως ἔλεγχον ²².

4. Τοιαύτη ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, παρουσιάζεται ἡ νομολογία τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸν χαρακτήρα τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ τῶν πράξεων ἐρμηνείας ἢ ἐκτελέσεως αὐτῶν ὡς πράξεων κυβερνήσεως. Καὶ ἐρωτᾶται : εἶναι ὀρθοὶ αἱ ἀπόψεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τὰς πράξεις ἐρμηνείας καὶ ἐκτελέσεως, δεδομένου ὅτι ὁ χαρακτήρ αὐτῆς ταύτης τῆς συνθήκης ὡς πράξεως κυβερνήσεως εἶναι ἀναμφισβήτητος ;

Ἡ εἰς τὸ ἐρώτημα ἀπάντησις συνδέεται πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς δικαιολογικῆς βάσεως καὶ τῆς φύσεως τῶν πράξεων κυβερνήσεως, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν δυνάμεθα, λόγῳ τῶν στενῶν ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης, οὔτε κἂν νὰ θίξωμεν. Πάντως πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ νομολογία τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ συμφωνῇ μὲ τὰς συγχρόνους τάσεις τῆς θεωρίας, ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ τὸν περιορισμὸν καί, εἰ δυνατόν, τὴν πλήρη ἐξαφάνισιν τῶν πράξεων κυβερνήσεως ²³. Καίτοι δὲ τὸ Ἀνώτατον Διοικητικὸν Δικαστήριόν μας προβαίνει μετὰ περισσοτέρας, ἢ τὸ γαλλικὸν πρότυπὸν του, φειδοῦς εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν πράξεων ἐρμηνείας καὶ ἐκτελέσεως τῆς διεθνοῦς συνθήκης ὡς πράξεων κυβερνήσεως, νομίζομεν ὅτι ὑπάρχει ἀκόμη ἕδαφος περιορισμοῦ τῆς θεωρίας ταύτης. Οὕτω αἱ πράξεις μονομεροῦς ἐρμηνείας τῆς διεθνοῦς συνθήκης θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον ἔλεγχου, ὡς καὶ αἱ πράξεις ἐκτελέσεως, ἀδιακρίτως ἂν δι' αὐτῶν ἐφαρμόζεται αὐτῇ αὕτη ἢ συνθήκη ἢ ὁ εἰς ἐκτέλεσιν ψηφιζόμενος νόμος. Πράγματι, αἱ τοιαῦται πράξεις οὐδένα ἰδιάζοντα ἢ ἐξαιρετικὸν χαρακτήρα ἔχουν ὥστε νὰ διαφεύγουν τὸν δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως ἔλεγχον, ὁ δὲ χαρακτηρισμὸς τῶν ἐν Γαλλίᾳ ὡς πράξεων κυβερνήσεως ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὴν ἐκ παραδόσεως ἐπιφυλακτικότητα καὶ αὐτόχρημα δειλίαν, τὴν ὁποίαν δεικνύει τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ἀποφεύγον ἐπιμελῶς νὰ παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς τὴν διπλωματικὴν ἐνέργειαν τοῦ Κράτους ²⁴. Ἐφ' ὅσον δέ, ὡς καὶ περαιτέρω θὰ ἴδωμεν ²⁵, ἡ συνθήκη ἀποτελεῖ πηγὴν δικαίου παρᾶλληλον καὶ ἰσότημον πρὸς τὸν νόμον, ἀποτελεῖ νομικὸν σολοικισμὸν τὰ μὲν μέτρα μονομεροῦς ἐρμηνείας καὶ ἐκτελέσεως αὐτῆς νὰ διαφεύγουν τὸν

²² Πρὸβλ. H a u r i o u, Σύστημα Διοικητικοῦ Δικαίου καὶ Δημοσίου Δικαίου, I, σ. 549, D u e z, ἐνθ' ἄν. σ. 65 ἐπ.

²³ Σχετικῶς πρὸς τὰς τάσεις ταύτας, βλ. D u e z, ἐνθ' ἄν. σ. 168 ἐπ. Δ ἐ ν - δ ι α, Τὸ Κράτος Δικαίου καὶ αἱ πράξεις κυβερνήσεως, σελ. 81.

²⁴ Πρὸβλ. D u e z, ἐνθ' ἄν. σ. 170 ἐπ.

²⁵ Βλ. κατωτέρω, § III.

δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως ἔλεγχον, νὰ ὑπόκεινται δὲ εἰς αὐτὸν τὰ ἀνάλογα μέτρα ἐκτελέσεως τῶν νόμων.

II

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Κοινοβουλίου ἐν τῇ ἐπικυρώσει ἀπασχόλησε τὸ Συμβούλιον εἰς μίαν μόνον περίπτωσιν : ἡ ὑπ' ἀριθ. 65]1933 ἀπόφασις τῆς Ὀλομελείας ἐξετάζει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἂν δεδομένη τις συνθήκη περιέχεται εἰς τὰς ἐν ἀρθρῷ 82 τοῦ τότε ἰσχύοντος Συντάγματος τοῦ 1927 ἀπαριθμουμένας, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν τύπον ὑπὸ τὸν ὁποῖον δύναται νὰ παρασχεθῇ ἡ κοινοβουλευτικὴ συγκατάθεσις.

1. Ἡ ὡς ἄνω ἀπόφασις δέχεται ὅτι, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927, συνθήκη δυνάμει τῆς ὁποίας ξένη ἐπικράτεια παρείχεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὠρισμένον ποσὸν ἵνα διανείμῃ τοῦτο εἰς ἑλληνας ὑπηκόους παθόντας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου¹, δὲν ὑπήγετο εἰς τὰς ἀπαριθμουμένας καὶ χρηζούσας τῆς κοινοβουλευτικῆς συγκαταθέσεως, ὡς μὴ συνεπαγομένη ἐπιβάρυνσιν τοῦ κράτους ἢ τῶν πολιτῶν.

Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν νομίζω ὅτι ὀρθῶς ἔκρινε τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, συνταχθὲν πρὸς τὴν ἀποψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ τοιαύτη συνθήκη δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς κοινοβουλευτικῆς συγκαταθέσεως. Πράγματι ἡ καταβολὴ ὠρισμένου χρηματικοῦ ποσοῦ παρ' ἄλλοδαπῆς κυβερνήσεως πρὸς ἀποζημίωσιν ἡμεδαπῶν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς συνεπαγομένη ἐπιβάρυνσιν τοῦ κράτους ἢ τῶν πολιτῶν. Οὐδὲν νέον οικονομικὸν βῆρος τῆς χώρας δημιουργεῖται, οὔτε παρίσταται ἀνάγκη ψηφίσεως νέων πιστώσεων, οὔτε τέλος ἐπιβαρύνονται ἀτομικῶς οἱ Ἕλληνες. Ἐξ ἄλλου οὐδὲ ἡ ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ πίστωσις τῆς Ἑλλάδος ὑφίσταται μείωσιν τινα, ὅποτε θὰ ἠδύνατο, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ἐν Γαλλίᾳ ὑποστηρικθεῖσαν ἐρμηνείαν², νὰ λεχθῇ ὅτι ἀπαιτεῖται ἡ μεσολάβησις τοῦ Κοινοβουλίου. Ἀπλῶς καὶ μόνον πρόκειται συνθήκη ἐνδιαφέρουσα τὰ οἰ-

¹ Συγκεκριμένως, ἡ Ῥουμανικὴ κυβέρνησις διὰ τῆς ὑπογραφείσης ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν 11 Αὐγούστου 1931 συμφωνίας, παραμεινάσης, κατὰ τὴν ἐμφρασθεῖσαν σχετικῶς ἐπιθυμίαν τῆς, μυστικῆς, κατέβαλεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὸ ποσὸν τῶν 7.700.000 λέϊ διὰ νὰ διανεμηθῇ εἰς ἑλληνας ἰδιοκτητὰς ποταμοπολιῶν ἐν τῷ Δουνάβει, ζημιωθέντας ἐκ τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παγκοσμίου πολέμου πραγματοποιηθείσης ἐπιτάξεως τῶν πλοίων των.

² Ὑπὸ τοῦ J è z e, Pouvoirs du Gouvernement en matière des traités relatifs aux finances publiques, ἐν Revue de Science et de Législation financières, 27, 1929, σελ. 555 ἐπ.—³ Ἀντιθέτου γνώμης εἶναι οἱ Barthélemy-Duez, ἐνθ' ἂν. σ. 838 ἐπ., κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ τοιαῦται συνθήκαι ἀπλῶς ἐνδιαφέρουν τὰ οικονομικὰ τοῦ Κράτους.

οικονομικὰ τοῦ Κράτους ἢ τῶν πολιτῶν καὶ μὴ ἐπιβαρύνουσα αὐτά. Τοιαύτη ὅμως, ὡς ὀρθῶς παρατηροῦν οἱ Barthélemy καὶ Duez³, εἶναι πᾶσα σχεδὸν συνθήκη. Ἄν ὅθεν ἐδεχόμεθα ὅτι καὶ αὐταὶ ἔχουν ἀνάγκη τῆς κοινοβουλευτικῆς συγκαταθέσεως, θὰ ἐξετείνετο καθ' ὑπερβολὴν ὁ κύκλος τῶν περιοχομένων εἰς τὴν ἀπαρίθμωσιν συνθηκῶν.—Δὲν πρέπει ἄλλωστε νὰ παρορᾶται ὅτι τὸ ἄρθρον 82 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927—ὡς καὶ τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864]1911—καθιεροῖ περιορισμὸν τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος πρὸς συνομολόγησιν συνθηκῶν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ ἐξημερευθῆ στενῶς⁴. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, ὡς καὶ τὰ πλεῖστα Συντάγματα τῆς πρώτης μεταπολεμικῆς περιόδου, ἐνεφορεῖτο ὑπὸ δυσπιστίας πρὸς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐξουσίαν, δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ μᾶς ἀγάγη εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ διατάξεις αἱ καθιεροῦσαι τὴν μεσολάβησιν τοῦ Κοινοβουλίου πρέπει νὰ ἐξημερευθοῦν εὐρύτατα, ἐκτεινομένου τοῦ κύκλου τῶν συνθηκῶν διὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ὁποίων εἶναι ἀπαραίτητος ἢ προηγουμένη συγκατάθεσις τῆς Νομοθετικῆς Ἐξουσίας.

2. Περαιτέρω, καὶ ἀσχέτως πρὸς τὸ ζήτημα ἂν ἢ ἐν λόγῳ συνθήκη εἶχεν ὄντως ἀνάγκη τῆς κοινοβουλευτικῆς συγκαταθέσεως, ἢ ἀποφασίς 65]1933 δέχεται ὅτι «ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ συγκατάθεσις αὕτη ἐδόθη ἐν προκειμένῳ διὰ τοῦ ἄρθρου 10 τοῦ νόμου 5415 περὶ προσωρινῆς διοικήσεως τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους, ὁρίζοντος ὅτι διὰ διαταγμάτων προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν μετὰ σύμφωνον γνώμη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἐπιτρέπεται νὰ ληφθῶσι τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν συμφωνιῶν τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 11 Αὐγούστου 1931». Καὶ ἐρωτᾶται: ἢ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παροχὴ τῆς συγκαταθέσεως πληροῖ τὰς συνταγματικὰς ἀπαιτήσεις;

Ἄσχετως πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, νομίζω ὅτι, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927, ἢ παροχὴ τῆς συγκαταθέσεως διὰ διατάξεω νόμου ἀφορῶντος καὶ ἄλλα θέματα, ψηφιζομένου ὅμως συμφώνως, πρὸς τὸ ἄρθρον 49 ἐδ. 4, ἢ τὸ συνταγματικὴ. Τοῦναντίον ἀντισυνταγματικὴ θὰ ἦτο βεβαίως ἢ παροχὴ τῆς συγκαταθέσεως ἂν ὁ νόμος ἐψηφίζετο κατὰ τὴν

³ Ἐνθ' ἂν. σ. 838.

⁴ Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀπαρίθμωσις εἶναι συνάμα καὶ περιοριστικὴ—ὡς φρονοῦν οἱ Barthélemy-Duez, ἐνθ' ἂν. σ. 835—, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου δὲν δύναται νὰ ὑποβληθῶν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας—εἴτε ἐκ πρωτοβουλίας τῆς κυβερνήσεως, εἴτε δυνάμει διατάξεως αὐτῆς ταύτης τῆς συνθήκης—καὶ συνθῆκαι μὴ ἐμπιπτουσαι εἰς τὴν ἀπαρίθμωσιν. Βλ. καὶ τὴν μελέτην μου, Ἐπικύρωσις τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, Ἀθήναι, 1938, σελ. 45 ἐπ.

ἐξαιρετικὴν διαδικασίαν τοῦ ἀρθροῦ 49 ἐδ. 7⁵, ἢ ἂν ἡ παρεμβολὴ τῆς χορηγούσης τὴν συγκατάθεσιν διατάξεως καὶ ἀσχέτου πρὸς τὸ λοιπὸν περιεχόμενον τῆς προτάσεως νόμου, ἐγένετο διὰ τροπολογίας (ἀρθρ 49 ἐδ. 6)· ὁ ἔλεγχος ὅμως τῆς τοιαύτης συνταγματικότητας, ἀφορῶν ἐσωτερικὰ τυπικὰ στοιχεῖα τῆς καταρτίσεως τοῦ νόμου, ἐκφεύγει τῆς ἀρμοδιότητος τῶν δικαστηρίων⁶.

Τὸ γεγονός ἐπίσης ὅτι ἡ συγκατάθεσις παρεσχέθη διὰ τοῦ νόμου περὶ δωδεκατημορίων, δὲν εὑρίσκετο εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸ ἀρθρον 50 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927, ἀπαιτοῦντος τὴν κατὰ τὸ ἀρθρον 49 ἐδ. 4 ψήφισιν τῶν ἀφορωσῶν τὴν κύρωσιν συνθηκῶν προτάσεων, δεδομένου ὅτι καὶ οἱ περὶ δωδεκατημορίων νόμοι ἐψηφίζοντο κατὰ τὴν συνήθη διαδικασίαν⁷, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 52 προβλεπομένην εἰδικὴν διαδικασίαν ψηφίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ⁸.

Ζήτημα δύναται ἴσως νὰ γενηθῇ μήπως ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ἀρθροῦ 50 ὁρίζοντος ὅτι «**προτάσεις νόμων** ἀφορῶσαι τὴν κύρωσιν συνθήκης ψηφίζονται πάντοτε κατὰ τὸ ἀρθρον 49 ἐδ. 4», προκύπτει ὅτι ὁ συνταγματικὸς νομοθέτης εἶχεν ἐπιδιώξῃ ὄχι μόνον τὴν κατὰ τὴν κανονικὴν διαδικασίαν ψήφισιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπαρξιν ἰδιαιτέρου νόμου, ἀποκλειομένης τῆς ἀναγραφῆς τῆς περὶ συγκαταθέσεως διατάξεως εἰς νόμον ἑνθμίζοντα καὶ ἕτερα θέματα. Νομίζω ὅμως ὅτι μία τοιαύτη ἀποψις δὲν θὰ ἦτο ὀρθή, δεδομένου ὅτι μόνον διὰ τὰς προτάσεις τὰς σκοπούσας τὴν τροποποίησιν τῶν περὶ συντάξεως νόμων ἢ ἀπονομὴν συντάξεως ἢ ἀναγνώρισιν ὑπηρεσίας ὡς παρεχούσης τοιοῦτον δικαίωμα, τὸ Σύνταγμα (ἀρθρον 49 ἐδ. 3) ἀπῆτει τὴν ψήφισιν ἰδιαιτέρου νόμου. Ἡ πρόθεσις ἄλλωστε τοῦ συνταγματικοῦ νομοθέτου ὅπως περιορίσῃ τὴν ἀπαγόρευσιν εἰς μόναν τὰς περὶ συντάξεων προτάσεις ἐκδηλοῦται καὶ διὰ τοῦ ἀρθροῦ 49 ἐδ. 6, τὸ ὁποῖον μόνον τὴν ἀσχετον πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς λοιπῆς προτάσεως νόμου τροπολογίαν ἀπαγορεύει, χωρὶς συγχρόνως νὰ ἀπαιτῇ ὅπως αἱ προτάσεις νόμων μὴ ἀφορῶσι πλεονα θέματα.

Καὶ οὕτω μὲν ἔχει γενικῶς τὸ ζήτημα. Εἰδικῶς ὅμως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς συν-

⁵ Ὁ νόμος 5415 ἐψηφίσθη παρὰ τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν κανονικὴν διαδικασίαν εἰς τὰς συνεδριάσεις ΝΒ τῆς 5 Ἀπριλίου 1932 (Πρακτικά, σελ. 729), καὶ ΝΣΤ τῆς 12 Ἀπριλίου 1932 (Πρακτικά, σελ. 781).

⁶ Βλ. σχετικῶς Π α π α φ ρ ἄ γ κ ο υ, ἐνθ' ἂν. σελ. 53 ἐπ. καὶ τὰς ἐκεῖ ἀναφερομένας ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

⁷ Ἐκτὸς ἂν συντρέχει λόγος ἐφαρμογῆς τῆς κατὰ τὸ ἀρθρον 49 ἐδ. 7 ἐξαιρετικῆς διαδικασίας.

⁸ Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ ὑπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864|1911. Πρβλ. Ν. Ν. Σ α ρ ι π ὄ λ ο υ, ἐνθ' ἂν. II, σελ. 480 ἐπ.

θήκης ὡς μυστικῆς καὶ ἡ παροχὴ δι' αὐτὴν κοινοβουλευτικῆς συγκαταθέσεως εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα : ἡ μεσολάβησις τοῦ Κοινοβουλίου συνεπάγεται ἀναγκαίως δημοσιότητα καὶ γνωστοποίησιν τοῦ περιεχομένου τῆς συνθήκης. Ἐφ' ὅσον ὅθεν ἡ συμφωνία τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 11 Αὐγούστου 1931 δὲν εἶχεν ἀνάγκην, ὡς ὀρθῶς ἐδέχθη τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, τῆς συγκαταθέσεως τῆς Νομοθετικῆς Ἐξουσίας, ἦτο ἀπολύτως περιττὴ ἡ διάταξις τοῦ ἀρθροῦ 10 ἐδ. 2 τοῦ νόμου 5415, ἡ ἐπιτρέπουσα εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν λήψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν εἶχεν οἴκοθεν ἀρμοδιότητα ὅπως προβῆ ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐξουσία, διότι ἂν εἶχεν ἀνάγκην τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Κοινοβουλίου διὰ τὴν ἐκτέλεσιν θὰ εἶχε συγχρόνως ἀνάγκην ταύτης καὶ διὰ τὴν συντέλεσιν τῆς συνθήκης⁹. — Πάντως, πρέπει νὰ παρατηρηθῆ ὅτι ἡ σχετικὴ διάταξις τοῦ ἐδ. 2 τοῦ ἀρθροῦ 10 τοῦ νόμου 5415 ὀφείλεται εἰς τροπολογίαν γενομένην ἐν τῇ Γερουσίᾳ, παρὰ τὴν ἀπαγορευσιν τοῦ ἀρθροῦ 49 ἐδ. 6 τοῦ Συντάγματος, καὶ ὅτι οὐδεμίαν συζήτησιν ἔλαβε χώραν ἐπὶ ταύτης, παραβλεφθείσης τῆς σημασίας τῆς οὕτω παρομβλλομένης διατάξεως¹⁰.

III

Ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ ζητήματος τῆς σχέσεως τοῦ διὰ τῆς συνθήκης τιθεμένου δικαίου πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον, καὶ δὴ πρὸς μεταγενέστερον ἀντιθέτου περιεχομένου νόμον, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ὁρμάται ἐκ δύο ἀρχῶν : πρῶτον, ὅτι ἡ κατοπιν τῆς συγκαταθέσεως τῆς Νομοθετικῆς Ἐξουσίας ἐπικυρωθεῖσα συνθήκη ἔχει ἰσχὺν νόμου ἐν Ἑλλάδι¹, καὶ δεύτερον ὅτι τὸ Κράτος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποστῆ τῶν ἐκ νομίμως καταρτισθείσης καὶ ἐπικυρωθείσης συνθήκης ὑποχρεώσεών του πρὶν ἢ λήξῃ ἡ ἰσχὺς αὐτῆς κατὰ τινα τῶν ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου προβλεπομένων τρόπων (καταγγελία, ἐκπνοὴ προθεσμίας ἰσχύος, κλπ.) Συνδυάζον τὰς δύο αὐτὰς ἀρχὰς τὸ Ἀνώτατον Διοικητικὸν Δικαστήριον, καὶ εὐρισκόμενον ἐνώπιον νεωτέρας νομοθετικῆς διατάξεως ἀντιθέτου πρὸς

⁹ Πρὸβλ. Ν. Ν. Σ α ρ ι π ὀ λ ο υ, ἐνθ' ἂν. II, σελ. 391.

¹⁰ Τὸ νομοσχέδιον, ὅπερ ἐγένετο ὁ νόμος 5415, συνεζητήθη ἐν τῇ Γερουσίᾳ κατ' ἀρχὴν, ἀρθρον καὶ σύνολον κατὰ τὴν συνεδρίαν 58 τῆς 18 Ἀπριλίου 1932 καὶ ἐψηφίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν 59 τῆς 19 Ἀπριλίου 1932 (Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Γερουσίας, Σύνοδος Δ', σελ. 581 ἐπ. 613).—Ἡ Βουλὴ ἀπεδέχθη τὸ νομοσχέδιον, ὡς ἐτροπολογήθη ἐν τῇ Γερουσίᾳ, κατὰ τὴν συνεδρίαν ΕΒ τῆς 20 Ἀπριλίου 1932, ἄνευ συζητήσεως (Πρακτικὰ, σελ. 928).

¹ Βλ. λ.χ. 561|1930.—Τὴν αὐτὴν ἀρχὴν εἶχον ἡδὴ ἀποδεχθῆ τὰ κοινὰ δικαστήρια. (Οὕτω λ.χ. Α. Π. 69|1893, Α. Π. 286|1902).

ισχύουσαν ἀκόμη συνθήκην προσπαθεῖ, κατὰ τὸ δυνατόν, νὰ συμβιβάσῃ τὰ διεστῶτα ², περιορίζον τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀντιθέτου ἐσωτερικῆς διατάξεως ἐπὶ περιπτώσεων μὴ προβλεπομένων ὑπὸ τῆς συνθήκης.

Οὕτω, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 561]1930 ἀποφάσεώς του, τὸ Συμβούλιον ἐδέχθη ὅτι διὰ τὰς νόμου προβλέπουσα ὠρισμένην προθεσμίαν διὰ τὴν ἀνανεωτικὴν κατάθεσιν ἀλλοδαποῦ σήματος ἐν Ἑλλάδι, διάφορον—καὶ δὴ βραχυτέραν—τῆς προβλεπομένης παρὰ τῆς διεθνοῦς συμβάσεως τῶν Παρισίων τῆς 20 Μαρτίου 1883 «περὶ συστάσεως ἐνώσεως πρὸς προστασίαν τῆς βιομηχανικῆς ιδιοκτησίας», εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησεν ἡ Ἑλλὰς διὰ τοῦ ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1924 διατάγματος ἐκδοθέντος κατόπιν τοῦ νόμου 3092 τῆς 15]16 Ἰουλίου 1924, δὲν δύναται νὰ ἔχη ἐφαρμογὴν εἰμὴ μόνον ἐπὶ σημάτων κατατεθέντων εἰς Κράτη μὴ μέλη τῆς Ἐνώσεως, καὶ τοῦτο διότι ὁ ἕνεώτερος νόμος παραπέμπει εἰς τὴν διεθνή σύμβασιν. Ὅμοιως εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 445]1931 ἀπόφασιν τὸ Συμβούλιον προσεπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὰς διατάξεις τοῦ νεωτέρου νόμου 4862 πρὸς τὰς περὶ προστασίας τῶν μειονοτήτων διατάξεις τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν τοῦ 1920, ἐρηνεῦσαν συστατικῶς τὰς διατάξεις τοῦ ὡς ἄνω νεωτέρου νόμου, ὥστε νὰ μὴ συγκρουσθοῦν πρὸς τὰς τῆς συνθήκης. Ἀπὸ τῆς τακτικῆς ταύτης φαινομενικῶς μόνον ἀποκλίνει ἡ ὑπ' ἀριθ. 739]1937 ἀπόφασις, ἡ ὁποία δέχεται ὅτι ὁ νόμος 3462 τοῦ 1928 εἶναι μεταγενέστερος καὶ συνεπῶς ἐπικρατέστερος τῆς συμβάσεως περὶ συστάσεως ἐνώσεως πρὸς προστασίαν τῆς βιομηχανικῆς ιδιοκτησίας· πράγματι, εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁ νεώτερος νόμος, τὸν ὁποῖον ἐφήρμοσε τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὴν συνθήκην ἢ ὁποία διὰ τῶν διατάξεών της προστατεύει τὰ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κατατεθειμένα σήματα μόνον ἐφ' ὅσον κατατεθοῦν καὶ ἐν τῇ ἡμεδαπῇ ³, οὐχὶ δὲ ὅταν εἶναι ἀπλῶς κατατεθειμένα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἔστω καὶ συμβεβλημένη πολιτεία ⁴. Ὁρθῶς ὅθεν ἡ ἀπόφασις ἐδέχθη, ἀπορρίπτουσα τὴν προσφυγὴν, ὅτι ἐδημιουργεῖτο ἐνδεχομένως μόνον ἀρμοδιότης τῶν κοινῶν δικαστηρίων ἐπὶ παραβάσει τοῦ νόμου 146 περὶ ἀθεμίτου ἀνταγωνισμοῦ.

Παραλλήλως ὅμως πρὸς ταῦτα, τὸ Συμβούλιον δὲν παραλείπει νὰ τονίσῃ, εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 445]1931 ἀπόφασιν, ὅτι, καίτοι ἐνδείκνυται ἐκάστοτε ὁ συμβιβασμὸς τῶν διατάξεων τῶν νεωτέρων νόμων πρὸς τὰς τῆς

² Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ τακτικὴ τῶν κοινῶν δικαστηρίων (βλ. λ. χ. Α. Π. 558]1903, Πρωτοδ. Ἀθην. 310]1930). Διὰ τὴν ἀντίστοιχον νομολογίαν τῶν γαλλικῶν δικαστηρίων, πρβλ. M e s t r e, ἐνθ' ἀν. σ. 279 ἐπ.

³ Πρβλ. καὶ Ἀ ν α σ τ α σ ι ᾶ δ ο υ, Ἑλληνικὸν Ἐμπορικὸν Δίκαιον, ἐκδ. 4η, 1937, I, σ. 219.

⁴ Πράγματι, εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, τὸ σῆμα τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ἢ προστασία ἦτο μὲν ἀπὸ τοῦ 1913 κατατεθειμένον ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, οὐδόλως ὅμως εἶχε κατατεθῆ καὶ ἐν Ἑλλάδι.

συνθήκης, δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ παρορᾶται ὅτι αἱ συνθήκαι δὲν ἔχουν ἐπιηξημένην ἔναντι τῶν νόμων τυπικὴν δύναμιν, ὑποκείμεναι εἰς τροποποίησιν ἢ κατάργησιν διὰ νεωτέρου νόμου, ἐφ' ὅσον ἤθελεν ἐξακριβωθῆ ἢ παρὰ τῷ νομοθέτῃ ὑπαρξίς τοιαύτης βουλήσεως.

Καὶ ἐρωτᾶται : ἡ τοιαύτη ἀποψις εἶναι ὀρθή ; δύναται ὁ νομοθέτης νὰ καταργήσῃ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης, ψηφίζων ἀντιθέτου περιεχομένου νόμον ;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο συνάπτεται πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ τύπου, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ περιβληθῆ ἢ διὰ τὴν ἐπικύρωσιν ὀρισμένων συνθηκῶν ἀπαιτουμένη, κατὰ τὸ Σύνταγμα, συγκατάθεσις τοῦ Κοινοβουλίου. Ἐν δηλονότι συνταχθῶμεν πρὸς τὴν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν πρακτικῇ κρατήσασαν ἀποψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ συγκατάθεσις παρέχεται διὰ νόμου, πρέπει ἀναγκαίως νὰ δεχθῶμεν καὶ ὅτι νεώτερος τῆς συνθήκης νόμος ἐγκύρωσ τροποποιεῖ ἢ καταργεῖ τὰς διατάξεις αὐτῆς, μετουσιωθείσης διὰ τῆς συγκαταθέσεως εἰς νόμον. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀποψιν ταύτην ἢ παρὰ τῶν δικαστηρίων ἐφαρμογὴ τοῦ νεωτέρου νόμου εἶναι ἐπιβεβλημένη⁵. Ἡ τοιαύτη ὁμως ἀντίληψις δὲν εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ὀρθή διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς διεθνῆ εὐθύνην τῆς Πολιτείας ὡς μὴ ἐφαρμοζούσης συνθήκην διατελοῦσαν ἐν ἰσχύϊ, εἶναι καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν περὶ συνάψεως καὶ ἰσχύος τῶν συνθηκῶν συνταγματικῶν διατάξεων.

Ἀληθῶς ὡς καὶ ἀλλαχού ὑπεστηρίξαμεν⁶, τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Συντάγματος τῷ 1864[1911] καθιεροῖ ἰδιαιτέραν διαδικασίαν διαπλάσεως δικαίου διὰ συνθηκῶν, παράλληλον πρὸς τὴν συνήθη νομοθετικὴν διαδικασίαν. Τὸ διὰ τῆς συνθήκης τιθέμενον δίκαιον—εἴτε ἀφορᾶ θέματα ἑυθυμιζόμενα συνήθως διὰ νόμου, ὅποτε ἡ μεσολάβησις τῆς Νομοθετικῆς Ἐξουσίας δι' ἀπλῆς ἀποφάσεως εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν ἐπικύρωσιν καὶ εἰς-

⁵ Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ ἐν τῇ γαλλικῇ νομολογίᾳ κρατοῦσα ἀντίληψις (M e s t r e, ἐνθ' ἄν. σ. 282 ἐπ.), ὅπου ὁμως εὐρίσκει περισσότερα ἐρείσματα ἢ παρ' ἡμῖν διότι τὰ γαλλικὰ δικαστήρια στεροῦνται τῆς ἀρμοδιότητος ἐρεύνης τῆς συνταγματικότητος τῶν νόμων καὶ συνθηκῶν. Πάντως παρατηρεῖται μεγάλη διακύμανσις τῆς γαλλικῆς νομολογίας. Οὕτω ἡ ἀπὸ 22 Νομβρίου 1926 ἀπόφασις τοῦ Πρωτοδικείου Σηκουάνας δέχεται ὅτι μεταῦ νόμου καὶ συνθήκης ὑφίσταται *ἰεραρχικὴ σχέση*, ταύτης ὑποκειμένης εἰς ἐκείνον (βλ. ὁμως καὶ τὰς ὀρθοτάτας παρατηρήσεις τοῦ M e s t r e, ἐνθ' ἄν. σ. 285, ὅστις ὁμως φρονεῖ, οὐχὶ ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς, ὅτι ὁ νόμος ἀναστέλλει τὴν συνθήκην). Ἀντιθέτως αἱ ἀποφάσεις τοῦ Πρωτοδικείου τοῦ Σηκουάνας τῆς 23 Δεκεμβρίου 1927 καὶ τοῦ Πρωτοδικείου τοῦ Κολμάρ τῆς 20 Φεβρουαρίου 1929, δέχονται κατισχύουσαν τὴν συνθήκην. (βλ. καὶ ἄλλας ἀποφάσεις παρὰ T e n e κ ἰ δ ο υ, Ἡ ἰσχύς τῶν πράξεων ἐσωτερικοῦ δικαίου τῶν ἀντικειμένων πρὸς τὰ διεθνῆ νόμμα, σ. 110 ἐπ.).

⁶ Ἡ ἐπικύρωσις τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, σ. 60 ἐπ.

δοχήν⁷, εἴτε θέματα μὴ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Νομοθετικῆς Ἐξουσίας—ἰσχύει μέχρι ἀντιθέτου πράξεως, δηλ. πέρατος τῆς συνθήκης, ἀναστέλλει δὲ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀντιθέτου ἐσωτερικοῦ δικαίου. Ἄντιστρόφως, ὁ τυχόν, ἰσχυοῦσης τῆς συνθήκης, ψηφίζομενος ἀντίθετος νόμος δὲν ἀναστέλλει τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς⁸, ἐκτεινόμενος ἐπὶ μόνον τῶν περιπτώσεων τῶν μὴ προβλεπομένων ὑπ' αὐτῆς.

Συνεπῶς, συμφώνως πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ὁρθὴν ἄποψιν, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο δικαστήριον, εὐρισκόμενον ἐνώπιον συγκρούσεως συνθήκης καὶ νόμου ὀφείλει, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης.

ΚΩΝΣΤ. Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ

⁷ Ἄλλως ἐν Γαλλίᾳ ὅπου πᾶσα συνθήκη ἀναγομένη εἰς θέματα τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Νομοθετικῆς Ἐξουσίας δὲν χεῖζει τῆς κοινὸβουλευτικῆς συγκαταθέσεως (M e s t r e, σ.249 ἐπ.).

⁸ Ἐκτὸς ἂν αὐτῆ αὐτῆ ἡ συνθήκη προβλέπει τὴν δυνατότητα καταργήσεώς της διὰ νόμου. Βλ. παραδείγματα εἰς M e s t r e, ἐνθ' ἂν, σ.281 ἐπ.

ΑΙ ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΟΥ ΠΕΝΤΑΕΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΗΣ ΤΩΝ ΧΡΕΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ *

Ὡς γνωστὸν ὁ νόμος ΣΙΒ' τοῦ ἔτους 1852 ἐν ἄρθρῳ 69 αὐτοῦ ἐθέ-
σπισε γενικῶς πενταετῆ παραγραφὴν τῶν χρεῶν δηλαδὴ τῶν χρηματι-
κῶν ἀπαιτήσεων εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου. Ἐρμηνείαν τῶν διατάξεων τοῦ
ἄρθρου 69 καὶ ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τῆς διὰ τούτου εἰσαγομένης βραχυ-
προθέσμου παραγραφῆς ποιούμεθα εἰς τὴν μελέτην ἡμῶν, τὴν περιλη-
φθεῖσαν εἰς τὸν Τιμητικὸν Τόμον τὸν ἐκδοθέντα ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου
Ζηλήμονος ¹. Καθ' ἃ ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἀναπτύσσομεν ὡς ἐκ τῆς ἐννοίας
τῆς λέξεως *χρεῖους* τοῦ ἄρθρου τούτου 69, δὲν ὑπάγονται μεταξὺ ἄλλων
εἰς τὴν πενταετῆ παραγραφὴν αἱ ἀγωγαὶ κατὰ τοῦ Δημοσίου, αἵτινες δὲν
ἀφορῶσι χρεῖ, ἦτοι χρηματικὰς ἀπαιτήσεις ὀφειλομένας ὑπὸ τοῦ Δημο-
σίου πρὸς τρίτους. Κατὰ συνέπειαν δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν πενταετῆ πα-
ραγραφὴν τοῦ ἄρθρου 69 αἱ ἀγωγαὶ κατὰ τοῦ Δημοσίου, αἱ ἀφορῶσαι
διεκδίκησιν ἐμπραγμάτου κατὰ τούτου δικαιώματος, ὡς καὶ ἐπίσης αἱ
ἀγωγαὶ αἱ ἀφορῶσαι τὴν ἀναγνώρισιν δικαιώματος καὶ οὐχὶ χρηματικῆς
ἀπαιτήσεως εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου Ταμείου. Ὅμοιος ἡ περὶ κλήρου
ἀγωγή δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ ἄρθρου τούτου.

Ἐν ἄρθρῳ 70 τοῦ εἰρημένου νόμου ΣΙΒ' τοῦ ἔτους 1852 μνημονεύον-
ται περιοριστικῶς οἱ λόγοι τῆς διακοπῆς τοῦ χρόνου τῆς παραγραφῆς τῶν
χρεῶν τοῦ Δημοσίου ². Τὰ ἄρθρα 69 καὶ 70 τοῦ νόμου ΣΙΒ' ἀποτελοῦν τὰς
γενικὰς διατάξεις τοῦ δικαίου τῆς παραγραφῆς ἢ μᾶλλον τῆς ἐκπτώσεως
ἐκ τῶν κατὰ τοῦ Δημοσίου χρηματικῶν ἀπαιτήσεων, αἵτινες ἰσχύουν ἐπὶ

* Μελέτη ἀνακοινωθεῖσα εἰς τὴν «Ἐταιρσίαν Διοικητικῶν Μελετῶν» κατὰ τὴν
συνεδρίασιν αὐτῆς τῆς 19 Μαΐου 1939.

¹ Ἀθήναι 1939.

² Βλέπε σχετικῶς εἰδικώτερον εἰς Π. Δ. ε. ρ. τ. λ. ἡ, περὶ τῆς διαδρομῆς καὶ τῆς δια-
κοπῆς τῆς βραχυπροθέσμου παραγραφῆς τῶν χρεῶν τοῦ δημοσίου (κατὰ τὸ Γαλλικὸν
δικαίον καὶ ἴδιον κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν νόμον ΣΙΒ τοῦ 1852) Ἀντιθέτως ἀποφάσεις
τινὲς ὡς αἱ ὑπ' ἀριθ. 35|1938, 650|1935 Ἐφ. Αθ. καὶ Α, Π. 20|1939 ἀνατρέχουσαι εἰς
τὸ Ρ. Δ. ἀναζητοῦν λόγους διακοπῆς τοῦ χρόνου τῆς παραγραφῆς τῶν χρεῶν τοῦ
Δημοσίου, ἐκτὸς ἐὰν ρητῶς νεώτερος νόμος θεσπίζει καὶ ἑτέρας περιπτώσεις διακο-
πῆς τῆς παραγραφῆς (βλέπε ἐν σελ. 99 καὶ 108).

πάσης ἄλλης εἰδικῆς παραγραφῆς ἢ μᾶλλον εἰδικῆς ἐκπτώσεως ἐκ τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου, θεσπισθείσης ρητῶς δι' ἐτέρας νομοθετικῆς διατάξεως καὶ δεχομένης τὴν βραχυτέραν ἢ μακροτέραν παραγραφὴν ἢ μᾶλλον **ἐκπτώσιν** τῆς πενταετοῦς τοιαύτης. Συνεπῶς ἐπὶ συντομοτέρας ἢ μακροτέρας τῆς πενταετοῦς παραγραφῆς αἱ διατάξεις τῶν προμνησθέντων ἄρθρων ἰσχύουν πλὴν ἐὰν ρητῶς διὰ τῆς νέας διατάξεως σαφῶς δὲν τροποποιῶνται ἢ καταργοῦνται.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 69 § 2 «ἡ διάταξις αὕτη¹ τῆς πενταετοῦς ἐκπτώσεως δὲν ἰσχύει εἰς τὰς περιστάσεις διὰ τὰς ὁποίας νόμοι, εἰδικὰ διατάγματα ἢ συμβόλαια προσδιώρισαν μακροτέραν ἢ συντομωτέραν προθεσμίαν ἐκπτώσεως».

Κατὰ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τῆς διατάξεως ταύτης, ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, ἰσχύει βραχυτέρα ἢ μακροτέρα παραγραφὴ τῆς πενταετοῦς τοιαύτης, ἐφ' ὅσον **νόμος εἰδικὸς** ἔταξεν τοιαύτην **ἐκπτώσιν** ἐκ τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου.

Κατὰ τοῦτα ὁ Ὑπουργός, ὅστις ἐνετείλατο τὴν πληρωμὴν διαπάνης μὴ ὑποκυσάσης εἰς παραγραφὴν θεσπισθείσαν δι' εἰδικῆς διατάξεως εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου, δὲν ὑποχρεοῖ τὸ Δημόσιον, ἀλλὰ δικαιούται τοῦτο διὰ τῆς περὶ ἀχρεωστήτου ἀγωγῆς (*condictio indebiti*) νὰ ἀξιώσῃ τὴν ἀνάληψιν τοῦ καταβληθέντος ποσοῦ².

Κατὰ τὸ προμνησθὲν ἄρθρον 69 § 2 καὶ διὰ συμβολαίου μεταξὺ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ πιστωτοῦ τοῦ Δημοσίου εἶναι δυνατόν νὰ καθιερωθῇ βραχυτέρα ἢ μακροτέρα παραγραφὴ. Οὕτω τὸ Δημόσιον προμηθευόμενον ἐφόδια διὰ συμβολαίου ὑποβάλλει τὴν τοιαύτην κατ' αὐτοῦ ἀξίωσιν εἰς παραγραφὴν μακροτέραν ἢ βραχυτέραν τῆς πενταετοῦς παραγραφῆς. «Ἡ τοιαύτη παραγραφὴ ἀναμφισβητήτως εἶναι ἔγκυρος λόγῳ τῆς εἰδικῆς μνείας τῆς προμνησθείσης διατάξεως.» Ἄνευ ὅμως τῆς τοιαύτης μνείας ἀμφισβητεῖται, ἂν ἢ διὰ συμβολαίου θεσπιζομένη βραχυτέρα ἢ μακροτέρα προθεσμία ἐκπτώσεως ἐκ χρέους τοῦ Δημοσίου ἔχη νομικὴν ἰσχύν, διότι ἡ παραγραφὴ θεσμοθετεῖται πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον. Κατ' ἀκολουθίαν δὲν ὀρίζεται οὐδὲ τροποποιεῖται δι' ἰδιωτικῆς συμφωνίας, οὐδὲ παραίτησις ἐξ αὐτῆς ἐπιτρέπεται ἐκ τῶν προτέρων. Οὕτως αἱ περὶ παραγραφῆς διατάξεις ἀνάγονται εἰς τὸ ἀναγκαστικὸν δίκαιον³.

Παραίτησις ὅμως ἀπὸ κτηθείσης παραγραφῆς δὲν ἀπαγορεύεται⁴. Ἡ παραίτησις ὅμως αὕτη δὲν χωρεῖ προκειμένου περὶ παραγραφῆς ἢ μᾶλλον

¹ Δηλαδή ἡ ἐν ἄρθρῳ 69 § 1 περιληφθεῖσα.

² Βλέπε καὶ εἰς Α. Διομήδους, Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους, Ἀθήναι 1905 σελ. 225

³ Μομφερράτου, Γεν. Ἀρχαί § 140 σελ. 368 Ν. 38 (12.24). Βασ. 38 (II Γ').

⁴ Μομφερράτου, Γεν. Ἀρχαί § 140 σελ. 368, Οἰκονομίδη I § 66 σημ. 4.

ἐκπτώσεως ἐκ χρέους κατὰ τοῦ Δημοσίου, καθ' ὅσον μετὰ τὴν παραγραφὴν τῆς ἀπαιτήσεώς του ὁ πιστωτὴς τοῦ Δημοσίου ἐκπίπτει πλήρως ἐκ τοῦ δικαιώματός του κατὰ τοῦ Δημοσίου, ἐξαλειφόμενου τούτου πλήρως μετὰ τὴν ἐκπνοὴν τῆς προθεσμίας ἐκπτώσεως ἐκ τοῦ χρέους τοῦ Δημοσίου.

Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐξαιρέσεων τῆς γενικῆς παραγραφῆς τοῦ ἀρθροῦ 69 τοῦ νόμου ΣΙΒ' εἶναι ἡ τοῦ νόμου ΧΛ' τοῦ ἔτους 1877, αἱ διατάξεις αἱ ἀπωρῶσαι τὴν παραγραφὴν χρεῶν τοῦ Δημοσίου ἐκ συντάξεων ὡς καὶ αἱ διατάξεις αἱ ἀπορῶσαι τὴν παραγραφὴν χρεῶν τοῦ Δημοσίου συνεπείᾳ καταβολῆς ἀχρεωστήτως φόρων, τέλος δὲ αἱ σχετικαὶ μετὰ τὴν παραγραφὴν τῶν τοκοχρεωλυσιῶν καὶ ὁμολογιῶν τῶν δημοσίων δανείων τοῦ κράτους. Περὶ τῆς ἰσχυροῦς παραγραφῆς ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ χρεῶν τοῦ Δημοσίου ἀσχολούμεθα εἰς τὴν μελέτην ταύτην.

Α'. Παραγραφὴ τῶν κατὰ τοῦ Δημοσίου ἀγωγῶν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὑπηρετῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐν γένει

Μετὰ τὸν νόμον ΣΙΒ' (ἄρθρον 69) εἰδικώτερον διὰ τὰς ἀγωγὰς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ στρατιωτικῶν ἐν γένει ἔνεκα ἀπολύσεως, καθυστερήσεως μισθῶν ἢ ἄλλων ἀποδοχῶν εἰσήγαγεν βραχυτέραν παραγραφὴν ὁ ἐν ἔτει 1877 ψηφισθεὶς νόμος ΧΛ' «περὶ ὑπερημερίας τοῦ Δημοσίου καὶ παραγραφῆς τῶν κατ' αὐτοῦ ἀγωγῶν». Ποῖος εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν ἐθεσπίσθη βραχυτέρα παραγραφὴ τῶν τοιούτων ἀγωγῶν δὲν ἀναγράφεται εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἐκθέσιν, ἣτις προσηρτήσθη εἰς τὸ ὑποβληθὲν εἰς τὴν Βουλὴν σχεδίου νόμου, οὔτε εὐθεὶα συζητήσις ἐγένετο ἐπὶ τῶν διατάξεων αὐτοῦ¹.

Αἱ διατάξεις τοῦ εἰρημένου νόμου ΧΛ' αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὴν παραγραφὴν περιλαμβανόμεναι εἰς τὸ δεῦτερον καὶ τρίτον ἄρθρον αὐτοῦ ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως :

Ἄρθρον 2. Αἱ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρετῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐν γένει προσωπικαὶ ἀγωγαὶ κατὰ τοῦ Δημοσίου, ἔνεκα ἀπολύσεως, καθυστερήσεως μισθῶν καὶ ἄλλων ἀποδοχῶν ἢ παραβάσεως τῶν περὶ προβιβασμοῦ ἢ καταστάσεως τῶν ἀξιοματικῶν τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης νόμων παραγράφονται, τῶν μὲν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν μετὰ ἕν ἔτος, τῶν δὲ λοιπῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρετῶν μετὰ διετίαν ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον ἐγεννήθη τὸ πρὸς ἀγωγὴν δικαίωμα πλὴν ἂν ἡ ἀπαιτήσις ἀνεγνωρίσθη παρὰ τοῦ Δημοσίου, ὁπότε παραγράφονται μετὰ πενταετίαν ἀπὸ τῆς ἀναγνωρίσεως κατὰ τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 69 καὶ 70 τοῦ περὶ δημοσίου λογιστικοῦ νόμου. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουσιν ἐπὶ ἀγωγῶν προερχομένων ἐκ τῶν περὶ καταδιώξεως καὶ ληστείας νόμων.

¹ Κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ νομοσχεδίου εἰς τὴν Βουλὴν ὁ Ὑπουργὸς ἐδικαιολόγησε τὰς διατάξεις τούτου ὑποστηρίξας ὅτι πάντα τὰ ἔθνη γενικῶς καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς προενόησαν περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου, ἅπερ δὲν τυγχάνουσι τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας καὶ φροντίδος, ἧς ἢ εἰς τὰ ἄτομα ἀνήκουσα περιουσία. Βλέπε Πρακτικὰ τῶν Συνεδριάσεων ΚΓ' καὶ ΚΗ' τῆς ἐκτάκτου Συνόδου τοῦ 1877.

Ἄρθρον 3. Ἡ διετής παραγραφή τῶν προϋπαρχουσῶν ἤδη ἀπαιτήσεων ἄρχεται ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος νόμου πλὴν ἂν κατὰ τοὺς περὶ παραγραφῶν κειμένους νόμους δὲν ὑπολείπεται διετία πρὸς ἐνάσκησιν τῆς ἀγωγῆς. Ἡ δὲ κατὰ τὰ ἄρθρα 69 καὶ 70 τοῦ περὶ δημοσίου λογιστικοῦ νόμου παραγραφή ἄρχεται, ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον ἐγεννήθη τὸ πρὸς ἀγωγήν δικαίωμα.

Καὶ πρῶτον ὁ νόμος ἐν τῷ δευτέρῳ ἄρθρῳ, ὡς ἀνωτέρω, κάμνει διάκρισιν μεταξὺ δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρετῶν, ἧτις κυρίως δύναται νὰ βασιζέται εἰς τὸ εἶδος τῆς παρεχομένης ὑπὸ τούτων ἐργασίας. Ὁ νόμος μὴ χαράσσει μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὄργάνων τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας σαφῆ καὶ οὐσιαστικὰ ὅρια καθίσταται πρόξενος συγχίσεως ἐξ οὗ καὶ ἔλλειψις πραγματικῆς σπουδαιότητος τῆς γενομένης ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ διακρίσεως, τοῦ νομοθέτου ἐπιζητήσαντος διὰ τῆς γενικότητος τῆς ἐκφράσεως καὶ διὰ τῆς μείας τῶν δύο τούτων διακρίσεων τῶν δημοσίων ὄργάνων νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὴν ἐν λόγῳ παραγραφῇ τὰς προσωπικὰς ἀγωγὰς τῶν δημοσίων ὄργάνων κατὰ τοῦ Δημοσίου, τὰς ἐξειδικευμένας εἰς χρηματικὰς ἀξιώσεις ἐν τῷ εἰρημένῳ νόμῳ ἀλαϊθινομένης. Οὐσιῶδες συστατικὸν τῆς κτήσεως τῆς ιδιότητος τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου εἶναι ὁ διορισμὸς καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀνατεθείσης εἰς αὐτὸν ὑπηρεσίας¹. Ἀπὸ τῆς ἀποδοχῆ τοῦ διορισμοῦ ἡ ὑπαλληλικὴ σύμβασις χαρακτηρὸς δημοσίου δικαίου κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην λογίζεται τελεία, ἔκτοτε δὲ ὁ διορισθεὶς ὡς δημόσιος λειτουργὸς ἀποκτᾷ πλήρη τὴν ιδιότητα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου καὶ φέρει, ἐφ' ὅσον ὁ νόμος δὲν ὀρίζει ἄλλως, πάντα τὰ δικαιώματα καὶ πάσας τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου. Ὁ ὅρκος δὲν ἀποτελεῖ τὴν γενεσιουργὸν αἰτίαν τῆς ὑπαλληλικῆς σχέσεως. Οὔτε εἶναι ἡ ὄρκωμοσία, ὡς τινες ἀτόπως ὑπέλαβον, ἀπαραίτητος ὅρκος, ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ὅρκου ἐξαρτᾶται ἡ πρόσκτησις τῆς ὑπαλληλικῆς ιδιότητος. Ἡ ἔλλειψις μόνον τούτου ἐπισύρει τὰς συνεπείας τοῦ ἀρθρου 449 τοῦ ποινικοῦ νόμου κατὰ τοῦ ἐπιχειροῦντος πρὸ ταύτης πράξιν τινὰ τῆς δημοσίας, ὑπηρεσίας².

Δεύτερον ὁ νόμος ΧΛ' ἀδιακρίτως ὀρίζει ἐν συνεχείᾳ ὅτι παραγράφονται αἱ τῶν στρατιωτικῶν ἐν γένει ἀγωγαί. Εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς νοοῦνται οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ὀπλίται περιλαμβάνονται δὲ καὶ οἱ ναυτικοί,

¹ Ὁ ὀρισμὸς τῆς ἐννοίας τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου ἐξ ὅσων γνωρίζομεν οὐδαμῶς τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας δίδεται. Ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν νομομαθῶν διαφόρων ἔχει οὗτος διατυπωθῆ. Βλέπε σχετικῶς εἰς δίκαιον δημοσίων ὑπαλλήλων ὑπὸ Θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, *Τεῦχος Α'* § 10 καὶ τὰς ἐν αὐτῷ μνημονευομένας ἐργασίας καὶ εἰς Σ τ. Π α π α φ ρ ἄ γ κ ο υ, Πορίσματα ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Σ.Ε. Ἀθῆναι 1935 σελ. 129.

² Κατὰ τὸν ἀναγκ. νόμον 1016|1937 ὁ μισθὸς τῶν νεοδιοριζομένων ὑπαλλήλων ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως, ἧτις διὰ τοὺς Νομάρχας θεωρεῖται ἡ ἐπομένῃ τῆς ὄρκωμοσίας τῶν Βλέπε ἐκτενέστερον πρακτικὰ 12 Συνεδριάσεως Ὀλομελείας Ε.Σ. τῆς 27-2-39. Κατὰ τὸν εἰρημένον ἀναγκ. νόμον ἡ δημοσίευσις τοῦ διορισμοῦ εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἡ ὄρκωμοσία προηγεῖται τῆς ἐγκαταστάσεως.

οὺς λησμονήσας ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ νόμου ΧΛ' ὁ νομοθέτης μνημονεύει ἐν συνεχείᾳ ἐν τῷ ἰδίῳ ἄρθρῳ.

Οἱ ἀξιωματικοὶ κατὰ τὸν νόμον 3552 τοῦ ἔτους 1929 περὶ καταστάσεως τῶν ἀξιωματικῶν εἶναι ἢ ἐν ἐνεργείᾳ ἢ ἐν διαθεσιμότητι ἢ ἐν ἀργίᾳ διὰ προσκαιροῦ παύσεως ἢ ἐν ἀργίᾳ δι' ἀπολύσεως ἢ ἐν ἀποτάξει ἢ ἐν ἀποστρατείᾳ¹. Ὁ ἐν ἀποτάξει ἢ ἐν ἀποστρατείᾳ ἀξιωματικὸς μόνον ἰδιωτεύει. Συνεπῶς αἱ ἀγωγαὶ τῶν ἐν ἀποστρατείᾳ ἀξιωματικῶν κατὰ τοῦ Δημοσίου ἐγειρόμεναι οὐχὶ διὰ παράνομον ἀποστράτευσιν, ἀλλὰ διὰ καθυστέρησιν π.χ. συντάξεων, δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν ἐν λόγῳ παραγραφῇ τῆς κατὰ τοῦ δημοσίου ἀγωγῆς τῶν στρατιωτικῶν. Τὸ αὐτὸ δέον νὰ δεχθῶμεν καὶ περὶ τῶν ἐν ἀποτάξει διατελούντων ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἐπὶ πλέον δὲν λαμβάνουν οὔτε σύνταξιν ἀποστρατείας. Ὁ νόμος ὁρίζει ὅτι αἱ ἀγωγαὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐν γένει παραγράφονται μετὰ ἐν ἔτος χωρὶς νὰ κάμνη διάκρισιν, ἂν οὗτοι ὑπηρετοῦν ἐν τῷ στρατεύματι ἢ ἐν πολιτικῇ ὑπηρεσίᾳ. Κατὰ συνέπειαν ἂν στρατιωτικὸς ὑπηρετῇ ἐν πολιτικῇ ὑπηρεσίᾳ ἢ ἀγωγῇ ἐγειρομένη ἔνεκεν καθηστερήσεως μισθοῦ ἢ ἀποδοχῶν τῆς θέσεώς του, παραγράφεται μετὰ ἐν ἔτος, ὡς αἱ λοιπαὶ ἀγωγαὶ τῶν στρατιωτικῶν.

Τοῦτο αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι παραδεκτὸν περὶ στρατιωτικοῦ διατελοῦντος ἐν ἀποστρατείᾳ καὶ ἀναλαβόντος πολιτικὴν ὑπηρεσίαν. Οὗτος ἐπανῆλθε ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ διὰ τῆς ἀποστρατείας του καὶ πρόκειται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει περὶ δημοσίου πολιτικοῦ ὑπαλλήλου.

Ἀμφισβητεῖται, ἂν ἡ ἀπαίτησις μισθοῦ καὶ ἀποδοχῶν στρατιωτικοῦ ἐνασκουμένη δι' ἀγωγῆς, ὅταν οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον ὑπόκειται εἰς ἐνὸς ἔτους παραγραφῇ. Καθ' ἡμᾶς ἰσχύει ἡ παραγραφὴ τοῦ ἐνὸς ἔτους, διότι ἡ κατὰ τοῦ δημοσίου ἀξίωσις προέκυψε καθ' ὄν χρόνον ὁ στρατιωτικὸς διετέλει ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ. Συνεπῶς ἡ παραγραφὴ τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης κατὰ τοῦ Δημοσίου ἐπέρχεται μετὰ ἐν ἔτος, ἐφ' ὅσον ἀφορᾷ ἀπαίτησιν ἐκ μισθοῦ ἢ ἀποδοχῶν στρατιωτικοῦ.

Ὁ νόμος ὁρίζει ὅτι ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐν λόγῳ βραχυτέραν παραγραφῇ αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαί. Ἡ ἔκφρασις ὅμως αὕτη ἀποβαίνει περιττή, διότι μόνον ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀπαριθμουμένων περιπτώσεων προσωπικὸν δικαίωμα δύναται νὰ γεννηθῇ οὐχὶ δὲ καὶ πραγματικόν. Ὡς διαλαμβάνεται ἀνωτέρω ὁ νομοθέτης διὰ τῆς γενικότητος τῆς ἐκφράσεως αὐτοῦ ἐπεξήτησε νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὴν παραγραφῇ τοῦ ΧΛ' νόμου τὰς προσωπικὰς ἀγωγὰς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ στρατιωτικῶν ἐν γένει κατὰ τοῦ Δημοσίου².

¹ Ἄλλοι νόμοι, ὡς ὁ νόμος 4506 τοῦ 1930 διὰ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ καθορίζουν δύο εἰδικὰς καταστάσεις ἀξιωματικῶν, ἧτοι τὴν πολεμικὴν ἀποστρατείαν καὶ τὴν πολεμικὴν διαθεσιμότητα. Ἀμφότεραι, αἱ καταστάσεις αὗται εἶναι πλασματικαὶ καταστάσεις ἐνεργείας καὶ συνεπῶς προκειμένου περὶ τούτων ἰσχύει ὁ νόμος ΧΛ' τοῦ 1877.

² Ὁ νομοθέτης καθ' ἡμᾶς ὁρίζων τὴν ἐν λόγῳ παραγραφῇ ἀπέβλεψε πρῶτον

Συνεπῶς δύναται νὰ ἀμφισβητηθῆ ὅτι ὑπαγάγει εἰς τὴν παραγραφὴν ταύτην τὰς προσωπικὰς ἀγωγὰς τῶν δημοτικῶν ὑπαλλήλων κατὰ τοῦ Δημοσίου¹. Τὴν μεταξὺ ὅμως τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ δημοτικῶν τοιούτων διαφορὰν ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ὀργάνων, ἀφ' ὧν ἐξαρτᾶται ἑκατέρω τῶν ὑπαλληλικῶν τούτων διακρίσεων. Συνεπῶς, ἂν οἱ δημοτικοὶ ὑπάλληλοι ἔχουν τὴν ιδιότητα δημοσίου ὑπαλλήλου τότε αἱ ἀγωγαὶ αὐτῶν κατὰ τοῦ Δημοσίου, αἷτινες ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν τελευταίαν ταύτην ιδιότητα αὐτῶν ὑπόκεινται εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ νόμου ΧΛ', διότι ἐν προκειμένῳ ὁ νομοθέτης ἀποβλέπει εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς καταστάσεως τοῦ Δημοσίου Ταμείου².

εἰς τὴν ἰδιότητα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου ἐν γένει, στρεφόμενου διὰ τὴν καθυστέρησιν μισθῶν καὶ ἄλλων ἀποδοχῶν κατὰ τοῦ Δημοσίου. Ὅτι κυρίως ἔχει ὑπ' ὄψει του ὁ νομοθέτης τὴν ιδιότητα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου ἐν γένει συνάγεται ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ νόμου ΧΛ'. Λαμβάνει ὅμως ὑπ' ὄψει καὶ τὴν φύσιν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, τοῦτο δὲ συνάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰς ἀγωγὰς τῶν στρατιωτικῶν ἐν γένει ὑπαγάγει εἰς διάφορον μᾶλλον βραχυπροθέσου παραγραφὴν, πιθανῶς ἐκ λόγων στρατιωτικῆς πειθαρχίας.

Ἐὰν ἀκόμη λάβῃ τις ὑπ' ὄψει του τὴν γενικότητα τῆς ἐκφράσεως τοῦ νομοθέτου ὑπαγαγόντος εἰς τὴν ἐν λόγῳ παραγραφὴν τοὺς μισθοὺς καὶ ἄλλας ἀποδοχὰς τῶν δημοσίων καὶ στρατιωτικῶν ἐν γένει κατὰ τοῦ δημοσίου, δέον νὰ ἐρμηνεύσῃ εὐρύτερον τὴν ιδιότητα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου. Ἐπίσης ἂν λάβῃ ὑπ' ὄψει τὸν σκοπὸν τῆς θεσπίσεως τῆς βραχυπροθέσου παραγραφῆς τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου, δέον εὐρύτερον νὰ δεχθῆ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως «Δημοσίον», ἔχοντας ἐν ταῦθα τὴν ἔννοιαν τοῦ Δημοσίου Ταμείου ἐν τῇ ἀποστολῇ αὐτοῦ ὡς τραπεζίτου τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῶν ἐκτός τοῦ προϋπολογισμοῦ λογαριασμῶν, μεθ' ὧν ἔχει σχέσεις τὸ Δημόσιον. Βλέπε σχετικῶς μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ Δημοσίου Ταμείου εἰς Π. Δερτιλῆ, ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους, Ἀθῆναι 1936 σελ. 197 καὶ ἐπ.

¹ Ἀντίθετον γνώμην ὑποστηρίζει ὁ κ. Μιράσγετς εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: Τὰ δικαιώματα τοῦ Δημοτικοῦ ὑπαλλήλου δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν τῆς Τοπικῆς Ἀυτοδιοικήσεως ἔτους 1939 σελ. 278 καὶ ἐπ., ἔνθα ἐπεκτείνεται τὸν ΧΛ' νόμον καὶ εἰς τοὺς δημοτικοὺς ὑπαλλήλους.

² Ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τὴν θέσπισιν τῆς βραχυπροθέσου πενταετοῦς παραγραφῆς τῶν χρεῶν τοῦ Κράτους ἦτοι τὴν ἰσχύϊν τῶν ἀρθρῶν 9 καὶ 10 τοῦ Δ. τῆς 31 Ἰανουαρίου 1931, ὧν μετὰφρασεις εἶναι τὰ ἀρθρα 69 καὶ 70 τοῦ Ἑλληνικοῦ νόμου ΣΙΒ' ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ παραγραφὴ αὕτη ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ χρεῖα τῶν Δήμων καὶ τῶν Νομῶν. Ἡ γνώμη αὕτη δὲν ἐπεκράτησε καίτοι καλαιότερον ἐγένετο δεκτὴ ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τὴν Διοίκησιν ἐν σχέσει πρὸς τὰ χρεῖα τῶν Νομῶν. Βλέπε ἰδίως εἰς Μ. Le Gouix, de la déchéance quinquennale Paris 1901 σελ. 101 καὶ ἰδίως σελ. 108. Ἐν Γαλλίᾳ ἡ νομολογία τοῦ Σ.Ε. ἐδέχθη ὅτι ἡ πενταετὴς παραγραφὴ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ χρεῖα τῆς Legion d'honneur ὡς καὶ τῶν Σιδηροδρόμων τοῦ Κράτους (Conseil d'Etat, 22 juin 1900 et 13 juillet 1901, Compagnie d'Orléans. Πρβλ. Le Gouix σ. 108). Καθ' ἡμᾶς ἡμᾶς ἡ γνώμη τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγραφῆς ἴσως δύναται νὰ ἐξη βασιωτέραν δικαιολογίαν ἐφαρμογῆς εἰς τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν δημοσίων ἰδρυμάτων (établissements publics), τῶν προσηρηθέντων εἰς τὸ κράτος, ἅπαντα

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίσης λειτουργοὶ εἶναι ὄργανα τοῦ Κράτους, διότι διὰ τοῦ Συντάγματος ἢ ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησία τῆς κρατούσης θρησκείας προσελήφθη εἰς τὴν ὀργανικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πολιτείας, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὁποίας ὁρᾷ χωρὶς νὰ ἔχη ἔναντι ταύτης αὐτοτέλειαν, ἀλλὰ μόνον ἔναντι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἔναντι τῆς ὁποίας κυρίως καθιερώθη ἡ αὐτοτέλεια ἐξ ἱστορικῶν κυρίως λόγων. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως ἀποτελεῖ αὐτοδιοικούμενον καταστατικῶς καὶ πειθαρχικῶς ὀργανομένον νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου, τοῦ ὁποίου τὰ ἄμεσα ὄργανα ἀντιπροσωπεύουσι κατὰ πρῶτον λόγον αὐτὸ τοῦτο τὸ νομικὸν πρόσωπον ἐμέσως δὲ τὸ Κράτος. Ἐλλειπούσης ὅθεν τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ιδιότητος παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς λειτουργοῖς δὲν εἶναι οὗτοι δημόσιοι ὑπάλληλοι εἴτε διορίζονται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εἴτε χειροτονοῦνται εἴτε μισθοδοτοῦνται ἐκ τοῦ Δημο-

ἀποτελοῦν ἀμέσους δημοσίας ὑπηρεσίας τοῦ κράτους ἀποσυγκεντρωμένας. Αἱ δημόσιαι αὗται ὑπηρεσίαι, ὡς γράφει ἐκτενῶς ὁ καθηγητῆς Δένδιας, ἀποτελοῦν μίαν μορφήν ἀποσυγκεντρώσεως τεχνικῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν—ἧς τὴν ἔννοιαν σαφῶς ἀναπτύσσει. (Βλέπε εἰς *M. D e n d i a s, Le gouvernement local, la centralisation et la décentralisation administratives Paris 1930 σ. 121* καὶ ἐπ.). Ἐξυπηληροῦσαι σκοποὺς ἀμέσως ἐμπιπτοντας εἰς τὸ κράτος καὶ βαρύνουσαι ἐν τέλει δημοσιονομικῶς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἄλλας μορφὰς τῆς ἀποσυγκεντρώσεως μὲ δημοσιονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, δύνανται εὐλογώτερον νὰ ὑπαχθοῦν εἰς ἀναλόγους διατάξεις παραγραφῆς πρὸς τὰς διὰ τὸ κράτος ἰσχυούσας. Ἐρμηνεύοντες ἐνταῦθα τὰς διατάξεις περὶ παραγραφῆς τοῦ νόμου ΧΑ' καὶ ἀναχωροῦντες ἀκόμη ἐκ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, τῆς ταχύτερας τακτοποιήσεως τῶν λογαριασμῶν τοῦ Δημοσίου καὶ οὐχὶ μόνον καὶ τῶν τοῦ προϋπολογισμοῦ δεχόμεθα εὐρύτερον τὴν ιδιότητα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας περὶ ἧς βλέπε εἰς *M. Σ τ α σ ι ν ὀ π ο υ λ ο ν* εἰς Ἐπιστημονικὴν Ἐπετηρίδα τῆς Ἐταιρείας Διοικητικῶν Μελετῶν Τόμοι 2 καὶ 3 ἔτους 1936 σελ. 137 καὶ ἐπ. καὶ εἰς ἰδίως σελ. 160 καὶ εἰς *Γ. Π α π α χ α τ ζ ῆ*, ἡ δημοσία ὑπηρεσία, ὀργανικὴ ἔννοια παρ' ἡμῖν εἰς *Ε. Τ. Α.* ἔτους 1938 σελ. 351. Προκειμένου συγκεκριμένως περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, αἵτινες ἀποκλειστικῶς ἀποτελοῦν ἔργον τοῦ κράτους δυσχερὲς εἶναι νὰ δεχθῆ τις, ὅτι ὅταν ἀποτελοῦν δημοσίας ὑπηρεσίας ἀποσυγκεντρωμένας αἱ λόγῳ χρεῶν αὐτῶν ἐγειρόμεναι ἀγωγαὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν παραγραφὴν τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου. Τούλάχιστον *de lege ferenda* ἐπιβάλλεται ἕξομοίωσις, διότι τὰς ἐν στενῇ ἐννοίᾳ ἀποσυγκεντρωμένας κρατικὰς ὑπηρεσίας τὸ μὲν ἀπαρτίζουν πάντοτε ὄργανα τοῦ προσώπου τῆς Πολιτείας, τὸ δέ, διότι καίτοι ἔχουν ἴδιαν δημοσιονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἐν τούτοις τὸ κράτος ἀμέσως φέρει τὰ βάρη αὐτῶν καὶ καλύπτει τὰ ἐλλείμματα τῶν προϋπολογισμῶν των. Δέον ὅμως νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Ἄ. Π. εἰς τελευταίαν ἀπόφασιν αὐτοῦ περιορίζει τὴν διάταξιν περὶ παραγραφῆς τῶν χρεῶν εἰς τὸν προϋπολογισμόν τοῦ κράτους μὴ ἐφαρμόζων ταύτην, οὐχὶ ὁρθῶς καθ' ἡμᾶς, ἐπὶ ἀπαιτήσεων κατὰ κληρονομίας περιεληθούσης εἰς τὸ Δημόσιον ὡς κληρονόμον. *Α. Π. 107/1937.*

σίου Ταμείου ¹ καὶ συνεπῶς οἱ ἐκκλησιαστικοὶ λειτουργοὶ ὑποστηρίζεται ὅτι δὲν ὑπόκεινται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου ΧΑ' ².

Καθ' ἡμᾶς ὡς ἐκ τῆς γενικότητος τῆς διατάξεως τοῦ νόμου ΧΑ' τοῦ ἔτους 1877 καὶ τῆς ὑφισταμένης ἀμφισβητήσεως περὶ τὴν ἔννοιαν τῆς δημοσίας ὑπαλληλικῆς ιδιότητος φρονοῦμεν ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ νόμου τούτου κυρίως ἀπέβλεψε νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὴν δι' αὐτοῦ εἰσαγομένην παραγραφὴν πᾶσαν ἀξίωσιν συνισταμένην εἰς εἶδος μισθοῦ ἢ ἀποδοχῶν πληρονομένων ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου εἰς ὄργανα τοῦ προσώπου τῆς Πολιτείας εἰς ἀμέσους κρατικὰς ἀποσυγκεντρωμένας δημοσίας ὑπηρεσίας.

Δημόσιοι ὑπάλληλοι εἶναι τὰ ὄργανα ἰδρυμάτων δημοσίου δικαίου, ὡς π.χ. ὁ πρύτανης, οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ μισθοὶ καὶ αἱ ἀποδοχαὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, οἵτινες εἶναι ὄργανα διατελοῦντα εἰς ἄμεσον ὑπηρεσιακὴν σχέσιν μετὰ τὸ Κράτος, παρεπομένως δὲ καὶ ἐν δευτέρῳ μοίρῳ ἀντιπρόσωποι ἢ γενικώτερον ὄργανα τοῦ ἰδρυματος τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπόκεινται δὲ ὁμοίως εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ νόμου ΧΑ' τοῦ 1877.

Εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ νόμου ΧΑ' ὑπόκεινται αἱ ἀξιώσεις ἐκ μισθῶν ἢ ἄλλων ἀποδοχῶν. Δὲν δίδεται ἐν τῷ νόμῳ ὁ ὀρισμὸς τοῦ μισθοῦ κατὰ διάκρισιν πρὸς τὰς ἀποδοχάς. Διὰ τῆς ἀνωτέρω ὁμοίας ἐκφράσεως ὁ νομοθέτης σκοπεῖ νὰ περιλάβῃ πᾶσαν ἀμοιβὴν παρεχομένην ὑπὸ τοῦ Δημοσίου πρὸς τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους ἐν γένει, ἥτις εἶναι ἀντάλλαγμα τῶν προσφερομένων ὑπ' αὐτῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν εἴτε αὕτη εἶναι ἡ κανονικὴ ἀμοιβὴ τῆς συνήθους ὑπηρεσίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὅπουδῆποτε προσφερομένης, ὅτε πρόκειται περὶ μισθοῦ εἴτε ἢ ἀμοιβῆ αὕτη παρέχεται πέραν τοῦ μισθοῦ ἔναντι προσθέτων ὑπηρεσιῶν ἢ ὑπηρεσιῶν ἐξαρτωμένων ἐκ τοῦ τόπου ἐν ᾧ προσφέρονται αἱ ὑπηρεσίαι. Ἐνδεικτικῶς ὡς ἀποδοχὰς θεωρητέον :

- 1) Τὰ ἐπιμισθία, τὰ ὁποῖα παρέχονται εἰς ὑπαλλήλους δι' ἐνδεχομένης αὐτῶν προσθέτους ὑπηρεσίας.
- 2) Τὰ ποσοστὰ ἄτινα δίδονται κυρίως εἰς ἐφοριακοὺς, ταμιακοὺς, τελωνειακοὺς, ταχυδρομικοὺς καὶ τηλεγραφικοὺς ὑπαλλήλους.
- 3) Τὸ πτητικὸν ἐπίδομα τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ἀεροπορίας.
- 4) Τὰ δικαιώματα τῶν μελῶν τῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν.
- 5) Αἱ ἀμοιβαὶ ἢ ἀποζημιώσεις τῶν ἀπαρτιζόντων τὰ συμβούλια τῶν διαφόρων κεντρικῶν ὑπηρεσιῶν, αἱ ἀποζημιώσεις τῶν ἀναλαμβάνοντων

¹ Βλέπε σχετικῶς εἰς Θ. Ἀγγελόπουλον Δίκαιον Δημοσίων Ὑπαλλήλων Ἀθῆναι 1913 σελ. 87.

² Ἀντιθέτως δέχεται ὁ Παπαευστρατίου, παραγραφαὶ τῶν ἀγωγῶν κατὰ τοῦ Δημοσίου Ἀθῆναι 1895 σελ. 57, ὅτι τὸ τότε καταβαλλόμενον ἐπίδομα εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς ὑπέκειτο εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ ΧΑ' νόμου.

ἰδιαιτέρας ὑπηρεσίας π.χ. τῶν δημοδιδασκάλων διὰ τὴν ἀνάθεσιν ταχυδρομικῶν γραφείων κλπ.

6) Αἱ γραφικαὶ ἐπιχορηγήσεις, ἐφ' ὅσον δὲν παρέχονται πρὸς κάλυψιν γενομένων δαπανῶν ὑπὸ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Αἱ δαπάναι παραστάσεως, τὰ γραφικὰ ἔξοδα, τὰ ἔξοδα φωτισμοῦ καὶ θερμάνσεως καὶ τὰ ἔξοδα δι' ἐνοίκιον γραφείου εἶναι μᾶλλον ἀπόδοσις τῶν εἰς τὸν ὑπάλληλον παρ' αὐτοῦ καταβληθέντων διὰ λογαριασμὸν τοῦ Κράτους. Χορηγούμεναι ὅμως αἱ δαπάναι αὗται κατ' ἀποκοπὴν εἰς τὸν ὑπάλληλον, μὴ ὑποχρεωμένου τούτου εἰς ἀπόδοσιν λογαριασμοῦ πρὸς τακτοποίησιν τῶν προκαταβολῶν τούτων δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ αὗται ὡς ἀποδοχαί, ἐφ' ὅσον θεωρηθοῦν ὡς ἀμοιβὴ παρεχομένης ὑπηρεσίας καὶ οὐχὶ πρὸς κάλυψιν δαπάνης γενομένης ὑπὸ τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κριτηρίου τούτου, ἐφ' ὅσον καλύπτουν γενομένας δαπάνας ὑπὸ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀποδοχαὶ τὰ ὀδοιπορικὰ ἔξοδα τῶν δι' ὑπηρεσίαν ἢ ἔνεκα μεταθέσεως μετακινουμένων ὑπαλλήλων. Ἀντιθέτως ἡ ἡμερησία ἀποζημίωσις ἢ χορηγούμενη εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς ἑδρας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλους δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀποδοχαί, ἐφ' ὅσον παρέχεται ἔναντι προσφερομένης ὑπηρεσίας καὶ οὐχὶ πρὸς κάλυψιν γενομένων ὑπὸ τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου δαπανῶν. Τὸ Β' Τμήμα τοῦ Ἀρείου Πάγου συνεφώνησε πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Α' Τμήματος ὅτι ἡ εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς ἐπιθεωρητὰς διδομένη ἀποζημίωσις ἐπὶ πλεόν τοῦ μισθοῦ των, εἶναι ἀποδοχαὶ καὶ συντρέχει διετῆς παραγραφῆς τοῦ ΧΑ' νόμου τοῦ 1877¹. Ὁμοίως ἀποδοχαὶ εἶναι τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τοῦ δημοσίου ποσοστὰ εἰς τοὺς Ταμίαις ἐπὶ τῶν παρ' αὐτῶν εἰσπραττομένων ἐσόδων².

Δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ὡς ἀποδοχαὶ ἢ εἰς τοὺς δικηγόρους παρεχομένη ἀμοιβὴ διὰ τὴν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων παράστασιν των εἰς ὑποθέσεις τοῦ Δημοσίου ἢ εἰς τοὺς ὑποθηκοφύλακας διὰ μεταγραφὴν παραχωρητηρίων ἐθνικῶν γαιῶν, διότι οἱ δικηγόροι καὶ ἂν ἀκόμη θεωρηθῶσι δημόσιοι ὑπάλληλοι δὲν δύνανται νὰ ταυτισθῶσι πρὸς τοὺς ἄλλους δημοσίους ὑπαλλήλους, οὓς διορίζει, μεταθέτει καὶ ἀπολύει ἢ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία μετὰ διακριτικῆς ἐξουσίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἔννοια τῆς

¹ Α. Π. 521 (1906) Α. Π. 482 (1905) Εφ. Πατρ. 405 (1902) 693 (1903).

² Εφ. Αθ. 255 καὶ 256 (1907). Ἀντιθέτως τὰ ἔξοδα μεταβάσεως ἀξιοματικῶν εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν κακῶς ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποδοχαὶ ὑπὸ τοῦ Ν. Συμβουλίου καὶ ὑπήχθησαν εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ ΧΑ' νόμου (βλέπε ὑπ' ἀριθ. 1935]1887 ἔγγραφόν του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν) ἐκτὸς ἂν καλύπτουν δαπάνας, ὡς π.χ. ὀδοιπορικὰ ἔξοδα. Τὸ ἐπίδομα ὅμως, ὅπερ παρέχεται εἰς τὸν δημόσιον ὑπάλληλον ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ὑπόκειται εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ ΧΑ' νόμου. Βλέπε καὶ εἰς Π α π α ε υ σ τ ρ α τ ῖ ο υ ρ. cit. σελ. 60 καὶ ἐπ..

ἀμοιβῆς διαφέρει τῆς ἐννοίας τοῦ μισθοῦ καὶ τῶν ἀποδοχῶν, ὅπου ἐνυπάρχει ἡ ἐννοία τῆς συνεχείας, ἐνῶ ἡ ἀμοιβὴ ἐν προκειμένῳ ἔχει συμπτωματικὸν χαρακτήρα.

Δὲν δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποδοχαὶ ἢ εἰς τὸν δημόσιον ὑπάλληλον παρεχομένη ἀμοιβὴ δι' ἀνακάλυψιν λαθρεμπορίου, διότι κατὰ τὸν τελωνειακὸν νόμον ἡ τοιαύτη ἀμοιβὴ δίδεται εἰς τὸν ἀνακαλύψαντα τὸ λαθρεμπόριον ἀδιακρίτως τῆς ιδιότητος αὐτοῦ, ἂν εἶναι δημόσιος ὑπάλληλος ἢ ιδιώτης. Κατ' ἀκολουθίαν δὲν εἶναι ἀποδοχαί, ἀφοῦ δὲν ἀπορρέουν ἐκ τοῦ ἀξιώματος τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου, ἀλλὰ ἐκ τῆς πράξεώς του. Ἐπὶ πλεόν δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ταχθῇ ὁ δημόσιος ὑπάλληλος εἰς ἥσσαν μοῖραν τοῦ ιδιώτου ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει. Ἐξ ὅσων γράφομεν ἀνωτέρω εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ ΧΛ νόμου ὑπόκεινται ὁ μισθὸς καὶ ἐν γένει αἱ ἀποδοχαὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων εἴτε ἀποτελοῦσαι ἰδιαιτέρας ἀμοιβὰς προσθέτων ὑπηρεσιῶν εἴτε ἀποτελοῦσαι παρακολουθήματα τοῦ μισθοῦ χορηγηθεῖσαι πρὸς ἐπαύξηνσιν τούτου.

Ἡ προσαύξησης τοῦ μισθοῦ λόγῳ πολυετοῦς ὑπηρεσίας ἢ λόγῳ εὐδοκίμου παραμονῆς ὑπόκειται εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ ΧΛ νόμου, καθ' ὅσον καὶ αὕτη ἀποτελεῖ ποσοστὸν τοῦ μισθοῦ. Τὸ κατὰ τὸν νόμον ὅμως δικαίωμα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου πρὸ προσαύξησης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ λόγῳ πολυετοῦς ὑπηρεσίας ἢ λόγῳ εὐδοκίμου παραμονῆς ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ νόμου ΧΛ, ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς εἰς τὴν τριακονταετῆ παραγραφὴν.

Ἡ χορηγουμένη ἀποζημίωσις εἰς ἐκτάκτους ὑπαλλήλους ὑπόκειται ὁμοίως εἰς τὴν παραγραφὴν τοῦ νόμου ΧΛ, ὡς ἐκ τῆς γενικότητος τῆς ἐκφράσεως τοῦ νόμου τούτου.

Κατὰ τὸν νόμον 2145 τῆς 18 Μαρτίου 1915 «περὶ ἀποδοχῶν κλπ. τοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσέως»¹ δημοδιδασκάλισσαι, ὑποδιδασκάλισσαι καὶ νηπιαγωγοὶ ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐπὶ μισθῷ ὑποκειμένῳ εἰς κρατήσεις λόγῳ συντάξεως ὑπηρετοῦσαι εἰς τὰ διδασκαλεῖα καὶ τὰς πρακτικὰς σχολὰς τῶν θηλέων καὶ τὰ διδασκαλεῖα τῶν νηπιαγωγῶν γυναῖκες ἐρχόμεναι εἰς γάμον πρὸ τῆς συμπληρώσεως δεκαπενταετοῦς ὑπηρεσίας δικαιοῦνται ν' ἀποχωρῶσι τῆς ὑπηρεσίας ἀναλαμβάνουσαι ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου, ὅσα ἔχουσι καταθέσει λόγῳ συντάξεως, μετὰ δεκαπενταετῆ δὲ ὑπηρεσίαν δικαιοῦνται νὰ λαμβάνωσιν ἀνάλογον πρὸς τὰ ἔτη τῆς ὑπηρεσίας τῶν σύνταξιν. Ἀναμφισβητήτως ἡ παραγραφὴ τῆς τοιαύτης ἀπαιτήσεως περὶ ἐπιστροφῆς τῶν λόγῳ συντάξεως καταβληθέντων συμπληροῦται μετὰ πενταετίαν, διότι οὔτε πόρρωθεν εἶναι δυνατόν νὰ

¹ Ἄρθρον 20 § 9.

συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀποδοχῶν. Πρόκειται περὶ obligatio ex lege τικτομένης εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου.

Πρὸς ἔναρξιν δὲ τῆς παραγραφῆς δέον νὰ συντελεσθῇ ὁ γάμος καὶ ἡ παραίτησις τῆς λόγῳ γάμου ἀποχωρούσης διδασκαλίσσης μὴ ἐχούσης δεκαπενταετῆ ὑπηρεσίαν.

Κατὰ τὸν νόμον ΧΑ' αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑψηρετῶν δέον νὰ προέρχωνται ἔνεκα ἀπολύσεως ἢ καθυστερήσεως μισθῶν. Ὁ συντάκτης τοῦ νόμου τούτου εἶχε ὑπ' ὄψει αὐτοῦ ἀπολύσειν τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου γενομένην παρὰ τοὺς κειμένους νόμους, διότι ὡς γνωστὸν, ὅτε ἐψηφίζετο ὁ νόμος οὗτος δὲν ἐπροστατεύετο ἐκ τοῦ Συντάγματος ἢ μονιμότης τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ἡ ἰσοβιότης τῶν δικαστῶν. Ἡ συνταγματικὴ αὕτη προστασία τὸ πρῶτον παρέχεται διὰ τοῦ ἐν ἔτει 1911 ἀναθεωρηθέντος Συντάγματος τοῦ ἔτους 1864 καὶ ὡς γνωστὸν σήμερον ἰσχύει.

Ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ἡ διάταξις τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ νόμου ΧΑ', καθ' ἣν ἀναγνωρισθεῖσης ὑπὸ τοῦ Δημοσίου τῆς ὑποκειμένης εἰς τὴν ἀνωτέρω βραχυπρόθεσμον ἐνιαύσιον ἢ διετῆ παραγραφὴν ἀπαιτήσεως ἄρχεται νέα παραγραφὴ τρέχουσα ἀπὸ τῆς ἀναγνωρίσεως, ἣτις εἶναι πενταετής κατὰ τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 69 καὶ 70 τοῦ νόμου ΣΙΒ' τοῦ ἔτους 1852. Ὁρθότερον θὰ ἦτο ἡ πενταετὴς παραγραφὴ νὰ ἄρχεται οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἀναγνωρίσεως, ἀλλὰ ἀφ' οὔτου τὸ χρέος κατέστη ἀπαιτητὸν, ὅπερ καθ' ἡμᾶς εἶχε ὑπ' ὄψει ὁ νομοθέτης, ἀλλ' ἐκ παραδρομῆς δὲν ἐξέφρασε, διότι ἄλλως δέχεται ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἀναγνώρισις διακόπτει τὴν παραγραφὴν, τὴν θεωροῦμεν δὲ διὰ τοῦ νόμου ΧΑ' τοῦ 1877.

Ἡ ἀναγνώρισις ἀπαιτήσεως ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐπέρχεται διὰ τῆς ἐκδόσεως κατὰ τὸ νόμον τοῦ χρηματικοῦ ἐντάλματος πληρωμῆς τοῦ χρέους ἢ ἀκόμη διὰ τῆς ὑπογραφῆς κατὰ τὸν νόμον ἐγγράφου, δι' οὗ σαφῶς ἀναγνωρίζεται ἀρροδίως τὸ χρέος τοῦ Δημοσίου.

Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι προκειμένου περὶ δικαστικῆς διαφορᾶς ἢ ἐξωδίκου, ὑφισταμένης μεταξὺ Δημοσίου καὶ τρίτου ἢ ἀναγνώρισις εἶναι νόμιμος καὶ ἔγκυρος κατὰ τὰ ἀρθρα 3 καὶ 4 τοῦ νόμου ΑΚΑ' τοῦ 1882, ἐφ' ὅσον γίνεται ὑπὸ τοῦ Ἐπιτρόπου τῶν Οἰκονομικῶν μετ' ὁμόφωνον γνωμοδότησιν τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου¹.

Ὁ νόμος περαιτέρω ἀναγράφει περὶ παραγραφῆς τῶν ἀγωγῶν τῶν στρατιωτικῶν ἔνεκα παραβάσεως τῶν περὶ προβιβασμοῦ ἢ καταστάσεως τῶν ἀξιοματικῶν νόμων. Δὲν ἔπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι μόνον αἱ τῶν ἀξιοματικῶν ἀγωγαὶ παραγράφονται, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἀνθυπασπιστῶν ἢ ὑπαξιοματικῶν ἔνεκα παραβάσεως τῶν αὐτῶν νόμων, διότι καὶ αἱ ἀγωγαὶ

¹ Βλέπε σχετικῶς Α.Π. 20 (1939), Ἐφ. Α. Π. (2220)1937. Αἱ ἀποφάσεις αὗται

αὐται ἔχουσι τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον καὶ προφανῶς ὁ συντάκτης τοῦ νόμου ἐκ παραδρομῆς παρέλειψε.

Εἰς τὴν ἐνιαύσιον παραγραφὴν δέον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάγονται καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῶν κληρονόμων τοῦ ἀποβιώσαντος ἀξιοματικῶ δι' ὀφειλόμενον ἔνεκα ἀπολύσεως ἢ καθυστερήσεως αὐτῷ μισθόν, διότι τὴν τοιαύτην ἀγωγὴν ἑνασκούν οἱ κληρονόμοι ἀντὶ τοῦ κληρονομηθέντος ὑπείσελθόντες εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἡ ἀντίθετος γνώμη θὰ εἶχε ὡς συνέπειαν ὥστε νὰ ἔχουν οἱ κληρονόμοι ἑνασκούντες ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Δημοσίου περισσότερα δικαιώματα ἀπὸ τὸν δημόσιον ὑπάλληλον, τὸν ὁποῖον κληρονομοῦν καὶ εἶναι ἐκδοχεῖς τῶν δικαιωμάτων του.

Ὁ νόμος ΧΛ' ὑπήγαγεν εἰς τὴν σύντομον παραγραφὴν τὰς ἀγωγὰς τῶν ἀξιοματικῶν περὶ παραβάσεως τῶν περὶ προβιβασμῶν νόμων, δὲν ἀνέφερε δὲ τὰς ὁμοίας ἀγωγὰς τῶν δημοσίων πολιτικῶν ὑπαλλήλων. Σιωπῶντος τοῦ νόμου αἱ τοιαῦται ἀγωγαὶ ὑπάγονται εἰς τὴν πενταετῆ παραγραφὴν τοῦ λογιστικῶ νόμου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν διετῆ τοῦ ΧΛ' νόμου.

Αἱ ἀγωγαὶ τῶν δημοσίων πολιτικῶν ὑπαλλήλων ἐκ παραβάσεως τῶν περὶ προβιβασμῶν διατάξεων ὑπόκεινται εἰς πενταετῆ παραγραφὴν, ἐφ' ὅσον ἔχουν ὡς ἀντικείμενον ἀξίωσιν χρηματικὴν, ἐφ' ὅσον δὲ ἔχουν ὡς ἀντικείμενον δικαίωμα προβιβασμοῦ ὑπόκεινται εἰς τριακονταετῆ παραγραφὴν¹. Οὕτως ἐφ' ὅσον αἱ προτάσεις τῶν οἰκείων συμβουλίων πρὸς προαγωγὴν δημοσίων πολιτικῶν ὑπαλλήλων ἢ ἀναγνώρισιν ἄλλου δικαιώματος εἶναι ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὸν Ὑπουργόν, ὅστις ὑποχρεοῦται νὰ ἐκτελέσῃ ταύτας ἐντὸς ρητῆς προθεσμίας, ἀφ' ὅτου ἐγένοντο αἱ προαγωγαί, ὁ Ὑπουργὸς μὴ ἐκτελῶν τὰς ἀποφάσεις ταύτας προσβάλλει κεκτημένον δικαίωμα, ὅπερ παραγράφεται μετὰ τριακονταετίαν ἀπὸ τῆς παρελεύσεως

δέχονται, οὐχὶ ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις χρέους τοῦ Δημοσίου γίνεται μόνον κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ νόμου ΑΚΑ', ἐνῶ ὡς γνωστὸν ἡ ἀναγνώρισις, ὡς θεσμὸς ἐν τῷ δημοσίῳ λογιστικῷ, χρέους τοῦ Δημοσίου εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ νόμου ΣΙΒ' τοῦ 1852, ὃν δὲν ἠθέλησεν νὰ τροποποιήσῃ ὁ νόμος ΑΚΑ' τοῦ 1882, ἀλλὰ μόνον νὰ συμπληρώσῃ. Ὅτι ἡ ἀναγνώρισις χρέους τοῦ Δημοσίου συντελεῖται διὰ τῆς ἐκδόσεως χρηματικῶ ἐντάλματος, δικαστικῆς ἀποφάσεως κλπ. εἶναι σύμφωνος καὶ ὁ Γ. Σωφρονόπουλος εἰς μελέτην του περὶ παραγραφῆς ἀναδημοσιευθεῖσαν καὶ εἰς Γ. Ζαριφοπούλου, θέματα δημοσίου λογιστικῶ σελ. 136 Ἀθήναι 1933. Contra ὑπ' ἀριθ. Ἐφ. Ἀθ. 2220 (1937), Α.Π. 454|1938-168|1938 καὶ 20|1939. Καθ' ἡμᾶς ὁμως μόνον ἐφ' ὅσον κατέστη ἐπίδικος ἀπαίτησις κατὰ τοῦ Δημοσίου, ἡ ἀναγνώρισις χωρεῖ κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ ΑΚΑ' νόμου ἢ καὶ τότε κατόπιν τελεσιδίκου δικαστικῆς ἀποφάσεως.

¹ Δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις τὴν διάφορον μεταχείρισιν ἐν προκειμένῳ δύο κατηγοριῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Διὰ τοῦτο χρήζει ὁ νόμος ΧΛ', συνταχθεὶς ἐν σπουδῇ, μεταρρυθμίσεως πρὸς μείζονα διασαφήνισιν τῶν διατάξεών του καὶ περιορισμὸν τῶν πολλῶν διακρίσεων, ἵνα καταστή καὶ ἀπλουστερός.

τῆς ὑποχρεούσης τὸν Ὑπουργὸν προθεσμίας. Οἱ ἀδικούμενοι οὕτως ὑπάλ-
ληλοι, ἔχουσιν ἐπίσης δευτέραν ἀγωγὴν περὶ διεκδικήσεως τῶν ἀποδοχῶν,
ὧν ἐστερήθησαν λόγῳ τῆς μὴ κατὰ παράβασιν τοῦ νόμου δημοσιεύσεως
τῆς προαγωγῆς των, παραγραφομένην μετὰ πενταετίαν ἀπὸ τῆς παρελεύ-
σεως τῆς εἰρημένης προθεσμίας, καθ' ὅσον ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώ-
σει πρόκειται περὶ χρέους τοῦ Δημοσίου. Ὡς δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ
ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου ΧΛ' ἢ ἕκτασις τῆς παραγραφῆς τῶν ἀγωγῶν
τῶν πολιτικῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἐκ παραβάσεως τῶν περὶ προβιβα-
σμῶν νόμων εἶναι διάφορος πρὸς τὴν παραγραφὴν, ἣτις θεσπίζεται ὑπὸ
τοῦ νόμου τούτου διὰ τοὺς στρατιωτικοὺς ἐν γένει. Ἡ νομοθεσία χρῆζει
ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τροποποιήσεως.

Ἐν τέλει τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ ΧΛ' νόμου ὑπάρχει ἡ διάταξις ὅτι «τὰ
αὐτὰ ἰσχύουσιν ἐπὶ ἀγωγῶν προερχομένων ἐκ τῶν περὶ καταδιώξεως τῆς
ληστείας νόμων». Ἡ παράγραφος αὕτη δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν σύνταξιν
τοῦ νομοσχεδίου, προστέθη δὲ κατὰ τὴν δευτέραν συζήτησιν. Προφανῶς
ἐννοεῖ ὅτι εἰς τὰς αὐτὰς παραγραφὰς ὑπάγονται αἱ ἀγωγαὶ τῶν στρατιω-
τικῶν καὶ δημοσίων πολιτικῶν ὑπαλλήλων, αἱ προερχόμεναι ἐκ καταδιώ-
ξεως τῆς ληστείας οὐχὶ δὲ ὅτι γενικῶς αἱ ἐκ καταδιώξεως τῆς ληστείας
προερχόμεναι ἀγωγαὶ παραγράφονται μετὰ διετίαν ἢ ἐν ἔτος.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ΧΛ' νόμου ἡ παραγραφὴ ἄρχεται ἀφ' ἧς τὸ
πρῶτον ἐγεννήθη τὸ πρὸς ἀγωγὴν δικαίωμα. Ὡς εἶναι σαφὲς ἐπὶ μνη-
αίων περιοδικῶν παροχῶν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἐν γένει ἡ ἀγωγή
παραγράφεται, ἀφ' ὅτου ἐκάστη τούτων κατέστη βαθμηδὸν ἐπιδιώξιμος,
χωρούσης ἰδίας παραγραφῆς δι' ἐκάστην ληξιπρόθεσμον μὴ καταβαλλο-
μένην παροχὴν, ἡ δὲ παραγραφὴ αὕτη οὐδεμίαν ἔχει ἐπιρροὴν εἰς τὸ ἐπὶ
τοιούτων παροχῶν ἐν γένει δικαίωμα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου, ὅπερ καὶ
γενεσιουργὸς αἰτία εἶναι καὶ παραμένει ἀκέραιον, ἐφ' ὅσον αὐτὸ τοῦτο
δὲν παραγραφῆ¹.

Διὰ τὰς προὑπαρχούσας τοῦ ΧΛ' νόμου ἀπαιτήσεις τὸ ἄρθρον 3 ὥρι-
σεν ὅτι ἡ παραγραφὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου τούτου.
Ἄν ὅμως μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου δὲν ὑπελείπετο διετία, ἐφαρ-
μόζεται ὁ παλαιὸς νόμος.

¹ Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθ. 168]1938 ἀπόφασις Α.Π. (τμήμα
Α'). Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐδέχθη τὴν παραγραφὴν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ
τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ μισθοῦ διαθεσιμότητος δημοσίου ὑπαλλήλου ἀπολυ-
θέντος δις παρανόμως καὶ δις ἀνακληθέντος τοῦ Διατάγματος περὶ ἀπο-
λύσεώς του ὑπὸ τῆς Διοικήσεως συνεπεῖα ἀκυρώσεως δις τούτου ὑπὸ τῆς

¹ Ἐφ. Ἀθ. 2220]1937, 1930 281]1933, 885]1930 Α.Π. 410]1938, 200]1938, 445]1939.
Contra Ἐφ. Ἀθ. 999]1937 1611]1935.

Σ.Ε. κατόπιν προσφυγῆς τοῦ ἀδικηθέντος δημοσίου ὑπαλλήλου. Μετὰ τὴν δευτέραν τοῦ Διατάγματος τῆς ἀπολύσεως ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἀνάκλησιν ἐξεδόθη Διάταγμα περὶ θέσεως τοῦ ἀδικηθέντος ὑπαλλήλου εἰς διαθεσιμότητα ἀναδρομικῶς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπολύσεώς του, ἐξ οὗ παρήλθε ἡ διετία τοῦ ΧΛ' νόμου μέχρις τῆς ἐγέσεως τῆς ἀγωγῆς πρὸς λήψιν τοῦ μισθοῦ διαθεσιμότητος ¹. Φρονοῦμεν ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει λόγῳ τοῦ ὑφισταμένου ἀγῶνος πρὸς ἀκύρωσιν τῶν δύο διαταγμάτων τῆς παρανόμου ἀπολύσεως καὶ τῶν ἐμποδίων τῆς ὑπηρεσίας δὲν ἠδύνατο ἐξ αἰτίας τῆς Διοικήσεως νὰ κινήσῃ τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ ὁ ἀδικηθεὶς δημοσίος ὑπάλληλος καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν τρέχει ἡ διετία τῆς παραγραφῆς τοῦ ΧΛ' νόμου. Ἄλλωστε εἶναι κανὼν τοῦ δικαίου, ὅτι «non admittit delictum, qui scit quidem, sed prohibere non potest».

Β' Ἡ παραγραφή τῶν Συντάξεων

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς παραγραφῆς τοῦ πρὸς σύνταξιν δικαίωματος τρεῖς γινῶμαι συνεζητήθησαν. Κατὰ τὴν πρώτην γνώμην τὸ πρὸς σύνταξιν δικαίωμα ὑπόκειται εἰς τὴν παραγραφὴν τὴν προβλεπομένην ἐν ἀρθρῷ 69 τοῦ νόμου ΣΙΒ' τοῦ ἔτους 1852 ², ἡ διάταξις ὁμοῦ τοῦ ἀρθροῦ τούτου ἀφορᾷ τὰς χρηματικὰς ὀφειλὰς τοῦ Δημοσίου οὐχὶ δὲ καὶ τὰ κατὰ τοῦ Δημοσίου δικαίωματα. Τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως καὶ συνεπῶς ἡ γνώμη αὕτη δὲν βασίζεται εἰς τὸν νόμον.

Κατὰ τὴν δευτέραν γνώμην τὸ πρὸς σύνταξιν δικαίωμα ὑπόκειται εἰς τὴν παραγραφὴν τὴν προβλεπομένην ἐν ἀρθρῷ 2 τοῦ νόμου ΧΛ' τοῦ ἔτους 1877 ³. Ἄλλὰ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι νόμῳ ἀβάσιμος, διότι τὸ ἀρθρον 2 τοῦ νόμου ΧΛ' ἀφορᾷ ἀγωγὰς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων κατὰ τοῦ Δημοσίου. Ἡ σύνταξις ἢ μᾶλλον τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως οὔτε ἀποδοχὰι δημοσίου ὑπαλλήλου οὔτε στρατιωτικοῦ εἶναι, διότι ὁ συνταξιούχος δὲν εἶναι δημόσιος ὑπάλληλος. Σύνταξις ⁴ εἶναι ἡ χρηματικὴ παροχὴ κατὰ-

¹ Παραφερῆς εἶναι ἡ ἀπόφασις 148|1887 Ὁλομελείας Α.Π. ἣτις ἀφορᾷ παράνομον ἀποστράτευσιν στρατιωτικοῦ, ἣν ἐπηκολούθησαν προϋγωγαὶ εἰς ἅς ὁ στρατιωτικὸς ὑποχρεωτικῶς θὰ περιλαμβάνετο, ἐν δὲν ἀπεστρατεύετο κακῶς. Ἡ Ὁλομέλεια τοῦ Α.Π. ἐδέχθη ὅτι ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς τοῦ στρατιωτικοῦ πρὸς διεκδίκησιν τῆς προαγωγῆς δὲν τρέχει μέχρι ἐκδικάσεως τῆς δίκης περὶ παρανόμου ἀποστρατεύσεως Contra Α.Π. 68|1893.

² Α.Π. 216 (1888). Ὁμοίως κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 16 (1921) ἀπόφασιν τοῦ Α.Π. τὸ δικαίωμα συντάξεως ὑπόκειται εἰς πενταετὴ παραγραφὴν. Οὕτως ὑφίστανται διχογνωμίαι ἀκόμη κατὰ πόσον ἡ παραγραφὴ δικαίωματος πρὸς σύνταξιν εἶναι πενταετῆς ἢ τριακονταετῆς ὡς ἡμεῖς παραδεχόμεθα καὶ ἐπικρατεῖ ἐν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ νομολογίᾳ.

³ Α.Π. 118 (1891).

⁴ Ἡ σύνταξις δὲν ἔχει χαρακτηριστὰ συμβατικόν. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀμφισβητεῖται

βαλλομένη περιοδικῶς, κατὰ κανόνα μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, εἰς τὸν ἀπομακρυνθέντα ἐκ τῆς δημοσίας θέσεώς του δημοσίον λειτουργὸν πληροῦντα πρὸς τοῦτο τοὺς νομίμους ὅρους ἢ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον εἰς μέλη τῆς οἰκογενείας του, πάντοτε δὲ κατόπιν ἀποφάσεως κανονικῶς καὶ κατὰ τὸν νόμον ἐκδιδομένης. Συνεπῶς ὁ δημοσίος ὑπάλληλος τότε δικαιούται συντάξεως, ὅταν παύσῃ νὰ εἶναι τοιοῦτος. Πολλῶ μᾶλλον δὲν πρόκειται περὶ μισθοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου, ὅταν ἀπονέμηται κατὰ τὰ ἀνωτέρω σύνταξις εἰς τὴν χήραν ἢ τέκνα συνταξιούχου δημοσίου ὑπαλλήλου. Ἄλλ' οὔτε ἀπαίτησις λόγῳ παρανόμου ἀπολύσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ δικαίωμα συντάξεως, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ προέκυπτε ζήτημα ἀποζημιώσεως καὶ οὐχὶ ζήτημα ἀπονομῆς συντάξεως. Κατὰ τὴν τρίτην γνώμην ὑπεστηρίχθη ὅτι τὸ πρὸς σύνταξιν δικαίωμα ὑπόκειται εἰς τὴν πενταετῆ παραγραφὴν τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ νόμου ΓΥΛΓ' τοῦ ἔτους 1909. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι νόμῳ ἀβάσιμος, διότι κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο εἰς τὴν πενταετῆ παραγραφὴν ὑπόκειται μεταξύ ἄλλων καὶ αἱ χρηματικαὶ ἀξιώσεις δι' ὀφειλομένης συντάξεις καὶ οὐχὶ αὐτὸ τὸ πρὸς σύνταξιν δικαίωμα. Τὸ πρὸς σύνταξιν δικαίωμα ὑπόκειται καθ' ἡμᾶς εἰς τὴν τριακονταετῆ παραγραφὴν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου¹.

Αἱ περιοδικῶς ὅμως καταβλητέαι κατὰ τὸν νόμον συντάξεις συνιστάμεναι εἰς περιοδικὰς παροχὰς παραγράφονται, ὡς χρέος τοῦ Δημοσίου, δηλαδὴ ὡς χρηματικὴ κατ' αὐτοῦ ἀπαίτησις, κεχωρισμένως ἐφ' ὅσον κτῶνται καὶ καθίστανται ἀπαιτηταί,² ὑπέκνητο δὲ εἰς τὴν πενταετῆ πα-

ὁ μὴ συμβατικὸς χαρακτὴρ τῆς συντάξεως. Βλέπε ἰδίως J. Barthélemy, Cumul de pensions de retraite et des rentes de la loi de 1891 εἰς τὴν Revue de Sc. et de Lég. Financières 1908 σελ. 39 καὶ ἐπ. Ἀντιθέτως ὁ μὴ συμβατικὸς χαρακτὴρ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ L a f e r r i è r e, εἰς Juridiction administrative et recours contentieux II, σελ. 194. D u g u i t, L'État, II, σελ. 563 καὶ ἐπ., Droit constitutionnel, 2 ἔκδ. III, 1923 σελ. 98 καὶ ἐπ. H a u r i o u, Droit administratif, ἔκδ. 1927 σελ. 597. Τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως εἶναι δικαίωμα προσωποπαγές, οἱ δὲ δανεισταὶ δὲν δύνανται νὰ τὸ ἀσκήσουν ἀντὶ τοῦ δικαιουμένου συντάξεως. Ἀντιθέτως τὸ δικαίωμα τοῦ μισθοῦ δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς συνδεδεμένον μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου καὶ οἱ δανεισταὶ δύνανται νὰ τὸ διεκδικήσουν διὰ λογαριασμὸν τοῦ ὀφειλέτου αὐτῶν. Βλέπε σχετικῶς εἰς L a f e r r i è r e, op. cit. II σελ. 231, Lorsque le titulaire est vivant la demande de pension ne peut être formée que par lui ou bien par ses représentants légaux. Περὶ τοῦ νομικοῦ καθεστώτος τῆς συντάξεως ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου βλέπε ἀκόμη εἰς G. J è z e, Le régime des pensions de retraites des fonctionnaires publics en France εἰς τὴν Revue de Science et de Législation Financières ἔτους 1929 σελ. 651 καὶ ἐπ.

¹ Α. Π. 213 (1880), 392 (1884), 210 (1880), 64 (1894), 55 (1899), 188 (1912), 59 (1918). Ἐφ. Ἀθ. 134 (1913), 2 (1915), 169 (1918).

² Οἱ κ ο ν ο μ ῖ δ η, Στοιχ. Ἀστικοῦ Δικαίου § 6 σημ. 10, Παπαροπούλου, Γεν. Ἀρχαὶ § 490. Μομφερράτου, Γενικαὶ Ἀρχαὶ § 140 σελ. 371, Κώδ. 7 § 6 (7.49) καὶ 26 πρ. (4.32), Ἐφ. Ἀθ. 934 (1904).

ραγραφὴν ' τοῦ νόμου ΣΙΒ' τοῦ ἔτους 1852, ἥδη δὲ εἰς τὴν παραγραφὴν, ἣτις προβλέπεται. ὑπὸ τῆς διατάξεως τοῦ ἀρθροῦ 21 τοῦ ἀναγκαστικοῦ νόμου 1635]1939, ὅπερ θέτει τέραμα εἰς ἀμφισβητήσεις ποικίλλας ἀπὸ πολλοῦ ὑφισταμένας, ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον τῆς παραγραφῆς τῶν περιοδικῶν παροχῶν τῶν συντάξεων.

Ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς, ἡ ἔναρξις καὶ ἡ διαδρομὴ αὐτῆς σαφῶς ὀρίζονται ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀναγκαστικῷ νόμῳ.

Κατὰ τὰ ἀρθρα 26 καὶ 59 τοῦ Διατάγματος τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1935 πᾶς δικαιούμενος εἰς σύνταξιν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ἢ εἰς αὐξησην τοιαύτης συντάξεως ὀφείλει νὰ ὑποβάλλῃ ἐπὶ ποινῇ ἐκπτώσεως ἀπὸ τοῦ δικαιώματος καὶ σχετικὴν αἴτησιν ἀρμοδίως ἐντὸς πέντε ἐτῶν, ἀφ' ἧς τὸ δικαίωμα ἐγεννήθη. Ἡ προθεσμία αὕτη παρατείνεται ἐπὶ ἐν εἰσέτι ἔτος ἀπὸ τῆς λήξεώς της ἐν ἣ περιπτώσει ἀπεβίωσε ὁ συνταξιούχος πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας χωρὶς νὰ ὑποβάλλῃ αἴτησιν.¹ Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ προθεσμία τῆς ὑποβολῆς τῆς αἰτήσεως πρὸς ἀναγνώρισιν συντάξεως εἶναι ἐνιαύσιος ἐπὶ δικαίωματος συντάξεως παθόντων ἐξ αἰτίας τῆς ὑπηρεσίας ἀρχομένης ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ὑπαλλήλου ἐκ τῆς ὑπηρεσίας μετὰ τὸ πάθημα τούτου. Νοεῖται ὑποβαλλομένης τῆς αἰτήσεως ἐμπροθέσμως τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως ἐπὶ πασῶν τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων ὑπόκειται εἰς τὴν τριακονταετῆ παραγραφὴν.

Κρηυχθείσης ἀφανείας τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως δὲν δύναται νὰ ἀσκηθῇ πρὸ τῆς νομίμου δημοσιεύσεως τῆς τελεσιδίκου περὶ ἀφανείας ἀποφάσεως. Ἐξ ἄλλου ἐπὶ ἐξαφανίσεως τοῦ στρατιωτικοῦ ἐν πολέμῳ ἢ ἐπιστρατεύσει τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως δὲν δύναται νὰ ἀσκηθῇ πρὸ τῆς νομίμου δημοσιεύσεως τῆς τελεσιδίκου περὶ ἀφανείας ἀποφάσεως, ἀν ἡ ἐξαφάνισις παραταθῇ ἐπὶ ἐξάμηνον.

Τὸ νομικὸν καθεστῶς τῶν συντάξεων ἀπορρέει ἐκ τῆς νομικῆς φύσεως ἢ τοῦ νομικοῦ χαρακτῆρος τῆς συντάξεως. Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχουν πλη-

¹ Δίκαιον Δημοσίων Ὑπαλλήλων εἰς Θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, σελ. 342. Α. Π. 64 (1904), 59 (1918) Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἀπόφασιν τοῦ Ἀρείου Πάγου τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως παραγράφεται μετὰ τριάκοντα ἔτη, ἡ μηνιαία δόσις παραγράφεται μετὰ πέντε ἔτη, ρητῶς δὲ περιλαμβάνεται ἐν αὐτῇ ὅτι ὁ νόμος ΓΥΛΓ' δὲν ἐτροποποίησε τοῦτο, διότι ὁ νόμος οὗτος ἀναφέρεται εἰς ἀξιώσεις προκυπτούσας ἐξ ἰδιωτικῶν συναλλαγῶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ συνεπῶς δὲν ἔχει ὑπ' ὄψει τὰς εἰς βάρος τοῦ δημοσίου καταβαλλομένας συντάξεις λόγω δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἄν ὁ νομοθέτης ἐσκόπει νὰ περιλάβῃ εἰς τὴν παραγραφὴν τὴν καθοριζομένην ὑπὸ τοῦ νόμου ΓΥΛΓ' τοῦ ἔτους 1909 τὰς συντάξεις εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου ρητῶς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἀναγράψῃ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι προφανές ὅτι ἡ διετὴς παραγραφὴ τοῦ νόμου ΧΛ' δὲν ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῶν μηνιαίων δόσεων συντάξεων. Βλέπε Ἐφ. Ἀθ. 213]1915 βλέπε ἐπίσης περὶ βραχυπροθέσμων παραγραφῶν Γ. Μ π α λ ἡ εἰς Μ π α λ ἄ ν ο υ σελ. 431 ἔτους 1914.

ρωθῆ οἱ νόμιμοι ὄροι ἢ αἱ ἐκ τοῦ νόμου προϋποθέσεις τῆς ἀπονομῆς τῆς συντάξεως, ὁ δημόσιος λειτουργὸς εἶναι εἰς νομικὴν κανονιστικὴν ἢ ἀντικειμενικὴν γενικὴν ἔννομον κατάστασιν, ὅταν δὲ πληρωθοῦν οἱ ἐκ τοῦ νόμου ὄροι τῆς ἀπονομῆς τοῦ συντάξεως καὶ ὁ δημόσιος λειτουργὸς καταστῆ συνταξιούχος, οὗτος εἶναι εἰς ἔννομον ἀτομικὴν ἢ ὑποκειμενικὴν κατάστασιν. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τὸ νομικὸν καθεστῶς τῆς συντάξεως δύναται νὰ τροποποιηθῆ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν. Ἐν τῇ δευτέρῃ περιπτώσει τὸ ἐπὶ τῆς συντάξεως δικαίωμα, ἀπαξ ἀποκτηθὲν, ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενον, ἐφ' ὅσον δὲν παρεμπίπτει γεγονός τι ἐπιφέρον ἐκ τοῦ νόμου τοῦ ἀπονέμοντος τὴν σύνταξιν τὴν ἀκώλυαν αὐτοῦ. Ἐν τῇ δευτέρῃ περιπτώσει ἢ ἀπονεμηθεῖσα σύνταξις κατὰ κανόνα δὲν δύναται νὰ τροποποιηθῆ παρὰ μόνον ἐπ' εὐνοίᾳ τοῦ συνταξιούχου¹. Τὸ μὴ ἀνέκκλητον κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὅμως τῆς συντάξεως, ἥτις ἀπενεμήθη, δὲν κωλύει καὶ μεταγενεστέραν τροποποίησιν τῶν διατάξεων τοῦ γενικοῦ νομοῦ καθεστῶτος ἐπὶ τῶν συντά-

¹ Εἰδικώτερον ἐν σχέσει μὲ τὰ θέματα ταῦτα βλέπε εἰς G. J è z e, Les principes généraux du droit administratif, 3 ἐκδ. I σελ. 178 καὶ ἐπ. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Θ. Ἀ γ γ ε λ ὀ π ο υ λ ο ν, op. cit. σελ. 341 τὸ ἀποβληθὲν δικαίωμα τῆς συντάξεως, συνεπεῖα τοῦ ὑπὸ τῆς χήρας τοῦ συνταξιούχου ἢ τῶν θηλέων ὄρφανῶν συναφθέντος γάμου, οὐδέποτε ἀνακτάται. Τὴν γνώμην ταύτην ἐδέχθη καὶ ἡ νομολογία. Ἀντίθετον ὅμως γνώμην ὑπεστήριξε ὁ ἄλλοτε ἀντεισαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Μ α ν ι ἄ κ η ς φρονῶν ὅτι τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἀπέκτησεν ἡ ἀγαμος θυγάτηρ συνταξιούχου μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τούτου δὲν ἀπόλλυται συνεπεῖα ἐπιγενομένου γάμου, ἀλλὰ διακόπτεται μόνον, ὅταν ὁ γάμος αὐτῆς ὑπῆρξεν εὐτυχῆς, λυθέντος δὲ τούτου διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ὄλως ἀπόρου συζύγου τῆς, ἀναλαμβάνει τὸ δικαίωμά τῆς, ὅταν ἀναμφισβητήτως οὐδεμίαν ἔχη πρόσοδον πρὸς τὸ ζεῖν. Φρονεῖ ὁ πρῶην εἰσαγγελεὺς Μ α ν ι ἄ κ η ς ὅτι ὁ νομοθέτης ἐσκέφθη νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς τύχης τῶν προσώπων ἐκείνων, μεθ' ὧν ὁ προσφῆρων τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸ Κράτος συνδέεται διὰ τρυφερωτάτων δεσμῶν, ἵνα οὕτως ὁ δημόσιος ὑπάλληλος εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιδιδῆται εἰς τὰ ἔργα τῆς ὑπηρεσίας του καὶ νὰ προσπαθῆ νὰ ἀναδείξῃ τὴν Διοίκησιν. Ἡδη ὅμως δὲν ὑφίσταται ἀμφισβήτησις ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, διότι αὕτη ἐλύθη νομοθετικῶς. Κατὰ τὸ ἄρθρον 65 τοῦ Διατάγματος τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1935 ἐπὶ διαζεύξεως τῶν θυγατέρων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς των ὑπαιτιότητα τοῦ συζύγου ἢ κοινῆ ὑπαιτιότητι, ἢ πληρωμῆ τῆς συντάξεως ἀρχεται ἀφ' ἧς ὁ γάμος τούτων λυθῆ πνευματικῶς ἢ ἐπὶ ἀκυρώσεως γάμου, ἀφ' ἧς ἡ σχετικὴ ἀπόφασις καταστῆ ἀμετάκλητος.

Ἐπίσης οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀποθανόντος συνταξιούχου καθίστανται καὶ οὗτοι συνταξιούχοι, τὸ πρὸς σύνταξιν δικαίωμα ἀποκτῶσιν οὐχὶ κληρονομικῶ τίτλῳ, ἀλλ' αὐτοτελῶς ὑπὸ τὴν ιδιότητα τῆς χήρας ἢ τοῦ ὄρφανου. Αἱ εἰς τὸν συνταξιούχον ὅμως κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου ὀφειλόμενα δόσεις ἀποτελοῦσιν ἀντικειμενικὴν τῆς κεκτημένης αὐτοῦ περιουσίας καὶ περιέρχονται μετὰ τῶν λοιπῶν κληρονομικῶν ἀπαιτήσεων εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ. Τὸ δικαίωμα πρὸς εἰσπραξιν τῶν εἰς τὸν ἀποβιώσαντα καθυσσερομένων συντάξεων ἀποβάλλουσιν οἱ κληρονόμοι, ἂν μὴ προσαγάγωσιν ἐντὸς ἑξ μηνῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ συνταξιούχου πιστοποιητικὸν περὶ τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ.

ξων, ὡς π.χ. τὴν τροποποιήσιν τοῦ χρόνου τῆς παραγραφῆς τῶν συντάξεων.

Διὰ τοῦτο ἡ νομοθεσία ἐπὶ τῆς παραγραφῆς τῶν συντάξεων κατὰ καιροὺς τροποποιεῖται. Ἀρχικῶς ὡς εἴρηται ἴσχυε ἐπὶ τῶν περιοδικῶν συντάξεων ἡ παράγραφη τοῦ νόμου ΣΙΒ' τοῦ 1852, μεταγενεστέρως τροποποιήθεισα. Τὸ δίκαιον τῆς παραγραφῆς τῶν συντάξεων ἐνεφάνιζε τὸ μειονέκτημα ὑπερβολικῆς περιπτωσιολογίας, ἣτις ἐπέτρεπε τὰς ἀμφισβητήσεις ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ αὐτοῦ. Οὕτως ἰσχύοντος τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ νόμου 5127 ἠγέρθησαν πολλαὶ ἀμφισβητήσεις ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς παραγραφῆς τῶν περιοδικῶν συντάξεων. Κατὰ τὴν γνώμην τῆς πλειοψηφίας τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου, ἦν ἀσπασόμεθα, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς διατάξεως τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ νόμου 5127; σύνταξις ἢ βοήθημα μὴ εἰσπραχθὲν ἢ τῶν ὁποίων δὲν ἐζητήθη ἐγγράφως ἢ εἰσπραξίς ὑπὸ τοῦ δικαιοῦχου ἐντὸς ἔτους ἀφ' ἧς ἦσαν *πληρωτέα* παραγράφεται ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἐνταλθεῶν συντάξεων ἢτοι περὶ συντάξεων δι' αἷς ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου ἔνταλμα πληρωμῆς, οἷον χρηματικὸν ἔνταλμα ἀποτελεῖ καὶ ὁ κατὰ τριμηνίαν ἀποστελλόμενος εἰς τοὺς Ταμίας κατάλογος τῶν συνταξιούχων τῆς περιφερείας τοῦ Ταμείου μετ' ἐντολῆς πληρωμῆς αὐτῶν. Ἡ παραγραφὴ ὁμοῦ τῶν συντάξεων τούτων ἤρχιζε οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ σχετικοῦ χρηματικοῦ ἐντάλματος, ὡς δέχεται ἡ πλειοψηφία τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου, ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ αἱ συντάξεις εἶναι πληρωτέαι ἢτοι κατὰ κανόνα ἀπὸ τῆς πρώτης τριμηνίας, ἦν ἀφορῶσι αἱ ἐνταλθεῖσαι συντάξεις, διότι γενικῶς τότε εἶναι πληρωτέαι αἱ ὡς ἄνω ἐνταλθεῖσαι συντάξεις. Ἡ παραγραφὴ τῶν ἐνταλθεῶν συντάξεων συμπληροῦται ἅμα τῇ παρελεύσει ἔτους ἐκτὸς ἂν ἐν τῷ μεταξὺ ἐζητήθη ἐγγράφως ὑπὸ τοῦ δικαιοῦχου ἢ πληρωμὴ τούτων, ἣτις ἐγγράφος ζήτησις ἐπιφέρει κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ νόμου διακοπὴν τῆς παραγραφῆς, ἀφ' ἧς ἀρχεται νέα τοιαύτη. Ἐὰν ὁμοῦ διὰ σύνταξιν τριμηνίας τινὸς δὲν ἐξεδόθη ἔνταλμα πληρωμῆς διὰ τὴν σύνταξιν ταύτην δὲν ἰσχύει ἡ ἐνιαυσία αὕτη παραγραφὴ τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ νόμου 5127, ἀλλ' ἡ σύνταξις αὕτη εἰς τὴν γενικὴν πενταστῆ παραγραφὴν τοῦ ἀρθροῦ 69 τοῦ νόμου ΣΙΒ' τοῦ ἔτους 1852.

Ἐξ ἄλλου ὁμοῦ κατὰ τὴν γνώμην τῆς μειοψηφίας κατὰ τὸ ἀρθρον 2 § 1 τοῦ νόμου 5127 σύνταξις ἢ βοήθημα μὴ εἰσπραχθὲν ἢ τῶν ὁποίων δὲν ἐζητήθη ἢ εἰσπραξίς ἐγγράφως παραγράφεται μετὰ παρέλευσιν ἔτους ἀφ' ἧς ἦσαν πληρωτέαι κατὰ δὲ τὸ ἀρθρον 1 § 2 ἐδ. τελευταῖον τοῦ αὐτοῦ νόμου αἱ συντάξεις πληρώνονται κατὰ τριμηνίαν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστης τριμηνίας, ἔπεται ὅτι ἀδιακρίτως, ἂν ἐξεδόθη ἔνταλμα ἢ δὲν ἐξεδόθη τοιοῦτον, αἱ συντάξεις ἐκάστης τριμηνίας παραγράφονται μετὰ παρέλευσιν ἔτους ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς τριμηνίας, ἦν ἀφορῶσι, διότι κατ' ἀρχὴν τότε ἦσαν πληρωτέαι ἐκτὸς ἂν ἐζητήθη ἐγγρά-

φος ἢ πληρωμῇ, ὅπερ ἀποτελεῖ διακοπὴν τῆς παραγραφῆς, ἀφ' ἧς ἀρχεται νέα τοιαύτη.

Κατὰ τὴν γνώμην τῆς μειοψηφίας διακοπείσης τῆς παραγραφῆς δι' ἐγγράφου αἰτήσεως τοῦ συνταξιούχου ἀρχεται νέα συμπληρουμένη οὐχὶ μετὰ πέντε ἔτη, ὡς ἐδέχθη ἡ πλειοψηφία τοῦ Νομικοῦ συμβουλίου, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ἔτους ἀπὸ τῆς διακοπῆς συμφώνως τῷ νόμῳ ΓΧΞ', ὅστις θέτει γενικὴν ἀρχήν, ὅτι πᾶσα παραγραφὴ διακοπτομένη ἀρχεται ἐκ νέου τρέχουσα, ἐπομένως εἶναι διαρκείας τοιαύτης, ὅση ἔχει θεσπισθῆ διὰ τὴν ἀξίωσιν.

Δέον ὅμως νὰ προστεθῆ ὅτι, ἐφ' ὅσον σύνταξις τις δὲν ἐνταλθῆ κανονικῶς, ὡς π.χ. ἐφ' ὅσον λόγῳ μεταβολῆς ἐπελθούσης εἰς τὴν οἰκογενειακὴν κατάστασιν τοῦ συνταξιούχου ἢ ἄλλης αἰτίας δὲν ἦτο ἀκριβῶς καθωρισμένον τὸ ποσὸν τῆς συντάξεως, ἧς δικαιούται ὁ συνταξιούχος καὶ ἀπαιτεῖται ἡ ἐκδοσις ἰδιαίτερου χρηματικοῦ ἐντάλματος πληρωμῆς διὰ τὴν πληρωμὴν τούτου ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν ἀρχεται τρέχουσα ἡ ἐνιαυσία παραγραφὴ εἰ μὴ ἀπὸ τῆς κανονικῆς ἐκδόσεως τοῦ χρηματικοῦ ἐντάλματος. Ἐὰν ὅμως ἦτο δυνατὴ ἡ εἰσπραξις τῆς συντάξεως ὑπὸ τοῦ συνταξιούχου καὶ οὗτος δὲν ἠθέλησεν νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξόφλησιν ταύτης, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τρέχει ἡ παραγραφὴ καὶ συμπληροῦται μετὰ παρέλευσιν ἔτους ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποστολῆς τῶν καταστάσεων τῶν συνταξιούχων εἰς τοὺς Ταμίας (κατὰ τὴν γνώμην τῆς πλειοψηφίας ἢ τῆς ἀρχῆς τῆς τριμηνίας κατὰ τὴν γνώμην τῆς μειοψηφίας) ἢ ἀπὸ τῆς δι' ἐγγράφου αἰτήσεως διακοπῆς αὐτῆς ἐν περιπτώσει ὑποβολῆς τοιαύτης αἰτήσεως¹.

Ἐξ ὅσων γράφομεν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τὸ δίκαιον τῆς παραγραφῆς τῶν συντάξεων ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως εἶχε προκαλέσει πολλὰς ἀμφισβητήσεις. Ὡς εἴρηται τέρμα εἰς τὰς ἀμφισβητήσεις ταύτας θέτει ὁ ἀναγκαστικὸς νόμος ὑπ' ἀριθ. 1635]1939, ὅστις ἐν ἀρθρῳ 21 ὀρίζει σαφῶς τὴν παραγραφὴν τῶν περιουτικῶς καταβαλλομένων συντάξεων².

¹ Βλέπε ὑπ' ἀριθ. 550]L-7-37 γνωμοδότησιν Ὀλομελείας Νομικοῦ Συμβουλίου.

² Τὸ ἀρθρον τοῦτο ἔχει ὡς ἀκολούθως : Συντάξεις ἢ παντὸς εἶδους βοηθήματα μὴ εἰσπραχθέντα δι' οἰονδήποτε λόγον ἐντὸς ἐνὸς ἔτους παραγράφονται ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου. Ἡ ἐνιαυσία παραγραφὴ ἀρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ μηνός, ὃν ἀφορᾷ ἡ ὑπὸ πληρωμὴν σύνταξις ἢ βοήθημα, ἀνεξαρτήτως ἂν ταῦτα ἐνετάλησαν ἢ μὴ, ἢ ἐνετάλησαν ἐπὶ ἔλαττον, ἢ ἐπὶ μὴ ἀρμοδίου Ταμείου ἢ ὅπωςδήποτε ἐσφαλμένως.

Αἱ κατὰ τὴν πρώτῃν ἐκτέλεσιν τῶν πράξεων ἢ ἀποφάσεων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἢ τοῦ Συμβουλίου Ἐλέγχου Συντάξεων ἐντελλόμεναι δεδουλευμένα συντάξεις παραγράφονται ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῆς ἀποστολῆς τοῦ χρηματικοῦ ἐντάλματος εἰς τὸ Ταμεῖον.

Αἱ ὅπωςδήποτε ὀφειλόμεναι συντάξεις, ἔστω καὶ μὴ ἀναγνωρισθεῖσαι εἰσέτι τῶν ἀποβιούντων, καταβάλλονται εἰς τοὺς κληρονόμους, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐντὸς ἑξα-

Ἐκ τῶν νέων διατάξεων τῆς εἰρημένου ἀναγκαστικοῦ νόμου 1635] 1939 περὶ ἐνιαυσίου παραγραφῆς ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ διάταξις, ἣτις εἰσάγει καινοτομίαν καὶ καθ' ἣν ἡ διακοπὴ τῆς παραγραφῆς ἐπέρχεται καὶ δι' ἀπλῆς ὑποβολῆς αἰτήσεως. Ἡ καινοτομία αὕτη δικαιολογεῖται, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψει τὸ ἐνιαύσιον τῆς παραγραφῆς.

Ἄξιοσημείωτος ἐπίσης εἶναι ἡ διάταξις τῆς § 4 τοῦ ἀρθρου 21 περὶ μὴ συμπληρώσεως δηλαδὴ ἀναστολῆς τῆς ἐν λόγῳ παραγραφῆς, ἣτις εἰσάγει καινοτομίαν εἰς τὸ δίκαιον τῆς παραγραφῆς ἢ μᾶλλον τῆς προθεσμίας ἐκπτώσεως τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου, καθ' ὅσον ὡς γράφομεν ἄλλαχοῦ ἢ ἀνηλικιότητος γενικῶς δὲν ἀναστέλλει τὸν χρόνον τῆς παραγραφῆς τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου.

Κατόπιν τῶν διατάξεων τοῦ ἀρθρου 21 τοῦ εἰρημένου ἀναγ. νόμου 1635] 1939 δὲν ἰσχύουν ἐπίσης αἱ διατάξεις τοῦ ἀρθρου 4 τοῦ Ν.Δ. τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1923 «περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξοφλήσεως τῶν συντάξεων, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ ἀρθρου 4 τοῦ ψηφίσματος τῆς Δ'. Ἐθνοσυνε-

μήνου ἀπὸ τοῦ θανάτου τῶν δικαιωπαρῶν αὐτῶν, αἰτήσονται ἐγγράφως τὴν πληρωμὴν ἢ ἀναγνώρισιν τῶν συντάξεων, συνυποβάλλοντες τῇ αἰτήσει εἰς τὸν ἀρμόδιον Ὑπουργεῖον ἢ τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον σχετικὴν ληξιαρχικὴν πράξιν θανάτου.

Αἱ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐδάφια παραγραφαὶ ὡς καὶ ἡ τοιαύτη τῶν ἀρθρων 26 καὶ 29 τοῦ Διατάγματος τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1935 «περὶ ἀπονομῆς κλπ.» τρέχουσι καὶ κατὰ τῶν διατελούντων ὑπὸ ἐπιτροπείαν, κηδεμονίαν, ἢ δικαστικὴν ἀντίληψιν. Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα δὲν ἔχωσιν ἐπίτροπον ἢ κηδεμόνα, ἢ ἀντιλήπτορα, ἢ παραγραφὴ δὲν συμπληροῦται πρὸ τῆς παρελεύσεως ἕξ μηνῶν, ἀφ' ἧς ταῦτα κατέστησαν ἀπεριορίστως ἰκανὰ ἢ ἐκτέσαντο ἐπίτροπον κηδεμόνα, ἢ ἀντιλήπτορα. Αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἐφαρμόζονται, ἐφ' ὅσον τὰ πρόσωπα ταῦτα κέκτηνται τὴν ἰκανότητα δικαστικῆς παραστάσεως.

Αἴτησις τοῦ δικαιούχου περὶ πληρωμῆς καθυστερουμένης συντάξεως, βοήθηματος ἢ ἐπιδόματος, ὑποβαλλομένη πρὸ τῆς ἐκπνοῆς τῆς ὡς ἀνω ἐνιαυσίου προθεσμίας διακόπτει τὴν παραγραφὴν δι' ἐν εἰσέτι ἔτος.

6. Τὰ ἀρθρα 79, 80 καὶ 81 τοῦ Νόμου ΣΙΒ' «περὶ δημοσίου λογιστικοῦ καὶ τὸ ἀρθρον 2 τοῦ νόμου 5127 καταργοῦνται». Δέον νὰ προστεθῇ ὅτι τὰ καταργηθέντα ὡς ἀνωτέρω ἀρθρα 80 καὶ 81 τοῦ νόμου ΣΙΒ' εἶχον ἐπίσης προκαλέσει πολλὰς ἀμφισβητήσεις καὶ ὀρθῶς κατηγοήθησαν. Βλέπε καὶ ὑπ' ἀριθ. 772] 1894 ἀπόφασιν Ἐφ. Ἀθηνῶν. Τέλος δέον νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ αἴτησις πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος συντάξεως, ὡς σημειοῦμεν ἐν σελ. 104 δέον νὰ υποβληθῇ ἐντὸς πέντε ἐτῶν, ἀφ' ἧς ἐγεννήθη τὸ δικαίωμα. Κατὰ τὸ ἀρθρον 30 τοῦ Ἀναγκ. Νόμου 1635] 1939 δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναγνωρισθῶσι ἀναδρομικῶς εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου Ταμείου συντάξεις διὰ χρονικὸν διάστημα πέραν τῆς διετίας ἀρχομένης ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τῆς ἐκδόσεως τῆς πράξεως ἢ ἀποφάσεως τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου τῆς ἀπονέμουσῆς ἢ ἀξιδανούσεως τῆς σύνταξιν.

¹ Βλέπε εἰς Π. Δ ε ρ τ ι λ ῆ, Περὶ τῶν χρεῶν τῶν ὑποκαμμένων εἰς τὴν πενταετῆ παραγραφὴν τοῦ ἀρθρου 69 τοῦ λ. ν. καὶ τῆς ἐννοίας αὐτῆς, εἰς Τιμητικὸν Τόμον ὑπὲρ τοῦ Ἀντ. Ζηλήμονος, Ἀθῆναι 1939 σελ. 65 καὶ ἐπ.

λεύσεως τῆς 13]29 Δεκεμβρίου 1924. Ἐπίσης δὲν ἰσχύουν αἱ διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 68 τοῦ εἰρημένου Δ. τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1935.

Γ' Παραγραφή τῶν ἀχρεωστήτως καταβληθέντων φόρων

Ποῖα εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς ἐννοίας τοῦ συγχρόνου φόρου καὶ ἡ νομικὴ φύσις αὐτοῦ, ἐπίσης ποῖα εἶναι εἰδικώτερον ἢ ἔννοια τῆς φορολογικῆς ὑποχρεώσεως καὶ τὸ γενεσιουργὸν γεγονός τοῦ φόρου δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐνταῦθα, διότι τοῦτο θὰ ἀπῆται περισσότερο χῶρον¹. Τὸ κράτος πρὸς κατανομήν τῶν δημοσίων βαρῶν πρὸς δὲ καὶ πρὸς μετασχηματισμὸν καὶ τροποποιήσιν τῶν στοιχείων τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἥτις ἐκδηλοῦται ἐν αὐτῷ εἴτε πρὸς κάλυψιν δαπανῶν λειτουργίας ὄρισμένων ὑπηρεσιῶν, ἀσκοῦν τὴν κυριαρχικὴν του δικαιδοσίαν ἐπὶ τῶν προσώπων, ἅτινα ἔχουν σύνδεσμόν τινα πολιτικόν, οἰκονομικόν, ἢ κοινωνικόν μετ' αὐτό, ἐπιβάλλει κατὰ τὸν νόμον φόρους, τέλη, δικαιώματα. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιβολὴ τῶν φόρων, τελῶν καὶ δικαιωμάτων πραγματοποιεῖται πατὰ παράβασιν τῶν κειμένων νόμων τίκτεται ὑποχρέωσις ἐπιστροφῆς τῶν οὕτως ἀχρεωστήτως εἰσπραθέντων ποσῶν. Ἡ ἀχρεώστητος αὕτη καταβολὴ φόρου, τέλους ἢ δικαιώματος ὑπόκειται εἰς παραγραφὴν καὶ ὁ χρόνος αὐτῆς ὀρίζεται ἐν ἀρθρῳ 83 τοῦ λογιστικοῦ νόμου. Κατὰ τὸ ἀρθρον 83 τοῦ λ.ν. «Ἀπαιτήσεις περὶ ἀποδόσεως φόρου ἢ ἄλλου δικαιώματος παρὰ τὸ δέον πληρωθέντος εἰς τὸ Δημοσίον παραγράφονται μετὰ τρία ἔτη ἀπὸ τῆς πληρωμῆς».

Ὅριζων ὁ νόμος τριετὴ παραγραφὴν προκειμένου περὶ ἀποδόσεως φόρου νοεῖ φόρον καθοριζόμενον ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ εἰσπραθέντα ἐπὶ πλέον. Ὅταν πρόκηται ὅμως περὶ φόρου μὴ ἐπιβαλλομένου ὑπὸ οὐδενὸς νόμου, εἰσπραθέντος δὲ π.χ. ἐκ παραδρομῆς, ἢ ἀπόδοσις αὐτοῦ ὑπόκειται εἰς τὴν πενταετὴ παραγραφὴν καὶ ἐπιδιώκεται διὰ τῆς *condictio indebiti*. Ἐπίσης ὅταν πρόκηται περὶ φόρου προβλεπομένου μὲν ὑπὸ νό-

¹ Βλ. εἰδικώτερον ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἰς Ἄ. Ἀγγελοπούλου, Γενικὴ θεωρία τῆς φορολογίας, Ἀθῆναι 1939 καὶ τὴν αὐτόθι μνημονευομένην πλουσίαν βιβλιογραφίαν, εἰς G. Jèze, Cours de Finances Publiques, Paris 1928. Εἰδικώτερον περὶ τῆς νομικῆς φύσεως τοῦ φόρου βλέπε εἰς G r i z i o t t i, L'imposition des étrangers Cours à l'A.D.I. de La Haye 1926, Studi di diritto tributario Padova 1930, V a n o n i, Natura e interpretazione delle leggi tributarie Padova 1931. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔννοιαν τοῦ τέλους βλέπε ἐπίσης καὶ εἰς P u g l i e s e, Le tasse nella scienza e nel diritto positivo italiano Padova, 1930. Ὁμοίως βλέπε εἰς G. Jèze, le fait générateur de l'impôt εἰς Revue de Science et de Législation Financières, Contribution à la théorie de la création de l'impôt ἔτους 1937 σελ. 84 εἰς Γ. Κοφινᾶ, Περὶ τῆς νομικῆς φύσεως τῆς φορολογικῆς ὑποχρεώσεως, εἰς Τμητικὸν Τόμον ὑπὲρ Ἄντ. Ζηλήμονος 1939 σελ. 153 καὶ ἐπ. καὶ εἰς E. A l l i x, La condition fiscale des étrangers εἰς Cours de l'A. I. de La Haye 1937 σελ. 550 καὶ ἐπ.

μου, ἀλλ' ἀχρεωστικῶς ἐξ ὀλοκλήρου εἰσπραχθέντος π.χ. ἐκ παραδρομῆς ἢ παραγραφή αὐτοῦ ὑπόκειται εἰς τὴν πενταετῆ παραγραφὴν καὶ ἐπιδιώκεται ἢ ἀνάληψις τοῦ ποσοῦ τοῦ καταβληθέντος φόρου διὰ τῆς *condictio pndebiti* ¹.

Οὕτως ὁ "Ἀρειος Πάγος" ² ἀποφαίνεται ὅτι τὸ ἄρθρον 83 καθιεροῦν τριετῆ παραγραφὴν κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ ἄρθρον 69 τοῦ λ. ν., ὅπερ καθιεροῖ πενταετῆ παραγραφὴν παντὸς χρέους ἐξ ἄλλων οἰωνδήποτε ἐννόμων σχέσεων ἠθέλησε κατὰ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος καὶ τῶν λέξεων αὐτοῦ συναγομένην ἔννοιαν ἐπὶ σκοπῷ τῆς ταχύτερας ἐκκαθαρίσεως τῶν τοιούτων σχετικῶν ἀξιώσεων ἐν τῷ λογιστικῷ τοῦ Κράτους νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν τριετῆ παραγραφὴν μόνον τὰς ἀπαιτήσεις ἐκείνας τὰς πηγαζούσας ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐνασκήσεως τοῦ δικαιώματος, ὅπερ ἔχει μὲν τοῦτο ἐκ τῶν κειμένων νόμων παραγόμενον κατὰ τὴν ἐν γένει περὶ τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ ὡς νομίμως ἀνεγνωρισμένης ἐξουσίας ἐπὶ πραγμάτων ἢ προσώπων ἔννοιαν, ὡς εἶναι τὰ φαρικά, λιμενικά, ἐπικαρπία ἢ ἄλλα φορολογικὰ κλπ. δικαιώματα, ἀλλ' ὅπερ δικαίωμα ἐνήσκησε παρὰ τὸ δέον, εἰσπράξαν πέραν τοῦ ὀφειλομένου ἢ τοῦ προσήκοντος.

Ἡ παραγραφή ἀπαιτήσεως ἰδιώτου περὶ ἐπιστροφῆς αὐτῷ φόρου ἐπὶ πλέον καὶ παρὰ τὸν νόμον εἰσπραχθέντος ἀναστέλλεται ἐκ προκριματικῆς δίκης ³.

Ἡ ἐπιστροφή ὀρισμένων φόρων ὑποβάλλεται εἰς ὀρισμένας διατυπώσεις καὶ προϋποθέσεις, ὡς ἐπιβάλλεται ἢ ὑποβολῆ αἰτήσεως ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας, ἣτις εἶναι ἀνατρεπτικὴ (νόμος 1165 τοῦ ἔτους 1918 ἄρθρον 20 νόμοι 1641, ἄρθρον 44, νόμος 2962 τοῦ ἔτους 1922, ἄρθρον 4, νόμου 971 τοῦ ἔτους 1917 ἄρθρον 17) ⁴.

Δ' Παραγραφὴ ὁμολογιῶν καὶ τεκομεριδίων ἐθνικῶν δανείων

Ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψει τὸ μέγεθος τῶν χρεῶν τοῦ Κράτους ἐκ δανείων, τοῦτο ἔχει συμφέρον χάριν τῆς τάξεως τῶν Οἰκονομικῶν αὐτοῦ νὰ ὑποβάλλῃ ὁμοίως καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ δάνεια εἰς βραχυπρόθεσον παραγραφὴν τὸ καταβλητέον τοκοχρεωλύσιον τῶν χρεωλυτικῶν δανείων αὐτοῦ, ὡς καὶ τοὺς ὀφειλομένους τόκους τῶν διηνεκῶν δανείων αὐτοῦ. Αἱ γενικαὶ διατάξεις, αἵτινες ἰσχύουσι ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι αἱ τοῦ λογιστικοῦ νόμου ΣΙΒ' τοῦ ἔτους 1852, ὡς ἐρημνεύθησαν ὑφ' ἡμῶν ὡς καὶ αἱ διατάξεις τοῦ

¹ Ἐφ. Ἀθ. 447 (1908), 1702 (1895) Α, Π. 288|1937 Ὁλομελείας.

² Α. Π. 312 (1902).

³ Ἐφ. Ἀθ. 1056 (1904).

⁴ Ἀναλυτικώτερον βλέπε ἐν προκειμένῳ εἰς Μ. Οἰκονομίδη, Δημόσιον Λογιστικὸν τόμος Β' σελ. 621 καὶ ἐπ.

νόμου ΑΣΜΑ' τῆς 20 'Ιουλίου 1855 (ἄρθρον 3 καὶ 4) περὶ τῶν πληρωτέων τῶ κομιστῆ ἀωνύμων χρεωγράφων, ἐφ' ὅσον δὲν τροποποιῦνται διὰ τῶν συμβάσεων περὶ συνάψεως τῶν διαφόρων δημοσίων δανείων, ὡς καὶ διὰ τῶν σχετικῶν περὶ τούτων νόμων ἰδίως τοῦ νόμου ΒΦΙΘ' τῆς 26 Φεβρουαρίου 1898 περὶ διεθνοῦς ἐλέγχου (Παράρτημα ἄρθρ. 16), οἵτινες προβλέπουσιν ἰδίως παραγραφὰς ¹.

¹ Ἐκτὸς τῶν διατάξεων τούτων ἰσχύει ἐπίσης ὁ νόμος 5157 τῆς 10 'Ιουλίου 1931 «περὶ παραγραφῆς δικαιωμάτων ἐπὶ ἀξιών τοῦ Δημοσίου», ὅστις ἔχει ὡς ἀκολούθως : Ἄρθρον μόνον (Φυλ. Ἐφ. Κυβ. 217 τῆς 18 'Ιουλίου 1931) 1. Φύλλα τοκομεριδίων ὁμολογιῶν εἰς δραχμὰς ἢ εἰς χρυσὸν ἐθνικῶν δανείων ἐκδιδόμενα ἕκαστοτε παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου ἢ κατὰ διαταγὴν τούτου εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ἐξαντλουμένων παλαιῶν τούτων, μὴ ζητούμενα παρὰ τῶν δικαιούχων ἐντὸς πέντε ἐτῶν ἀπὸ τῆς πρὸς διανομὴν τασσομένης προθεσμίας, καθίστανται ὀριστικῶς ἄκυρα παραγραφομένου τοῦ ἐπ' αὐτῶν δικαιώματος τῶν δικαιούχων.

2. Ἐκ τῶν ἤδη ἐκδιδόμενων φύλλων τοκομεριδίων τῶν ὁμολογιῶν τῶν ἐθνικῶν δανείων 1884 5%, 1893 5% καὶ 1902 4% τὰ μὴ ζητηθέντα μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1930 ἀκυροῦνται ὀριστικῶς ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης μὴ δικαιουμένων τῶν δικαιούχων νὰ ἐγείρωσιν οὐδεμίαν πλεον ἐπ' αὐτῶν ἀξίωσιν.

3. Προσωρινοὶ τίτλοι ἐθνικῶν δανείων παραδιδόμενοι εἰς τοὺς δικαιούχους παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου ἢ κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῶν ὀριστικῶν τοιούτων, μὴ ἀνταλασσόμενοι δι' ὀριστικῶν ὁμολογιῶν ἐντὸς πέντε ἐτῶν ἀπὸ τῆς πρὸς ἀνταλλαγὴν ὀριζομένης προθεσμίας καθίστανται ὀριστικῶς ἄκυροι, ἀπαλλασσομένου τοῦ Δημοσίου πάσης ἔναντι τῶν δικαιούχων ὑποχρεώσεως.

Τέλος ἰσχύει ὁ ἀναγκ. νόμος 608, ὅστις ἐπιζητῶν τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν κατὰ τοῦ Δημοσίου ἀξιώσεων λόγῳ ζημιῶν πολέμου (ν. 4278) ὑπαγάγει εἰς ἐξαετῆ παραγραφὴν τὰς τοιαύτας ἀξιώσεις κατὰ τοῦ Δημοσίου, ἐφ' ὅσον παρῆλθεν ἄπρακτος ἢ προθεσμία αὕτη ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς τῆς κατὰ τὸν νόμον αἰτήσεως ἐκδικάσεως εἰς τὴν τέως ὑπηρεσίαν πολεμικῶν ἀποζημιώσεων. Νοεῖται ὅμως ὅτι ἂν ἤρχισεν ἡ διαδικασία τῆς ἐκδικάσεως, ἢ ὡς ἄνω παραγραφῆ διακόπτεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 70 τοῦ λ. ν.

Κατωτέρω χάριν μεγαλυτέρας σαφηνείας σημειοῦμεν τὰς σχετικὰς ὡς ἄνω διατάξεις ὡς καὶ τὴν ἰσχύουσαν παραγραφὴν.

Α'. Δάνεια Ἑλληνικοῦ Δημοσίου εἰς χρυσὸν

		Τοκομε- ρίδια ἔτη	Ὅμολο- γία ἔτη
1881	Φρ. 120.000.000.— 5 ο ο	5	30 (2)
	Νόμος ΒΦΙΘ' τῆς 26 7 1898 (Παράρτημα ἄρθρ. 16)		
1884	> 170.000.000.— 5 ο ο	5	30 (2)
	Νόμος ΒΦΙΘ' τῆς 26 2 1898 (Παράρτημα ἄρθρ. 16)		
1887	> 135.000.000.— 4 ο ο Μονοπωλίων	5	30 (2)
	Νόμος ΒΦΙΘ' τῆς 26 2 1898 (Παράρτημα ἄρθρ. 16)		

² Ἀπὸ τῆς τεταγμένης πρὸς πληρωμὴν ἡμέρας ὡς συνάγεται καίτοι δὲν καθορίζεται εἰς τὰς σχετικὰς διατάξεις.

Αἱ γενικαὶ διατάξεις περὶ παραγραφῆς τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου, ὡς ἐρμηνεύθησαν ὑπ' ἡμῶν ἰσχύουσιν ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ χρεῶν τοῦ Δημοσίου λόγῳ πληρωμῆς τῶν δανειακῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων, ἐφ' ὅσον

		Τοκομε- ρίδια Ἔτη	Ὅμολο- γιαί Ἔτη
1889	Φρ. 155.000.000.— 4 οἰο Πάγιον Νόμος ΒΦΙΘ' τῆς 26 2 1898 (Παράρτημα ἀρθρ. 16)	5	20
1890	» 81.875.000.— 5 οἰο Σιδηρομ. Πειραιῶς-Λαρίσης Νόμος ΒΦΙΘ' τῆς 26 2 1898 (Παράρτημα ἀρθρ. 16)	5	30
1893	» 9.739.000.— 5 οἰο Κεφαλαιώσεως Νόμος ΒΦΙΘ' τῆς 26 2 1898 (Παράρτημα ἀρθρ. 16)	5	30
1893	» 160.000.000.— 2οἰο Σιδηρομ. Θεσσαλονίκης-Κωνσταν- τινουπόλεως (Κείμενον ὁμολογίας)	5	15 (1)
1893	» Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου	5	5 (1)
1898	» 170.000.000.— 2 12 οἰο ἠγγυημένον (Β. Διάταγμα 22 4 1898 ἀρθρον 16 καὶ νόμος ΒΦΜΒ' τῆς 21 3 1898)	5	30 (2)
1902	» 56.250.000.— 4 οἰο Ἑλληνικῶν Σιδηροδρομῶν Σύμβασις 9 3 1900 κυρωθεῖσα διὰ νόμου ΒΨΝΔ' τῆς 8 4 1900 ἀρθρον 39.	5	30 (1)
1907	» 20.000.000.— 5 οἰο Ἑθνικῆς Ἀμύνης (Σύμβασις 25 11 1906, κυρωθεῖσα διὰ νόμου ΓΡΟΕ' τῆς 23 12 1906 ἀρθρον 2)	5	30 (1)
1910	» 110.000.000.— 4 οἰο Νόμος ΓΧΜΒ' τῆς 19 3 1910 (Ἐφημ. Κυβερνήσεως Α' 109 τῆς 20 3 1910).	5	30 (1)
1914	» 500.000.000.— 5 οἰο (Σύμβασις 20 2 1914 κυρωθεῖσα διὰ Β. Διατάγματος 17 3 1914 ἀρθρ. 10 Ἐφημ. Κυβερνήσεως Α' 68 17 3 1914 καὶ νόμος ΙΙΙ' τῆς 30 12 1913)	5	30 (1)
1915	δρ. χρ. 15.000.000.— 6 οἰο (Σύμβασις τῆς 27 9 1915, κυρωθεῖσα διὰ νόμου 381 τῆς 30 10 1915 ἀρθρον 5 Ἐφημ. Κυβερνή- σεως Α' 416 7 11 1915)	5	30 (1)
1923	Δολλ. 8.000.000.— 5 οἰο Καναδικῆς Κυβερνήσεως (Σύμβασις τῆς 27 12 1923, κυρωθεῖσα νόμου 3205 τῆς 7 8 1924 ἀρθρ. 8 Ἐφημ. Κυβερνήσεως Α' 198 τῆς 20 8 1924)	5	5
1924	Λίραι 10.000.000.— 7 οἰο Προσφυγικῶν (Ἑλληνοαγγλι- κῶν τμήμα) (Σύμβασις 4 12 1924, κυρωθεῖσα διὰ Διατάγματος	5	30 (1)

¹ Ἀπὸ τῆς τεταγμένης πρὸς πληρωμὴν ἡμέρας ὡς καθορίζεται εἰς τὰς σχετι-
κὰς διατάξεις.

² Ἀπὸ τῆς τεταγμένης πρὸς πληρωμὴν ἡμέρας ὡς συνάγεται καίτοι δὲν καθορίζεται εἰς τὰς σχετικὰς διατάξεις.

δὲν τροποποιῦνται διὰ τῶν περὶ τούτων ἐιδικῶν νόμων καὶ συμβάσεων.

Αἱ διατάξεις ὅμως περὶ παραγραφῆς, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι διατάξεις, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὰς δανειακὰς ὑποχρεώσεις κράτους, ἐφ' ὅσον

		Τοκομ- εἶδια Ἔτη	Ὁμολο- γία Ἔτη
	τῆς 9]5]1925 ἄρθρ. 20 Ἐφημ. Κυβερνήσεως Α' 1923 τῆς 15]5]1925 καὶ νόμος 3316 τῆς 24 Ἀπριλίου 1925).		
1924	Δολλ. 11.000.000.— 7 ο]ο Προσφυγικὸν (Ἀμερικανικὸν Τμῆμα) (Σύμβαισις τῆς 16]12]1924, κυρωθεῖσα διὰ Διατάγ- ματος τῆς 9]5]1925 ἄρθρ. 20 Ἐφημ. Κυβερ- νήσεως Α' 1923 τῆς 15]5]1925).	5	30 (1)
1925	Δολλ. 10.000.000.— 8 ο]ο Ὑδρεύσεως-Οὐλέν (Σύμβαισις 26]7]1925, κυρωθεῖσα διὰ Διατάγματος 12]8]1925 Παράρτημα Α' ἄρθρ. 2 ἐδ. 4 Ἐφ. Κυβερν. Α' 293, τῆς 8]10]1925).	5	30 (1)
1928	Λίραι 4.070.000.— 6 ο]ο Σταθεροποιήσεως—Προσφυγι- κὸν (Ἀγγλικὸν Τμῆμα) (Σύμβαισις 30]1]1928, κυρωθεῖσα διὰ Διατάγματος 29]3]1928, ἄρθρον 20 Ἐφημ. Κυβερνήσεως Α' 49, τῆς 31]3]1928).	6	20 (1)
1927	Δολλ. 17.000.000.— 6 ο]ο Σταθεροποιήσεως—Προσφυγι- κὸν Ἀμερικανικὸν Τμῆμα)	6	20 (1)
1928	Λίραι 4.000.000.— 6 ο]ο Δημοσίων Ἔργων—Παραγω- γικὸν (Ἀγγλικὸν Τμῆμα) (Σύμβαισις τῆς 11]2]1928, κυρωθεῖσα διὰ Διατάγ- ματος 12]12]1928, ἄρθρ. 19 Ἐφημ. Κυβερ- νήσεως Α' 224 9]7]1928).	6	20 (1)
1931	Δημοσίων Ἔργων 6 ο]ο	6	20

Β'. Δάνεια Ἑλληνικοῦ Δημοσίου εἰς Τραπεζογραμμάτια

1898	Δρ. 30.000.000.— Ἄτοκον Πατριωτικὸν Νόμος ΣΙΒ' 4]10]1852 ἄρθρ. 69 καὶ νόμ. ΑΣΟΣΤ' τοῦ 1885).	5	5 (1)
1898	> 73.354.000.— 5 ο]ο Ἠνοποιημένον Νόμος ΒΦΜΑ' 21]3]1898, ἄρθρον 12.	5	5 (1)
1900	> 11.750.000.— 6 ο]ο Σιδ]μου Πύργου—Μελιγαλά Σύμβαισις κυρωθεῖσα διὰ νόμου ΒΨΗ' 8]4]1900 ἄρ- θρον 19, Ἐφημ. Κυβερν. Α' 106, 3]4]1900.	5	30 (1)
1906	> 18.000.000.— 1 ο]ο Ναυτικῶν χορηγημάτων Νόμος ΣΙΒ' 1]10]1852 ἄρθρ. 69 καὶ νόμος ΓΡΜΑ'	5	10 (1)

¹ Ἀπὸ τῆς τεταγμένης πρὸς πληρωμὴν ἡμέρας, ὡς καθορίζεται εἰς τὰς σχετι-
κὰς διατάξεις.

δὲν ὀρίζονται παρὰ τοῦ Κράτους μονομερῶς κατὰ τὸν νομικὸν κανόνα *pacta sunt servanda* δὲν τροποποιῶνται παρὰ τοῦ Κράτους ἐπίσης μονομερῶς. Ἐν τῇ ἐξηγητικῇ ὁμως καὶ ἐφαρμογῇ τῶν συμβατικῶν τούτων ὑποχρεώσεων τοῦ κράτους ἐνδείκνυται νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει τὴν νομικὴν φύσιν τοῦ δημοσίου δανείου τοῦ κράτους. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην τὸ δημόσιον δάνειον τοῦ κράτους ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως εἶναι σύμβαισις

		Τοκομο- ρίδια Ἔτη	Ὅμολο- γία Ἔτη
1917	Δρ. 100.000.000.— 6 οἰο Ἐπιτάξεως Νόμος 1211 26]3]1918, ἄρθρον 1 Ἐφημ. Κυβερνή- σεως Α' 66 τῆς 31]3]1918.	5	5 (¹)
1918	» 75.000.000.— 6 οἰο Κείμενον ὁμολογίας νόμ. ΣΙΒ' τοῦ 1852 ἄρθρ. 69	5	30 (¹)
1919]1931	Δρ. 75.000.000.— 8 οἰο Ἀπαλλοτριώσεως Α.Ε. Σειραὶ (Νομοθετικὸν Διάταγμα τῆς 19]5]1926, ἄρθρον 2 Ἐφημ. Κυβερνήσεως Α' 153 14]5]1926).	5	5 (¹)
1920	Δρ. 300.000.000.— 5 οἰο Λαχειοφ. Μεγάλης Ἑλλάδος (Νόμος 2119 11]3]1920 ἄρθρον 13 Ἐφημ. Κυ- βερνήσεως Α' 62 14]3]1920).	5	10 (¹)
1922	» 1.600.000.000.— 6]2 οἰο Α' Ἀναγκ. Λαχειοφόρον (Νόμος ΣΙΒ' τοῦ 1852 ἄρθρ. 69)	5	(λαχνοῦ 5 ἔτη) 30 (¹)
1923	» 800.000.000.— 6 οἰο Ἑλληνοβουλγαρικῆς Μετα- ναστεύσεως (Κείμενον ὁμολογίας, Νόμος ΣΙΒ' 1]10]1852 ἄρ- θρον 69).	5	5 (¹)
1925	» Τέκτονος 9 οἰο	5	20
1924	» 648.000.000.— 6 οἰο Ἐνοποιήσεως (Κείμενον ὁμολογίας νόμ. ΣΙΒ' 1]10]1852 ἄρθρ. 69)	5	5 (¹)
1925	» 200.000.000.— (Γ'—]5 Σειραὶ Ἀπαλλοτριώσεως Νομοθετικὸν Διάταγμα 10]5]1926 ἄρθρ. 2 (Ἐφημ. Κυβερνήσεως Α' 153 14]5]1926).	5	5
1926	» 1.230.000.000.— 9 οἰο Β' Ἀναγκ. Λαχειοφόρον (Νομοθετικὸν Διάταγμα 22]1]1926 Ἐφημ. Κυβερ- νήσεως Α' 27 23]1]1926 ἄρθρον 14).	5	30 (²) (λαχνοῦ 5 ἔτη)
1926	» 750.000.000.— 8 οἰο Ἐντόκων γραμματίων	5	30
1927	» 800.000.000.— 8 οἰο Ἑλλήνων Ὑπηκόων	5	5
1929	» 700.000.000.— 6 οἰο Πολεμοπραθῶν	5	5
1926 1928	Ἀνταλλαξίμων 8 οἰο καὶ 6 οἰο	5	20
1931	Ἀγροτῶν Πιροσφύγων Ἀνταλλαξίμων 6 οἰο	5	(διηνεκές)

¹ Ἀπὸ τῆς τεταγμένης πρὸς πληρωμὴν ἡμέρας, ὡς καθορίζεται εἰς τὰς σχετι-
κάς διατάξεις.

² Ἀπὸ τῆς τεταγμένης πρὸς πληρωμὴν ἡμέρας ὡς συνάγεται καίτοι δὲν καθο-
ρίζεται εἰς τὰς σχετικὰς διατάξεις.

δημοσίου δικαίου κατὰ τὴν τεχνικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου 1, εἶναι δῆλον ὅτι σύμβασις σχετικὴ πρὸς τὴν λειτουργίαν μιᾶς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ ὑπόκειται ὡς ἐκ τούτου εἰς εἰδικὸν νομικὸν καθεστῶς τοῦ δημοσίου δικαίου. Τὸ εἰδικὸν τοῦτο καθεστῶς προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ὑπερτέραν ἀρχὴν τῆς διαχειρίσεως τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας χάριν τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς ὁποίας συνάπτεται τὸ δάνειον, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἀπὸ τὴν θέσπισιν ὑπὲρ τῶν δανειστῶν κατὰ τὴν θέλησιν τῶν συμβαλλομένων ὠρισμένων ὄρων, οἵτινες δὲν θεσπίζονται κανονικῶς κατὰ τὸ ἀστικὸν δίκαιον, ὡς εἶναι πολλάκις τὸ ἀκατάσχετον τῶν τίτλων τῶν δημοσίων δανείων, ἢ φορολογικὴ ἀσυδοσία, εἰδικὴ παραγραφή κλπ.

Ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην ἡ σύμβασις τοῦ δημοσίου δανείου τοῦ κράτους κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὑπόκειται καὶ εἰς κανόνας, οἵτινες προσδίδουν ἰδιαιτέρον περιεχόμενον εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀφεργγυότητος τοῦ κράτους, δυναμένην νὰ προσδιορίζεται οὐχὶ μόνον ἐκ νομικῶν κριτηρίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ δημοσιονομικῶν τοιούτων, οἷον εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς δημοσιονομικῆς ἱκανότητος τοῦ κράτους.

Ἐξ ἄλλου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ καὶ ἐφαρμογῇ τῶν συμβατικῶν ἐκ δανείων ὑποχρεώσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐνδείκνυται νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, εἰδικώτερον τὸ συμβατικὸν καθεστῶς τῶν περισσοτέρων δημοσίων δανείων τοῦ κράτους, ὅπερ ὑπόκειται εἰς διεθνεῖς δεσμεύσεις ἐκ τοῦ νόμου περὶ διεθνούς ἐλέγχου. Ἡ λεπτομερὴς λοιπὸν ἀνάλυσις καὶ ὁ πληρέστερος προσδιορισμὸς τῆς νομικῆς φύσεως ἰδίως ἐνίων ὄρων τῶν συμβάσεων τῶν δημοσίων δανείων τοῦ κράτους παρέχει ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον καὶ δεόν νὰ ἀποτελέσῃ λόγῳ τῆς μεγάλης σημασίας τοῦ θέματος ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας ἀνακοινώσεως.

¹ Βλ. ἐκτενῶς εἰς G. J è z e, Les principes généraux du droit administratif 3 3 ἐκδ. III σελ. 408 καὶ ἐπ., ὁμοίως, εἰς G. J è z e, Cours de science des Finances Paris 1922, σ. 244 καὶ ἐπ. Κεφ. VII Le procédé de l'emprunt au point de vue juridique καὶ σχετικὴν αὐτόθι βιβλιογραφίαν, εἰς Π. Δ ε ρ τ ι λ ἦ, Πανεπιστημικαὶ παραδόσεις (λιθογραφημένα) 1934 σελ. 45 καὶ ἐπ. Συγγραφεῖς τινες ὡς ὁ καθηγητὴς S t r ü p p δέχονται ὅτι «l'emprunt conclu par un Etat avec un étranger est nécessairement régi par le droit privé. Βλέπεσ cours εἰς τὴν A. D. I. de La Haye III σελ. 67 ὑπὸ τὸν τίτλον l'intervention en matière financière. Βλέπεσ ἐπίσης σχετικῶς εἰς N. P o l i t i s, Les emprunts d'Etat en droit international, Paris 1894.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΤΕΝΕΚΙΔΟΥ
ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΙ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΥΘΟΡΜΗΤΟΥ ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΧΩΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟΝ *

Τὸ ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ τιθέμενον πρόβλημα δύναται νὰ διατυπωθῇ ὡς ἐξῆς : ὑφίσταται, ἄρα γε, κατὰ τὸ ἰσχύον διεθνὲς δίκαιον, δικαίωμα, διὰ τοὺς κατοίκους τμήματος χώρας, ν' ἀποσχισθῶσι τοῦ πολιτικοῦ συγκροτήματος εἰς ὃ ὑπάγονται διὰ ν' ἀποτελέσουν ἴδιον κράτος αὐτοτελὲς ἢ νὰ προσαρτηθῶσιν εἰς τὴν χώραν πρὸς τὴν ὁποίαν φυλετικῶς συγγενεύουσιν ;¹.

Τὸ ζήτημα, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ διεθνή γεγονότα τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου, (προσάρτησις τῶν Σουδητικῶν χωρῶν εἰς τὴν Γερμανίαν) ὡς καὶ τὴν παροῦσαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης (δικαιώματα τῆς Πολωνίας ἐπὶ τῆς πόλεως τοῦ Δάντσιγ παρὰ τὴν θέλησιν τῶν κατοίκων τῆς) εἶναι ὑψίστης πρακτικῆς σημασίας, δεόν συνεπῶς νὰ καθορισθῇ.

* Ἡ παρούσα ἐργασία ἀνεκoinώθη εἰς τὴν Ἑταιρείαν Διοικητικῶν Μελετῶν κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 1ης Ἰουνίου 1939.

¹ Βιβλιογραφία : Πλὴν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερομένων πηγῶν, ἐγένετο χρῆσις, κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρουσίης μελέτης, καὶ τῶν κάτωθι ἐργασιῶν : B o u r g e o i s, Le droit des nations et des peuples dans le monde au XIXe siècle, Cours professé au Centre Européen de la Dotation Carnegie, Paris, 1929. P h i l i p p M a r s h a l l B r o w n, Self-determination in Central Europe (The American Journal of international law, 1920 σελ. 235) Self-determination for India, London 1919. M a r c e l C a s t i a u, La crise et le droit des peuples à disposer d'eux-mêmes. Revue économique internationale, 1931. σελ. 527. S e r g e C h e l o u k h i n e, L'Ukraine, la Pologne et la Russie et le droit de libre disposition des peuples (Le Drapeau Bleu, août 1937 σελ. 31). E d o u a r d C o m b e, Le droit de libre disposition (Bibliothèque universelle et Revue de Genève, août 1926 σελ. 250). F r a n g u l i s, Principes généraux applicables aux revendications des nationalités. Le monde nouveau diplomatique et économique du 6 mars 1919. A x e l S c h m i d t, Selbstbestimmung und Rundstaatenidee (Preussische Jahrbücher, 1921, Febr. σελ. 231). W a m b a u c h, The doctrine of National Self-Determination, London 1931. W i t t m a n (E r n ö), Past and future of the right of national self-determination, Amsterdam, 1919. (Translated from the Hungarian by C. Biddle).

μὲ ὄλην τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν ἐὰν ἡ εὐχέρεια τοῦ ἀποχωρισμοῦ, ἐὰν τὸ δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως τμήματος χώρας τινὸς ἀποτελῇ πράγματι νομικὸν δικαίωμα τῶν κατοίκων—κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν σημασίαν τῆς λέξεως—ἢ ἐὰν πρόκειται ἀπλῶς περὶ φιλοσοφικῆς ἐννοίας μὴ καθιερωθείσης εἰσέτι ὑπὸ τοῦ θετικοῦ δικαίου.

Πολλὰ ἐλέχθησαν περὶ τῆς ἱστορικῆς καταγωγῆς τῆς ἐννοίας τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Οἱ συγγραφεῖς ἀνέτρεξαν μάλιστα καὶ εἰς τὴν προϊστορίαν² χωρὶς ὅμως νὰ ἐξακριβώσουν ἐὰν τὰ ἀνευρεθέντα ὑπ' αὐτῶν προηγούμενα ἤσκησαν ἢ οὐ ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν συγχρόνων δι-εθνῶν θεσμῶν. Οὕτως, αἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰδέαι τοῦ Γροτίου παρέμειναν ἰδέαι καὶ δὲν διέβησαν τὰ ὅρια τῆς καθαρᾶς θεωρίας³.

Τὸ μόνον ὅπερ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν μετὰ τινος σχετικῆς βεβαιότητος εἶναι ὅτι ἡ σημερινὴ κίνησις περὶ τὴν ἰδέαν τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν ἔχει ὡς ἀφστηρίαν τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν τοῦ 17^{ου} καὶ 18^{ου} αἰῶνος. Κατὰ τοὺς φιλοσόφους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν Hobbes καὶ τὸν Holbach ἢ ἀνθρωπότητος ἀποτελεῖ, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς πολιτείας, κοινωνίαν εὐρυτέρας μορφῆς: τὴν civitatem maxima ἧς μέλη εἶναι οἱ λαοὶ—θεωρούμενοι ὡς νομικὰ πρόσωπα, ὡς πραγματικὰ ἄτομα καὶ ἀπολαύοντες τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων καὶ ὑπαγόμενοι, κατ' ἀπόλυτον συμμετρίαν, εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους καὶ κανόνας εἰς οὓς ὑπάρχονται καὶ τὰ ἄτομα.

Ἡ ἀνθρωπομορφικὴ περὶ κράτους ἀντίληψις κατέστη τόσον κλασσικὴ κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα ὥστε οἱ νομοδιδάσκαλοι ὡς ὁ Vattel καὶ ὁ Puffendorf, οἱ φιλόσοφοι ὡς ὁ d'Alembert καὶ οἱ φυσιοκράται ὡς ὁ Mercier καὶ ὁ Le Trosne, τὴν χρησιμοποιοῦν ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀξιώματος μὴ ἐπι-

² Περὶ, κυρίως T h. R u s s e n, Le droit des peuples à disposer d'eux-mêmes. Revue de Métaphysique et de Morale, 1932 σελ. 471, 1933 σελ. 65 καὶ M a x S p r i n g e r, Das Selbstbestimmungsrecht in der Geschichte (Preussische Jahrbücher, 1924 Sept, σελ. 292).

³ Κατὰ τὸν δλλανδὸν νομοδιδάσκαλον (Κεφ. IV τοῦ β' βιβλίου τοῦ «de jure belli ac pacis») τὸ κράτος βασίζεται ἐπὶ μιᾶς «πρωταρχικῆς βουλήσεως» (prima voluntas, II, 6, 4). Ὁ ἀποχωρισμὸς τμήματος χώρας προϋποθέτει, κατὰ συνέπειαν, τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν. Τμήμα λαοῦ τότε μόνον δύναται νὰ ἀπασχισθῇ ἐφόσον συγκατατίθεται εἰς τοῦτο ὁ Βασιλεὺς (accedente regis consensu II, 6, 4). Ἀντιστρόφως, ὁ ἡγεμὼν δὲν ἔχει τὴν εὐχέρειαν, καὶ εἰς αὐτὴν εἶται τὴν περίπτωση ἡττης, νὰ ἐκχωρήσῃ ἐδάφη ἢ τῆ συγκατάθεσι τῶν κατοίκων, τοῦθ' ὅπερ προϋποθέτει νομικὴν καθιέρωσιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ δημοψηφίσματος. Τέλος, ὁ Γρότιος δέχεται τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἐν ἡ περιπτώσει τὸ ἀποσχιζόμενον τμήμα δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται ἄλλως. Οὕτως, ἐπαρχία ἡττηθέντος κράτους δικαιούται νὰ προσαρτηθῇ τῷ νικητῇ ἵνα, διὰ τοῦ τρόπου τούτου, ἀποφευχθῶσιν αἱ συνέπειαι ἐξοντωτικοῦ πολέμου. Ὑφίσταται ἄρα, κατὰ τὸν Γρότιον, ὑπερᾶνα τῆς κρατικῆς κυριαρχίας, δικαίωμα ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν ζωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ.

δεχομένου ἔλεγχον ἢ κριτικὴν ἀνάλυσιν. Καὶ πᾶς τις διαβλέπει τὴν ἀναπόδραστον λογικὴν συνέπειαν τῆς ὡς ἄνω δοξασίας : ἀφ' ἧς στιγμῆς προκηρυχθῶσι τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου θὰ ἀναγνωρισθῶσι συνάμα καὶ τὰ δικαιώματα τῶν λαῶν.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1790 ὁ Volney κατέθετεν εἰς τὴν γαλλικὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν σχέδιον ψηφίσματος δι' οὗ θὰ ἀνεγνώριζεν αὐτὴ ἐπισημῶς 1^ο ὅτι θεωρεῖ τὴν ὁλότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὡς ἀποτελοῦσαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κοινωνίαν 2^ο ὅτι ἐν τῇ εὐρείᾳ ταύτῃ κοινωνίᾳ οἱ λαοὶ καὶ τὰ κράτη, θεωρούμενα ὡς ἄτομα, ἀπολαύουσι τῶν αὐτῶν φυσικῶν δικαιωμάτων καὶ ὑπάγονται εἰς τοὺς αὐτοὺς κανόνας δικαιοσύνης εἰς οὓς ὑπάγονται καὶ τὰ ἄτομα τῶν δευτερευουσῶν καὶ κατὰ μέρη κοινωνιῶν 3^ο ὅτι, κατὰ συνέπειαν, οὐδεὶς λαὸς δικαιούται νὰ καταλάβῃ τὴν ἰδιοκτησίαν ἄλλου λαοῦ, οὔτε νὰ τὸν ἀποστερήσῃ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ πλεονεκτημάτων κ.λ.π.

Καὶ ἡ μὲν Συντακτικὴ Συνέλευσις δὲν ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ Volney ἀλλὰ τέσσερας ἡμέρας κατόπιν, τῇ εἰσηγήσει τοῦ δουκὸς de Levis, ἐξέδιδε διάταγμα δ' οὗ ἐδηλοῦτο ὅτι «τὸ γαλλικὸν ἔθνος παραιτεῖται τῆς διεξαγωγῆς παντὸς **κατακτητικοῦ** πολέμου καὶ ὅτι οὐδεμίαν θέλει ποιῆσει χρῆσιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐλευθερίας οὐδενὸς λαοῦ»⁴.

Ἐκτοτε, καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἡ ἰδέα παύει πλέον νὰ ὑφίσταται ὡς διανοητικὸν κατασκευάσμα καὶ—συγχαίμενη πολὺ λάκας μετὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων⁵—τείνει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ θετικοῦ δικαίου. Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν διαγράφεται λανθάνοντως εἰς ὅλας τὰς διεθνεῖς συνθήκας αἰτινες, ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1914, προέβλεψαν τὴν διενέργειαν δημοψηφισμάτων. Ἀπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ ἀναφέρεται, ἠδητῶς πλέον, εἰς πλείστας ὅσας διεθνεῖς πράξεις, κυρίως εἰς τὰ Διαγγέλματα τοῦ Προέδρου Οὐίλσονος «...No people must be forced under sovereignty under which it does not wish to live...» (Διάγγελμα τῆς 22ας Ἰανουαρίου 1917). Καὶ ἀλλαχοῦ : «Peoples may be now dominated and governed only by their own consent : self determination is not a mere phrase» (Δήλωσις τῆς 11ης Φεβρουαρίου 1917)⁶. Τυγχάνει δὲ γνωστὸν ὅτι τὰ διάφορα δι-

⁴ Μεταγενεστέρως, τὸ Διάταγμα ἐνεσωματώθη εἰς ἄρθρον τοῦ VI τίτλου τοῦ Συντάγματος.

⁵ Περὶ τῆς ὁποίας βλ. κατωτέρω.

⁶ P a u l M a n t o u x, Le Président Wilson et le droit des peuples à disposer d'eux-mêmes. «L'Europe Nouvelle», 1938 σελ. 1005, K u r t O. R a b l, Woodrow Wilson und das Selbstbestimmungsrecht der Völker. (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 1930 Juli, σελ. 505, Idem Nov. σελ. 116).

αγγέλματα τοῦ Προέδρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἀπετέλεσαν τῶν νομικῆν βάσιν τῆς ἀνακωχῆς τῆς 11ης Νοεμβρίου 1918 ⁷.

Καὶ φθάνομεν οὕτως εἰς τὸ σύγχρονον διεθνὲς δίκαιον διὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ ὁποίου θὰ ἀναλύσωμεν τὰ σχετικὰ κείμενα· θὰ ἐρευνήσωμεν ἐὰν ὑπάρχῃ νομολογία *ad hoc*· θὰ θέσωμεν τὰ νομικὰ καὶ πραγματικὰ ὄρια ἐντὸς τῶν ὁποίων διαγράφεται ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ, τέλος, θὰ ἀναφέρωμεν τὰς ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς νομοθέτου ἐξευρεθείσας λύσεις κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὡς ἄνω ἀρχῆς.

Τὰ κείμενα

α) Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν εὐρίσκεται τρόπον τινὰ διάχυτος εἰς τὰ Δεκατέσσερα Σημεῖα τοῦ Προέδρου Οὐίλσονας. Οὗτοι, τὰ Σημεῖα 10 καὶ 12 προβλέπουσιν διὰ τοὺς πληθυσμούς τῆς τῶς Αὐστρου-Οὐγγρικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τοὺς πληθυσμούς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους δικαίωμα ἀποσχίσεως καὶ πλήρους ἀνεξαρτησίας.

β) Αἱ μεταπολεμικαὶ Συνθήκαι Εἰρήνης τείνουσιν, ὡσαύτως, νὰ δημιουργήσουσιν μίαν νέαν Εὐρώπην ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δικαιώματος τῶν λαῶν τοῦ διαθέτειν ἑαυτούς. Πρὸς ἐπὶ παραδείγματι ἄρθρον 88 τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλίων (Παράρτημα, § 5) ὡς καὶ κατωτέρω τὰ ὑπὸ τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν προβλεπόμενα δημοψηφίσματα ἅτινα δὲν ἀποτελοῦν ἄλλο τι εἰ μὴ ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν ⁸.

⁷ Ὃταν ὁ γερμανὸς καγγελάριος ἐξήτησεν ἀπὸ τὸν Πρόεδρον Οὐίλσονα τὴν ἐναρξιν διαπραγματεύσεων εἰρήνης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Δεκατεσσάρων Σημείων (βλ. περὶ αὐτῶν κατωτέρω), ὁ Πρόεδρος διευκρίνισεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ράιχ ὄφειλε νὰ δεχθῆ, πρὸς τούτοις, καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς ἀπαριθμουμένας ἐν ταῖς ἄλλαις δηλώσεσι. Ὁ καγγελάριος ἀπεδέχθη τὸν τεθέντα ὅρον καὶ ἡ δῆλωσις του αὕτη ἐνεσωματώθη ἐν τῷ ὑπομνήματι Lansing τῆς 5ης Νοεμβρίου 1918. Ἡ ἀρχὴ τοῦ δικαιώματος τῶν λαῶν τοῦ διαθέτειν ἑαυτοὺς συνεπλήρωσεν οὕτως ἐπισημῶς τὰ Δεκατέσσερα Σημεῖα καὶ ἀνεγράφετο ὡς κανὼν δικαίου πλέον εἰς τὸν νέον καταστατικὸν χάρτην τῆς διεθνοῦς κοινότητος.

⁸ Κατὰ τὴν συζήτησιν ἣτις διεξήχθη μετὰ τὸ πέρας τῆς παρουσίας ἀνακινώσεως, εἰς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης τῆς ἀρνούμενης οἰανδήποτε νομικὴν ἀξίαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως, ἀνεφέρθησαν ὡρισμένα διατάξεις τοῦ ἰσχύοντος διεθνοῦς δικαίου, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀποκλείουσιν αὗται ἠρητῶς τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν τοῦ διαθέτειν ἑαυτούς. Συγκεκριμένως, ἐγένετο μνεῖα τοῦ ἀρθρου 80 τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλίων, ὅπερ ἀπαγορεύει τὴν ἔνωσιν Αὐστρίας καὶ Γερμανίας καὶ, κατὰ δευτέρου λόγον, τῶν Συνθηκῶν περὶ Μειονοτήτων αἰτινες ἐπιβάλλουσιν εἰς τὰ μέλη τῶν Μειονοτήτων νομιμόφρονα στάσιν ἔναντι τοῦ κράτους ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ὁποίου διαβιοῦν. Ἐν πρώτοις, τὸ ἄρθρον 80 ἀποτελεῖ διάταξιν ἐξαιρετικοῦ δικαίου, ἀναγραφείσασιν ἐν τῇ Συνθήκῃ τῶν Βερσαλλίων, κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ δόγματος τῆς «Ἴσορροπίας τῶν Δυνάμεων». Ὡς πρὸς τὸ καθήκον νομιμοφροσύνης δὲν ἀναγράφεται τοῦτο ἠρητῶς εἰς τὰς σχετικὰς περὶ μειονοτήτων συνθήκας ἀλλ' ἀπλῶς ἐξάγεται ἐκ πράξεων μεταγενεστέρων αἰτινες ὀργάνωσαν τὸ «δικαίωμα

γ) *A contrario*, τὸ ἄρθρον 10 τοῦ Συμφώνου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ὅπερ ἐξασφαλίζει τὴν ἑδαφικὴν ἀκεραιότητα τῶν Κρατῶν: «Τὰ Μέλη» τῆς Κοινωνίας ὑποχρεοῦνται νὰ σέβωνται καὶ νὰ διατηρῶσι κατὰ πάσης *ἐξωτερικῆς* ἐπιθέσεως τὴν ἑδαφικὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν παρούσαν ἀνεξαρτησίαν ὄλων τῶν μελῶν τῆς Κοινωνίας».

Ἡ φράσις «κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιθέσεως» σημαίνει ὅτι ἡ ἐγγύησις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρέχεται εἰς τὰ Κράτη ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ ἑδαφικὴ τῶν ἀκεραιότητος ἀπειλεῖται *ἐξῴθεν*. Ἐν ᾗ περιπτώσει σημειοῦται χωριστικὴ τάσις εἰς τὸ ἑσωτερικὸν τῆς Πολιτείας, καὶ τμήμα αὐτῆς ζητεῖ ν' ἀποχωρισθῇ ἵνα ἀποτελέσῃ ἴδιον κράτος αὐτοτελὲς ἢ νὰ προσαρτηθῇ εἰς ἄλλην χώραν πρὸς τὴν ὁποίαν φυλετικῶς συγγενεῦει, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ὑφίσταται διεθνῆς ἐγγύησις τῆς ἑδαφικῆς ἀκεραιότητος τῶν κρατῶν. Ὡστε δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον μολονότι τείνει νὰ ἐξασφαλίσῃ κατὰ πάσης *ἐξωτερικῆς* ἐπιθέσεως τὴν ἑδαφικὴν ἀκεραιότητα τῶν πολιτειῶν, δὲν ἀποκρούει ἐν τούτοις τὴν ἰδέαν τοῦ αὐθορμήτου ἀποχωρισμοῦ τμήματος χώρας⁹.

δ) Τέλος, ἔνια μεταπολεμικὰ Συντάγματα ἀναγνωρίζουν, ἔν τι μὲ-

τοῦ ἀναφέρεσθαι» εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. Ἡ ἀναφορὰ ἵνα ἡ ἔγκυρος δέον, μεταξὺ ἄλλων νὰ μὴ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀπόσπασιν τῆς μειονότητος ἀπὸ τὸ κράτος ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαβιοῖ καὶ τοῦτο διότι θεωρεῖται ὅτι παραλλήλως πρὸς τὰ δικαιώματα τῶν μειονητῶν ὑφίσταται καὶ ἡ βασικὴ αὐτῶν ὑποχρέωσις, τῆς ἀπολύτου νομιμοφροσύνης ἐναντι τῆς πολιτείας τῆς ὁποίας εἶναι ἀήκοοι (πρβλ. S k a l a (Jan) Das Selbstbestimmungsrecht und die Loyalität der Minderheiten «Die Friedens Warte», 1920 juli, σ. 205 καὶ J o s e p h B a r t h é l e m y, La procédure d'appel des minorités à la Société des Nations. L'Esprit International, juillet 1929 σελ. 417 : «le droit des minorités n'est pas le droit de trahison» καὶ ἀλλαγῶν: «ce qui est certainement interdit, c'est de se constituer en noyau national réfractaire à l'autorité de l'État dont dépend la la minorité», ibidem σελ. 418). Ἐὰν ὅμως λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ καθ' ἑαυτῶν τῶν Μειονητῶν ἀποτελεῖ δίκαιον μ ε ρ ι κ ὸ ν καὶ ὅτι κατ' ἐξαιρέσιν ἐπεβλήθη εἰς τινὰς χώρας, διότι ἀκριβῶς δὲν ἐθεωρήθη σκόπιμος, εἰς τὰς εἰδικὰς αὐτὰς περιπτώσεις, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, τὸ ἐπιχείρημα ἀστοχεῖ ἀπολύτως. (Πρβλ. W e t z (Wolfrang), Selbstbestimmungsrecht der Völker und Völkerrechtlicher Schutz nationalen Minderheiten in den Friedens Verträgen von Versailles und St. Germain in Lay, Freiburg, 1929).

⁹ S c e l l e, Précis I, σελ. 121 : «... il [l'article 10] sous entend la possibilité de séparatisme et de la sécession, qui impliquent la modification territoriale des compétences, et que nous retrouverons en parlant du droit des peuples à disposer d'eux-mêmes... les premiers projets de Pacte le spécifiaient expressément et n'ont été modifiés que pour apaiser les craintes de certains gouvernements qui redoutaient la proclamation d'un principe dont toute la construction technique reste à faire». Ὁμοίως, op. cit. II σελ. 260. H a n s K e l s e n, Contribution à l'étude de la révision juridico-technique du Pacte de la S.d.N Revue générale de droit international public. 1938 σελ. 6 R u y s-

τροφ, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποχωρισμοῦ καὶ τῆς αὐτονομίας. Οὕτω, τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐνώσεως τῶν Σοβιετικῶν καὶ Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν ὁρίζει ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ Τίτλῳ ὅτι «τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποχωρίζεσθαι ἐλευθέρως τῆς Ἐνώσεως εἶναι ἐξησφαλισμένον δι' ἑκάστην Δημοκρατίαν.» Ὁμοίως τὸ ἄρθρον 13 τοῦ κατὰ τὸ 1929 τροποποιηθέντος Συντάγματος, ἀναγνωρίζει εἰς ὅλας τὰς ἐθνότητας, «δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως δυνάμενον νὰ φθάσῃ μέχρι πλήρους ἀποσχίσεως». Ἐν τῇ πράξει ὁμοῦς πρόκειται περὶ εὐχερείας θεωρητικοῦ μᾶλλον χαρακτῆρος ¹⁰.

Ὡσαύτως, τὸ καταργηθὲν μετὰ τὸν Ἐμφύλιον Πόλεμον (1936—1939) ἰσπανικὸν Σύνταγμα τῆς 9 Δεκεμβρίου 1931 ἀνεγνώριζε, διὰ τοῦ ἄρθρου 11 εἰς τὰς ἰσπανικὰς περιοχὰς δικαίωμα αὐτονομίας, ὅσας οἱ πληθυσμοὶ τῶν περιοχῶν αὐτῶν παρουσίαζον κοινὰ χαρακτηριστικά: ἱστορικά, μορφωτικά καὶ οἰκονομικά. Ὅσας συνέτρεχον οἱ ὡς ἄνω λόγοι, μία ἐπαρχία ἐδικαιούτο νὰ ὀργανωθῇ ὡς «αὐτόνομος περιοχὴ» ἀποτελοῦσα πολιτικο διοικητικὸν κέντρον ἐν τῷ πλαισίῳ πάντοτε τοῦ ἰσπανικοῦ κράτους. Ἡ αὐτόνομος περιοχὴ θὰ διήπετο ὑπὸ Καταστατικοῦ Χάρτου ὅστις ἔδει: 1ον, νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῆς πλειοψηφίας τῶν κοινοτήτων ἢ τοῦλάχιστον τῶν κοινοτήτων τῶν ἀντιπροσωπευουσῶν τὰ δύο τρίτα τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος τῆς περιοχῆς, 2ον, νὰ γίνῃ διὰ δημοψηφίσματος δεκτὸς ὑπὸ τῶν δύο τρίτων τῶν ἐκλεκτῶρων τῆς περιοχῆς καὶ 3ον, νὰ ἐγκριθῇ ὑπὸ τῶν «Κορτές» (τοῦ Κοινοβουλίου). Ὁ περὶ οὗ λόγος Καταστατικὸς Χάρτης ἀπετέλει πραγματικὸν Σύνταγμα, κράτους ὁμοῦς μὴ κυριάρχου. ¹¹)

Ἡ Νομολογία

Ποίαν λύσιν δίδουν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ διεθνῆ δικαστήρια ἢ οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοί;

Καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, ἀπαξ μόνον ἐτέθη ἐνώπιον διεθνoῦς ὀργανισμοῦ τὸ πρόβλημα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Καὶ τοῦτο ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς περιφήμου ὑποθέσεως τῶν νήσων τῆς Ἀλάνδης. ¹²)

Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀνάγκη νὰ ἐπιμείνωμεν διότι, τόσον αἱ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ. τ. Ε. διεξαχθεῖσαι συζητήσεις, ὅσον καὶ ἡ ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Ἐπιτροπῆς προταθεῖσα λύσις, φωτίζουν πλείστας ὄσας λεπτομερείας τοῦ ὑπὸ ἔρευναν ζητήματος.

Μετὰ τὴν ὀσσοικὴν ἐπανάστασιν, ἡ Φιλλανδία ἦτις, ἐν τῷ πλαι-

s e n, op cit. 1933 σελ. 85 «...engagement qui n'empêche pas, sans doute, la décomposition d'un Etat par voie de dissolution interne...».

¹⁰ R u y s s e n, op cit. 1933 σελ. 93 καὶ ἐπ.

¹¹ P o s a d a, Le nouvelle Constitution Espagnole, Paris 1932, σελ. 134 no 4.

¹² Πρβλ. B o u r s o t, La question des îles d'Aaland. Esquisse d'une théorie du droit des peuples à disposer d'eux mêmes, Dijon 1923.

σίῳ τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπετέλει Μέγα Δουκάτον ὁιονεὶ ἀνεξάρτητον, ἐκήρυξε τὴν πλήρη αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν. Ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη ἀνεγνωρίσθη τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1918, ὑπὸ τῆς Σοβιετικῆς Ῥωσσίας, ὑπὸ τῆς Σουηδίας καὶ ὑπὸ τῆς Γαλλίας, κατόπιν δὲ ὑπὸ πλείστων ἄλλων κρατῶν κατὰ τὸ 1918 καὶ 1919.

Ὑπὸ τὸ ὄωσικὸν καθεστῶς, αἱ Νῆσοι τῆς Ἀλάνδης, αἱ ὁποῖαι κεῖνται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν Βαλτικὴν Θάλασσαν, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Βοτνιακοῦ κόλπου, ἀπετέλουν τμῆμα τῆς Φιλλανδίας.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς φιλλανδικῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ πλειονότης τῶν κατοίκων τῆς Ἀλάνδης ἐξεδήλωσε, διὰ διαφόρων τρόπων, τὴν ἐπιθυμίαν της ὅπως αἱ Νῆσοι ἐνωθῶσι μετὰ τῆς Σουηδίας.

Συνεπεία τούτου, καὶ ὡς ἦτο φυσικόν, αἱ σχέσεις μεταξὺ Φιλλανδίας καὶ Σουηδίας ἀπέβησαν λίαν τεταμέναι. Τότε δὲ ἡ Μεγάλη Βρετανία ἔφερε τὸ ὄλον ζήτημα ἐνώπιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἄρθρου 11 τοῦ Συμφώνου, φρονοῦσα ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ζητήματος ἱκανοῦ νὰ θέσῃ ἐν κινδύνῳ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.τ.Ε. ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν προκειμένῳ τὰ ἄρθρα 15 καὶ 17 τοῦ Συμφώνου.

Ἐνώπιον τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς Γενεύης, ἡ Σουηδία ἐζήτησεν ὅπως ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀλάνδης κληθῆ νὰ ἀποφανθῆ διὰ δημοψηφίσματος εἴτε ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς φιλλανδικῆς κυριαρχίας εἴτε ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως τῶν Νήσων εἰς τὴν Σουηδίαν. ¹⁹⁾

Πρὸ τῆς τοιαύτης ἀξιώσεως, ἡ Φιλλανδία ἀντέταξεν ὅτι εἶναι κράτος κυρίαρχον καὶ ἀνεξάρτητον, ὅτι ἀνεγνωρίσθη ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πλείστων Δυνάμεων καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ τῆς Σουηδίας, ὅτι αἱ Νῆσοι τῆς Ἀλάνδης ἀπετέλουν ἀνέκαθεν ἀναπόσπαστον τμῆμα τῆς Φιλλανδίας καὶ ὅτι αἱ ὑπὸ τῆς Σουηδίας προβαλλόμεναι ἀξιώσεις, συγκεκριμένως ἡ ὀργάνωσις δημοψηφίσματος ἐπὶ τῷ τέλει ἀποχωρισμοῦ τῶν Νήσων τῆς Ἀλάνδης ἀπὸ τῆς Φιλλανδίας καὶ προσαρτήσεως αὐτῶν εἰς τὴν Σουηδίαν, εἶναι ζήτημα ὅπερ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 15 § 8 τοῦ Συμφώνου, ἀνάγεται εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν τοῦ φιλλανδικοῦ κράτους ἀρμοδιότητα τοῦθ' ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀρμοδιότητα διεθνῶν δικαστικῶν ὀργάνων ἢ ὀργάνων μεσολαβήσεως.

Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Σουηδίας ἀπεκρίθη τότε ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ὑποτεθῆ ὅτι τὸ ζήτημα ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τοῦ φιλλανδικοῦ κράτους—ἄποψις, κατὰ τὸν εἰρημένον ἀντιπρόσωπον λίαν ἀμφισβητήσιμος—τὸ ζήτημα ἦτο ἐν τούτοις ἱκανὸν νὰ ἔχῃ ἐξωτερικὸν ἀντίκτυπον, καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ προσλάβῃ διεθνῆ χαρακτῆρα καὶ σινεπῶς

¹⁹⁾ Les îles d'Aland. Documents diplomatiques publiés par le Ministère des Affaires Etrangères, Stockholm, 1920.

νὰ δικαιολογήσῃ πλήρως τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Συμβουλίου ὅπως προβῆ εἰς συστάσεις χωρὶς νὰ κωλύηται ἐν τούτῳ ὑπὸ τοῦ ἑδαφίου 8 τοῦ ἄρθρου 15 τοῦ Συμφώνου.

Οὕτως ἐτέθη τὸ ζήτημα ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου: εἶναι ὄντως ἀρμόδιον τὸ Συμβούλιον ἐν προκειμένῳ ἢ μήπως πρόκειται περὶ θέματος ὅπερ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἀφίνει εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα τῶν κρατῶν; Τοῦ νομικοῦ τούτου ζητήματος, τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.τ.Ε. ἐπελήφθη καθ' ἣν στιγμὴν τὸ Διαρκὲς Δικαστήριον Διεθνούς Δικαιοσύνης εὗρισκετο ἀκόμη ἐν τῷ διαμορφοῦσθαι. Συνεπῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ζητηθῆ ἡ γνώμη του ἐπὶ τοῦ σοβαρωτάτου τούτου ζητήματος ὅπερ ὑπεβλήθη εἰς τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ νομομαθῶν ἧτις κατήρτισε καὶ ἐδημοσίευσε τὴν ἔκθεσιν τῆς τὴν 5ην Σεπτεμβρίου 1920.¹⁴)

Ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς προβαίνει κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν ἀποτελεῖ ἀρχὴν μὴ καθιερωθεῖσαν εἰσέτι ὑπὸ τοῦ θετικοῦ διεθνούς δικαίου. Διαπιστοῖ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ διαθέτειν ἐθνικὰ ἐδάφη εἶναι ἀποκλειστικὸν προνόμιον ἐκάστου κυριάρχου κράτους¹⁵. Ὡστε διαφορὰ μεταξὺ δύο κρατῶν ἔχουσα ὡς ἀφορμὴν τὸ δικαίωμα τῶν κατοίκων τμήματος ἐδάφους τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν νὰ ἀποφανθῶσιν εἴτε ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἑδαφικοῦ *statu quo*, εἴτε ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως αὐτῶν εἰς τὸ ἕτερον κράτος, ἡ διαφορὰ αὕτη ἀνάγεται εἰς ζήτημα ὅπερ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 15 § 8, τοῦ Συμφώνου, τὸ διεθνὲς δίκαιον ἀφίνει εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κράτους τοῦ ὁποίου ἀπειλεῖται ἡ ἑδαφικὴ ἀκεραιότης.

Ὡστε ἡ λύσις ἦν προέτεινεν ἡ ἐπιτροπὴ ἐμφανίζεται λίαν ἀπόλυτος ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ κατηγορηματικὴ. Καὶ τούτου ἔνεκα, πλείστοι ὅσοι συγγραφεῖς ὀρμώμενοι ἐκ τοῦ ὧς ἄνω πορίσματος τῆς ἐπιτροπῆς—ἀπεφάνθησαν ὅτι εἶναι περιττὸν ν' ἀσχολῆται τις περὶ μιᾶς ἀρχῆς ἧτις εὗρισκεται ἔξω τῆς περιοχῆς τοῦ θετικοῦ δικαίου. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ἀντιμετώπισαν τὸ ζήτημα κάπως προχέως διότι ἡ ἔκθεσις δὲν εἶναι τόσο

¹⁴ Journal Officiel de la S.d.N. Oct. 1920, Supplément spécial no 3.

¹⁵ Καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν νομομαθῶν προσθέτει ἐν συνεχείᾳ: «D' une manière générale, il appartient exclusivement à la souveraineté de tout État définitivement constitué d'accorder ou de refuser à une fraction de sa population le droit de déterminer son propre sort politique pas la voie d'un plébiscite ou autrement... Toute autre solution serait une atteinte portée à la souveraineté de l'Etat et risquerait d'engendrer des troubles et un défaut de stabilité, non seulement contraires à la notion même de l'Etat, mais encore dangereux pour les intérêts de la communauté internationale. Et si ce droit n'appartient pas à une fraction grande ou petite d'un peuple, il ne peut pas davantage appartenir à l'Etat auquel cette population demande à être rattachée ou à tout autre Etat...».

ἀπόλυτος ἐν τῇ διατυπώσει της, τοῦναντίον ἀναγνωρίζει ὅτι, εἰς τινὰς περιπτώσεις, ἡ ἀρχὴ δέον νὰ ἐφαρμόζηται. Βεβαίως, λέγει, ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τοῦ θετικοῦ δικαίου ὑπὸ τὴν ἐξῆς ὅμως ἔνοιαν: ναὶ μὲν οἱ κάτοικοι ὀρισμένης περιοχῆς δὲν ἔχουν τὴν εὐχέρειαν νὰ ζητήσουν εἰς οἰανδήποτε στιγμήν ν' ἀποσπασθῇ ἡ χώρα των ἐκ τοῦ κρατικοῦ πλαισίου εἰς ὃ πολιτειακῶς ὑπάγεται διὰ ν' ἀποτελέσῃ ἴδιον κράτος ἢ νὰ προσαρτηθῇ εἰς ἄλλην πολιτειακὴν ὄντοτητα, τοῦτο ὅμως ἰσχύει *μόνον* διὰ τὰ κράτη τὰ ὀριστικῶς συγκαροτημένα (Etats définitivement constitués). Ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ ὅτι ὁ σχηματισμὸς καὶ ἡ διαμόρφωσις κρατῶν συνεπεία ἐπαναστάσεων ἢ πολέμων, δημιουργοῦν *πραγματικὰς καταστάσεις*: ἀβεβαίας, καταστάσεις αἰτινες ἐνδιαφέρουν πρωτίστως ὀλόκληρον τὴν διεθνή κοινότητα. Συνεπῶς ὅταν εὐρισκόμεθα ἐνώπιον τοιαύτης καταστάσεως, πᾶν ζήτημα ὅπερ ἀναφέρεται εἰς αὐτὴν ἐκφεύγει τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ κράτους¹⁰. Ὡστε δικαιολογεῖται πλήρως, ἐν προκειμένῳ, ἡ δικαιοδοσία τοῦ Συμβουλίου ὅπερ ὀφείλει ν' ἀπορρίψῃ τὴν ἐκ τοῦ ἀρθρου 15 § 8 ἀντλουμένην ἔνστασιν ἀναρμοδιότητος καὶ νὰ προβῇ εἰς τὰς δεούσας συστάσεις.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Νομομαθῶν, τὸ Συμβούλιον ἐκηρύχθη ἀρμόδιον τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1920 καὶ εἰσήλθε εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπετάθη εἰς τὴν λεγομένην Ἐπιτροπὴν τῶν Εἰσηγητῶν—ἀπαρτιζομένην οὐχὶ πλέον ἐκ νομομαθῶν ἀλλ' ἐκ πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ διπλωματῶν—ἧτις ἐδέχθη ἐν τῷ συνόλω της τὴν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Νομομαθῶν διατυπωθεῖσαν γνώμην καθ' ἣν ἡ κρατικὴ κυριαρχία ἀποκλείει τὴν ἐν τῷ ἔσωτερικῷ τῆς πολιτείας ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν *ὑπὸ τὴν ἐξῆς ὅμως ἐπιφύλαξιν*, ὅτι ὁ τοιοῦτος κανὼν παύει ἰσχύων ἐν περιπτώσεσι καθ' ἣν μερὶς τοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἀπολαύει τῆς προσηκούσης προστασίας κυρίως ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ πολιτικὰ αὐτῆς δικαιώματα. Τότε μόνον δύναται νὰ τεθῇ ζήτημα ἀποσχίσεως δοθείσης μειονότητος ὅταν τὸ κράτος εἰς ὃ ὑπάγεται δὲν προστατεύει, ὡς ὀφείλει, τὰ δίκαια συμφέροντά της. «La séparation d'une minorité de l'Etat dont

¹⁰ Πρὸς Fernand de Visser, La question des îles d'Åland. Revue de droit international et de législation comparée, σελ. 45 καὶ ἐπ. «... D'autre part, la compétence exclusive de l'Etat nouveau étant écartée, il est manifeste que, comme les faits eux-mêmes qui préparent la formation des Etats, la transition de la situation de fait à la situation de droit, interesse au plus haut point la communauté internationale, et qu'il appartient dès lors à celle-ci d'apprécier la légitimité des déclarations de souveraineté nouvelles eu égard aux événements sur lesquels elles s'appuient».

elle fait partie et son incorporation à un autre Etat ne peuvent être envisagées que comme une solution extrême et tout à fait exceptionnelle, quand cet Etat n'a pas la volonté ou le pouvoir d'édicter et d'appliquer des garanties justes et efficaces» 17).

Ἄλλ' ἐν προκειμένῳ δὲν τίθεται, κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἀρμοδίας ἐπιτροπῆς, τοιοῦτον ζήτημα, δεδομένου ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀλάνδης ἀπολαύει ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ φιλλανδικοῦ κράτους, πλήρους προστασίας¹⁸. Δι' ὃ καὶ τὸ Συμβούλιον ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς φιλλανδικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Νήσων¹⁹.

Καὶ τὰ μὲν ἐπιχειρήματα τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Εἰσηγητῶν—ἐπιχειρήματα ἀμφιβόλου νομικῆς ὑποστάσεως—δὲν πρόκειται ν' ἀσκήσουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ θεσμοῦ. Ἀντιθέτως, ἡ ἔκθεσις τῶν Νομομαθῶν ἀποτελεῖ, διὰ τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα, ἀξιόλογον προηγούμενον κυρίως ὡς πρὸς τὰς τεθείσας δύο βάσεις :

1. Κατ' ἀρχήν, ἡ διάθεσις τιμήματος τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους ἀνάγεται εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν τοῦ ἐνδιαφερομένου κράτους ἀρμοδιότητα, κατὰ συνέπειαν, τὸ Συμβούλιον δὲν δικαιούται νὰ προβῇ εἰς συστάσεις ἀποφαινόμενον, λόγου χάριν, περὶ τῆς ἀνάγκης διενεργείας δημοψηφίσματος πρὸς καθορισμὸν τῆς τύχης τοῦ ἐπιδίκου ἐδάφους. Καὶ γενι.

¹⁷ Ἄλλως τε καὶ αὐτὴ ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Νομομαθῶν δὲν ἀπέκλεισε τὴν εἰς τὴν ὡς ἄνω περιπτώσιν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν: «... En affirmant ces principes, la Commission ne se prononce pas sur le point de savoir si un abus manifeste et continu de la souveraineté au détriment d'une fraction de la population d'un Etat pourrait, le cas échéant, donner à un conflit international qui s'élèverait à ce sujet, un caractère tel que son objet dût être considéré comme dépassant les limites de la compétence exclusive de l'Etat en cause, et rentrant dans la sphère d'action de la Société des Nations. Une pareille hypothèse ne présente certainement pas dans l'espèce et n'a été alléguée par aucune des parties au différend» (σελ. 5 τῆς Ἐκθέσεως).

¹⁸ Πρὸς τὸν ἄλλο. Ἐκθεσὶς τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Εἰσηγητῶν σελ. 27-29: «Si vraiment l'incorporation à la Suède était l'unique moyen de conserver à Aland sa langue suédoise, nous n'aurions pas hésité à envisager cette solution. Mais tel n'est pas le cas. Point n'est besoin d'une séparation. L'Etat finlandais est prêt à accorder aux habitants des garanties suffisantes et à observer loyalement l'engagement qu'il prendra envers eux, ce dont nous n'avons aucun doute. Enlever les îles d'Aland à la Finlande dans ces conditions serait d'autant plus injuste qu'aux points de vue historique, géographique et politique, tous les arguments militent en faveur du statu quo».

¹⁹ Ἀπόφασις τῆς 24 Ἰουνίου 1921. Journal Officiel de la S. d. N. Sept. 1921. σελ. 699.

κώτερον, ὁ διεθνὴς δικαστὴς, εἰς πᾶσαν ἀνάλογον περίπτωσιν, ὀφείλει νὰ σεβασθῆ ἀπολύτως τὴν ἑδαφικὴν τοῦ κράτους κυριαρχίαν ²⁰.

2. Κατ' ἐξαιρέσιν τῆς οὕτω διατυπωμένης ἀρχῆς, ὡσάκις ἡ διαφορὰ ἀναφέρεται ἐν μέσῳ πραγματικῆς καταστάσεως, δημιουργηθείσης συνεπειᾶ πολιτικῶν μεταβολῶν οἷων πολέμων ἢ ἐπαναστάσεων, ἡ διαφορὰ αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ πλέον ὡς ἀναγομένη εἰς ζήτημα τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ κράτους. Ἐν προκειμένῳ, ἡ διαφορὰ ἀνεφύει κατὰ τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς τῆς γενέσεως τοῦ φιλλανδικοῦ κράτους, εἰς περίοδον ἀνώμαλον, ὁπότε παύουν ἰσχύοντες οἱ νομικοὶ κανόνες οἱ διέποντες τὰ κράτη τὰ κανονικῶς συγκεροτημένα ²¹. Καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ, ἵνα ἀποκρούσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Φιλλανδίας προβαλλομένην ἔνστασιν ἀναρμοδιότητος τοῦ Συμβουλίου, ἐπεκαλέσθη στοιχεῖα πραγματικά· ἔτι πλέον : στοιχεῖα βίας : ἐπεκαλέσθη τὸ σθένος μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ σουηδικὴ κυβέρνησις ὑπεστήριξε τὰ δίκαια τῶν κατοίκων τῶν Νήσων· ἔλαβεν ἀφ' ἐτέρου ὑπ' ὄψιν τὴν ὀλιγοχίαν τῆς φιλλανδικῆς κυβερνήσεως ὡς καὶ τὴν βραδύτητα ἣν ἐπέδειξε κατὰ τὴν λήσιν κατασταλτικῶν μέτρων κατὰ τῶν ταρσιῶν. Ἀνεφέρθη τέλος ἡ ἐπιτροπὴ εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Σουηδίας ἐπιχειρηθεῖσαν ἐκστρατείαν ἐν Ἀλάνδῃ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν μαχῶν αἰτινες συνήπτοντο μετὰ τῶν «λευκῶν» τῆς Φιλλανδίας καὶ τῶν ὁμοσικῶν στρατευμάτων. Πάντα τὰ γεγονότα ταῦτα ἀποδεικνύουσι κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπῆς ὅτι δὲν ἠσκήθη, ὡς ἔδει, ἐπὶ τῶν Νήσων, ἡ φιλλανδικὴ κυριαρχία, «il s'est

²⁰ Τὴν ἀρχὴν τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἑδαφικῆς κυριαρχίας τῶν κρατῶν καθιεροῦσι πλεῖστοι μεταπολεμικαὶ διεθνεῖς πράξεις. Οὕτω : Προοίμιον τῆς Συνθήκης Διαιτησίας τοῦ Λοκάρνο μεταξὺ Πολωνίας καὶ Γερμανίας (16 Ὀκτωβρίου 1925). Προοίμιον τῆς Συνθήκης Διαιτησίας τοῦ Λοκάρνο μεταξὺ Γερμανίας καὶ Τσεχοσλοβακίας (16 Ὀκτωβρίου 1925). Ἡ αὕτη ἀντίληψις ἀπαντᾷ ἐν ἀποφάσει τῆς Κ.τ.Ε. τοῦ 1928 ἣτις καλεῖ τὰ κράτη ὅπως προσχωρήσωσιν εἰς τὴν Γενικὴν Πράξιν Διαιτησίας. Ἀπαντᾷ, τέλος, ἐν τῷ Τετραμερεῖ λεγομένῳ Συμφώνῳ τῷ ὑπογραφέντῳ ἐν ἔτει 1933 μεταξὺ Γαλλίας, Μεγάλῃς Βρετανίας, Γερμανίας καὶ Ἰταλίας, ἀλλὰ μὴ κυρωθέντῳ. Τὸ σύμφωνον τοῦτο, καίτοι μὴ κυρωθέν, διατηρεῖ ἀκεραίαν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ὡς στοιχεῖον διαπλάσεως τοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου.

²¹ Fernand de Visscher, ὁρ. cit. σελ. 45 : «Il est vrai que la souveraineté intérieure exclut toute application au sein des Etats de l'idée moderne de libre disposition des peuples. Mais ce principe ne saurait être valablement invoqué que par un Etat définitivement constitué. Un Etat en voie de formation se trouve dans une «situation de fait» qui, tant qu'elle persiste, l'empêche d'opposer aucun droit de souveraineté aux manifestations d'une fraction de la population en faveur de son indépendance ou de son rattachement à un Etat étranger. Pendant ces périodes de formation ou de transformation des Etats «le principe que les peuples doivent pouvoir disposer d'eux-mêmes peut trouver son application».

produit pour la Finlande .. à l'égard des Iles d'Aland de véritables carences de souveraineté»²².

Ὡστε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Νομομαθῶν ὅτι, εἰς ὄρισμένας περιπτώσεις καὶ ὑπὸ ὄρισμένους ὅρους, τὸ ζήτημα τοῦ αὐθορμήτου ἀποχωρισμοῦ τμήματος χώρας πρὸς τὸν σκοπὸν ν' ἀποτελέσῃ ἴδιον κράτος αὐτοτελὲς ἢ νὰ ἐνσωματωθῇ εἰς τὴν πολιτείαν πρὸς τὴν ὁποίαν φυλετικῶς συγγενεῦει, διαφεύγει τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ κράτους οὗτινος ἀπειλεῖται ἢ ἐδαφικὴ ἀκεραιότης καὶ ἀνάγεται πλέον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ὀργάνων διεθνῶν²³.

Κατὰ κανόνα δὲν ὑφίσταται—τοῦλάχιστον κατὰ τὴν διεθνῆ νομολογίαν—ἐσχέρεια ἀποσχίσεως, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἀπλῶς καὶ μόνον διαπιστωθῇ ἢ θέλησις τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ ν' ἀποτελέσῃ πολιτειακὴν ὄντοτητα αὐτοτελῆ. Κράτος κανονικῶς συγκεκορημένον δὲν δύναται, κατὰ τὸ ἰσχύον διεθνὲς δίκαιον, νὰ ὑποβληθῇ τῇ αἰτήσῃ μερικῶν κατοίκων εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ δημοψηφίσματος ἐπὶ τῷ τέλει κατατιμήσεως τοῦ ἐδάφους του

Ἴνα προβληθῇ τοιαύτης φύσεως ἀξίωσις δέον νὰ συντρέχουν ὀρισμένοι προϋποθέσεις : ἢ ἐνεργὸς θέλησις τῶν κατοίκων καί, πρὸς τούτοις, ὀρισμένα πραγματικὰ στοιχεῖα (πόλεμος ἢ ἐπανάστασις) τὰ ὅποια θὰ θέσουν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὸ ὑφιστάμενον νομικὸν καθεστῶς²⁴.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι μία νομικὴ κατασκευὴ ἣτις ἀναγνωρίζει ἔννομα ἀποτελέσματα εἰς καταστάσεις βίας, οὐδὲν ἐμφανίζει τὸ παράδοξον διὰ τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὸ διεθνὲς δίκαιον. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον—ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ὅπερ ἀποκλείει τὴν αὐτοδικίαν²⁵—ἀναγνωρίζει, εἰς τινὰς περιπτώσεις, δικαιώματα εἰς τὸν

²² Πρβλ. γνώμην τοῦ Fernand de Visscher, op. et loc. cit. «... Ainsi au cours de la transformation de la Finlande, son territoire est en quelque sorte devenu *res nullius* et les actes de souveraineté qu'y a accomplis une Puissance étrangère doivent être pris en considération pour la détermination du statut politique définitif de l'Etat finlandais».

²³ Van der Vlugt, La question des îles d'Aland. Considérations suggerées par le rapport des juristes. Leyde 1921.

²⁴ Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἐπαναστατῶν ὡς ἐμπολέμων, ἣτις προϋποθέτει ἰον, τὴν ἤδη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν κατάληψιν ἐδαφικοῦ τινος τμήματος, ἔον τὴν ἐγκατάστασιν ἐπ' αὐτοῦ *de facto* κυβερνήσεως ἀσκούσης οὐσιαστικῶς τὴν διοίκησιν καὶ ἔον ἀγῶνα ἀσκούμενον ὑπὸ στρατοῦ ὀργανωμένου ὑπαγομένου εἰς τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν καὶ συμμορφουμένου πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ πολέμου.

²⁵ Πρβλ. Const. τῶν Αὐτοκρατόρων Θεοδοσίου καὶ Ἀρχαδίου (Κωδ. Βιβλ. VII κεφ. 8 § 4).

ἀσκοῦντα βίαν. Ἀναγνωρίζει οὕτω δικαιώματα εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ὅταν ἀναγνωρισθῶσιν οὗτοι ὡς ἐμπόλεμοι· ἀναγνωρίζει πρὸς τούτους εἰς τὸ ἐμπόλεμον κράτος τὸ δικαίωμα νὰ κατάρχη καὶ ἐνδεχομένως νὰ δημεύῃ τὴν κατὰ θάλασσαν ἐχθρὰν ἢ καὶ οὐδετέραν ἰδιωτικὴν ἰδιοκτησίαν.

Ἵσπερ ἡ περὶ αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν ἀντίληψις τῆς νομολογίας οὐδὲν παρουσιάζει τὸ παράδοξον, ἀπ' ἐναντίας, εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἐν γένει ὑφὴν τοῦ δημοσίου διεθνοῦς δικαίου. Βάσις τῆς εἰς τινὰς περιπτώσεις ἀναγνωριζομένης ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν εἶναι—ἐὰν δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐνταῦθα ὄρον κατ' ἐπανάληψιν παρεξηγηθέντα—μία **δυναμικὴ** κατάσταση. Δὲν ἀρκοῦν ὠρισμένα στατικά στοιχεῖα ὡς ἡ φυλὴ, ἡ θρησκεία, ἡ γλῶσσα διὰ νὰ δικαιολογήσουν σίτησιν ἀποσχίσεως, αἰτήσιν αὐτονομίας. Τοιαύτης φύσεως διεκδικήσεις ὀφείλουσιν νὰ ἐκκινοῦν ἐκ μιᾶς ἐντονωτέρας τῆς ἀπλῆς βουλήσεως πρὸς ἀπόσχισιν στάσεως τοῦ πληθυσμοῦ· ἐκ μιᾶς πραγματικῆς καταστάσεως θετούσης ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὸ ἐν τῇ ἐπιδίκῳ χώρῳ ὑφιστάμενον νομικὸν καθεστὼς ^{25α}.

^{25α} Χαρακτηριστικὴ, ἐπὶ ζητήματος παρεμφεροῦς, εἶναι ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ B a s d e v a n t—τοῦ κατ' ἐξοχὴν νομικοῦ μεταξὺ τῶν διεθνολόγων—ὅστις ἀρνούμενος ἐπὶ τι διάστημα, νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν Ἑλευθέραν Πόλιν τοῦ Δάντσιγ ὡς κράτος, ἐβάσισε τὴν τοιαύτην ἐπὶ νομικοῦ συλλογισμοῦ ἐκκινούσιντος ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Ὑπεστήριξεν ὁ B a s d e v a n t ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κράτη ἅτινα εἶδον τὸ φῶς κατὰ τὸ 1919, ἡ Ἑλευθέρα Πόλις τοῦ Δάντσιγ δὲν εἶναι πολιτεία αὐτοδημιουργητος. Ἡ Πολωνία καὶ ἡ Τσεχοσλοβακία, κράτη νέα τοῦ 1918 καὶ 1919, συνεκροτήθησαν μόνον τῶν καὶ πρὸ τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιών. Τὰ ἐν λόγῳ κράτη δὲν εἶναι, ἀκριβῶς εἰπεῖν, κατασκευάσματα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, διότι εἶναι κυρίως αὐτοὶ οὗτοι οἱ Πολωνοὶ οἵτινες ἐδημιούργησαν τὴν Πολωνίαν, αὐτοὶ οὗτοι οἱ Τσέχοι, οἵτινες ἐδημιούργησαν τὴν Τσεχοσλοβακίαν. Τοῦναντίον ἡ Ἑλευθέρα Πόλις τοῦ Δάντσιγ ἐδημιουργήθη οὐχὶ μόνον τῆς, οὐχὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς—οἱ τινες ν' ἀλίστα οὐδὲ ὅλως ἐπεθύμουν ν' ἀποτελέσουν ἀνεξάρτητον πολιτείαν ὅντο τῆτα—ἀλλ' ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῶν ὑπογραψασῶν τὴν Συνθήκην τῶν Βερσαλλιών. Ὑπὸ τοὺς ὄρους αὐτοὺς—πάντοτε κατὰ τὸν B a s d e v a n t—δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ Ἑλευθέρα Πόλις τοῦ Δάντσιγ ἦτο πράγματι κράτος.

Ἴδου ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν ἐπιτήν περιπτῶσιν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἐνεργὸς θέλησις τῶν κατοίκων, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν στοιχεῖον πραγματικόν, στοιχεῖον βίας, διότι τόσον οἱ Τσέχοι ὅσον καὶ οἱ Πολωνοὶ ἠγωνίσθησαν, πρὸς χάριν τῆς αὐτονομίας τῶν, μετὰ τὰ ὅπλα ἀνά χειρας. Πάντως τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα ἐμφανίζεται ἐνταῦθα ὑπὸ νέαν ὄλως μορφήν: δὲν ἐρευνᾶται πλέον ἐὰν καὶ κατὰ πόσον τμῆμα χώρας δύναται—δυνάμει τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν—ν' ἀποσχισθῇ διὰ ν' ἀποτελέσῃ ἴδιον κράτος ἀνεξάρτητον, ἀλλ' ἐὰν ἤδη συγκεκροτημένον κράτος δύναται νὰ ὑφίσταται ὡς κράτος, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν κατοίκων του.

Ἄρχὴ τῶν ἐθνοτήτων καὶ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν

Καὶ ὁρισμένοι συγγραφεῖς—ὀρμώμενοι ἴσως ἐκ τῆς ὡς ἄνω νομικῆς κατασκευῆς—προέβησαν εἰς μίαν διάκρισιν μεταξὺ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων ἀφ' ἑτέρου²⁶. Διέστειλαν τὰς δύο ἐννοίας καὶ ἐθεμελίωσαν αὐτὰς ἐπὶ διαφόρων νομικῶν βάσεων.

Κατὰ τὸν Georges Scelle εἰδικῶς, ἄλλη ἢ νομικὴ βᾶσις τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων καὶ ἄλλη ἢ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν²⁷. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὑφίσταται ἓν στοιχεῖον ὑποκειμενικόν : ἡ βούλησις τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ ἓν στοιχεῖον ἀντικειμενικόν : ἡ φυλετικὴ σύνθεσις τῆς ομάδος ἣτις τείνει ν' ἀποσχισθῆ.

Ἄλλ' ἐνῶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν κυριαρχεῖ τὸ στοιχεῖον «β ο ὄ λ η σ ι ς», ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἐθνοτήτων, εἶναι ἡ συναρμογή, ἡ σύνθεσις τῆς ομάδος καὶ τὰ ἀ ν τ ι κ ε ι μ ε ν ι κ ᾶ αὐτῆς στοιχεῖα : γλωσσικά, θρησκευτικά, ἱστορικά, ψυχολογικά²⁸, ἅτινα δικαιολογοῦν τὴν δῆλωσιν βουλήσεως τῶν κατοίκων καί, ἐνδεχομένως, τὴν ἀποσχισιν ἐκ τοῦ πολιτικοῦ συγκροτήματος εἰς ὁ πολιτειακῶς ὑπάγονται. Ἐνῶ βᾶσις νομικὴ τοῦ δικαίωματος τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν εἶναι, κατὰ τὸν Scelle, ἡ συνταγματικὴ ἀρχὴ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἀντιθέτως, νομικὴ βᾶσις τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων εἶναι ἓν σύνολον ἐπιστημονικῶν

²⁶ Ὁ τὸ πρῶτον διατυπώσας τὴν θεωρίαν τῶν «ἐθνοτήτων» εἶναι ὁ ἴταλὸς Mancini ἐν τῷ ἐνακρητῆρι αὐτοῦ μαθήματι τῆς 22ας Ἰανουαρίου 1851 : Della nazionalità come fondamento del diritto delle genti». Κατ' αὐτήν, δέον αἰ πολιτεῖται νὰ ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς ἐθνότητες, ἤτοι ν' ἀπαρτίζωνται ἐξ ομάδων προσώπων ταυτιζομένων ὡς πρὸς τὴν φυλὴν, τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ τὴν θρησκείαν. Περὶ τῆς «ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων» πρβλ. Blagoyevitch, Le principe des nationalités et son application dans les traités de paix de Versailles et de St. Germain, 1922. Encyclopedie Britannica, Article on «Nationality», Gennep (van), Traité comparatif des nationalités, 1922, Giraud, Le droit des nationatés, sa valeur, son application. Revue générale de Droit International Public, 1924, Hausser, Le principe des nationalités, 1926, Johannet, Le principe des nationalités, 1923, Le Fur. Races, nationalités, Etats, 1922, Mancini, Della nazionalità come fondamento del diritto delle genti, 1851. Ollivier, L'Empire libéral, vol I, Le principe des Nationalités, 1895, Renau, Qu'est-ce qu'une nation? 1882, Rose (J. Holland), Nationality as a factor in modern history, 1916, Zangwill, The principle of Nationalities.

²⁷ Précis de droit des gens, II, 1934 σελ. 264.

²⁸ Κατὰ τὸν Ruyssen, op. cit. 1932 σελ. 493 «... ψυχολογικὴ ὁμοιογένεια καὶ ὁμαδικὴ συνείδησις...».

δεδομένων ἐν σύμπλεγμα γεγονότων «un complexe de faits-conditions» : ἐνότης φυλῆς, θρησκείας, γλώσσης ²⁹.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων, ἐφαρμοζομένη αὐστηρῶς καὶ κατὰ γράμμα, δύναται νὰ ἀγάγῃ εἰς τὰς ἐξῆς δύο ἀκροτάτας συνεπειάς : πᾶν κράτος θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ προσαρτήσῃ—ἔστω καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῶν κατοίκων—χώραν ἀνήκουσαν εἰς τρίτην πολιτείαν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὁποίας συνδέεται διὰ φυλετικῶν ἢ θρησκευτικῶν δεσμῶν. Θὰ εἴχε ἀντιστρόφως τὴν εὐχέρειαν νὰ ἐξαφανίσῃ, νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τοῦ ἐδάφους του τὰ ὡς πρὸς τὴν φυλὴν ἢ τὴν θρησκείαν ἑτερογενῆ στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ του.

Νομικὴ φύσις τοῦ «δικαιώματος» τῆς αὐτοδιαθέσεως

Ὁ ὅρος «δικαίωμα» δὲν ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς πρὸς τὴν κλασσικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, οὔτε ἀποδίδει ἐνταῦθα τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τοῦ ἰσχύοντος δικαίου. Ναὶ μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως ἐνέπνευσε εὐρύτατα τοὺς συντάκτας τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν ἀλλὰ, μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς, ἐξηντλήθη, τρόπον τινὰ ὀλοσχερῶς τὸ περιεχόμενον τῆς, καὶ οὐδαμοῦ ἀνεγράφη ὡς κανὼν τείνων νὰ διέπῃ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τὰς σχέσεις τῶν λαῶν πρὸς τὰ κράτη. Ἴσως δύναται τις νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἐὰν ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως δὲν θεσπίζεται διὰ θετικῆς διατάξεως ὑπὸ τοῦ συμβατικοῦ διεθνoῦς δικαίου, τοῦλάχιστον δὲν ἀποκλείεται ῥητῶς ὑπ' αὐτοῦ. Ὑφίσταται μάλιστα διάταξις—εἰδικῶς τὸ ἄρθρον 19 τοῦ Συμφώνου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν—ἣτις προβλέπει μίαν νέαν ἐν τῷ μέλλοντι διαρρυθμίσειν τῶν γεωγραφικῶν καὶ πολιτικῶν συνόρων ἐπὶ τῇ βάσει—ἴσως—τῆς κατὰ τὸ 1919 ῥητῶς ἀναγνωρισθείσης ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως : «Ἡ Συνέλευσις δύναται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ καλῇ τὰ μέλη τῆς Κοινωνίας, ὅπως προβαίνωσιν εἰς νέαν ἐξέτασιν τῶν Συνθηκῶν αἵτινες κατέστησαν ἀνεφάρμοστοι, ὡς καὶ πάσης διεθνoῦς καταστάσεως ἧς ἡ διατήρησις ἠδύνατο νὰ θέσῃ ἐν κινδύνῳ τὴν εἰρήνην τοῦ Κόσμου». Γνωστὸν τυγχάνει ὁμως ὅτι οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἐγένετο χρῆσις τοῦ ἄρθρου 19, τοῦθ' ὅπερ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διαίρεσιν τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης εἰς δύο ἐχθρικά στρατόπεδα : τῶν κρατῶν τῶν κεκηρυγμένων ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἐδαφικοῦ statu quo καὶ τῶν κρατῶν τῶν κεκηρυγμένων ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν συνθηκῶν πρὸς πληρεστέραν ἐφαρμογὴν τοῦ δικαιώματος τῶν λαῶν τοῦ διαθέτειν ἑαυτούς.

²⁹ «... c'est-à-dire une solidarité matérielle au lieu d'une solidarité consciente et voulue : un déterminisme, en un mot, au lieu d'un libre arbitre...», S c e l l e, op. cit. σελ. 266,

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ ζήτημα τοῦ ἀρθρου 19, δὲν ὑφίσταται ἐν τῇ σημερινῇ καταστάσει τοῦ διεθνοῦς δικαίου, «δικαίωμα» αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν καὶ δὴ δικαίωμα ἀγώγιμον^{29α}). Οὐδεμία προβλέπεται δυνατότης ὑποβολῆς τῆς διαφορᾶς ἥτις προκύπτει συνεπείᾳ ἀμφισβήτησεως τοῦ «δικαιώματος» εἰς τὰ δικαστήρια, οὐδεμία προβλέπεται δυνατότης προσφυγῆς τῶν ἐνδιαφερομένων ἰδιωτῶν εἰς τοὺς διεθνεῖς πολιτικούς ἢ δικαστικούς ὀργανισμοὺς³⁰.

Ἄλλὰ καὶ ἂν ἔτι καθιερωθῇ ἐπισημῶς ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ περιβληθῇ μὲ ἰσχὴν θετικῆς διατάξεως, εἶναι λίαν ἀμφίβολον ἐὰν θὰ δημιουργησῆ πραγματικὰ δικαιώματα εἰς ὄφελος τῶν ἰδιωτῶν³¹. Τὸ δικαίωμα, κατὰ τὸν γνωστὸν ὀρισμὸν τοῦ Ihering, εἶναι «νομικῶς προστατευόμενον συμφέρον». Ἐν προκειμένῳ, ὁ ἰδιώτης δὲν ἐπιδιώκει τὴν πραγματοποίησιν ἀτομικοῦ συμφέροντος κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς λέξεως σημασίαν. Ἡ δρᾶσις τοῦ τρεῖναι ἐνταῦθα πρὸς γενικωτέρους σκοποὺς τείνει νὰ μεταβάλλῃ μίαν κατάστασιν ἥτις θὰ ἐπηρεάσθῃ ὀλόκληρον τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Ὑπὸ τοὺς ὄρους αὐτοὺς—ὡς ὑπεστηρίξαμεν καὶ ἄλλοτε³²—ὁ ἰδιώτης δὲν ἐμφανίζεται ὡς φορεὺς δικαιώματος ἀλλ' ἄσκησις πραγματικὸν λειτούργημα. Καὶ αὐτὸς ὁ Scelle³³ οὐδαμοῦ ποιεῖται λόγον περὶ δικαιώματος ἀλλὰ περὶ «νομικῶν εὐχερειῶν» ἢ «ἀρμοδιοτήτων» τῶν ὁποίων μάλιστα ἡ ἄσκησις θὰ εἶναι ὁ μαδική³⁴.

^{29α} Περὶ. De n d i a s, La question cypriote aux points de vue historique et de droit international, Paris, Sirey, 1934 σελ. 200 § 4.

³⁰ Περὶ. R u y s e n, op. cit. 1933, σελ. 85: «Ainsi, le droit des peuples à l'autodisposition n'a aucune existence formelle, aucune instance n'est ouverte devant laquelle il soit possible de le plaider. Pour s'affranchir d'une souveraineté détestée, un peuple n'a toujours d'autre ressource que l'insurrection ou l'intervention guerrière d'un Etat sympathique on intéressé à ses revendications».

³¹ Περὶ τῆς νομικῆς φύσεως τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος. Περὶ. G e o r g e s T é n é k i d è s, L'individu dans l'ordre juridique international, Paris, 1933 σελ. 109-113, κατὰ τὸν Basdevant «les droits de l'individu ont toujours pour support un «intérêt» du sujet». Revue générale de droit international public, 1904 σελ. 387.

³² G e o r g e s T é n é k i d è s, op. cit. σελ. 123-133 «... il s'agit d'un droit qui ne vise pas à la satisfaction d'un intérêt qui soit propre à son titulaire; l'individu apparaît plutôt comme exerçant une fonction, une action d'une envergure collective...».

³³ op. cit. σελ. 258. Ἐν τῇ σελ. 262 ὁ συγγραφεὺς δίδει τὸν ἑξῆς ὀρισμὸν τοῦ «δικαιώματος» τῆς αὐτοδιαθέσεως: «c'est la faculté juridique conférée par le droit des gens positif aux sujets de droit membres de tout groupement politique de se constituer en entité politique en instituant leurs propres gouvernants, ou de se rattacher à la communauté politique organisée qu'il leur plaira de choisir».

³⁴ Καὶ πάλιν τίθεται τὸ πρόβλημα ἐὰν τὸ ἄτομον εἶναι ὑποκείμενον ἢ οὐ τοῦ

Αἱ ἀντίρροποι δυνάμεις

Ἐκ τῶν ἤδη ἐκτεθέντων προκύπτει ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως διαγράφεται ἐντὸς ὁρίων μᾶλλον περιορισμένων. Ἄς ὑποτεθῆ ὅτι εἰς: δοθεῖσαν περίπτωσιν συντρέχουν αἱ ὡς ἄνω ἐκτεθεῖσαι προϋποθέσεις—κυρίως αἱ ὑπὸ τῆς νομολογίας ἀπαιτούμεναι—πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀπορροδόντων «δικαιωμάτων». Ἄς ὑποτεθῆ ὅτι εὐρισκόμεθα τὴν ἐπαύριον μιᾶς ἐπαναστάσεως ἢ ἐνὸς πολέμου, ὅποτε ὁ διεθνῆς νομοθέτης, πλέον συγκεκριμένως, ὁ συντάκτης τῶν συνθηκῶν εἰρήνης, ἀπολαύει—ὡς συνέβη κατὰ τὸ 1919—πλήρους ἐλευθερίας ἐνεργείας. Κατὰ τὸν καθορισμὸν τῶν γεωγραφικῶν συνόρων μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν θὰ ληφθῆ ἄρα γε, ὑπ' ὄψιν μόνον ἢ ἐνεργὸς θέλησις τῶν κατοίκων; ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὰ διάφορα κράτη θὰ ἀποτελέσουν ἐν τῷ μέλλοντι ἀμιγῆ ἐθνικὰ συγκροτήματα; ⁸⁵ δὲν ὑφίστανται ἄλλης φύσεως παράγοντες οἵτινες, ὡς ἀντίρροποι δυνάμεις, θὰ παρεμποδίσουν τὴν ἀπόλυτον ἐπικράτησιν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως;

Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης ἐξεταζόμενον τὸ ζήτημα, παρουσιάζει νομοτεχνικὸν κυρίως ἐνδιαφέρον.

Τὸ γεγονός ὅπερ ὑποπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ παρατηρητοῦ εἶναι ἢ ὑπαρξίς ὀργανωμένων πολιτικῶν ὄντοτήτων, ἥτοι κρατῶν, ὧν κύριος σκοπὸς εἶναι, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἢ διαφύλαξις τῆς ὑπάρξεώς των. Ἐὰν ἡ ἱστορία ἀναφέρει πλεῖστα παραδείγματα λαῶν ἐπιζητούντων ν' ἀποσπασθῶσι τοῦ κρατικοῦ πλαισίου ἵνα ἀποτελέσωσιν αὐτόνομα πολιτειακὰ συγκροτήματα, ἀναφέρει ἐπίσης ἄλλα παραδείγματα κρατῶν (Ἑλβετίας, Ἡνωμένων Πολιτειῶν, Ἀγγλίας) ἀνθισταμένων μέχρι τέλους κατὰ τῶν τοιούτων χωριστικῶν τάσεων, διότι μεταξὺ τῶν βασικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων συγκαταλέγεται—κατὰ τὴν κλασσικὴν θεωρίαν—καὶ τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοσυντηρήσεως ὅπερ, ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας, διατηρεῖ ἀκεραίαν τὴν σημασίαν του.

διεθνοῦς δικαίου. Λεδομένου ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον εἶναι κυρίως δίκαιον «ἐφαρμογῆς» καὶ οὐχὶ ἀπλῶς δίκαιον «συμμορφώσεως» (πρβλ. Γεωργίου Τενεκίδου, Ἡ ἰσχὺς τῶν πράξεων ἐσωτερικοῦ δικαίου τῶν ἀντικειμένων πρὸς τὰ διεθνή νόμιμα, σελ. 89-92 καὶ 140) ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δασάκις τὸ ἄτομον δὲν συμμορφοῦται ἀπλῶς, ἀλλὰ συμβάλλει ἐνεργῶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν μιᾶς ὑπερκρατικῆς ἀρχῆς—συγκεκριμένως τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν—κέκτηται τότε ἀσφαλῶς τὴν ιδιότητα τοῦ ὑποκειμένου τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

⁸⁵ Ἡ σύμπτωσις Κράτους, Ἐθνους, Λαοῦ θὰ ἦτο ἢ ἰδεώδης λύσις κατὰ τὸν Ernest Renan: «... Le droit des populations à décider de leur sort est la seule solution des difficultés de l'heure présente que peuvent rêver les sages», «Discours et conférences», de Heyking, La conception de l'Etat et l'idée de la cohésion ethnique. 1927.

Λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας καθ' ἣν τὰ ὑποκείμενα δικαίου εἶναι, κατὰ παράβασιν πάσης νομικῆς λογικῆς, ὅλικῶς ἰσχυρότερα τῆς ἐννόμου τάξεως εἰς ἣν ὑπάγονται· δοθέντος πρὸς τούτους ὅτι δὲν ὑφίστανται ὄργανα δικαστικά· ὑποχρεωτικά· δοθέντος ὅτι δὲν ὑφίστανται ὀργανωμένοι κυρώσεις αἰτινες θὰ ἐγγυηθῶσι τὸν σεβασμὸν τοῦ δικαίου· δοθέντος, τέλος, ὅτι ἐλλείπει ἡ νομικὴ ἀσφάλεια: ἡ βεβαιότης δηλαδή ὅτι εἰς δοθείσαν περίπτωσιν οἱ προσήκοντες νομικοὶ κανόνες θὰ ἐφαρμοσθῶσι, ἕκαστον κράτος ἀναλαμβάνει μόνον του, διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μέσων τὴν υπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων του καὶ τῶν συμφερόντων του, ἐπιζητεῖ συνεπῶς ὠρισμένους ὄρους οἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἀσφάλειάν του καί, πρὸς τοῦτο, ἐπιζητεῖ σχετικὴν οικονομικὴν αὐτοτέλειαν ἵνα μὴ ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐπιζητεῖ σύνορα μὲ φυσικὰ ὄχρωμάτα ὥστε ἀποστρατηγικῆς ἀπόψεως νὰ ἦ ἐξησφαλισμένον· τείνει, τέλος, νὰ παρεμποδίσῃ τὴν δημιουργίαν κρατῶν ἄτινα, ὡς ἐκ τῆς ἐδαφικῆς αὐτῶν ἐκτάσεως, θὰ καθίσταντο ἐπικίνδυνα διὰ τὰ μικρὰ κράτη καὶ γενικώτερον ἐπικίνδυνα διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην καὶ τοῦτο, κατὰ παράβασιν τοῦ δόγματος τῆς «ἰσορροπίας τῶν Δυνάμεων».

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐπιδιώξεις, ὅλοι αὐτοὶ οἱ λόγοι θὰ ἔχουν τὸ ἐξῆς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα ὅτι θὰ περιορίσουν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν⁸⁶, ὥστε ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως δὲν εἶναι ἐννοία ἀπόλυτος. Δέον νὰ συνδυασθῇ μὲ ἄλλους παράγοντας καὶ ἄλλας ἀρχὰς ἐξ ἴσου ἐπιτακτικὰς.

Πρόκειται ἄλλως τε περὶ ἀπόψεως διατυπωθείσης ἐπισήμως καὶ κατὰ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν Νήσων τῆς Ἀλάνδης. «Καὶ ἂν ἔτι ὑποτεθῇ—λέγει ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Νομομαθῶν—ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν προσλαμβάνει ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀρχῶν τῶν διεπουσῶν τὴν διαμόρφωσιν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν κρατῶν ὑφίστανται, οὐχ' ἤττον, λόγοι οἰκονομικοὶ, γεωγραφικοὶ καὶ ἄλλοι παρόμοιοι οἵτινες ἀντιτίθενται εἰς τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς ἐπικράτησιν».

© οἰκονομικὸς παράγων

Ὁρμώμενα ἐκ τῆς ιδέας ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐξάρτησις ὀδηγεῖ, κατὰ τρόπον σχεδὸν ἀναπόφευκτον, εἰς τὴν πολιτικὴν ὑποτέλειαν, τὰ κράτη τείνουν γενικῶς, κυρίως ἐπὶ τῇ προόψει τοῦ μέλλοντος νὰ ἐκτραγῇ πολέμου—πολιτικῆς ὁμως πρὸς βλάβην τῶν πραγματικῶν αὐτῶν συμφερόντων—⁸⁷ νὰ

⁸⁶ Πρὸβλ. K a r l M e h m a n n, Die Grenzen des nationalen Selbstbestimmungsrechtes (Preussische Jahrbücher, 1934, Sept. σελ. 150.

⁸⁷ Πρὸβλ. G a s t o n L e d u c, La raison contre l'autarcie, Paris 1938.

καταστοῦν, ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως τελείως *αὐτάρκη*· νὰ πραγματο-ποιήσουν, ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὸ ἰδεῶδες σύστημα τοῦ self sufficiency³⁸. Πρὸς τοῦτο, ἀρνούμενα πολλάκις τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν ἐπιδιώκουν νὰ προσαρτήσουν ἐδάφη περιέχοντα ἢ παράγοντα πρώτας ὕλας τῶν ὁποίων στεροῦνται³⁹, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἐδάφη ταῦτα κατοικοῦνται ὑπὸ ἄλλοσθινῶν, καὶ καταλήγουσιν οὕτως εἰς τὴν περιφρημον θεωρίαν τοῦ «*ἀναγκαίου ζωτικοῦ χώρου*» (espace vital - Lebensraum) ἣτις εἶναι ἡ ἄκρα συνέπεια τῆς ἐπιμόνου τῶν κρατῶν ὁπῆς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν αὐτοτέλειαν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν γεωγραφικῶν αὐτῶν συνόρων πέραν τῶν ἐθνικῶν καὶ φυλετικῶν αὐτῶν ὁρίων⁴⁰.

³⁸ Τὸ γὰρ πάντα ὑπάρχειν καὶ θεῖσθαι μηδενὸς αὐταρκες. Ἀριστοτέλους, Πολιτ. IV (VII) 1326 β 29.

³⁹ «C'ert pourquoi... les rédacteurs des traités de paix ont estimé que pour garantir la vitalité des États, il était indispensable de les doter de territoires agricoles, industriels, miniers, etc.», S c e l l e, op. cit. σελ. 271.

⁴⁰ «... L'expansion allemande dans l'Est découle du droit sacré à l'existence que chaque peuple reçoit en naissant...» (ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐκδόσεως τοῦ «Mein Kampf») Ἀπασαί γενικῶς αἱ περὶ αὐταρκείας καὶ ζωτικῆς ἐπεκτάσεως θεωρίαι εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τευτονικῆς προελεύσεως· θεωρία τοῦ «ἀπομονωμένου κράτους» (Der isolierte Staat) τοῦ V o n T h ü n e n. Θεωρία τῆς «πρὸς ἀνατολὰς ἐπεκτάσεως»: Drang nach Osten (πρὸβλ. J. F r a n ç o i s - D a i n v i l l e d e l a T o u r n e l l e, Le «Drang nach Osten» du Congrès de Berlin aux guerres balkaniques, Paris, Pedone, 1938). Θεωρία τοῦ «λαοῦ ἄνευ χώρου»: «Volk ohne Raum» διατυπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ περιοδικοῦ Zeitschrift für Geopolitik (διευθυντής: H a u s h o f e r). Τὸ περιεχόμενον τῆς θεωρίας ταύτης ὡς καὶ τῆς τοῦ «ἀναγκαίου ζωτικοῦ χώρου», εἶναι εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἤευστόν καὶ ἀκαθόριστον ὥστε δικαιολογεῖ οἰονδήποτε κατακτητικὸν σκοπὸν. Σημειωτέον, ὅτι ὁ ὅρος «espace vital» ἀναφέρεται ἀπεριφράστως ἐν τῷ προομίῳ τῆς γερμανο-ιταλικῆς Συνθήκης Συμμαχίας τῆς 22ας Μαΐου 1939: «ὁ γερμανικὸς καὶ ὁ ἰταλικὸς λαὸς ἀποφασίζουν νὰ ἐνεργήσουν ἀπὸ κοινοῦ, μετὰ τῶν συνησπισμένων αὐτῶν δυνάμεων, πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ζωτικοῦ αὐτῶν χώρου». «Le Temps» τῆς 24 Μαΐου 1939. «... Dans le texte en question, l'expression est utilisée dans le sens dynamique; elle ne se rapporte pas à un événement d'ordre politique et juridique, elle a une signification territoriale. Il s'agit d'un espace à gagner; c'est la conquête et la conquête indéterminée, sans revendications concrètes et définies. En un mot c'est la domination». Ὁμοίως «le Temps» τῆς 12ης Ἰουνίου 1939 «...cet espace, apparaît comme une zone d'influence tautôt économique, tantôt politique, ou même comme une zone à annexer purement et simplement...». Πρὸβλ. ὡσαύτως J a c q u e s A n c e l. Géographie des Frontières, Paris, N. R. F. 1938 σελ. 186, S c h e p u s (Hans Julius), Völkerrecht und Geopolitik (Niemeyers Zeitschrift für internationales Recht, 1934 σελ. 422), P a u l L o u i s H u b e r t, La géopolitique ou le nouveau pangermanisme, 23 Avril 1938 σελ. 417. Πρὸβλ. τέλος, Nouvelle Revue de Hongrie, juin 1939, Le problème de «l'espace vital».

Ἐ γεωγραφικὸς παράγων ⁴¹

Εἰς τὸν οἰκονομικὸν παράγοντα δὲν ὑπάγεται μόνον ἡ αὐτάρκεια ὡς πρὸς τὰς πρώτας ὕλας ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξασφάλις τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων· τὸ λεγόμενον «*jus communicationis*» κυρίως δὲ ἡ διέξοδος πρὸς τὴν θάλασσαν. Καὶ ἀναφέρονται σχετικῶς δύο πρόσφατα παραδείγματα : τὸ τοῦ Δάντσιγ καὶ τοῦ Φιούμ. Τὸ Δάντσιγ, ὡς γνωστὸν, κατοικεῖται κατὰ πλειονοψηφίαν ὑπὸ γερμανῶν, πλὴν ὅμως, κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν, ἐπεκράτησαν ὁ γεωγραφικὸς παράγων εἰς τρόπον ὥστε ἀπεκλείσθη ἐν προκειμένῳ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Σκοπὸς τῆς εἰρημένης Συνθήκης ἦτις ἀνεκήρυσεν τὸ Δάντσιγ, Ἐλευθέραν Πόλιν, ἦτο νὰ δοθῇ εἰς τὴν Πολωνίαν διέξοδος πρὸς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Βεβαίως, ἡ Πολωνία ἐλάμβανε ἐπίσης, πρὸς δυσμὰς τοῦ Δάντσιγ, ἄμεσον διέξοδον πρὸς τὸ πέλαγος, ἀλλὰ διέξοδον ἦτις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης ἦτο σχεδὸν ἀχρηστος : ἡ Γδύνια ἦτο τότε μικρὸς λιμὴν ἀλιέων καὶ θὰ ἦτο παράλογον ν' ἀποτελέσει τὴν μοναδικὴν διέξοδον κράτους εἰκοσιεννέα ἑκατομμυρίων κατοίκων. Γνωστὸν τυγχάνει ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ σημαντικωτέρα συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία τῆς Πολωνίας : ὁ Βιστούλας ἐκβάλλει εἰς τὸ Δάντσιγ· ἐάν, κατὰ συνέπειαν, προσαρτηθῇ ἡ Ἐλευθέρα Πόλις εἰς ἄλλην Ἐπικράτειαν, καταδικάζεται ἡ πολωνικὴ ἐνδοχώρα εἰς οἰκονομικὴν ἀσφυξίαν.

Ἀντιθέτως, εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ Πελάγους, αἱ ἔθνικαι ἐπιδιώξεις τῶν Ἰταλῶν κατίσχυσαν τῶν συγκοινωνιακῶν συμφερόντων τῶν γιουγκοσλάβων. Οὕτω, τὸ νέον Βασίλειον ἀπεστερήθη τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ λιμένος : τοῦ Φιούμ, κατ' ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Συνεπεία τούτου, ἠναγκάσθησαν οἱ σέρβοι καταναλίσκοντες κεφάλαια τεράστια καὶ ἐργασίαν, νὰ διαρρυθμίσωσι, παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως, τὸν τεχνιτὸν ὄρμον τοῦ Souchak Ἐργασία ἄσκοπος, ἐάν ἀναλογισθῶμεν ὅτι τὸ Φιούμ—μικροῦ σχετικῶς ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν σημερινὸν κυρίαρχον, λόγῳ ἐλλείψεως Ἰταλικῆς ἐνδοχώρας—ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν διέξοδον πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν ὄλυν ἐν γένει τῶν παραδουναβίων χωρῶν ⁴².

Περιοριζόμεθα εἰς τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα, ὑπογραμμίζοντες τὴν φυσικὴν τῶν πολιτειῶν ῥοπὴν πρὸς τὸ πέλαγος καὶ τοῦτο κατὰ παράβασιν πολλῶν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν : τάσις, ἄλλοτε, τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς πρὸς τὸν Εἰρηνικόν· τάσις τῆς

⁴¹ Jacques Ancel, La nation et ses facteurs géographiques (Affaires Étrangères, 10 février 1934 σελ. 78).

⁴² Georges Scelle, L'incident de Fiume. La Paix des Peuples, 10 mai 1919.

Πρωσσίας—ἡγεμονίας καθαρῶς ἠπειρωτικῆς κατ' ἀρχὰς—πρὸς τὴν Βαλτικὴν τάσις τῆς προπολεμικῆς Ρωσσίας πρὸς τὴν Μεσόγειον ⁴³.

Ἐ στρατηγικὸς παράγων

Ἐλλείψει διεθνῶν δικαστικῶν ὀργάνων ὑποχρεωτικῶν ἔλλείψει ὀργανωμένων κυρώσεων ἔλλείψει, τέλος, νομικῆς ἀσφαλείας εἰς τὸ περιβάλλον τῶν διεθνῶν σχέσεων, τὰ κράτη εἶναι ὑποχρεωμένα—παρὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἄρθρου 10 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε.—νὰ προασπίσουν μόνα τῶν τὴν ἕδαφικὴν αὐτῶν ἀκεραιότητα. Τείνουν συνεπῶς νὰ ἐξασφαλίσουν «φυσικὰ σύνορα» ἤτοι σύνορα ἄτινα, ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως, παρουσιάζουν εὐχέρειαν ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως.

Οὕτως, ἐὰν ὁ γερμανικὸς πληθυσμὸς τοῦ Νοτίου Τυρόλου διαβιῇ ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν, τοῦτο συμβαίνει διότι ἡ Ἰταλία ἐθεώρησε τὴν γραμμὴν διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων ἐπὶ τοῦ Brenner ὡς στοιχείον ἀπαραίτητον διὰ τὸ σύστημα ἀμύνης τῆς Χερσονήσου (⁴⁴), ἐὰν ἡ Τσεχοσλοβακία περιέλαβεν ἐντὸς τῶν συνόρων τῆς πληθυσμοὺς ἄλλοθενεῖς καὶ δὴ γερμανικοὺς, τοῦτο συνέβη λόγω τῆς ὑπάρξεως φυσικῶν μέσων ἀμύνης: τῶν ὄρεσιν τῆς Βοημίας, ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἀσφάλειάν τῆς ⁴⁵. Καὶ τὰ γεγονότα ἐδικαίωσαν πλήρως τὴν ἄποψιν ταύτην: ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Τσεχοσλοβακία ἀπεστερήθη τῶν φυσικῶν αὐτῆς συνόρων, κατέστη ἀνίκανος ν' ἀντιτάξῃ ἀμυναν κατὰ τῆς εἰσβολῆς καὶ ν' ἀντιστῇ κατὰ τῆς καταλύσεως τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἀνεξαρτησίας.

Ἐ πολιτικὸς παράγων

Δύο εἶναι τὰ συστήματα ἄτινα ἐπενόησεν ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία πρὸς χάριν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἕδαφικῆς ἀκεραιότητος τῶν κρατῶν: τὸ σύστημα τῆς ἰσορροπίας τῶν Δυνάμεων καὶ τὸ σύστημα τῆς ὁμαδικῆς ἀσφαλείας. Τὸ Σύμφωνον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ὅπερ ἐνεσωματώθη εἰς τὰς μεταπολεμικὰς συνθήκας εἰρήνης, καθιέρωσε τὸ σύστημα τῆς ὁμαδικῆς ἀσφαλείας καθ' ὃ τὰ κράτη, μέλη τῆς Κοινωνίας, ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐνεργήσουν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς ὑπεράσπισιν κράτους τὸ ὁποῖον ὑφίσταται ἄδικον ἐπίθεσιν ⁴⁶. Ἐὰν ὅμως—ὡς τοῦτο συνέβη καὶ ἐν τῇ πρῶ-

⁴³ M a n d e l s t a m, La politique russe d'accès à la méditerranée au XXe siècle. Recueil des Cours de l'Académie de D. I. de la Haye, T. 47 (1934 I).

⁴⁴ O t t o S t o l z, Das staatsliche Selbstbestimmungsrecht in der Geschichte Tirols. Innsbrück, 1921.

⁴⁵ H o b z a, La République tchécoslovaque et le droit international. Revue Générale de droit international public, 1922.

⁴⁶ Πρὸβλ. B o u r q u i n, La question de la sécurité collective. Revue de

Ξει—λόγω τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀπομονωτικῆς τάσεως τῶν κρατῶν, τὸ λεγόμενον σύστημα τῆς ὁμαδικῆς ἀσφαλείας ὑποστῆ ἔμπλοκὴν καὶ δὲν λειτουργήσῃ κανονικῶς, τότε ὁ μόνος ἀπομένων τρόπος ἵνα μὴ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι καὶ πάλιν τὸ σύστημα τῆς ἰσορροπίας τῶν Δυνάμεων, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ μεταπολεμικὸς διεθνὲς νομοθέτης, ἐθέσπισε μὲν γενικῶς τὴν ὁμαδικὴν ἀσφάλειαν ἦτοι τὸν ἀπὸ κοινοῦ ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐπιτιθεμένου, προβλέψας ὁμως καὶ τὸ ἐνδεχόμενον μὴ συμμορφώσεως τῶν κρατῶν, ἐν περιπτώσει κρίσεως, πρὸς τὸν θεσμόν. ἐφήρμοσεν ἐν μέρει καὶ τὸ δόγμα τῆς ἰσορροπίας τῶν Δυνάμεων, χρησιμοποίησας τοῦτο ὡς ἀσφαλιστικὴν, οὕτως εἰπεῖν, δικλείδα, ὡς δευτέραν γραμμὴν ἀντιστάσεως κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς βίας.

Τὸ δόγμα τῆς «ἰσορροπίας» ἐμφανίζεται ὡς μία προσπάθεια τῶν κρατῶν ὅπως, διὰ παντὸς τρόπου, διὰ συμμαχιῶν ἢ ἄλλων μέσων, ἀποφύγουν τὴν ἑδαφικὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν ὕλικὴν ἐνίσχυσιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κράτους ὅπερ, καθιστάμενον ἰσχυρότερον, θὰ καθίστατο συγχρόνως ἀπειλητικώτερον καὶ ἐν γένει ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς διεθνοῦς ὁλότητος ⁴⁷. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἐφαρμογῆς τοῦ δόγματος τῆς ἰσορροπίας τῶν Δυνάμεων εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν ἀρθρῶν 80 τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν καὶ 88 τῆς Συνθήκης τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ, γενομένη ἀπαγόρευσις ἐνώσεως Αὐστρίας καὶ Γερμανίας. Ἴνα μὴ προβάλῃ ἐκ νέου ἀξιώσεις ἡγεμονίας ἐν Εὐρώπῃ, ἡ Γερμανία, συνεπεῖρα τῆς ἑδαφικῆς αὐτῆς ἐπεκτάσεως, καὶ χάριν τῆς **διεθνοῦς δημοσίας τάξεως** ⁴⁸, αἱ συνθήκαι ἀνέστειλαν τὸ δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως τοῦ αὐστριακοῦ λαοῦ ⁴⁹, ἀπαγορεύσασαι εἰς αὐτὸν νὰ μειώσῃ δι' ἐνὸς οἰουδήποτε τρόπου τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν καὶ εἰδικῶς νὰ προβῆ, ἄνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.τ.Ε., εἰς ἐνέργειαν τείνουσαν νὰ ἐνσωματώσῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς τὸ γερμανικὸν Ράιχ.

Droit international. 1934. M a c-N a i r, Collective security, An inaugural lecture. Cambridge University Press. London 1936.

⁴⁷ Πρβλ. τὰ ἐν τῷ «Συστήματι» τοῦ Fauchille (I, 1922 σελ. 15, ὑπόσημ. 1) ἀναφερόμενα ἔργα καί, πρὸς τούτους: de Stieglicz, De l'équilibre politique, du légitimisme et du principe des nationalités, 1893 - 1897, B e n è s, Une nouvelle phase de la lutte pour l'équilibre européen. Prague, 1934. W u l l u s R u d i g e r, la Belgique et l'équilibre européen, Paris 1935, de S a i n t H a u l a i r e, La politique de l'équilibre, Revue de Deux Mondes, 1er oct. 1938 σελ. 519.

⁴⁸ Ἡ ἐκφρασις ἀνήκει εἰς τὸν Scelle, op. cit. σελ. 274.

⁴⁹ R e n n e r, Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen, in besonderer Anwendung auf Oesterreich, 1918 K u r t T r o m p l e r, Deutschösterreich 1918/9. Ein Kampf um Selbstbestimmung, Berlin 1935.

Κατὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Αὐστρίας ὑπὸ τῆς Γερμανίας, ὑπεστηρίχθη ὅτι νομίμως ἐγένετο αὕτη, δοθέντος ὅτι ὁ ἄγραφος κανὼν τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν κατίσχυσεν τῆς ἐν ταῖς Συνθήκαις τῶν Βερσαλλίων καὶ Ἁγίου Γερμανοῦ ἀναγραφομένης ἀπαγορευτικῆς διατάξεως. Φρονοῦμεν ἀντιθέτως ὅτι καὶ ἂν ἤθελεν ὑποτεθῆ ὅτι ὁ κανὼν τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν δὲν εὐρίσκεται ἀπλῶς εἰς τὸ μετέχμιον μεταξὺ καθαρῶς θεωρίας καὶ ἰσχύοντος δικαίου, ἀλλ' ἔχει λάβει ἤδη τὸ χρίσμα θετικῆς διατάξεως, παρὰ ταῦτα, δὲν δύναται οὗτος νὰ θέσῃ ἐκποδῶν εἰδικὴν διάταξιν εἰσάγουσαν ἐξαιρέσιν εἰς τὸν ὑποτιθέμενον γενικὸν κανόνα ⁵⁰.

Ἐφαρμογαὶ καὶ παρεκκλίσεις ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως

α) Ἐὰν παρὰ τοὺς περιορισμοὺς καὶ τὰς ἀντιρρόπους δυνάμεις, γίνῃ τελικῶς δεκτὴ, εἰς δοθεῖσαν περίπτωσιν, ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, τότε τεχνικὸν μέσον ἐφαρμογῆς τοῦ κανόνος εἶναι τὸ **δημοψήφισμα** ⁵¹. Καὶ ἀναφέρονται σχετικῶς ὡς παραδείγματα τὰ δημοψηφίσματα τὰ καταλήξαντα εἰς τὴν πολιτικὴν ἐνότητα τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου τοῦ 1859 καὶ 1866. Δημοψήφισμα τῶν Ἰονίων Νήσων (1864). Ἀποικιακὰ δημοψηφίσματα τῶν Δανικῶν Ἀντιλλῶν (1867) καὶ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (1877), Δημοψήφισμα καὶ χωρισμὸς Σουηδίας ἀπὸ Νορβηγίας (1905). Μεταπολεμικὰ δημοψηφίσματα τοῦ Schleswig—Holstein ⁵², τῆς Ἄνω Σιλεσίας, τοῦ Eupen καὶ Malmédy, τέλος τοῦ Λεκανοπεδίου τῆς Σάρρης ⁵³.

β) Ἐὰν ὁ λαὸς ὅστις ζητεῖ τὴν αὐτονομίαν του δὲν εἶναι πολιτικῶς ὄριμος· ἐὰν δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ αὐτοκυβερνηθῇ ⁵⁴, θὰ

⁵⁰ Πρβλ. Jean Ray, Des conflits entre principes abstraits et stipulations conventionnelles. Recueil des Cours de l'Académie de D. I. T. 48 (1934—II).

⁵¹ F. Stoerk: Option und plebiscit. Leipzig, 1879. Rouard de Card, Les annexions et plebiscites dans l'histoire contemporaine, Paris 1890. Giroud: Le plébiscite international, Le Puy, 1920. Gonsoliu, Le plébiscite dans le droit international actuel. Sarah. Wambaugh, Cours de l'Académie de droit international de la Haye T. 18. Georges Scelle, Théorie juridique du plébiscite en fonction du droit des peuples à disposer d'eux-mêmes. Bulletin interparlementaire, 1935, Janvier.

⁵² Heinrich Hanholtz, Nationalitätsprinzip und Selbstbestimmungsrecht der Völker des Leitgedanken der französischen Politik in der Schleswig-holsteinischen Frage, 1863|1864 Leipzig, 1926).

⁵³ Hans Rothfels, Selbstbestimmungsrecht und Saarstimmung (Berliner Monatshefte, 1935, σελ. 32). Mouskhéli, Le plébiscite de la Sarre, R.G.D.I.P. 1935 σελ. 361.

⁵⁴ Πρβλ. Fauchille, op. cit. σελ. 14 «... il convient de ne l'appliquer

τεθῆ τότε, καὶ μέχρι τῆς πλήρους αὐτοῦ ἐνηλικιώσεως, κατὰ τὸς σχε-
τικὰς διατάξεις τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν καὶ εἰδικῶς τοῦ ἀρ-
θρου 22 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε., ὑπὸ ἐντολήν, δηλαδή ὑπὸ τὴν κη-
δεμονίαν ἐντολοδόχου τινὸς Δυνάμεως (Συρία, Παλαιστίνη, τέως γερμανι-
καὶ ἀποικίαι Κεντροῦ καὶ νοτιο-δυτικῆς Ἀφρικῆς, Νῆσοι τοῦ Εἰρηνικοῦ).

γ) Ἐὰν ἡ πλήρης ἀπόσχις τοῦ διεκδικοῦντος τὴν αὐτονομίαν του
λαοῦ, ἀντιβαίνει, ἕνεκα λόγων ἱστορικῶν, οἰκονομικῶν καὶ στρατηγικῶν
εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον τῆς δόλητος, θὰ προστρέξωμεν τότε εἰς τὸ *δμο-
σπονδιακὸν σύστημα*⁵⁵.

δ) Ἐάν, ἐν δοθείσῃ χώρᾳ, τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν
κατισχύσουν ἄλλοι παράγοντες ὡς ὁ γεωγραφικὸς, ὁ οἰκονομικὸς ἢ ὁ στρα-
τηγικὸς καὶ δὲν πραγματοποιηθῆ ἡ ἀπόσχις τοῦ διεκδικοῦντος τὴν
πλήρη αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν λαοῦ, εἴτε διότι τοῦτο ἀντίκειται εἰς τὰ ζωτικὰ
συμφέροντα τοῦ κράτους οὗ ἀπειλεῖται ἢ ἐδαφικῆ ἀκεραιότητος, εἴτε διότι
ὁ τείνων ν' ἀποσχισθῆ πληθυσμὸς, οὐδεμίαν παρουσιάζει γεωγραφικὴν συ-
νοχήν, οὔτε ἐμφανίζεται ὡς ὄγκος συμπαγῆς, ἀλλ' εἶναι ἐγκατεσπαρμένους
εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἀναμειγμένους μετὰ τοῦ λοιποῦ πλη-
θυσμοῦ⁵⁶, τότε θέλει ἐφαρμοσθῆ τὸ ὑπὸ τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν
εἰσαχθὲν *σύστημα τῆς προστασίας τῶν Μειονοτήτων*. Αἱ μειονότητες
εἶναι «ὀμάδες προσώπων ἐχόντων μὲν τὴν ἰθαγένειαν τοῦ κράτους ἐντὸς
τοῦ ὁποῖου βιοῦσιν ἀλλὰ συναισθανομένων ὡς ἐκ τῆς φυλῆς, τοῦ θρη-
σκευάματος καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἄλλον ἔθνος». Εἰς
τὰ μέλη αὐτῆς ἀναγνωρίζονται ὑπὸ τῶν συνθηκῶν ὠρισμένα βασικά δι-

[le principe du droit des peuples à disposer d'eux-mêmes] qu'à des groupe-
ments... ayant eu déjà dans leur existence passée une vie collective commune
et qu'à des peuples majeurs, c'est à dire capables d'exercer les fonctions de
la souveraineté, spécialement le maintien de l'ordre intérieur...».

⁵⁵ Πρβλ. G. Truffaut et F. Dehousse, L'Etat fédéral en
Belgique, Liège, 1938, Scelle, II, 1934 σελ. 273 καὶ 274 «... Nous venons
de voir... qu'il existe un lien étroit entre le fédéralisme et le droit des peuples,
et que celui-ci peut être satisfait, peut être d'une façon plus sûre, par une
combinaison fédérale que par la conquête d'une souveraineté nominale».
«Nous avons défini le fédéralisme un équilibre entre les aspirations naturelles
et légitimes des entités politiques composantes à se gouverner elles-mêmes,
et le besoin d'ordre et de sécurité de la collectivité composée ou fédéralisée».

⁵⁶ Πρβλ. Fauchille, op. cit. σελ. 14 «Mais ce principe [celui du droit
des peuples à disposer d'eux-mêmes] demande à être bien compris, si on
veut qu'il ne conduise à de graves dangers. Il peut, en effet, amener la créa-
tion d'Etat minuscules, qui par cela seul ne seront point viables : l'aspiration
vers la liberté et l'indépendance étant le fond de la nature humaine, même
de simples villes ne voudraient-elles pas devenir de véritables nations ? Il
faut éviter les poussières d'Etat».

δικαιώματα ὧν ἡ παραβίασις παρέχει τὴν εὐχέρειαν ὑποβολῆς ἀναφορᾶς εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Κ. τ. Ε., ὁπότε ὁ ἰδιώτης, διὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου, δὲν ἐπιδιώκει τὴν πραγματοποίησιν ἀτομικοῦ συμφέροντος, κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς λέξεως σημασίαν, ἀλλὰ τείνει πρὸς γενικωτέρους σκοπούς· τείνει ν' ἀντιδράσῃ κατὰ μίαν καταστάσεως, ἣτις ἐπηρεάζει ὀλόκληρον τὸ κοινωνικὸν σύνολον^{56α}. Ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς—ὡς ὑπεστηρίξαμεν καὶ ἄλλοτε—ὁ ἰδιώτης δὲν ἐμφανίζεται ὡς φορεὺς δικαιώματος ἀλλ' ἀσκεῖ πραγματικὸν λειτούργημα⁵⁷.

ε) Ἐὰν ὁ διεκδικῶν τὴν αὐτονομίαν τοῦ λαοῦ δὲν δύναται νὰ διάγῃ ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν καὶ ἐὰν ἡ διάσπασις τοῦ κράτους οὐ ἀποτελεῖ μέρος, εἶναι ἀνέφικτος, τότε ὁ διεθνῆς νομοθέτης ἐφαρμόζει τὴν μέθοδον τῆς *ἀναλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν*, σύστημα, κατὰ γενικὴν γνώμην, ἀπαράδεκτον^{58α}, ἐν πρώτοις διότι ἀδίκως καὶ παρανόμως⁵⁸ ἀρνεῖται ἢ ἀγνοεῖ τὸν δεσμὸν ὅστις συνδέει τὸ ἔθνος πρὸς τὴν γῆν τῶν προγόνων του καί, κατὰ δεύτερον λόγον, διότι διαλύει, καταστρέφει, ἐξαφανίζει τὰς νομικῶς συγκεκροτημένας ομάδας...⁵⁹. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἀρχεται νέον κεφάλαιον: τὸ τοῦ «δικαιώματος» τῶν κυβερνήσεων τοῦ διαδέχεται τοὺς λαούς.

^{56α} Stone, The legal nature of the minorities petition. British Year Book of International Law, XII, σελ. 76.

⁵⁷ Georges Ténékidès, L'individu dans l'ordre juridique international, 1933 σελ. 123-133.

^{58α} Πρὸς. Séfériades, L'échange des populations, Recueil des Cours de l'Académie de D.I. (1928—IV).

⁵⁸ Πρὸς. τὸ ὑπὸ τοῦ C.G. Ténékidès (Le Statut des Minorités et l'Échange des Populations gréco-turques R.G.D.I.P. 1924 σελ. 82) ἀναφερόμενον χωρίον τοῦ Ἰουστινιανίου Κώδικος (De incolis, lib. X, tit. XXXIX, L. 7). «Et in eodem loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet, unde quum profectus est, peregrinari videtur», προσδέται δὲ ὁ συγγραφεὺς: «L'influence du domicile était encore plus marquée en Orient, où les populations n'avaient par l'esprit migrateur, où l'établissement revêtait un caractère d'immuabilité et, combiné avec l'origine, rendait le lien qui unissait l'homme à la terre indissoluble». Πρὸς. ὡσαύτως καὶ Ruyssen, op. cit. σελ. 477-8 ὅστις ἀναφέρων τὸν Κριτιαν τοῦ Πλάτωνος λέγει τὰ ἑξῆς «...mais prenons garde que le dieu qui reçoit un lot et un territoire s'identifie avec les êtres vivants qui le peuplent. On aperçoit ainsi la base de l'attachement d'un peuple à son sol, et du même coup à son indépendance, une base non pas rationnelle, mais mystique, l'idée d'un lien intime et surnaturel de l'habitat et de l'habitant».

⁵⁹ Πρὸς. Redlob, Le Principe des Nationalités σελ. 162 «... Il n'en reste pas moins que les anciennes cellules de vie ne pouvaient guère se reformer parmi les immigrants; les citoyens d'une même communauté ne se retrouvaient plus. Ce déchirement des collectivités n'allait pas sans causer maint préjudice matériel et moral...».

ΓΕΝΙΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ *

I

Ὁ θέλων νὰ μελετήσῃ τὸ νέον δίκαιον τῆς Γερμανίας καὶ μάλιστα τὸ δημόσιον δίκαιον, πρέπει κυρίως νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι οἱ νομικοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὰς θεωρητικὰς βάσεις εἰς τὸ σημερινὸν πολίτευμα θέλουν νὰ εἰσάγουν *νέον τρόπον τοῦ νομικῶς σκέπτεσθαι* εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Ἡ Γερμανικὴ νομικὴ ἐπιστήμη πρέπει νὰ παραλάβῃ τοὺς λόγους τοῦ Χίτλερ καὶ ἐπ' αὐτῶν νὰ στηρίξῃ τὴν νέαν θεωρίαν τοῦ δικαίου, νὰ ἐγκαταλείψῃ ὅλας τὰς παλαιὰς ἐννοίας καὶ νὰ τὰς ἀντικαταστήσῃ μὲ νέας. Ἡ νέα ἐπιστήμη θὰ ἀρχίσῃ πρὸς τὸ παρὸν μόνον μὲ συγκρίσεις τῶν σημερινῶν θεσμῶν πρὸς τοὺς παλαιούς, ἕως ὅτου φθάσῃ καὶ αὐτὴ νὰ σχηματίσῃ ἕνα σύστημα ἰδεῶν αὐτοτελές, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχῃ ἀνάγκην τῆς συγκριτικῆς αὐτῆς ἐργασίας. Συμβιβασμοὶ ὅμως δὲν πρέπει νὰ ὑπάρξουν, διότι πρόκειται περὶ δύο ἐντελῶς ἀντιθέτων κόσμων. Τοῦ κόσμου τῆς παντοδυναμίας τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ κόσμου τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν ὀλότητα τοῦ λαοῦ.

Οἱ νομικοὶ αὐτοί, τῶν ὁποίων προΐσταται ὁ Carl Schmitt, ὁ κυριώτερος θεωρητικὸς τῆς ἐπισήμου ἐθνικοσοσιαλιστικῆς κινήσεως, ἐπιτίθενται συγχρόνως ἐναντίον κάθε ἄλλου μὴ σκεπτομένου ὅπως αὐτοὶ νομικοῦ, ἔστω καὶ ἂν ἔχῃ προσχωρήσῃ εἰς τὸν ἐθνικοσοσιαλισμόν. Οὕτω κατηγοροῦν τοὺς Köllreuter καὶ Helfritz, διότι αὐτοὶ ἠκολούθησαν τὸν συμβιβασμόν, ὅτι πρέπει ὁ νομικὸς νὰ προσπαθῇ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ νέα φαινόμενα εἰς τὸ πλάσιον τῆς ἐπιστήμης ὅπως ἔχει αὐτὴ διαμορφωθῆ δι' ἐπεξεργασίας αἰῶνων. Ὅ,τι δὲ δὲν χωρεῖ εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον τῆς

* Ἡ ἀνακοίνωσις αὐτὴ ἐγένετο εἰς τὴν «Ἐταιρείαν Διοικητικῶν Μελετῶν» τῆν 28 Μαΐου 1936. Σήμερον δημοσιεύεται ἀκριβῶς ὅπως εἶχε τότε. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον πολλὰ καὶ ριζικὰ μεταβολὰ εἰς τὸ Δημόσιον Δίκαιον τῆς Γερμανίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμπεριληφθῶν εἰς τὸ παρὸν.

ἐπιστήμης θὰ χαρακτηρισθῆ ὡς «προπαγάνδα καὶ σύνθημα» (Propaganda und Schlagwort) καὶ θὰ μείνῃ ἔξω τῆς ἐπιστήμης, εἰς τὸν κόσμον τῶν αἰσθημάτων.

Οἱ ἀντίθετοι ὁμως μὲ ἀγανάκτησιν ἀποκρούουν τὴν θεωρίαν αὐτήν. Διότι δὲν πρόκειται, λέγουν, νὰ παραλάβωμεν τὸ ὑπάρχον σύστημα τῶν ἐννοιῶν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ νὰ «βολέψωμεν» τὰ νέα φαινόμενα τοῦ γερμανικοῦ δημοσίου δικαίου. Ὁ νομικὸς π.χ. ὁ ὁποῖος ἐκλαμβάνει σήμερον τὸν Χίτλερ ἀπλῶς ὡς ἓνα ὄργανον τοῦ νομικοῦ προσώπου-Κράτους, δὲν ἠμπορεῖ νὰ συμβαδίσῃ μὲ τὴν νέαν πραγματικότητα. Τὸ δίκαιον, ἕως τῶρα ἐβασίζετο ἐπὶ τοῦ ἀτομοκεντρικοῦ στοιχείου. Τὸ σύστημα τῶν ἐννοιῶν, ὅπως τὸ διεμόρφωσαν οἱ νομικοὶ τῆς παρελθούσης γενεᾶς, οἱ Laband, Jellinek, Anschütz κλπ. ἔχει πλέον μόνον ἱστορικὴν ἀξίαν. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἀτομικῆς προσωπικότητος. Σήμερον οἱ νομικοὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ θέλουν νὰ ἐκινήσουν ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τοῦ λαοῦ (Geneinschaft) καὶ ἀπὸ αὐτὸ θέλουν νὰ κατασκευάσουν τὸ νέον δίκαιον.

Τώρα, λέγει ὁ Carl Schmitt, ἀνοίγεται ἓνας δρόμος, διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὸν γερμανικὸν λαὸν ἀπὸ τὴν ἐκατονταστῆ παραζάλην (Werwirrung) τοῦ ἀστικοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ ἀντὶ νὰ τὸν κρύβωμεν πίσω ἀπὸ τὰς κανονιστικὰς προσόψεις τῶν Συνταγμάτων, νὰ ἀρχίσωμεν τὸ ἐπαναστατικὸν ἔργον μιᾶς νέας κρατικῆς τάξεως¹.

Ὡς πρώτην νομικὴν ἐννοιαν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ τεθῆ ἐπὶ ἐντελῶς νέων βάσεων, λαμβάνει ἡ νέα Σχολὴ τὴν ἐννοιαν τοῦ **Κράτους**. Ἡ ἐννοια τοῦ Κράτους εἰς τὴν φιλελευθέραν δημοκρατίαν καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς θεωρίας τῆς παντοδυναμίας τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἔβλεπε τὸν ἡγεμόνα ὡς μίαν ἐνότητα καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ τὸν λαόν, δηλ. τὸ σύνολον τῶν ὑπηκόων, ὡς ἄλλην ἐνότητα. Ὁ ἡγεμὼν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κυριαρχίαν του, προσεπάθησε καὶ κατώρθωσε, ὥστε ἀπέναντί του οἱ ὑπῆκοοι νὰ εἶναι νομικῶς ἴσοι. Διέσκασε τὰς παλαιὰς ἐνώσεις ἐπαγγελματιῶν, τὰς ἀπεγύμνωσε τῶν νομικῶν τῶν προνομίων καὶ εἶχεν ἀπέναντί του ἓνα σύνολον ὑπηκόων, ἀτόμων δηλ. πού δὲν εἶχαν νομικοὺς δεσμοὺς μεταξὺ των.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις παρέλαβε τὴν θεωρίαν αὐτήν, ἀφῆρεσε τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν μονάρχη καὶ ἐθέσπισεν ὅτι αὐτὴ ἐδρεύει εἰς τὸ ἔθνος, δηλ. εἰς ἓνα προσωποποιημένον φορῆα τοῦ συνόλου τῶν ὑπηκόων, οἱ ὁποῖοι ὁμως ἔγιναν **πολίται**.

Οἱ θεωρητικοὶ τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας τοῦ παρελθόντος αἰῶ-

¹ Carl Schmitt, : Staatsgefüge und Zusammenbruch des zweiten Reiches, 1934, σελ 40.

νος ἐπεξεργάσθησαν τὰς ἀρχὰς αὐτὰς καὶ ἀνέθεσαν τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ νομικὸν πρόσωπον τοῦ Κράτους, ἕνα νομικὸν κατασκευάσμα κατ' ἐξοχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος. Οὕτω ἔχομεν τὸν λαὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ νομικὸν πρόσωπον τοῦ Κράτους ἀφ' ἑτέρου καὶ εἰς τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα στερεώνεται τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῶν κρατικῶν λειτουργιῶν τῶν πολιτευμάτων τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ νομικὴ προσωπικότης τοῦ κράτους, ἂν καὶ ἐπολεμήθη πολὺ, ἐξακολουθοῦσε πάντοτε νὰ εἶναι ὁ «ἀκρογωνιαίος λίθος», ὅπως ἔλεγεν ὁ Jellinek¹, κάθε θεωρίας δημοσίου δικαίου.

Οἱ ἐθνικοσοσιαλισταὶ νομικοὶ θέλουσι νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν θεωρίαν αὐτήν. Τὸ νομικὸν πρόσωπον τοῦ κράτους συνδέεται στενῶς μὲ τὸ ἀτομικιστικὸν κράτος. Τὸ σημερινὸν ὅμως γερμανικὸν δίκαιον δὲν εἶναι δίκαιον ρυθμίζον σχέσεις μεταξὺ ἀτόμων ἀλλὰ δίκαιον τῆς ὁλότητος, τῆς κοινῆς θελήσεως (Gemeinschaft). Ὁ νέος ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ δημοσίου δικαίου εἶναι ἡ *ὁλότης τοῦ λαοῦ* (Volksgemeinschaft) καὶ ἡ ὁδηγία (Führung).

Ὅταν ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἰδέαν τῆς νομικῆς προσωπικότητος τοῦ Κράτους, τότε δὲν ὀμιλοῦμεν πλέον καὶ διὰ τὰ *ὄργανα* τοῦ Κράτους. Ἡ Κυβέρνησις, οἱ Ὑπουργοί, ὁ Φῦρερ δὲν εἶναι ὄργανα τοῦ Κράτους. Ὁ λαὸς δὲν εἶναι πλέον σύνολον ὑπηκόων, ἀλλ' εἶναι ἡ ἀκολουθία τοῦ Φῦρερ εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὴν Volksgemeinschaft (λαϊκὴν ὁλότητα). Τὸ Κράτος δὲν εἶναι σκοπὸς καθ' ἑαυτὸν ἀλλὰ ὑπάρχει διὰ νὰ ὑπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς τῆς ὁδηγίας (Führung) εἶναι ἕνας ἀπλοῦς *μηχανισμὸς*. Ἐπίσης συμφώνως πρὸς τὸν συλλογισμὸν αὐτὸν δὲν ὑπάρχει πλέον Κυβέρνησις. Μόνον ἕνας λαὸς ποὺ ἀποτελεῖ ἕνα σύνολον ὑπηκόων κυβερνᾶται. Ἐνας «λαὸς-ὁλότης» *ὁδηγεῖται*.

Ὅταν λοιπὸν ἀλλάξῃ τόσον βασικῶς ἡ ἔννοια τοῦ Κράτους, φυσικὸν εἶναι νὰ τροποποιηθοῦν καὶ ὅλαι αἱ παρεπόμεναι ἔννοιαι. Οὕτω π.χ. ὁ *Νόμος*, συμφώνως πρὸς τὴν καθιερωμένην ἐπιστήμην θεωρεῖται ὡς μία πράξις ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας, διὰ τῆς ὁποίας τίθενται κανόνες δικαίου τοῦ Κράτους, (διὰ τοῦ Νόμου δηλ. ἐκφράζει τὸ Κράτος τὴν κυρίαρχον θέλησίν του). Ἀπὸ τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν ἐπιστήμην τοῦναντίον ὀρίζεται ὅτι νόμος εἶναι πᾶσα διαταγὴ τοῦ Φῦρερ, τῆς ὁποίας τὴν τήρησιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἐποπτεύει ὁ «*μηχανισμὸς Κράτους*».

Ὅπως λοιπὸν μετεβλήθη ἡ ἔννοια τοῦ Κράτους καὶ ἡ ἔννοια τοῦ Νόμου, οὕτω μετεβλήθη ἡ νομικὴ θέσις τοῦ Καγκελλαρίου καὶ τῶν Ὑπουργῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἔννοια *δημόσιος υπάλληλος*.

¹ Jellinek, Gesetz und Verordnung 1887, S. 195.

Όλον τὸ διοικητικὸν δίκαιον, τὸ πρόβλημα τῆς ἰσότητος τῶν πολιτῶν, τὸ σύστημα τῶν ἐξ ὑποκειμένου δημοσίων δικαίων χρειάζεται ἀναθεώρησιν καὶ νέαν προσαρμογὴν ¹.

II

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ὁδηγοῦ (Führerprinzip)

καὶ ἡ θέσις τοῦ Φύρερ εἰς τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κράτος

Ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ ἐπιστήμη θέτει ὡς βάσιν, ὡς «ἀκρογωνιαίον λίθον» τοῦ νέου δημοσίου δικαίου τὴν *ἀρχὴν τοῦ ὁδηγοῦ* (Führerprinzip). Ἡ ἀρχὴ αὕτη πρὸςβεύει ὅτι κάθε ἀπόφασις σοβαρὰ ἀφορῶσα τὸν δημόσιον βίον μιᾶς χώρας πρέπει νὰ λαμβάνεται ἀπὸ *ἓνα μόνον πρόσωπον* πολιτικῶς ὑπεύθυνον καὶ ὄχι ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα ἀνεύθυνα.

Εἰς μίαν μελέτην του περὶ τῶν αἰτίων τῆς καταρρέσεως τοῦ δευτέρου Ράιχ, ὁ Carl Schmitt ² εὗρισκει ὅτι τὸ μεγαλύτερον ἐλάττωμα τοῦ Βαϊμαρικοῦ πολιτεύματος ἦτο, ὅτι τὴν τελευταίαν λέξιν εἰς τὸ Κράτος καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ ἀκόμη ζητήματα τὴν εἶχεν διὰ τῆς ἐρεύνης τῆς συνταγματικότητος τῶν πράξεων τοῦ Κράτους ἓνα ἀνώτατον συνταγματικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐξ ἐπαγγέλματος δικαστὰς ἰσοβίους καὶ ἀνεξαρτήτους, δηλαδὴ ἀνευθύνους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ὑπεύθυνος Κυβέρνησις ὑπέκειτο εἰς τὴν κρίσιν μιᾶς δικαστικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία πάλιν ὑπέκειτο μόνον εἰς κανόνα δικαίου, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀσαφῆ (τὸ Σύνταγμα τὸ ὁποῖον εἶχε δικαίωμα νὰ ἐρμηνεύσῃ). Κατὰ τὸν Schmitt, εἶναι καὶ πρακτικῶς καὶ θεωρητικῶς μία ἀντίφασις νὰ ἀφίνη τὸ κράτος ἓνα πολιτικῶς ἀνεύθυνον δικαστὴν νὰ ἀποφασίζῃ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ζητημάτων, ἔστω καὶ ἀπὸ τῆς νομικῆς τῶν πλευρᾶς. Διότι ἡ θὰ λάβῃ πολιτικὴν ἀπόφασιν καὶ τότε ὑπάρχει τὸ ἄτοπον, ὃ ἀνεύθυνος δικαστὴς νὰ ἔχη ἰσχυροτέραν γνώμην ἀπὸ τὸν ὑπεύθυνον Κυβερνήτην τῆς χώρας ἢ θὰ ἀρνηθῆ νὰ ἀποφασίσῃ φοβούμενος τὴν πολιτικὴν εὐθύνην, ὁπότε συμβαίνει τὸ ἄτοπον νὰ ἀρνήται ὡς δικαστὴς τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου.

Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν *τῆς ἀρχῆς τοῦ ὁδηγοῦ* (Führerprinzip), ὁ Φύρερ, ἦτοι ὁ Χίτλερ εἶναι :

α) Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς κινήσεως καὶ ὡς τοιοῦτος καγκελάριος τῆς Γερμανίας, ἐφ' ὅσον τὸ κόμμα καὶ τὸ κράτος ἔχουν συγχωνευθῆ.

¹ Βλ. Reinhard Höhn: Die Wandlung im staatsrechtlichen Denken, 1934, σελ. 42 ἐπ.

² Βλ. Gerhard Riegner, Le pouvoir du Führer en Allemagne Revue du Droit Public, 1935 No 4.

β) Ἀρχηγὸς τοῦ λαοῦ. Ὁ λαὸς ἀκολουθεῖ τὸν ἀρχηγόν του. Ἡ πρὸς τὸν λαὸν ἐρώτησις τῆς 12 9)βρίου 1933 καὶ τῆς 29 Μαρτίου 1936 ἔχει νομικῶς τὴν σημασίαν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς ζητεῖ νὰ βεβαιωθῆ, ἂν ὑπάρχῃ πρᾶγματι ἡ κοινὴ θέλησις τὴν ὁποίαν ὀδηγεῖ, οὐχὶ δὲ ὅτι ζητεῖ τὴν ἔγκρισιν τοῦ λαοῦ διὰ τὰς πράξεις του.

Ὁ Φῦρερ εἶναι ὑπεύθυνος ἀπέναντι τῆς δλότητος τοῦ λαοῦ· αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ λαὸς δύναται νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ. Αἱ πράξεις τοῦ ἀρχηγοῦ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κοινῆς θελήσεως. Ἄν ἡ ἐνέργειά του δὲν εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτό, τότε ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Φῦρερ παύει νὰ εἶναι *ὀδηγία* (Führung) καὶ γίνεται *δικτατορία*¹. Τὸν δὲ δικτάτορα πρέπει νὰ ἀντικαταστήσῃ νέος Φῦρερ.

γ) Εἶναι Κυβερνήτης τοῦ Κράτους. Ἀλλά, ὅπως εἶδομεν, τὸ Κράτος δὲν ἔχει πλέον ἰδίαν προσωπικότητα, ἀλλ' εἶναι ὄργανον τοῦ Φῦρερ, τὸ ὁποῖον αὐτὸς χρησιμοποιεῖ διὰ τὸ καλὸν τῆς δλότητος τοῦ λαοῦ. Ἡ σχέσις τοῦ ὑπηρετοῦ πρὸς τὸ κράτος ἔχει ἐκλείψει. Οὕτω π.χ. καὶ ἡ πληρωμὴ τῶν φόρων εἶναι μία πράξις πίστεως τοῦ ἀκολουθούτου πρὸς τὸν ἀρχηγόν του, διότι διευκολύνει δι' αὐτῆς τὸν Φῦρερ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν θέλησιν τῆς δλότητος τοῦ λαοῦ. Ἡ μὴ πληρωμὴ τῶν φόρων θεωρεῖται ὡς προδοσία ἀπέναντι τοῦ λαοῦ.

Ὁ Καγκελάριος εἰς τὴν Κοινοβουλευτικὴν δημοκρατίαν ἦτο πρόεδρος ἑνὸς Collegium ὑπουργῶν καὶ ἐθεωρεῖτο primus inter pares. Εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπουργῶν ἐδεσμεύετο ἀπὸ τὸ Κοινοβουλευτικὸν σύστημα. Τοῦναντίον οἱ Ὑπουργοὶ εἰς τὴν σημερινὴν Γερμανίαν εἶναι ἀπλῶς βοηθοὶ καὶ σύμβουλοι τοῦ Φῦρερ, ὁ ὁποῖος τοὺς διορίζει καὶ δύναται νὰ τοὺς παύσῃ ὅποτεδῆποτε. Οἱ Ὑπουργοὶ δὲν εἶναι ὑπεύθυνοι παρὰ μόνον ἀπέναντι τοῦ Φῦρερ, ὅχι δὲ ἀπέναντι τῆς Βουλῆς ἢ πρὸς τὸν λαόν. Ὁ Ὑπουργὸς εἶναι ἀπλῶς ὁ προϊστάμενος τῆς γραφειοκρατικῆς μηχανῆς τοῦ Ὑπουργείου του. Ὁ Ὑπουργός, ὡς τοιοῦτος δὲν εἶναι συγχρόνως καὶ Φῦρερ. Τότε μόνον εἶναι ὑπαρχηγός, ὅταν ἡγεῖται καὶ αὐτὸς μᾶς κινήσεως, ἡ ὁποία χρειάζεται Φῦρερ, ὅπως π.χ. τὰ τάγματα ἐφόδου (S.A.), τὸ μέτωπον ἐργασίας κτλ.

Ἡ Νομικὴ θέσις τοῦ Φῦρερ¹ ἐντὸς τοῦ κράτους, τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ ὄργανόν του, εἶναι ἡ ἑξῆς :

Εἰς μὲν τὴν *νομοθετικὴν ἐξουσίαν* ὁ Φῦρερ εἶναι πρακτικῶς ὁ μόνος παράγων αὐτῆς. Θεωρητικῶς ὑπάρχουν αὐτῇ τὴν στιγμὴν τρεῖς τρόποι ψηφίσεως ἑνὸς νόμου :

¹ Carl Schmitt, Staatsgefüge und Zusammenbruch des zweiten Reiches, 1934, σελ. 64.

¹ Gerhard Riegner, Le pouvoir du Führer en Allemagne, Revue du Droit Public, 1935, No 4.

1) Ὁ παλαιὸς τρόπος τοῦ Συντάγματος τῆς Βαϊμάρης, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει καταργηθῆ ἀκόμη ἡ Κυβέρνησις προτείνει, ἢ βουλή ψηφίζει ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους ἐκδίδει τὸν νόμον. Πρακτικῶς, ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ψηφίσεως τῶν νόμων ἐφαρμόζεται μόνον εἰς σπανιωτάτας περιπτώσεις, ὅταν δηλ. ἡ κυβέρνησις διὰ λόγους πολιτικούς θέλει νὰ δώσῃ μεγαλειτέραν σημασίαν εἰς νομοθετικόν τι μέτρον. Οὕτως ἐφηροδόθη διὰ τὸν νόμον περὶ ἐνοποιήσεως τοῦ Ράιχ τῆς 30 Ἰαν. 1934, διὰ τὸν νόμον περὶ ἐπαναφορᾶς τῆς στρατιωτικῆς θητείας τῆς 16 Μαρτίου 1935 καὶ τελευταίως (7 Μαρτίου 1936) διὰ τὴν καταγγελίαν τῆς συνθήκης τοῦ Λοκάρνο. Ἄλλὰ φυσικὰ ἡ Βουλὴ δὲν ἔχει πλέον τὴν ἰδίαν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπὸ τὸ σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης. Ὁ Πρόεδρος τῆς εἶναι συγχρόνως μέλος τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ βουλευταὶ δὲν ἔχουν οὔτε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλουν προτάσεις νόμων οὔτε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συζητήσεως.

2) Ὁ συνηθέστερος τρόπος νομοθετήσεως εἶναι ὁ διὰ διαταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκδίδει ἡ Κυβέρνησις καὶ δημοσιεύει εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ τρόπος αὐτὸς ἔχει καθιερωθῆ μὲ δύο νόμους: τὸν νόμον τῆς 24 Μαρτίου 1923 ² «περὶ ἄρσεως τῆς δυστυχίας ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τὸ κράτος» καὶ τὸν Νόμον τῆς 30 Ἰανουαρίου 1934 ³ «περὶ ἀνοικοδομήσεως τοῦ Κράτους», ὁ ὁποῖος μάλιστα δίδει τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ μεταρρυθμίῃ διὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς καὶ τὸ Σύνταγμα. Ὑπὸ τὸν ὄρον Κυβέρνησις ἐννοεῖται, ὅπως εἶδομεν ἤδη, μόνον ὁ Φῦρερ.

3) Ὁ τρίτος τρόπος νομοθετήσεως εἶναι διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ δημοψηφίσματος, κατὰ τὸν νόμον τῆς 14 Ἰουλίου 1933 ⁴. Ἡ Κυβέρνησις ἔχει δικαίωμα ν' ἀποταθῆ εἰς τὸν λαὸν διὰ νὰ μάθῃ, ἂν ἐγκρίνῃ ἢ ὄχι ὠρισμένον μέτρον, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ λάβῃ ἢ ἔλαβε. Τὸ μέτρον αὐτὸ ἤμπορεῖ νὰ εἶναι νόμος ἢ καὶ μεταρρυθμίσις τοῦ Συντάγματος.

Παραδείγματα νόμων, ποὺ ἐψηφίσθησαν κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, εἶναι π.χ. ὁ νόμος τῆς 1ης Αὐγούστου 1934 ⁵ διὰ τοῦ ὁποῖου κατηργήθη ὁ θεσμὸς τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ διωρίσθη ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους ἰσοβίως ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ μὲ τὸν τίτλον Führer und Reichskanzler.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὸ γεγονός ἐστὶν ὅτι ὁ Χίτλερ εἶναι συγχρόνως πρωθυπουργὸς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους, τοῦ δίδει ἐν συνδυασμῶ μὲ τὸ ὅλον νομικὸν καὶ πολιτικὸν σύστημα, πλήρη παντοδου-

² Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich, vom 24.3.1923. Ἐν συλλογῇ Νόμων Forst h o f f, öffentliches Recht, σελ. 7.

³ Gesetz über den Neuaufbau des Reiches, vom 30.1.1934, ἐν Forst h o f f, σελ. 13.

⁴ Gesetz über Volksabstimmung vom 14.7.1933 ἐν Forst h o f f, σελ. 10.

⁵ Gesetz über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reiches vom 1.8.1934, ἐν Forst h o f f σελ. 16.

ναμίαν. Ὁ Φῦρερ διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπουργοὺς, καθὼς καὶ τοὺς «τοποτηρητὰς» δηλ. τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν τῶν πρώην αὐτονόμων πολιτειῶν (Länder). Ἐπίσης διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους καὶ τῶν πρώην πολιτειῶν. Ἐν τούτοις, εἰς τὴν προᾶξιν, διορίζει καὶ παύει μόνον τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους. Τοὺς κατωτέρους διορίζουν οἱ Ὑπουργοὶ καὶ οἱ τοποτηρηταὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Φῦρερ. Ὁ ὄρκος³ τῶν ὑπαλλήλων, ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων, καθὼς καὶ ὁ ὄρκος τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ κάθε νεοσυλλέκτου περιλαμβάνει ἐν πρώτοις πίστιν καὶ ὑποταγὴν ἄνευ ὄρων εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀρχηγοῦ Ἀδόλφου Χίτλερ καὶ ὕστερα εἰς τὸν γερμανικὸν λαόν. Ἡ ὑπακοὴ εἰς τὸ Σύνταγμα, τοὺς νόμους ἢ τὸ δίκαιον ἔχει καταργηθῆ, διότι καὶ αὐτὴ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸ Führerprinzip.

Συμφώνως πρὸς τὸν νόμον περὶ ἀναδιοργανώσεως τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ τῆς 16 Μαρτίου 1935, ὁ Φῦρερ εἶναι ἀρχηγὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀσκει δηλ. τὴν ὑπάτην ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἐντὸς τοῦ Κράτους ὑπάρχουν καὶ αἱ ἡμιστρατιωτικαὶ ὁργανώσεις τῆς Ἐθνικοσοσιαλιστικῆς κινήσεως, τῶν ὁποίων ἐπίσης ὁ Φῦρερ εἶναι ὁ ἀρχηγός.

Ὁ Φῦρερ ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας εἶναι φυσικὰ καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Γερμανικοῦ κράτους εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις.

Δυνάμει τοῦ νόμου «περὶ ἄρσεως τῆς δυστυχίας» τῆς 24 Μαρτίου 1933 (βλ. ἄνωτ) αἱ διεθνεῖς συνῆκαι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὴν βουλὴν διὰ νὰ εἶναι ἔγκυροι. Ὡστε ὁ ἀρχηγὸς μόνος καὶ ὑπευθύνως συναλάσσει μετὰ τὰ ξένα κράτη. Εἰς ἓνα λόγον τοῦ τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1933 ἐδήλωσεν ὁ Χίτλερ ὅτι δὲν θέλει νὰ συνδιαλέγεται μετὰ μεσάζοντα κράτων, ἀλλὰ μόνον μετὰ ἀνδρας, οἱ ὁποῖοι αἰσθάνονται 100 ο]ο ὡς Ἕλληνοι, Γάλλοι ἢ Πολωνοὶ καὶ ἐνεργοῦν διὰ τὸ ἔθνος των¹.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὴν **δικαστικὴν ἐξουσίαν** καὶ εἰς αὐτὴν ἡ ἰσχὺς τοῦ Φῦρερ εἶναι ἀπεριόριστος. Ἐν πρώτοις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διορίζη καὶ νὰ παύῃ ὅλους τοὺς δικαστὰς, ἂν καὶ τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ κάμει χρῆσιν μόνον διὰ τοὺς ἀνωτέρους. Ἐπίσης μόνος ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἀπονομῆς χάριτος, χωρὶς νὰ γνωμοδοτοῦν εἰδικὰ συμβούλια. Ἐν τούτοις διὰ τὰ μικροτέρας σημασίας ἀδικήματα, τὸ δικαίωμα ἀπονομῆς χάριτος τὸ μετεβίβασε εἰς τοὺς τοποτηρητὰς καὶ ἐκράτησε διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ μόνον τὰ ἐγκλήματα τὰ ἐπισύροντα θανατικὴν ποινὴν, τὰ πολιτικά καὶ

³ Gesetz über die Verteidigung der Beamten und der Soldaten der Wehrmacht vom 20.8.1934, R.G. Bl. I, σελ. 785.

¹ Βλ. Reinhard Höhn, op. cit. σελ. 16, Schoenborn: Völkerrechtliche Betrachtungen zu den Reden des Führers, ἐν Zeitschrift der Akademie für deutsches Recht, 1935, No 12.

τὰ στρατιωτικά ἀδικήματα. Οἱ δικασταὶ ἐκδίδουν τὰς ἀποφάσεις ὄχι συμφώνως πρὸς τὸν νόμον ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς κοινῆς θελήσεως (Gemeinschaft), τὸ ὁποῖον περιέχουν οἱ λόγοι τοῦ Φῦρερ.

III

Ἡ ἐνοποίησης, ὡς γενικὴ τάσις τοῦ νέου γερμανικοῦ Δημοσίου Δικαίου.

Α'. Κράτος καὶ Χῶραι.

Ἡ ἐνοποίησης τῶν πολιτειῶν (Länder) πρὸς τὴν ἐπικράτειαν εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς πολιτικῆς¹.

Ὅταν ὁ Βίσμαρκ ἐσχημάτισε τὸ 1876 τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, κατώρθωσε μὲ πολὺν κόπον νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας εἰς ἓνα ὁμοσπονδιακὸν κράτος, καὶ εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν αἱ συζητήσεις, ἂν ἡ αὐτοκρατορία αὕτη ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὴν μορφήν ἀπλῆς ὁμοσπονδίας κρατῶν, καθ' ὅλα σχεδὸν αὐτοτελῶν (Staatenbund) ἢ μιᾶς ἰσχυρᾶς ὁμοσπόνδου συμπολιτείας (Bundesstaat) καὶ πῶς ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης τοῦ Βίσμαρκ ἐπέβαλε τὸ δεῦτερον σύστημα. Αἱ πολιτεῖαι τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἂν καὶ μὴ κυρίαρχοι, εἶχαν ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ Κράτους, διότι εἶχον νομοθετικὴν καὶ διοικητικὴν αὐτονομίαν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς τῶν ὑποθέσεις. Ἡ νομικὴ κατασκευὴ τοῦ Ράιχ, γνωστὴ ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν Laband καὶ Jellinek, ἦτο ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκε εἰς τὸ νομικὸν πρόσωπον τοῦ Κράτους, τὰ δὲ μέλη του ἦταν ὄχι λαοὶ ἀλλὰ αἱ 25 πολιτεῖαι καὶ ἐλεύθεραι πόλεις².

Ἡ Δημοκρατία τῆς Βαϊμάρης διετήρησε καὶ αὕτη τὸν ὁμοσπονδιακὸν χαρακτῆρα τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ αἱ πολιτεῖαι εἶχον χάσῃ πολλὰ ἀπὸ τὰ δικαιώματα τῶν καὶ μετωνομάσθησαν εἰς χώρας (Länder). Εἰς τὴν γερμανικὴν δημοκρατίαν, ἡ κυριαρχία ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐδρεύει εἰς τὸν λαὸν κατὰ τὸ ἄρθρ. 1 τοῦ Συντάγματος τῆς Βαϊμάρης τὸ δὲ Ραϊχσταγ, τὸ σῶμα τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀνώτατον ὄργανον τοῦ κράτους³.

¹ Βλ. 'Αγνής Ρουσοπούλου - Σπουδίτου: Ἡ ἐνοποίησης τοῦ γερμανικοῦ κράτους, Ἔργασια, 17 καὶ 24 Ἰουνίου 1934.

² Βλ. ἰδίως Laband, Staatsrecht des deutschen Reiches, 1860 σελ. 24 ἐπ.

³ Περὶ τῆς νομικῆς μορφῆς τῶν Länder κατὰ τὸ Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης ἔγραψεν παρ' ἡμῖν ἐκτενῶς ὁ Σαρπίολος: Περὶ Πολιτείας, 1921 σελ. 71. ἐπ. παραδεχθεὶς τὴν γνώμην τῆς πλειοψηφίας τῶν Γερμανῶν καὶ Γάλλων συγγραφέων, καθ' ἣν τὰ Länder αὐτὰ δὲν εἶναι πολιτεῖαι ἔσω καὶ μὴ κυρίαρχοι εἰς τὸ παλαιὸν γερμανικὸν Reich ἀλλ' αὐτόνομα αὐτοδιοικούμενα χωρικὰ τμήματα ἐνὸς ἀποκεντρωμένου ἐνιαίου κράτους.

Βλ. ἐπίσης Giese: Die Verfassung d. deutsch Reiches σελ. 65, E. J a -

Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης ἐνίσχυσε τὸ τοπικιστικὸν πνεῦμα τῶν γερμανικῶν χωρῶν ¹ καὶ τὸ ζήτημα, ἂν τὸ νέον κράτος θὰ ἔχη ὁμοσπονδιακὸν ἢ ἐνωτικὸν χαρακτῆρα ἦτο τὸ πλέον ἐπίμαχον ζήτημα τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Βαϊμάρης ².

Εἰς τὴν 12ετῆ προῆξιν τῆς γερμαν. δημοκρατίας, ἡ ὑπαρξίς τῶν Länder ἐδημιούργησε πολλὰς ἀφορμὰς ἐρίδων μεταξὺ τῶν χωρῶν καὶ τοῦ Ράιχ καὶ τὴν δημιουργίαν πλείστων μικρῶν κομμάτων. Ὁ τεμαχισμὸς τῆς Γερμανίας εἰς κρατίδια καὶ εἰς κόμματα εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ὀριστικὴν νίκην τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος καὶ τὴν σημασίαν αὐτὴν κατείδεν ὁ Χίτλερ εὐθὺς ἀμέσως, δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς καταστάσεως αὐτῆς διὰ γερμανικοὺς καθαρῶς λόγους, ἀσχέτως πρὸς τὸ συγκεντρωτικὸν πνεῦμα, ποὺ διέπει ὅλας τὰς δικτατορίας. Δι' αὐτὸ καὶ κατήργησε τελείως κάθε τοπικιστὴν αὐτονομίαν καὶ αἱ πρώην κυρίαρχοι ἡγεμονίαι, τὰ κατόπιν μὴ κυρίαρχα μέλη τῆς αὐτοκρατορίας, αἱ χῶραι τῆς δημοκρατίας, δὲν εἶναι πλέον σήμερον παρὰ ἐπαρχίαι διοικούμεναι ἐκ τοῦ κέντρου.

Τὴν σημασίαν τῆς ρυθμίσεως αὐτῆς τὴν ἀντιλαμβάνομεθα, ἂν συλλογισθῶμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ράιχ καὶ τῶν χωρῶν. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν κατώρθωσεν ὁ ἰσχυρότατος καγκελάριος τοῦ 1870, ὁ Βίσμαρκ, κατόπιν τῆς πανηγυρικῆς νίκης ἐναντίον τῆς Αὐστρίας πρῶτον καὶ τῆς Γαλλίας κατόπιν, ἐκεῖνο ποὺ δὲν κατώρθωσε τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τοῦ 1919, πραγματοποιεῖται τὸ 1934 ἐντὸς 5 λεπτῶν εἰς μίαν συνεδρίασιν τοῦ Ράιχσταγ.

Δὲν πρέπει ὁμως νὰ λησμονῶμεν ὅτι καὶ πρὶν ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ κυβέρνησις εἶχεν διὰ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 20 Ἰουλ. 1932 ³ ἀπολυθῆ ἢ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγείσα Πρωσικὴ Κυβέρνησις καὶ ὀρισθῆ ὅτι ὁ καγκελάριος τοῦ Ράιχ εἶναι συγχρόνως καὶ ἐπίτροπος τῆς Πρωσσίας.

Ἡ καταλυθεῖσα τότε πρωσικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὸ Ἀνώτατον Σύνταγματικὸν Δικαστήριον τῆς Λειψίας, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ ἤρρησεν ἀρκετὰ νὰ ἐκδόσῃ τὴν ἀπόφασίν του, ἀπέφυγεν νὰ ταχθῆ μὲ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἀποψιν (ἀπόφασις 25 Ὀκτωβρίου 1932).

c o b i, Einheitsstaat und Bundesstaat 1919, σελ. 16. Dnbois La constit allemande 1920, σελ. 27.

¹ W. J e l l i n e k: Revolution und Reiches verfassung, ἐν Jahrb. des öff. Rechtes 1920 σελ. 80.

² H u g o P r e u s s: Reich und Länder, 1928, σελ. 154 ἐπ.

³ Reichsgesetzblatt, Teil I ἀριθ. 48 τῆς 20 Ἰουλίου 1932.

Τὰ νομοθετικά μέτρα πού ἔλαβεν ὁ ἐθνικοσοσιαλισμός διὰ τὴν κα-
τάργησιν τῶν χωρῶν εἶναι τὰ ἑξῆς :

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Χίτλερ καὶ
τὰς νέας ἐκλογάς, τὰς ὁποίας ἐνήργησεν ὁ ἴδιος τὴν 5 Μαρτίου 1933, ἐξε-
δόθη ὁ νόμος τῆς 31 Μαρτίου 1933 ¹ διὰ τοῦ ὁποίου ἐκηρύχθη ἡ **ταύτι-
σις** (Gleichschaltung) τῶν χωρῶν πρὸς τὴν ἐπικράτειαν. Διαλύονται αἱ
Βουλαι τῶν χωρῶν, αἱ κυβερνήσεις τῶν Länder διατηροῦνται ἀκόμη . καὶ
τοὺς δίδεται τὸ δικαίωμα νὰ νομοθετοῦν διὰ διαταγμάτων.

Μετὰ 8 ἡμέρας ἀκριβῶς, τὴν 7 Ἀπριλίου 1933, ἐξεδόθη νέος νόμος
ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα νόμος τῶν τοποτηρητῶν ἢ
ἀρμοστῶν ². Εἰς διάστημα δύο ἐτῶν, ὁ ἀρχικὸς νόμος ὑπέστη 8 τροποποιή-
σεις, ἐξ ὧν ἡ τελευταία τῆς 30 Ἰανουαρίου 1936.

Ἡ θέσις τῶν πρώην χωρῶν εἶναι σήμερον ἡ ἑξῆς : Ὑπάρχει εἰς κάθε
χώραν μία Κυβέρνησις (Landesregierung) μὲ πρωθυπουργὸν καὶ ὑπουργ-
γούς. Ἀλλὰ οἱ ὑπουργοὶ αὐτοὶ προΐστανται ἀπλῶς ἐνὸς κλάδου ὑπηρε-
σιῶν, δὲν εἶναι αἰρετοί, ἀλλὰ διορίζονται καὶ παύονται ὑπὸ τοῦ Φῦρερ τῆ
προτάσει τοῦ ἀρμοστοῦ.

Εἰς κάθε χώραν διορίζεται ὑπὸ τοῦ Φῦρερ ἀρμοστής, ὁ ὁποῖος εἶναι
ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ράιχ εἰς τὴν χώραν αὐτήν. Ἔχει δηλ. ὡς ἔργον νὰ
παρακολουθῆ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διαταγῶν τοῦ Φῦρερ καὶ τῶν γενικῶν
γραμμῶν τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ ἀρμοστής αὐτὸς συντάσσει καὶ δημοσιεύει τοὺς τοπικοὺς νόμους,
ἀλλὰ οἱ νόμοι τῶν χωρῶν ἔχουν ἀνάγκην τῆς ἐγκρίσεως τοῦ ἀρμοδίου
ὑπουργοῦ τῆς ἐπικρατείας. Ὁ ἀρμοστής ἠμπορεῖ νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ
Φῦρερ τῆς τοπικῆς Κυβερνήσεως. Εἰς τὴν Πρωσσίαν εἰδικῶς, ὁ ἀρμοστής
τοῦ Ράιχ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ καγκελάριος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μετα-
βιβάσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ εἰς ἄλλο πρόσωπον. Τὸ μεταβίβασε δὲ εἰς τὸν
Πρωθυπουργὸν τῆς Πρωσσίας Goering, ὁ ὁποῖος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον
εἶναι καὶ τοποτηρητῆς τῆς Ἐπικρατείας, ὁ τοπικὸς κυβερνήτης κατὰ τὰ
ἀνωτέρω.

Αὐτὰ ἰσχύουν συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν μορφήν τοῦ νόμου
περὶ ἀρμοστῶν τοῦ 1935. Ὅλοι οἱ προηγούμενοι νόμοι ἐρρῶθμιζον τὴν θέσιν
τῶν ἀρμοστῶν αὐτῶν. Κατ' ἀρχάς ἐδίδοντο εἰς αὐτοὺς πολλὰ δικαιώματα.
Νὰ νομοθετοῦν μόνοι, νὰ διορίζουν καὶ παύουν τοὺς ὑπαλλήλους τῶν χωρῶν
νὰ ἀπονέμουν χάριν κλπ. Διωρίζοντο μὲν ὑπὸ τοῦ Φῦρερ, ἀλλ' αὐτὸς ἐδε-
σμεύετο ἀπὸ τὴν καταγωγὴν των, διότι ἔπρεπε νὰ κατὰγωνται ἐκ τῆς χώ-
ρας, τὴν ὁποίαν θὰ διοικήσουν. Ἀλλὰ ἤδη ἀπὸ τῆς τρίτης τροποποιήσεως

¹ Reichsgesetz bl. Teil I No 29.

² Reichssbalthalter gesetz vom 7.4.1933.

τοῦ ἀνωτέρου νόμου ἤρχισαν νὰ ἀφαιροῦνται ἀπὸ τοὺς ἀρμοστὰς ἐν πρὸς ἐν τὰ δικαιώματά των. Τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς ἀπολύσεως τῶν ὑπαλλήλων τῶν χωρῶν ἀνήκει εἰς τὸν Φῦρερ, ὁ ὁποῖος μόνον ἐν μέρει μεταβιβάζει τὴν ἀσκησίν του εἰς ἄλλους. Οἱ νόμοι τῶν χωρῶν ἔχουν ἀνάγκην τῆς συγκαταθέσεως τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ράιχ. Ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ τῆς Ἐπικρατείας ἠμποροῦν νὰ ἀπευθύνωνται κατ' εὐθείαν εἰς τοὺς ἀρμοστὰς, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάγκην τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἀπονομῆς χάριτος ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Φῦρερ, ὁ ὁποῖος τὸ μεταβιβάζει εἰς τοὺς ἀρμοστὰς μόνον διὰ τὰ δευτερεύοντα ἀδικήματα, οὐδέποτε διὰ τὰ ἀδικήματα τὰ ἐπιφέροντα ποινὴν τοῦ θανάτου, τὰ πολιτικά ἢ στρατιωτικά ἀδικήματα. (βλ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 147). Ἡ τελικὴ κατάργησις τῶν Länder ὡς αὐτονόμων χωρῶν ἐπῆλθε διὰ τοῦ νόμου τῆς 30 Ἰαν. 1934, ὁ ὁποῖος, ἀντιθέτως πρὸς ὅλους σχεδὸν τοὺς ἄλλους νόμους τοῦ Χίτλερ, ὑπεβλήθη καὶ ἐψηφίσθη ἀπὸ τὴν Βουλὴν εἰς τρεῖς ἀναγνώσεις αὐθημερόν¹.

Εἰς τέσσαρα συντομώτατα ἄρθρα ἀναφέρεται ὅτι καταργοῦνται αἱ λαϊκᾶ ἀντιπροσωπεῖαι τῶν χωρῶν καὶ τὰ κυρίαρχα δικαιώματα τοῦ χωρῶν μεταβιβάζονται εἰς τὴν Ἐπικράτειαν. Ὁ νόμος αὐτὸς φέρει τὴν ὀνομασίαν «περὶ ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἐπικρατείας» (Neuaufbau), ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐλέγοντο νόμοι περὶ ταυτίσεως (Gleichschaltung) τῶν χωρῶν πρὸς τὴν Ἐπικράτειαν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀπὸ τῆς 30 Ἰαν. 1934 ἔπαυσαν καὶ de jure νὰ ὑπάρχουν τὰ πρῶην κρατίδια Σαξωνίας, Βαυαρίας κλπ. Διὰ νόμου, ἐκδοθέντος τὴν 14 Φεβρ. 1934, κατηργήθη καὶ τὸ Reichsrat, δηλ. τὸ δεύτερον νομοθετικὸν σῶμα τῆς δημοκρατίας, ποὺ ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν χωρῶν εἰς τὴν Ἐπικράτειαν. Ὅλοι οἱ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι γίνονται ὑπάλληλοι τοῦ Ράιχ. Αἱ εἰσπράξεις τῶν χωρῶν ἀπὸ τὰ δικαστικά ἔξοδα μεταβιβάζονται εἰς τὸ Ράιχ. Ἐπίσης διὰ διατάγματος τῆς 5 Φεβρουαρίου 1934 κατηργήθη ἡ ἰδιαίτερα ὑπηκοότης τῶν Länder καὶ ἀναγνωρίζεται ὡς μόνη ὑπηκοότης τῆς Γερμανικῆς Ἐπικρατείας.

Εἰς τὸ μέλλον προβλέπεται ὅτι καὶ τὰ σύνορα τῶν πρῶην Länder θὰ τροποποιηθοῦν, δηλ. ἡ διαίρεσις τῆς Γερμανίας εἰς τοπικὰς περιφερεῖας θὰ λάβῃ ἄλλην μορφήν. Ἦδη εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἐθνосоσιαλιστικοῦ κόμματος, αἱ τοπικαὶ περιφερεῖαι δὲν λέγονται πλέον Länder, ἀλλὰ Gaue καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς περιφερείας Gauleiter. Τὰ Gaue αὐτὰ εἶνε πολὺ μικρότερα τῶν πρῶην χωρῶν.

ΑΓΝΗ ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

¹ Gesetz über den Neuaufbau des Reiches R. ges. bl Teil. I Nr. 6, 30[2]1934.

προκειμένη περιπτώσει φέρει ὁ ἀνεγείρων τὸν ναόν, ὅστις συνήθως καὶ τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ ἐπιλαμβανόμενος διαθέτει σχετικῶς ³¹.

V.—Συχνάκις ὅμως τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ προεβάλλει καὶ ὁ σκοπὸς τῆς διαιωνίσεως εἰς τὴν μνήμην τῶν πολιτῶν εὐχαρίστου γεγονότος καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη οὐχὶ ἐνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ πόλεως ὀλοκλήρου ἢ καὶ πολλῶν. Τοιοῦσοτρόπως οἱ Ἴωνες, οἱ σχηματίσαντες τὴν δωδεκαμελῆ συμμαχίαν, ἀνέγειρον τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος παρὰ τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης ἐν τῇ περιορῇ τῆς Πριήνης, ἔνθα ἐτησίως ἐώρταζόν ³².

VI.—Τέλος ὑφίσταται ἡ περίπτωσις τῶν ἱερῶν ἐκάστης φυλῆς καὶ ἐκάστου δήμου καὶ ἐκάστης φατρίας. Αἱ περὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν πληροφορο-

τρικτὰ ὥραϊα. Ὁ δὲ ναὸς ὡς μικρὸς μέγαν τῷ ἐν Ἐφέσῳ ἦκασται, καὶ τὸ ξόανον ἔοικεν ὡς κυπαρίτινον χρυσῷ ὄντι τῷ Ἐφέσῳ. Καὶ στήλη ἔστηκε παρὰ τὸν ναὸν γράμματι ἔχουσα: «ΙΕΡΟΣ Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ, ΤΟΝ ΔΕ ΕΧΟΝΤΑ ΚΑΙ ΚΑΡΠΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΝ ΜΕΝ ΔΕΚΑΤΗΝ ΚΑΤΑΘΥΕΙΝ ΕΚΑΣΤΟΥ ΕΤΟΥΣ. ΕΚ ΔΕ ΤΟΥ ΠΕΡΙΤΤΟΥ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΕΠΙΣΚΕΥΑΖΕΙΝ, ΑΝ ΔΕ ΤΙΣ ΜΗ ΠΟΙΗ ΤΑΥΤΑ ΤΗ ΘΕΩ ΜΕΛΗΣΕΙ».

³¹ Βλέπε τὴν σχεδὸν ταυτόσημον πρὸς τὴν ἐν Σκιλλοῦντι ξενοφόντειον ἐπιγραφὴν, τὴν ἀναφερομένην ἐν C. I. G., 1926: «Ἴερὸς ὁ χώρος τῆς Ἀρτέμιδος. Τὸν ἔχοντα καὶ καρπούμενον τὴν μὲν δεκάτην καταθύειν ἐκάστου ἔτους, ἐκ δὲ τοῦ περιττοῦ τὸν ναὸν ἐπισκευάζειν. Ἐάν δέ τις μὴ ποιῇ ταῦτα τῇ Θεῷ μελήσει». Καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ἡ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐν Ἰθάκῃ εὐρεθεῖσα καὶ ἤδη ἐν Βρυξέλλαις ὑφισκομμένη ἐπιγραφή αὕτη, ὡς ὑπεστηρίχθη, δὲν εἶναι γνησία καὶ ἀνήκει εἰς ὄλας μεταγενεστέραν ἐποχὴν, γραφείσα κατὰ τὰ ὑπὸ Ξενοφώντος ἱστορούμενα, βλ. Ε s v o φ. V. 3. 13.

³² Βλ. Παπαρηγόπουλου, τόμ. Α', σελ. 291: «...Δώδεκα ἦσαν καὶ αἱ πρὸς νότον τῶν αἰολικῶν κείμεναι Ἴωνικαὶ πόλεις: Φάκαια, Κλαζομεναί, Χίος, Ἐρυθραία, Ρέως, Λέβεδος, Κολοφών, Ἐφεσος, Σάμος, Πριήνη, Μυοῦς, Μιλήτος. Αἱ πόλεις αὗται συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας διὰ κοινοῦ ἱεροῦ, τὸ ὁποῖον ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τῆς ἀκρᾶς Μυκάλης, πλησίον τῆς Πριήνης, μεταξὺ Ἐφέσου καὶ Μιλήτου, καὶ ἦτο καθωσιωμένον εἰς τὸν Ποσειδῶνα».

Ἡ ρ ο δ. Α, 143: «...Αἱ δωδέκα πόλεις αὗται τῷ τε οὐνόματι ἠγάλλοντο καὶ ἱερὸν ἰδρῦσαντο ἐπὶ σφῶν αὐτέων τῷ οὐνόματι ἔθεντο Πανῶνιον, ἐβουλευσαντο δὲ αὐτοῦ μεταδοῦναι μηδαμοῖσι ἄλλοισι Ἴώνων οὐδ' ἐδεήθησαν δὲ οὐδαμοὶ μετασχεῖν ὅτι μὴ Συμυρναῖοι».

Διογ. Ἀλικαρῶν, IV, 26: «Τοιαῦτα διεξελθὼν συνεβούλευσεν αὐτοῖς ἱερὸν ἄσυλον ἀπὸ κοινῶν ἀναλωμάτων ἐν Ρώμῃ κατασκευάσασθαι, ἐν ᾧ θύσουσιν τε αἱ πόλεις συνερχόμεναι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἰδίας τε καὶ κοινᾶς θυσίας καὶ πανηγύρεις ἄξουσιν, ἐν οἷς ἂν ὀρίσασιν χρόνοις· καὶ εἴτι γένοιτο πρόσκρουσμα αὐταῖς πρὸς ἀλλήλας, ἐκ τῶν ἱερῶν τοῦτο διαλύσονται, ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐπιτρέψασαι τὰ ἐγκλήματα διαγνῶναι. Δεξιῶν ταῦτά τε καὶ ὅσα ἄλλα ἔξουσιν ἀγαθὰ βουλευτήριον ἐν κατασκευάσειν ἐξ ὧν ἅπασαι συνήνεγκαν αἱ πόλεις χρημάτων τὸν τῆς Ἀρτέμιδος ναόν, τὸν ἐπὶ τοῦ μεγίστου τῶν ἐν Ρώμῃ λόφων ἰδρυσμένον Αὔεντινου». Βλ. καὶ Titus Livius, I, 45., F. de Coulanges, op. cit., Livre III, ch. VI.

ρῆαι εἶναι εἰς ἄκρον ἔλλιπείς. Οὔτε φιλολογικὰς, οὔτε ἐπιγραφικὰς πληροφορίας ἀξίας λόγου περὶ τῶν ὡς ἄνω ἱερῶν κατέχουμεν, καθότι σχεδὸν οὐδαμοῦ ἀναφέρονται, λόγῳ τῆς μικρᾶς αὐτῶν σημασίας. Πρὸς σχηματισμὸν πληρεστέρας ἀντιλήψεως, κατ' ἀνάγκην βασιζέται τις ἐπὶ τῆς πιθανῆς ἀναλογίας τῆς ἀνεγέρσεως τὴν σήμερον συνοικιακῶν ναῶν καὶ τῶν ὡς ἄνω ἱερῶν. Καὶ ἐπὶ τῆς ρηθείσης ἀναλογίας βασιζόμενος, ἄγεται τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ βάρη τῶν ἐξόδων τῆς ἀνεγέρσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ ἱεροῦ ἐκάστης φυλῆς, ἐκάστης φατρίας καὶ ἐκάστου δήμου, ἔφερον οἱ κυρίως ἐνδιαφερόμενοι, ἡ φυλὴ, ἡ φατρία, ὁ δῆμος.

Δ' Τὰ τακτικὰ ἔσοδα.

Τὰ οὕτως ἰδρυόμενα ἱερὰ ἐξείλισσοντο εἰς αὐτοτελεῖς οικονομικοὺς ὄργανισμούς.

Εἰς τὰ ταμεία τῶν ἱερῶν πλουσιοπαρόχος συνέρρεον τὰ ποικίλομορφα δῶρα, τὰ δηλωτικὰ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πολλάκις δὲ ὑπὸ καθαρῶς χρηματικῆν μορφήν. Αἱ χρηματικαὶ αὗται εἰσφοραί, ἀναλόγως τῆς ἀφορμῆς ἢ τοῦ τρόπου τῆς καθιερώσεως αὐτῶν, διάφορον ἔχουν ὀνομασίαν. Ἄλλὰ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ χρῆσις τῆς ὀνομασίας αὐτῶν πρὸς συστηματικὴν διαίρεσιν τῶν ἐσόδων τῶν ἀρχαίων ἱερῶν.

Τὰ ἔσοδα ταῦτα, πρὸς πληρεστέραν μελέτην, εἶναι διαιερέτα εἰς τακτικὰ καὶ εἰς ἄκτα καὶ τὰ μὲν τακτικὰ ὑποδιαιερέτα εἰς τὰ ἀμέσως καὶ ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας προερχόμενα, εἰς τὰ κυρίως ἱερὰ ἔσοδα, ἰδιωτικὰ ἀναθήματα καὶ ἀφιερώματα, ἀπαρχάς, δεκάτην καὶ ἴατρα καὶ εἰς τὰ διὰ πολιτειακῶν θεσπισμάτων καθιερωθέντα. Τὰ δὲ ἔκτακτα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπίσης εἰς τὰ ἐκ τοῦ δημοσίου προερχόμενα καὶ διὰ πολιτειακῆς πράξεως ἀνατιθέμενα, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰ ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς ἰδίας τῶν ἱερῶν ἀκινήτου περιουσίας προερχόμενα.

α') Τὰ ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας ἔσοδα.

Εἰς τὰ ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας προερχόμενα περιλαμβάνονται τὰ μισθώματα τῆς ὑπὸ οικονομικὴν ἐκμετάλλευσιν ἀκινήτου περιουσίας, προσέτι δὲ καὶ οἱ τόκοι τῶν δανείων τῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ταμείου γενομένων.

Ι.—Ἡ ἀκίνητος ἱερὰ περιουσία, ἥς σπουδαιοτάτη μορφή εἶναι τὰ τεμένη, προήρχετο ἐκ δημοσίων κυρίως καὶ ἐνίοτε ἰδιωτικῶν πρὸς τὰ ἱερὰ δωρεῶν. Πολλάκις ἡ συντήρησις ἱεροῦ, ἰδρυομένου ὑπὸ πολιτείας, ἐξησφαλίετο διὰ τῆς προκίσεως αὐτοῦ διὰ τεμενιακῶν προσόδων⁸⁸. Ὡσαύ-

⁸⁸ Βλ. K o t h s : De re ditibus templorum graecorum, 1869, σελ. 19. Βλ. καὶ K u r t L a t t e, Τέμενος, ἐν Pauly-Wissova, IX, στ. 435.

τως καὶ οἱ ἰδιῶται, οἱ ἰδρύνοντες ἱερόν, προσεπόριζον αὐτῶ καὶ τὰ πρὸς συντήρησιν τούτου ἀναγκαῖα ἔσοδα, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ὑπὸ Ξενοφῶντος θεσπισθέντων ὅτι «ἱερός ὁ χώρος τῆς Ἀρτέμιδος. Τὸν δὲ ἔχοντα καὶ καρπούμενον τὴν μὲν δεκάτην καταθῆναι ἐκάστου ἔτους, ἐκ δὲ τοῦ περιττοῦ τὸν ναὸν ἐπισκευάζειν. Ἐὰν δὲ τις μὴ ποιῇ ταῦτα, τῇ Θεῷ μελήσει»⁸⁴.

Ὡς πρὸς τὰ τεμένη, ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ ἔχομεν τὰς ἐξῆς συγκεκριμένας πληροφορίες: Σημαντικὸς ἀριθμὸς ἐκ τῶν διανεμομένων κλήρων ἐξηρθετο ὑπὲρ τῶν θεῶν⁸⁵. Γνωστὸν δὲ τυγχάνει ὅτι ἡ θεὰ κατεῖχε πλὴν τῶν ἄλλων τέμενος ἐν Αἰγίνῃ⁸⁶, ἐν Σουνίῳ⁸⁷ καὶ ἐν Ληλαντίῳ πεδίῳ⁸⁸. Γνωστὸν ὡσαύτως τυγχάνει ὅτι, μετὰ τοὺς Κοδρίδας, ἐγένετο κατὰσχεςις τῶν βασιλικῶν κτημάτων καὶ καθιερώθη ὅτι τὸ ἐξ αὐτῶν ἔσόδον θέλει διατεθῆ εἰς τὸ μέλλον χάριν τῶν ἱερέων καὶ τῆς λατρείας⁸⁹.

Ἐν Δήλῳ διευτυπώθησαν ὄροι ἐκμισθώσεως, ὀνομασθέντες «ἱερά σὺ γ γ ρ α φ ἦ»· αἱ δ' ἐκμισθώσεις ἐνηργοῦντο κατὰ τοὺς ὄρους τῆς ἱερᾶς ταύτης συγγραφῆς, εἰς ἣν, κατὰ τὴν σύναψιν ἐκάστης μισθώσεως, ἀναφέρονται καὶ οἱ τὸ ἱερόν ἐκπροσωποῦντες καὶ οἱ μισθῶται⁹⁰. Ἀνάλογον διάθεσιν μεγάλης περιουσίας ἀνευρίσκει τις μετὰ τοὺς ἱερούς πολέμους, ὅτε πλέον ἢ ὅλη παρὰ τὸ Δελφικὸν ἱερόν πεδιάς περιήλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Ἀπόλλωνος⁹¹.

Λόγῳ δὲ τοῦ ἀκροσφαλοῦς καὶ τοῦ ἀβεβαίου τῆς ἰδιοκτησίας, ἰδίως ἔνεκα τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, πολλάκις χάριν ἐξασφαλίσεως, οἱ ἰδιοκτῆται μετεβίβαζον τὴν κυριότητα τῶν κτημάτων αὐτῶν εἰς τοὺς θεοὺς

⁸⁴ Ε ε ν. Ἀν. V, 3, 13.

⁸⁵ Βλ. C.I.A., I, 31: «Ἐὰν δὲ τις ἐπιψηφίξῃ παρὰ τὴν στήλην ἢ ρήτωρ ἀγορεύῃ ἢ προσκαλεῖσθαι ἐγγειοῦ ἄφαιρεῖσθαι ἢ λύειν τι τῶν ἐψηφισμένων, αἴτιμον εἶναι αὐτόν τε καὶ παῖδας τοὺς ἐξ ἐκείνου καὶ τὰ χρήματα δημόσια εἶναι καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον, ἐάμμητι αὐτοὶ οἱ ἄποικοι περὶ σφῶν δέωνται». Καὶ Θ ο υ κ. III, 50: «Υστερον δὲ φόρον μὲν οὐκ ἔταξαν Λεσβίοις, κλήρους δὲ ποιήσαντες τῆς γῆς πλὴν τῆς Μηθυμναίων, τρισχιλίους, τριακοσίους μὲν τοῖς θεοῖς ἱερούς ἐξείλον, ἐπὶ δὲ τοὺς ἄλλους σφῶν αὐτῶν κληρούχους τοὺς λαχόντας ἀπέπεμψαν».

⁸⁶ C.I.A., I, 528.

⁸⁷ C.I.G., 2246.

⁸⁸ Αἰ λ ι α ν ὄ ς, Ποικιλ. Ἱστορ., ΣΤ', 1: «Ἀθηναῖοι κρατήσαντες Χαλκιδέων κατεκληρούχησαν αὐτῶν τὴν γῆν εἰς δισχιλίους κλήρους, τὴν Ἰππόβοτον καλουμένην χώραν. Τεμένη δὲ ἀνήκαν τῇ Ἀθηνᾷ ἐν τῷ Ληλάντι ὀνομαζομένῳ τόπῳ». Βλ. καὶ Κο υ μ α ν ο ὄ δ η, Ἀττικὸν Ψήφισμα, Ἐφημ. Ἀρχαιολ., 1884, σελ. 161-164, ἰδίᾳ ὁμῶς Τ σ ο ὄ ν τ α, Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἀκροπόλεως, Ἐφημ. Ἀρχαιολ., 1884, σελ. 165-172.

⁸⁹ Βλ. F o u c a r t, B.C.H., XIII, 1889, σελ. 436, Ἀ ρ ι σ τ., Ἀθ.Πολ. 42.

⁹⁰ Βλ. H o m o l l e, B.C.H., VI, 1882, σελ. 63.

⁹¹ Βλ. Π α π α ρ ρ η γ ο π ο ὄ λ ο υ, τόμ. Α', σελ. 133: «Οὕτως εἶχον τὰ πρά-

διατηροῦντες τὴν ἐπικαρπίαν καὶ προσφέροντες δεκάτην. Οὕτως ἐξησφάλιζεν ἕκαστος ἰδιοκτῆτης τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ διὰ μιᾶς, οὕτως εἰπεῖν, *imaginariae venditionis*.

Ἄλλὰ ἡ ἀκίνητος περιουσία δὲν συνίστατο μόνον εἰς ἀγροτικά κτήματα⁴². Ὑφίσταντο λατομεῖα ἀνήκοντα εἰς ἱερά⁴³. ἐν Δήλῳ δὲ συναντῶμεν ἔσοδα ἐκμισθώσεως καταστημάτων⁴⁴. Πολλάκις δὲ συναντῶμεν ἱερά, κατέχοντα καὶ ἰχθυοτρόφους λίμνας⁴⁵. Ἐν Ἐφέσῳ ὑφίστατο καὶ εἰδικὴ ὑπηρεσία ἀσχολουμένη περὶ τὴν ἐκμίσθωσιν τῶν ἱερῶν κτημάτων⁴⁶.

Ἔγγραφα περὶ τὸ 595 πρὸ Χριστοῦ, ὅτε τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, εἴτε κατ' εἰσῆγῃσιν τῶν Φωκέων, εἴτε καὶ οἰκοθεν κηδόμενον περὶ τοῦ ναοῦ, ἀπεφάσιεν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ περιφήμου νομοθέτου Σόλωνος, νὰ παρεμβῆ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Κίρραιους. Ἐντεῦθεν προέκυψε πόλεμος δεκαετής, ὃ λεγόμενος πρῶτος ἱερὸς πόλεμος, ὅστις ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ, διὰ τῆς κοινῆς συμπράξεως τῶν μὲν Θεσσαλῶν ὑπὸ τὸν Ἀλευάδην Εὐρύλοχον, τῶν δὲ Σικυωνίων ὑπὸ τὸν Κλεισθένη, καὶ τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Ἀλκαίωνα. Ἡ Κίρρα, ὡς φαίνεται, ἀντέστη γενναίως, μέχρις οὗ ἀπεκλείσθη ἀπὸ θαλάσσης, διὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τοῦ Σικυωνίου Κλεισθένους⁴⁷. Ἄλλὰ καὶ ἀφοῦ ἐκυριεύθη ἡ πόλις, οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐξηκολούθησαν ἀμυνόμενοι ἐπὶ τῆς Κίρφοις. Τελευταῖον ὁμως καθυπετάχθησαν, καὶ ἡ μὲν πόλις αὐτῶν ὅλως καταστράφη, ἡ, τὸ πολὺ, ἐξηκολούθησαν ὑπάρχουσα μόνον πρὸς ἀπόβρασιν τῶν προσκυνητῶν, πᾶσα δὲ ἡ παρακειμένη πεδιάς καθοσιώθη εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Θεόν, τοῦ ὁποῦ ἡ ἰδιοκτησία παρεξτάθη τοιουτοτρόπως μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, τὸ πλούσιον τοῦτο πεδῖον, τὸ σήμερον κατάφυτον ὑπὸ ἐλαίων, κατεδικάσθη νὰ μὲν ἕς ἀεὶ ἀγεώργητον καὶ ἀφύτευτον, καὶ ἐν γένει ἀκαλλιέργητον, νὰ μὴ χρησιμεύσῃ δὲ εἰμὴ μόνον εἰς νομὴν βοσκημάτων⁴⁸.

⁴² Ἐν Δήλῳ αἱ ἐξ ἐνοικιάσεως ἀγροτικῶν κτημάτων πρόσοδοι ὀνομάζονται ἐ ν η ρ ὀ σ ι α. Βλ. B.C.H., 1882, σελ. 62 κ.έ., C.I.G., I, 158 ἢ Dittenberger, Syll.² ἀριθ. 86. Βλ. καὶ R o u s s e l, Delos colonie Athénienne, 1916, σελ. 145, σημ. 3.

⁴³ Βλ. C.I.G., II, 2958.

⁴⁴ Ἡ ἐξ αὐτῶν πρόσοδος ὀνομάζεται ἐ ν ο ἰ κ ι ο ν. Βλ. M o l i n i e r, Les maisons sacrées de Delos au temps de l'indépendance de l'île, 1914, ὡς καὶ H o m o l l e, B.C.H., XIV, 1890, σελ. 436.

⁴⁵ Βλ. Π α υ σ α ν., III, 21, 5: «Ὀμηρον δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι τὸ πόλισμα τοῦτο ὀνομάζειν λέγουσιν Ἀδγείας. Ἐνταῦθα ἔστι μὲν λίμνη, καλουμένη Ποσειδῶνος, ἔστι δὲ ἐπὶ τῇ λίμνῃ ναὸς καὶ ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ. Τοὺς δὲ ἰχθύς δεδοίκασιν ἐξαιρεῖν, τὸν θηρεύσαντα ἄλιεα γενέσθαι λέγοντες ἐξ ἀνθρώπου». — Σ τ ρ ᾶ β., XIV, 26: «Μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Καῦστρου, λίμνη ἐστὶν ἐκ τοῦ πελάγους ἀναχωρομένη (καλεῖται δὲ Σελινοῦσία) καὶ ἐφεξῆς ἄλλης σύρρους αὐτῇ μεγάλας ἔχουσαι προσόδους, ὅς οἱ βασιλεῖς μὲν ἱερὰς οὔσας ὀφείλοντο τὴν Θεόν, Ῥωμαῖοι δ' ἀπέδοσαν πάλιν δ' οἱ δημοσιῶνα βιασάμενοι περιέστησαν εἰς ἑαυτοὺς τὰ τέλη, πρῆσβέυσας δὲ ὁ Ἄρτεμιδωρος, ὡς φησί, τὰς τε λίμνας ἀπέλαβε τῇ Θεῷ καὶ τὴν Ἡρακλεῶτιν ἀφισταμένην ἐξενίκησε χριθεὶς ἐν Ρώμῃ ἀντὶ δὲ τούτων, εἰκόνα χρυσοῦν ἀνέστησεν ἡ πόλις ἐν τῷ ἱερῷ. Τῆς δὲ λίμνης ἐν τῷ κοιλοτάτῳ Βασιλέως ἐστὶν ἱερόν· φασι δ' Ἀγαμέμνονος ἴδρυμα».

⁴⁶ Βλ. P i c a r d, Ephèse et Claros, 1922, σελ. 69, σημ. 2.

Πλὴν τῆς ρηθείσης ἀκινήτου περιουσίας, φαίνεται ὅτι εἰς ὄρισμένα ἱερὰ κέντρα οἱ Θεοὶ καὶ δὴ ὁ Ἄπόλλων, ἐκέκτηντο ποίμνια καὶ ἀγέλας. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν προσκυνητῶν, οὔτινες ἀσφαλῶς ἠγόραζον σφάγια, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ κτηνοτροφία αὕτη ἀπέδιδεν οὐχὶ εὐκαταφρόνητα κέρδη. Ὁ Παπαρηγόπουλος οὕτω κρίνει τὴν ἀπόφασιν, δι' ἧς ἀπηγορεύθη ἡ καλλιέργεια τοῦ παρὰ τὸ Δελφικὸν ἱερὸν πεδίου : «Ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἣτις ἐκ πρώτης ὕψεως φαίνεται παράλογος καὶ ἄσκοπος, δὲν ἦτο ἀληθῶς τοιαύτη· διότι... ἔτρεφον ἐν τῷ πεδίῳ ἐκείνῳ τὰ ἀναρίθμητα ἱερεῖα, τὰ ὅποια πωλούμενα ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ εἰς τοὺς προσκυνητάς, ἐχρησίμευον εἰς τὰς θυσίας αὐτῶν»⁴⁷.

Σημειωτέον ὅτι τὰ τεμένη καὶ ἐν γένει ἡ ἑξασφάλισις δι' ἀκινήτου περιουσίας τῶν ἱερῶν, εἶναι θεσμός, ἀνευρισκόμενος μέχρι τῆς σήμερον, ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ ὑπὸ τὴν μορφὴν μοναστηριακῶν κτημάτων ἰδίως, ἐν δὲ τῇ μωαμεθανικῇ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν βακουφικῶν κτημάτων.

Τὰ ἐκ τῆς ἀκινήτου περιουσίας ἔσοδα τῶν ἱερῶν, ἀν ὄχι πάντοτε ποσοτικῶς σπουδαῖα, ἦσαν ἀσφαλῆ⁴⁸ καὶ πάγια⁴⁹.

II.—Ἔνεκα τοῦ πλοῦτου τῶν πρὸς τὰ ἱερὰ προσφερομένων, συνεκτιροῦντο ἐν αὐτοῖς σημάντικὰ μεταλλικὰ καὶ νομισματικὰ ἀποθέματα⁵⁰. Τὰ ἀποθέματα δὲ ταῦτα ἠΰξανον, κατατιθεμένων ἐν τοῖς ἱεροῖς πρὸς φύλαξιν μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν, ἔνεκα τῆς ἀσφαλείας, τῆς προσερχομένης ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης προστασίας τῶν ἱερῶν ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ τοῦ κατ' ἀκολουθίαν φόβου καὶ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρώπων πρὸς αὐτὰ⁵¹. Οὕτω, παρέμισιν ἀθικτοὶ αἱ χρηματικαὶ καταθέσεις εἰς τὰ ἱερὰ καὶ εἰς ὄλως ἑξαιρετικὰς περιστάσεις⁵². Τὰ χρήματα ταῦτα οἱ τὰ οἰκονο-

⁴⁷ Α', σελ. 151.

⁴⁸ Βλ. Ἄρθ. Ἀναβ. Α. γ.

⁴⁹ Γενικῶς βλ. K o t h s, De re ditibus templorum graecorum, 1869. Πρὸς κατανόησιν τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἐσόδου τούτου βλ. P i c a r d, op. cit., σελ. 69, σημ. 2.—Ἀκόμη τὸ 179 π.Χ. τὰ ἐκ μόνον τῶν ἀγροικῶν κτημάτων ἔσοδα τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήλου ἀνῆρχοντο εἰς 6.980 δρχ. Βλ. R o u s s e l, Delos colonie Athénienne, 1916, σελ. 146.

⁵⁰ Βλ. P i c a r d, op. cit. σελ. 81. Βλ. B e l o c h, op. cit. (1896), σελ. 410, ὅστις ἐν πάσῃ περιπτώσει ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι τὰ ὑπὸ Διοδώρου ἀναφερόμενα (XVI, 56) ποσὰ εἶναι ὑπερβολικά.

⁵¹ Βλ. B e l o c h, II (1897), σελ. 349. Βλ. ὡς πρὸς τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν Ἐσνοφ., Ἀνάβ. V. 3, 6, Στράβ., XIV, 21 καὶ 22, Πλαύτου, Bacch. II, 3, 78. Δίωνος. Χρυσοστ. 31, 54. Ὡς πρὸς τοὺς Δελφοὺς βλ. Πλουτ. τὰ ρχοϋ, Λυσ. 18.

⁵² Βλ. P i c a r d, op. cit., σελ. 83, 85, 86. Ὡσαύτως βλ. Ἐσνοφ. Ἀνάβ..

μικὰ τῶν ἱερῶν διαχειριζόμενοι, ταχέως διαγνώσαντες τὴν δύναμιν τοῦ κεφαλαίου, ἐτόλιζον ἀποκομίζοντες οὐχὶ εὐχαταφρόνητα κέρδη. Ἐδάνειζον δὲ πρὸς ἰδιώτας καὶ πολιτείας⁵³. Τοῦτο μάλιστα ἐγέννησε πολλάκις δυσκολίας κατὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν ὀφειλομένων⁵⁴.

Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐδίδοντο ἢ πάντως ἐζητοῦντο ἀσφάλεια διὰ τὰ οὕτως ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ δανειζόμενα⁵⁵. Οὕτως ἐν Δήλῳ γνωρίζομεν ὅτι ἐδόθη πρὸς τὸ ἱερόν, χάριν ἀσφαλείας, ἢ πεντηκοστή, ἢ δεκάτη τοῦ φόρου ἐπὶ τῶν ἰχθύων, ἢ δεκάτη ἐπὶ τοῦ σίτου. Ἐν Δήλῳ ὡσαύτως ὑπερχεοῦτο πάντοτε ὁ δανειζόμενος εἰς παροχὴν ἀσφαλείας, ἄλλως τε πολλάκις περιττῆς, καθ' ὅσον ὀλόκληρος ἢ περιουσία του καὶ ἡ τῶν ἐγγυητῶν αὐτοῦ ἠϋθύνετο διὰ τὴν ὀφειλήν⁵⁶. Φαίνεται δὲ ὅτι ὑπῆρξαν καὶ χρηματομεσίται, ἀσχολούμενοι μὲ τὴν τοποθέτησιν τῶν ἱερῶν κεφαλαίων⁵⁷.

Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω δὲ κατεβάλλοντο ἐπὶ πλέον ἐτόνια 5%. Ὁ συνήθης τόκος τῶν οὕτω δανειζομένων ἀνήρχετο εἰς 10%, ἐνίοτε ὅμως ἀνήρχετο καὶ μέχρι 18%⁵⁸. Ἐν Δελφοῖς, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸν

V, 3: Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίστασιν τὸ ἱερόν καθίσταται θεματοφύλαξ. Βλ. καὶ J. T. Wood, Discoveries at Ephesus, 1877. Βλ. τὴν χαρακτηριστικὴν στάσιν τῶν Μεγαλοπολιτῶν καὶ τῶν Μαντινέων ὡς πρὸς τὸν θησαυρὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατοχῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων ἐν B. E. L. o. c. h., op. cit., σελ. 285.

⁵³ Βλ. P. i. c. a. r. d., op. cit., σελ. 82, ὡς καὶ Dittenberger, Syll.³, ἀριθ. 306: «Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι ν. λω... τοῖς ὀφειλήμασι, τὰ μὲν πρὸς τὸν θεὸν ἀ πόλις διωρθώσαντι, ὁ ἔχων τὸ πᾶμα ἀπυδότω τῷ κατηνθήκῳ τὸ ἥμισσον κατὰπερ οἱ ἄλλοι, ὅσοι δὲ αὐτοὶ ὀφείλον τὰς θεοῖ συνινγύας ἢ ἄλλως, εἰ μὲν ἂν φένητοι ὁ ἔχων τὰ πᾶμα διωρθωμένος τῷ θεοῖ τὸ χρέος, ἀπυδότω τὸ ἥμισσον τῷ κατιόντι, κατὰπερ οἱ ἄλλοι μηδὲν παρέλκων· εἰ δ' ἂν μὴ φαίνητοι ἀπυδεδακῶς ταῖ θεοῖ, ἀπυδότω τοῖ κατιόντι τὸ ἥμισσον τῷ πάματος, ἐς δὲ τοῖ ἥμισσοι αὐτὸς τὸ χρέος διαλυέτω· εἰ δ' ἂν μὴ βόλητοι διαλύσαι, ἀπυδότω τοῖ κατιόντι τὸ πᾶμα ὅλον, ὁ δὲ κομισάμενος διαλυσάτω τὸ χρέος τῷ θεοῖ πᾶν». Τὸ 377 τὸ ἱερόν τῆς Δήλου εἶχε παράσχει δάνεια εἰς πολιτείας καὶ ἰδιώτας διὰ τὸ σχετικῶς μέγα ποσὸν τῶν 47 ταλάντων. Βλ. C. I. A., II, 814 καὶ σχετικῶς Schœffer, De Deli insulae rebus, ἐν Berl. Stud. IX, 1889, σελ. 61 κ.έ. Βλ. γενικῶς K. o. u. r. t. i. o. u., ἔ. ἀ. τόμ. Β', σελ. 57 καὶ 58.

⁵⁴ Οὕτω δύναται ἴσως νὰ ὑποσηριχθῇ ὅτι τὴν ἴδρυσιν τοῦ κοινοῦ τῶν νησιωτῶν ἐπεδίωξε τὸ ἱερόν τῆς Δήλου, ἰδίως ἔνεκα τῶν συμφερόντων αὐτοῦ ὡς πιστωτοῦ.

⁵⁵ Βλ. H. o. m. o. l. l. e., Comptes et inventaires Deliens en 279 ἐν B. C. H. XIV, 1890, σελ. 389-511.

⁵⁶ Βλ. R. o. u. s. s. e. l., Delos colonie Athénienne, Paris, 1916, σελ. 164.

⁵⁷ Βλ. P. i. c. a. r. d., op. cit., σελ. 82.

⁵⁸ Βλ. C. I. A., I, 273.

Δ' αἰῶνα τὸ ἱερὸν δὲν ἐδάνειζε πλέον ⁶⁰. Πρὸ τοῦ Δ' ὅμως αἰῶνος ἐλάμβανον χώραν ἀσφαλῶς δάνεια.

Ὁ Δημοσθένης τοῦλάχιστον ἀναφέρει : « Ἐκεῖνος γάρ, ὃ ἄνδρες, Ἀθηναῖοι, λέγεται πρὸς πατρὸς μὲν Ἀλκμεονιδῶν εἶναι τούτους δὲ φασ' ὑπὸ τῶν τυράννων ὑπὲρ τοῦ δήμου στασιάζοντας ἐκπεσεῖν καὶ δανείσασθαι τὴν πόλιν καὶ τοὺς Πεισιστράτου παῖδας ἐκβαλεῖν » ⁶¹. Ἀλλὰ παρ' ὅλα τὰ ὑπὸ τῶν διαχειριζομένων τὰ ἱερὰ χρήματα λαμβανόμενα μέτρα, πολλοὶ ὀφειλέται δὲν ἐφαίνοντο συνεπεῖς πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν ⁶². Πάντως ἀπεδίδοτο ἰδιαιτέρα σημασία εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν δανεισθέντων χρημάτων. Διὰ τοῦτο ἀπονέμονται τιμαὶ εἰς τοὺς καταβάλλοντας φροντίδας διὰ τὰ ἐξασφαλίσασθαι τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐκ δανείων ἀπαιτήσεων τῶν ἱερῶν ⁶³. Ἐνίοτε οἱ διαχειριζόμενοι τὰ ἱερὰ χρήματα ἐξηναγκάζοντο νὰ πωλίσασθαι τὰς κατὰ τῶν δυστρόπων ὀφειλετῶν ἀπαιτήσεις ⁶⁴. Ἡ σημασία τοῦ ἐκ τῶν τοκιζομένων χρημάτων ἐσόδου τῶν ἱερῶν εἶναι βεβαίως μεγάλη ⁶⁵, πάντως ὅμως οὐχὶ τόσοσόν ὅσον φαίνεται ὅτι ἐπιστεύθη ὑπὸ τινων. Ἐν Δήλῳ κατὰ τὸ 279 τὰ πρὸς τὴν πόλιν δάνεια ἀπέδιδον τόκους 18.318 δραχμᾶς, τὰ πρὸς ἰδιώτας δὲ 8 500 δραχμᾶς. Οἱ τόκοι αὐτοὶ προϋποθέτουσι κεφάλαιον, τοκιζόμενον πρὸς 10% ἀνερχόμενον εἰς 268 180 δραχμᾶς ⁶⁶. Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦ ἐν Ἀθήναις θησαυροῦ τῆς

⁶⁰ Βλ. B o u r g u e t, L'administration financière du sanctuaire Pythique au VI siècle avant J.C., 1905, σελ. 171. Ἡ διατριβὴ τοῦ H e l m u t F e l s m a n n, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte von Delphi, 1937, δὲν κατέστη προσιτὴ εἰς ἡμᾶς

⁶¹ Βλ. Δ η μ ο σ θ , κατὰ Μειδίου 144, γεγονὸς ὑπερὸ Ἡ ρ ὀ δ ο τ ο ς δὲν ἀναφέρει Παρανοεὶ δὲ πασιφανῶς ὁ Ἀ. Ν. Β ε ρ ν α ρ δ ᾶ κ η ς τὴν φράσιν ταύτην τοῦ Δ η μ ο σ θ ἔ ν ο υ ς ὡς ἐκ τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ ἐμφαίνεται. Βλ. A. N. B e r n a r d a k i s, Les banques dans l'antiquité, extrait du Journal des Economistes, 1881, σελ. 22. Βλ. καὶ Ἰ σ ο κ ρ ᾶ τ ο υ ς, Ἀντιδημ. 232 καὶ Ἀ ρ ι σ τ ο τ ἔ λ ο υ ς, Ἀθ. Πολ. 19, 4. Ἡ τολμηρὰ πολιτικὴ αὐτῆ ἐνέργεια τῶν ἡγουμένων τοῦ δελφικοῦ ἱεροῦ δὲν ἀποκλείεται νὰ ὀφείλεται εἰς τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας συνῆψε μετὰ τοῦ ἐν Δήλῳ ἱεροῦ ὁ Πεισιστράτος, καὶ ἄς προφάνως συνέχισαν οἱ Πεισιστρατίδαι. Βλ. B e l o c h, I (1894), σελ. 329.

⁶² Βλ. τὰ σχετικὰ H o m o l l e, B.C.H., VI, 1882, σελ. 68 κ.ἐπ.

⁶³ Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι τιμοῦν πρόσωπον ἔνεκα τῶν φροντίδων αὐτοῦ ὑπὲρ ἐξασφάλισως τῆς πληρωμῆς τῶν πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Δήλου ὀφειλῶν. Βλ. H o m o l l e, B.C.H., III, 1879, σελ. 473-478. Ἐπίσης ἐν Δήλῳ ἀπαντῶμεν εὐχαριστίας ἀπευθυνομένας πρὸς Φιλοκλέα, Βασιλέα τῶν Σιδονίων ἐπιληφθέντα τῆς ἀποδόσεως ὀφειλομένων ἱερῶν χρημάτων. Βλ. H o m o l l e, B.C.H. IV, 1880, σελ. 320-334, ἰδίᾳ σελ. 327, ἥδη ἐν I.G. XI, 4, ἀριθ. 559.

⁶⁴ Βλ. H a u s s o u l i e r, B.C.H., IV, 1880, σελ. 295-320.

⁶⁵ Βλ. P i c a r d, op. cit., σελ. 83 σημ. 7.

⁶⁶ Πάντως καὶ εἰς τὰ ἔτη τῆς καταπτώσεως τῆς Δήλου, ἡ χρηματικὴ περιουσία τοῦ ἱεροῦ διετήρησε πάντοτε τὴν σπουδαιότητά της. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν

πολιούχου Θεᾶς, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κύριος χρηματοδότης τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον⁶⁶, εἶναι χρησιμώτατον διὰ μίαν κατ' ἀναλογίαν μελένην ἀλλ' οὐχὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Καθ' ὅτι διατηρήθησαν τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας μόνον οἱ τύποι, ὑφ' οὓς οὐσιαστικῶς ὑποκρύπτεται καθαρῶς πολιετιακὸς ὄργανισμός⁶⁷. Ποσοτικῶς ὁμως ἀνάλογα ποσὰ δὲν συναντᾷ τις εἰς τὰς τραπεζιτικὰς πράξεις τῶν ἄλλων ἱερῶν⁶⁸. Πάντως σημαντικὰ ποσὰ—τὰ 279 δὲν εἶναι βεβαίως ἔτος ἐξαιρετικῆς ἀκμῆς διὰ τὴν Δῆλον—δὲν παρέμενον νεκρὰ ἀποταμιεύματα ἰδιωτῶν, καθιστῶντα οὕτω τὴν ἀποταμίευσιν ἀντικοινωνικὴν, ἀλλ' ἐπανήρχοντο διὰ τῶν ἱερέων εἰς τὴν κυκλοφορίαν καθιστάμενα καὶ πάλιν παραγωγικά. Ἡ δὲ ἰδιωτικὴ τραπεζικὴ πρωτοβουλία ἀνεπτύχθη μετὰ τὴν ἱερατικὴν καὶ κατ' ἀποιμίμησιν αὐτῆς⁶⁹.

Μεταξὺ τῶν κοινωνικῶς ὠφελίμων ἀποτελεσμάτων τῆς τραπεζιτικῆς λειτουργίας τῶν ἱερῶν συγκαταλέγεται καὶ ἡ διοργάνωσις ἰδιοτύπου θεσμοῦ, ἐξελιχθέντος εἰς οὐχὶ ἀνάξιον λόγου παράγοντα τοῦ μετέπειτα πολιτισμοῦ, θεσμοῦ διαμορφωθέντος ὑπὸ τῶν ἱερέων, τῶν ὁποίων τὴν εὐφυϊάν ἐκέντριξε καὶ τὸ συμφέρον. Λόγω τοῦ σεβασμοῦ, ὃν ἐνέπνεεν ὁ τόσον θρησκευτικὸς ὅσον καὶ οἰκονομικὸς θεσμὸς τῶν ἱερῶν, ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν διὰ καταθέσεων εἰς αὐτὰ τῶν οἰκονομῶν τῶν δούλων πανηγυρικὴν ἐνώπιον μαρτύρων ἐξαγορὰν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ⁷¹. Τοὺς οὕτως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξαγοραζομένους δούλους ἐπροσάτατευσεν ἐφεξῆς ἡ πολιτικὴ ἐξουσία.

Ὁ θεσμὸς αὐτὸς δὲν εἶχε βεβαίως ὡς ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν τῆς δουλείας, οὐδὲ ἠδύνατο τοῦτο, διότι, ἐφ' ὅσον τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων παρέμενεν ἐλεύθερον, ἐδίδοτο δὲ συγχρόνως εἰς τὸν κύριον τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς νέου δούλου διὰ τοῦ τιμήματος τοῦ παλαιοῦ, ἀπλῶς μόνον τὰ

ἱστορίαν τῆς ὀνομασίας τῶν διαχειριστῶν, οἵτινες, ἀπὸ τοῦ 454 μέχρι τοῦ 320 (περὶ τοῦ ὀνομάζονται ἀμφικτύονες, ἔκτοτε, μέχρι τοῦ 166, ἱεροί, καὶ ἀπὸ τοῦ 166 μέχρι τοῦ 86 ὀνομάζονται οἱ «καθιστάμενοι ἐπὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἱερῶν χρημάτων».

⁶⁶ Βλ. τὸν σχετικὸν πίνακα εἰς C a v a i g n a c, Le trésor sacré d' Athènes jusqu'en 404, 1908. Βλ. καὶ B e l o c h, II (1897), σελ. 410

⁶⁷ Βλ. περαιτέρω τὰ ὑπὸ στοιχεῖον Γ'.

⁶⁸ Βλ. γενικῶς περὶ τραπεζῶν A. N. B e r n a r d á κ η, op. cit., M i t t e i s, Trapezitica, C r u c h o n, Les banques dans l'antiquité, B r e c c i a, Storia delle Banche e dei Bancieri (Rivista di storia antica, 1903).

⁶⁹ Βλ. B e l o c h, op. cit., σελ. 350 κ. ἑ.

⁷¹ B l. F o u c a r t, Memoires sur l'affranchissement des esclaves par forme de vente à une divinité, Paris, 1867. Περίπτωσης ἀπελευθερώσεως δούλων ἐν Δωδώνῃ βλ. ἐν E g g e n, Inscription inédite de Dodone, ἐπίσης F o u c a r t, Inscriptions d'Orchomène, ἐν B. C. H., IV, 1880, σελ. 91-97, D e c h a r m e, Inscriptions inédites de Béotie, 1-5, L e B a s, Inscriptions de la Grèce du Nord, 779 κ. ἑ., K u r t L a t t e, Heiliges Recht, 1920, σελ. 101 κ. ἑ.

πρόσωπα τῶν δούλων μετεβάλλοντο, τῆς δουλείας ὡς συνόλου παραμενύσης ἀθίκτου. Ἡ ἀξία ὁμῶς τοῦ θεσμοῦ συνίστατο εἰς τὴν ἐλπίδα, τὴν ὁποίαν ἐπέτρεπε νὰ διατηροῦν οἱ δοῦλοι. Ἐκτιμωμένη δὲ ἀπὸ καθαρῶς οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ὡς πρὸς τὴν ἱερὰν τραπέζαν, εἶναι ἀξιοσημειώτος ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπηύξανε τὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς καταθέσεις—σημειωτέον δὲ ὅτι, ὡς πρὸς τὰς καταθέσεις αὐτάς, δὲν ὑπῆρχε φόβος ἰδιωτικοῦ συναγωνισμοῦ, διότι μόνον ὁ ἱερὸς χαρακτήρ τῆς τραπέζης προσέφερε τὴν ἀπαιτουμένην ὡς ἐκ τῆς νομικῆς θέσεως τῶν δούλων ἐγγύησιν—ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ἐξ ἄλλων πλεονεκτημάτων, ἅτινα ἐπόμενον εἶναι ὅτι ἐκαρποῦντο τὰ ἱερά ἐκ τῶν οὕτως ἀπελευθερουμένων δούλων. Εἰς πολλὰ δὲ συμπεράσματα ἄγει καὶ τὸ γεγονός ὅτι εἰς Θεσσαλικὰς πόλεις, ἐν αἷς ἡ ἀπελευθέρωσις ἔλαβεν, ὡς καὶ τόσοι ἄλλοι Ἰσρατικῆς προσελύσεως θεσμοί, καθαρῶς πολιτικὸν χαρακτήρα, οἱ ἀπελευθερούμενοι δοῦλοι ὑπερχεοῦντο εἰς τὴν καταβολὴν δικαιώματος εἰς τὴν πόλιν ⁷². Ἡ θρησκευτικὴ μορφή τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπαντᾷ ἰδίως ἐν Δελφοῖς.

**β'. Ἰδιωτικὰ ἀναθήματα καὶ ἀφιερώματα,
ἀπαρχαί, δεκάτη, λατρεῖα**

Ἔτι καὶ νῦν τὰ ἀναθήματα συσσωρεύονται, ποικίλα, πολυάριθμα καὶ πολύτιμα, πρὸ τῶν λατρευομένων ὡς θαυματουργῶν ἱερῶν εἰκόνων καὶ κειμηλίων. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὅτε τὰ τοῖς θεοῖς ἀποδιδόμενα πάθη ἔκειντο πλησιέστερα πρὸς τ' ἀνθρώπινα, δῆλον εἶναι ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς λατρείας ἐν εὐρυτάτῳ κύκλῳ ἐφηρμοζέτο καὶ ὑποχρέωσις ἱερά ἐθεωρεῖτο ἢ ἀπόδοσις εἰς τοὺς θεοὺς μέρους τῶν ὄλων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων ἐπέτρεψαν τὴν ἀπόλαυσιν εἰς τοὺς θνητούς. Ὁ Παπαρηγόπουλος γράφει: «Οἱ ἄνθρωποι ἀφοῦ ἀπέδωκαν εἰς τὰς οὐράνιους δυνάμεις, τὰ πάθη τῶν βασιλέων τῆς γῆς, κατήντησαν νὰ πιστεύωσιν ὅτι ἡ θυσία ἐνεργεῖ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ πολυτιμότερα καὶ ὅτι ἡ προσφορά ἔπρεπε νὰ ἐκφράζη ὄχι μόνον τὸ αἶσθημα τοῦ προσφέροντος, ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρον τοῦ αἰσθήματος τούτου». Ἡ μορφή τῶν ἀναθημάτων ποικίλλει: συμβολικοὶ πλόκαμοι νέων καὶ νεανίδων, κοσμήματα, σκευὴ διάφορα, λυχνίαι, τρίποδες, πολύτιμα μέταλλα καὶ ἀπαρχαὶ καρπῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἀντιπροσωπεύοντων τὸν ὅλον τῆς ἀρχαιότητος πλοῦτον, συνεσωρεύοντο εἰς τὰ ἱερά. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνεπτύχθη ὀλόκληρον ἐμπόριον πρὸ τῶν ναῶν, διεπόμενον ὑπὸ διατάξεων Ἰσρατικῆς προελεύσεως ⁷³. Ἀλλὰ καὶ ἀφιερώσεις ἀνθρώπων εἰς τοὺς θεοὺς δὲν εἶναι ἄγνωστοι, πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα. Ἡ ἀξία τῶν προσφερομένων ποικίλει καὶ ἀπὸ ταμιακῆς ἀπόψεως

⁷² Βλ. D. A. G. R. λέξιν «ἀπελεύθεροι» I, σελ. 302.

⁷³ Βλ. P r o t t - Z i e h e n, Leges graecorum sacrae, II, 58, 62, 88.

Ἐνδιαφέρονται κυρίως εἶναι αἱ ἀναθέσεις χρηματικῶν ποσῶν. Ὁ ἀναθέτων ἄλλοτε προσδιώριζε τὸν σκόπον, χάριν τοῦ ὁποῦ ἐγένετο ἡ ἀνάθεσις ⁷⁴ καὶ ἄλλοτε ἐπαφίετο εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἱερέων. Πάντως ἡ γυνή, ἥτις μόνον παρουσίᾳ καὶ τοῦ κυρίου δύναται νὰ προβῆ εἰς δωρεάν, προκειμένου περὶ δωρεᾶς πρὸς ἱερὸν ἐνεργεῖ ταύτην καὶ ἄνευ παρουσίας τοῦ συζύγου ⁷⁵.

Πολλάκις ὁμως ἀφιεροῦντο καὶ κτήματα, τὰ ὁποῖα ἐπηύξανον τὰ τακτικὰ τῶν ἱερῶν ἔσοδα ⁷⁶. Οἱ ἡγεμόνες ἠμιλλῶντο εἰς τὴν προσφορὰν πλουσίων δώρων καὶ πολλάκις ἴδρουν ἱερὰ προικίζοντες ταῦτα ⁷⁷. Αἱ ὀνομασίαι τῶν οὕτω προσφερομένων ποικίλλουσιν. Αἱ κυριώτεραι εἶναι: ἀναθήματα, ἀπαρχαί, δεκάτη, Ἰατρα. Ἡ λέξις ἀνάθημα εἶναι ἡ γενικωτέρα, περιλαμβάνουσα εἰς τὸ πλάτος αὐτῆς τὴν ἔννοιαν τῶν δύο ἄλλων. Ἀπαρχὴ κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῆς γῆς παραγομένων, ὅτε τὰ πρῶτα προϊόντα ἐκάστης ἐποχῆς ἀφιερούμενα, ὀνομάζονται ἀπαρχαί. Ἡ δεκάτη δὲ κυριολεκεῖται οὐχὶ ἐπὶ ὠρισμένου εἶδους· ἡ ὀνομασία ταύτης πηγάζει ἐκ τῆς ἀναλογίας τοῦ φροσφερομένου εἰς τοὺς θεοὺς ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κτηθῆν ⁷⁸. Τέλος Ἰατρα ἐλέ-

⁷⁴ Βλ. Δραγάτση, Ἐπιγραφαὶ ἐν Πειραιεῖ, Ἐφημ. Ἀρχαιολ., 1884, σελ. 39-50.

⁷⁵ Βλ. Foucart, ἐν B. C. H., IV, 1880, σελ. 95.

⁷⁶ Βλ. P. Girard, ἐν B. C. H., II, 1878, σελ. 504.

⁷⁷ Βλ. Dittenberger, *Orientalis Graeci Inscript. selectae*, ἀριθ. 262. «Βασίλευς Ἀντίοχος Εὐφῆμω χείρειν . . . Προσνεχθέντος μοι περὶ τῆς ἐνεργείας θεοῦ Διὸς Βαιτοκαίκης ἐκρίθη συνχωρηθῆναι αὐτῷ εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον, ὅθεν καὶ ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ κατάρχεται, κόμην τὴν Βαιτοκαϊκην, ἣν πρότερον ἔσχεν Δημήτριος Δημητρίου, τοῦ Μνασέου ἐντουρίωνα τῆς περὶ Ἀπάμειαν σατραπείας, σὺν τοῖς συνκυροῦσι καὶ καθήκουσι πᾶσι κατὰ τοὺς προϋπάρχοντας περιορισμοὺς καὶ σὺν τοῖς τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους γενήμασιν, ὅπως ἡ ἀπὸ ταύτης πρόσσοδος ἀναλισκῆται εἰς τὰς κατὰ μῆνας συντελουμένας θυσίας καὶ τ' ἄλλα τὰ πρὸς αὔξησιν τοῦ ἱεροῦ συντείνοντα ὑπὸ τοῦ καθεστημένου ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἱερέως, ὡς εἴθισται ἄγονται δὲ καὶ κατὰ μῆνα πανηγύρεις ἀτελεῖς τῇ πεντεκαϊδεκάτῃ καὶ τριακάδῃ· καὶ εἶναι τὸ μὲν ἱερὸν ἄσυλον, τὴν δὲ κόμην ἀνεπίσταθμον μηδεμίᾳ ἀπορρήσεως προσνεχθείσης, τὸν δὲ ἐναντιωθησόμενόν τισι τῶν προγεγραμμένων ἔνοχον εἶναι ἀσεβείᾳ».

⁷⁸ Ὁ Ἀπόλλων ὀνομάζεται διὰ τοῦτο δεκάτηφόρος. Βλ. Gruppe, *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte*, 1906, 1233, σημ. 6 καὶ Rouse, *Greek Votive Offerings*, 1902, σελ. 66 κ. ἑ. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς δεκάτης τὴν ὁποῖαν προσφέρει ὁ ἰδιώτης ἄνευ νομικῆς πρὸς τοῦτο ὑποχρεώσεως. Περὶ τῆς δεκάτης τῆς ἐπιβαλλομένης ὑπὸ θεομοῦ τινος βλ. κατωτέρω. Περὶ τῆς παρ' Ἰσραηλίταις δεκάτης, βλ. Winer: *Erstlinge* ἐν *Bibl. Realwoerterbuch* καὶ *Levit.* κγ' 10. Ἐξοδ. κγ' 19. Ἀριθ. ιε' 20 καὶ ιθ' 12. Δεύτερον *σοτ'* 2. Ἐξεκ. μδ. 30. Ὡς πρὸς τὰ ἀναθήματα βλ. Reisch, ἐν *Pauly-Wissowa*, I, στ. 2069, ὡς πρὸς τὰς ἀπαρχάς, βλ. Stengel, αὐτόθι, I, στ. 2666, ὡς πρὸς τὴν δεκάτην, βλ. Koch, αὐτόθι IV, στ. 2423.

γοντο τὰ προσφερόμενα εἰς τὸν θεὸν τὸν θεραπεύσαντα ἢ οὔτινος ἐπι-
διώκεται ἢ ἐπέμβασις χάρις θεραπείας ⁷⁹.

γ'). *Τὰ ἐν πολιτειακῶν θεσμῶν.*

Τὰ ὑπὸ πολιτείας ἐθνικὰ θεωρούμενα ἱερά, ὡς τὸ τῆς Παλλάδος ἐν Ἀθήναις, ἐτύγχανον ἰδιαιτέρας φροντίδος ἐν τῇ νομοθεσίᾳ αὐτῶν⁸⁰. Χαρακτηριστικὸν τῆς φροντίδος ταύτης εἶναι ἡ ἀσυδοσία τῶν ἱερῶν τούτων⁸¹. Τὰ ἱερά δέ, ἅτινα ἀπετέλουν τὸ κέντρον μικρᾶς ἱεροκρατικῆς πολιτείας, ἐν ἡ συνήρονον οἱ ἀμφικτύονες, ἐπροστατεύοντο ἰδιαιτέρως καὶ ὑπὸ τῶν θεσπισμάτων τῆς ἱεροκρατικῆς πολιτείας, ἀλλὰ, ὡς γνωστόν, καὶ ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἀμφικτυονίας. Ἡ προστασία ἐπαξτείνεται καὶ μέχρι τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου, μάλιστα πόλλάνκις ἐπ' αὐτοῦ ἰδίως ἐμφανιζομένη⁸² καὶ χάριν τῶν ἱερῶν ἐθεσπίζοντο θεσμοί, οἷνινες ἐξησφάλιζον χρηματικά ἔσοδα εἰς τὰ ἱερά ταμεῖα.

Ὑπὸ πόλλων πιστεύεται ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τῆς ἀρχαιότητος ὑπῆρξεν ἔργον τῶν ἱερέων καὶ ὅτι τὰ οἰκονομικά αὐτῶν ἔργα οἰκειοποιήθησαν αἰ πολιτεία ⁸³. Καθίσταται δὲ τοῦτο πιθανώτατον ἅμα ὡς ἀναλογισθῆ ἢς ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ πολιτεία ὁ γενάρχης ἦτο ὁ ἀνώτατος θερησκευτικὸς ἅμα δὲ καὶ πολιτικὸς ἄρχων, οὔτινος αἰ προσταγαὶ ἦσαν νόμοι. Ἡ ὑπαρξίς προσέτι κρατικῶν ἐσόδων, ἀναγραφομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα δεκάτη—ἐν Δήλῳ ἰδίως—καθιστῶσιν ἔτι πιθανωτέραν τὴν γνώμην ταύτην.

Τέσσαρες ἦσαν αἰ κυριώτεραι μορφαὶ τῆς πολιτειακῆς τακτικῆς συνδρομῆς τῶν ἱερῶν ταμείων :

- 1.— Δικαστικά ἔσοδα.
- 2.— Ἀπαρχαὶ ἄλλων κρατικῶν ἐσόδων.
- 3.— Τακτικὴ ἐτησίᾳ συνδρομῆ.

⁷⁹ Βλ. P. C a n n a d i a, Fouilles d'Epidaure, σελ. 115, ἰδίᾳ δὲ P a u - σ α ν ἰ ο υ. X, 38, 13.

⁸⁰ Αἱ Ἀθηναὶ ἐδαπάνουν 40 τάλαντα ἐτησίως χάριν τῆς ἱερᾶς διοικήσεως. Βλ. Ἀ. Ἀ ν δ ρ ε ἄ δ ο υ, σελ. 284-287 καὶ σελ. 404-407, καὶ γενικῶς B o e k h, Die Staatshaushaltung der Athener, 1886. Αἱ Ἀθηναὶ ὅμως ἐσφετερίσθησαν ἐξ ἄλλου πλεῖστα ὄσα ἔσοδα τῶν ἱερῶν. Βλ. οὕτω περὶ τοῦ δερματικοῦ καὶ τῶν ἱερονομῶν Ἀ. Ἀ ν δ ρ ε ἄ δ ο υ, ἔνθα ἀνωτέρω.

⁸¹ Βλ. P i c a r d, op. cit., σελ. 75 ὡς καὶ 96, βλ. ὡσαύτως αὐτόθι, σελ. 85, μνησίαν τιμωρίας τῶν ἀμειλούντων τὰ πρὸς τὸ ἱερὸν χρῆμα.

⁸² Βλ. C u r t i u s, Das Priesterthum bei den Hellenen, ἀνατυπωθὲν ἐν Alterthum und Gegenwart. Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι τὸ χρῆμα ἔχει ἱερατικὴν προέλευσιν. Βλ. γενικῶς L a u m, Heiliges Geld, 1924.

⁸³ Βλ. γενικῶς L a u m, Heiliges Geld, 1924. ἰδίᾳ σελ. 40 κ. ἔ.

4.—Ἰδιαίτερα χάριν τῶν ἱερῶν ἐπιβαλλόμενα φορολογικὰ μέτρα.

1.— Δ ι κ α σ τ ι κ ᾶ ἔ σ ο δ α : Ἡ προέλευσις τοῦ θεσμοῦ τούτου ἀνάγεται πιθανώτατα εἰς τὸ κατὰ τὰ κοινὰ θέσμια δικαίωμα τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν φονεὰ συγγενοῦς αὐτῶν ἢ νὰ δεχθοῦν τὴν καταβολὴν ποινῆς, ὅτε πλέον ἐπήρχετο ἢ αἵρεσις, Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ ποινὴ δὲν ἠδύνατο παρὰ ν' ἀφορᾷ καὶ τοὺς προγόνους καὶ τὸν νεκρὸν. Οἱ πρόγονοι καὶ ὁ νεκρὸς ἦσαν ἀντικείμενα λατρείας. Ὅταν ἢ λατρεία ἀπέβη δημοσία, πᾶν ἀδίκημα προσέβαλε καὶ τοὺς προστάτας θεοὺς τῆς πόλεως, τοὺς πολιούχους. Εἰς περίπτωσιν οὕτως ἐπιβολῆς χρηματικῆς ποινῆς ἐδικαιοῦντο κατὰ συνέπειαν οἱ θεοὶ νομίμου τινός ⁸⁴. Ὁ θεσμὸς τῶν δικαστικῶν ἐσόδων ἦτο ἀνεπτυγμένος ἰδίως ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ οἰκονομίᾳ ⁸⁵. Σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως τὸ χάριν τῶν ἱερῶν ποσοστὸν ἀνήρχετο εἰς 10%. Οὕτως ἐν Ἀθήναις ἰδιαίτεροι νόμοι καθιέρουν ὑπὲρ τῆς θεᾶς δεκάτην ὠρισμένων χρηματικῶν ποινῶν, ὡς τῶν ἐπιβαλλομένων κατὰ τῶν ἐκριζωτῶν τῶν ἐλαιῶν ⁸⁶, ὡς καὶ δεκάτην τῶν δημευομένων περιουσιῶν τῶν καταδικαζομένων εἰς τὴν ποινὴν τῆς δημεύσεως ἔνεκεν ἐσχάτης προδοσίας ⁸⁷. Ὡσαύτως ἀνευρίσκωμεν παρόμοιον ἔσοδον, προσερχόμενον ἐκ τῶν προστίμων τῶν ἐπιβαλλομένων κατὰ τῶν διαπραττόντων πράξεις προσβαλλούσας τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ⁸⁸. Ἀλλὰ καὶ ἐν

⁸⁴ Βλ. G l o t z, La solidarité de la famille, dans le droit criminel en Grèce, 1904, καὶ τοῦ ἰδίου, La cité grecque, 1928, σελ. 9, 10 καὶ 158-159, τοῦ ἰδίου, Histoire, II, 1931, σελ. 428 κ.έ.

⁸⁵ Βλ. Ἄ. Ἀ ν δ ρ ε ἄ δ ο υ, ἔ. ἄ., σελ. 344-349.

⁸⁶ Βλ. C I. A., I, 32.

⁸⁷ Βλ. C. I. A., I, 37: «Καὶ εἴαν τις δ... μὴ εἶναι τὰς τάξεις... α... ταία... ἐπὶ τῆς πρυτανείας ἢ ἀν... πρυτανεύη, ἄτιμος ἔστω καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον». — Σελ. 42: «...καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω (εἶναι) καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον». Καὶ R e n g a b e, Antiqu. Helleniques, II, No 381 ἢ D i t t e n b e r g e r, Syll. ², ἀριθ. 80: «Ἐάν δέ τις εἶπη ἢ ἐπιψηφίσῃ ἢ ἄρχων ἢ ἰδιώτης παρὰ τὸδε τὸ ψήφισμα ὡς λύειν τι δεῖ τῶν ἐν τῷ δε τῷ ψηφισματι εἰρημένων, ὑπαρχέτω μὲν αὐτῷ ἀτίμω εἶναι καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον, καὶ κρινέσθω ἐν Ἀθηναίοις καὶ τοῖς συμμαχοῖς, ὡς διαλύσων τὴν συμμαχίαν». Καὶ R e n g a b e, ἔ. ἄ., No 785b: «Ἐάν δέ τις ἐπιψηφίσῃ παρὰ τὸδε, ἢ ἂν τις ρήτωρ ἀγορεύῃ ἢ προσκαλέσθαι βούληται ἀφαιρεῖσθαι ἢ λύειν τι τῶν ἐψηφισμένων, ἄτιμόν τε εἶναι αὐτὸν καὶ παῖδας τοὺς ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὰ χρήματα δημόσια εἶναι, καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον, εἴαν μῆτι αὐτοὶ οἱ ἄποικοι ἄλλο ψηφίσωνται».

⁸⁸ Βλ. P i c a r d, op. cit., σελ. 68 καὶ 72, C. I. G., II, 3031: «Εἰ δέ τις ἐπιχειρήσῃ ἢ λύσαι ἢ τε... δώσει εἰς τὸν Φίσκον δηνάρια ἄ φ, καὶ τῷ Κλαρίω Ἀπόλλωνι τὰ αὐτὰ δηνάρια», εἰς ἣν καὶ παραπέμπει ὁ P i c a r d. Βλ. καὶ H a u s s o u l i e r, ἐν B. C. H., III, 1879, σελ. 45-58, F o u c a r t, B. C. H., IV, 1880, σελ. 224. Ἐνίοτε ὅμως ἢ ποινὴ μετεβάλλετο εἰς δικαίωμα, εἰσπραττόμενον παρὰ τοῦ ἱεροῦ, ὡς ἐπὶ παραδείγματι προκειμένου περὶ τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸ

Ἐφέσω καὶ ἀλλαγῶν τὰ πρόστιμα πολλάκις ἐν τῷ συνόλω μάλιστα καὶ οὐχὶ κατὰ ποσοστὸν, ἀπετέλεσαν ἴδιον ἔσοδον τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας⁸⁸. Γενικῶς δὲ καὶ ἡ χρηματικὴ ποινὴ, ἡ ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς διαχειριστὰς τῶν ἱερῶν διὰ τὰ κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἀδικήματα ἀνήκει εἰς τὸ ἱερόν, εἰς δ' ὑπηρετοῦσιν⁸⁹.

2.—Ἀπαρχὴ καὶ δεκάτη κρατικῶν ἐσόδων.—Μέρος ὄρισμένων δημοσίων ἐσόδων, ἰδιαζόντων εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἐκάστης πολιτείας, ἀφιερῶτο συχνάκις εἰς ἱερόν. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἀφιέρουν πεντηκοστὴν τοῦ συμμαχικοῦ φόρου ἀπὸ τὸ 454-453⁹¹, ὅστις ἄμα τῇ ἐπιβολῇ ἀνήρχετο εἰς 460 τάλαντα⁹². Πιθανὸν δὲ ὅτι μέρος τῶν ἐσόδων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου ἀφιερῶτο τῇ θεᾷ⁹³. Οἱ Σίφνιοι πάντως, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐπεμπον δεκάτην εἰς Δελφούς ἐκ τῶν εισοδημάτων των μεταλλείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, τὰ ὅποια κατέστησαν πλουσίαν τὴν νῆσον αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀπίθανον εἶναι ὅμως ὅτι ἔδεκατίετο πράγματι τὸ ἐν λόγῳ εἰσόδημα ἐξ ὀλοκλήρου. Πιθανότερον εἶναι ὅτι τὸ ποσοστὸν τὸ ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ εἰσοδήματος ἀποστελλόμενον ἦτο μικρότερον⁹⁴. Αὐτονόητον εἶναι ὅτι παρομοίως φροντίδας ἐτύχωνεν ἰδίως τὸ ἱερόν τὸ θεωρούμενον ὑφ' ἐκάστης πολιτείας ὡς ἐθνικόν.⁹⁵

3.—Εἰσφοραί.—Εἶναι πιθανώτατον, ὅτι χάριν τῶν ἀμφικτυονικῶν ἱερῶν, ὡς τὸ τῶν Δελφῶν, καθιερώθησαν ὄρισμένοι εισφοραί, ἐτησίως καταβαλλόμενοι, ὑπὸ τῶν συμμετεχόντων τῆς ἀμφικτυονίας⁹⁶.

Ἄδηλον ποῖος καθώριζε τὸ μέγεθος τοῦ ποσοστοῦ. Μᾶλλον ὅμως

ἱερόν τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ ξένου. Βλ. Prott-Ziehen, *Leges graecorum sacrae*, II, 1907, 60.

⁸⁸ Βλ. Picard, *op. cit.*, σελ. 72, C. I. G., II, 3031. Βλ. ἐπίσης ἐπιβολὴν προστίμου ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τῆς φατρίας ἐπὶ ἀτόπω ἢ ἐσφαλμένην εἰσαγωγῇ εἰς τοὺς φρατέρας, ἐν Ἐφημερ. Ἀρχαιολ., 1883, σελ. 69.

⁸⁹ Βλ. C. I. A., II, 578 καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Στ. Δραγοῦμη ἐν Ἐφημερ. Ἀρχαιολ., 1835, σελ. 183-186.

⁹¹ Βλ. Cavaignac, *op. cit.*, σελ. 59.

⁹² Βλ. Θουκ., I, 96. Συνεπῶς ἡ 50στὴ ἀνήρχετο εἰς 9 τάλ. καὶ 1.200 δρ. Βλ. γενικῶς Busolt, *Der Phoros der Athenischen Bündner*, ἐν *Philologus*, 1882, καὶ Ἄ. Ἀνδρεάδου, σελ. 388 κ.ἐ. ἐνθα καὶ πλήρης σχετικὴ βιβλιογραφία.

⁹³ Βλ. Cavaignac, *op. cit.*, σελ. 12: *comme nous le croyons une certaine part des bénéfiques de l'État avait été prelevée pour les dieux et pour d'autres dépenses.*

⁹⁴ Βλ. Ἡρόδ. Γ, 57: «Ἀπὸ τῆς δεκάτης τῶν γινομένων αὐτόθεν χρημάτων δημοσίου ἐν Δελφοῖσι ἀνάκειται ὁμοια τοῖσι πλουσιωτάτοις».

⁹⁵ Βλ. ἀνωτέρω εἰς τὰ περὶ πολιτικῆς θέσεως τῶν ἱερῶν. Βλέπε ἐπίσης τὸ ἄρθρ. τοῦ Koch, δεκάτη, ἐν Pauly-Wissowa, IV, στ. 2428, Caillemet, Dekaté, ἐν D.A.G.R. καὶ Raabes, *Das eleusinische Zehntgesetz vom Jahre 353-2, 1924*. Ὡσαύτως Οἰκονόμου, *Ναοποιοὶ καὶ Ἐσσηνες*, 1924, σελ. 260 κ.ἐ. ἰδίᾳ δὲ σελ. 275 κ.ἐ.

⁹⁶ Βλ. τὴν σπουδαίαν ταύτην πληροφορίαν ἐν Picard, *op. cit.* σελ. 68

ἐκάστη πολιτεία αὐτὴ αὐτὴ καθώριζε τὸ ποσοστὸν, μὴ δυναμένης ἄλλως τε τῆς συνελεύσεως νὰ ἐπιβάλλῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εὐκόλως καὶ ἄνευ δυσαρεστων συνεπειῶν τὴν θέλησιν αὐτῆς⁹⁷.

Ἡ ὑπαρξίς φόρων ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τοῦ κράτους χάριν τῶν ἱερῶν ὁμοιάζει ἀπίθανος ἐκ πρώτης ὄψεως· ἀλλὰ ἐν Ἀθήναις γνωστὸν εἶναι ὅτι, ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ λειτουργήματος αὐτοῦ, ὁ δήμαρχος ἐξετέλει καὶ τὸ καθήκον τοῦ περισυλλέγειν ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν δημοτῶν τὸ τεταγμένον κατὰ κατώτατον ὄριον ὑπὲρ τῶν Ἐλευσινίων ποσοστὸν τοῦ ἐκτέως πρὸς 100 μεδίμνους κριθῆς καὶ τοῦ ἡμικτέως πρὸς 100 μεδίμνους σίτου⁹⁸. Αἱ χάριν τῆς Ἐλευσινίου θεᾶς οὕτω θεσπισθεῖσαι καταβολαὶ ἀπαρχῶν, φαίνεται ὅτι ἀπέβησαν λίαν ἀποδοτικαί⁹⁹, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅλα τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὴν ἐκποίησην τοῦ προϊόντος αὐτῶν¹⁰⁰. Ἴσως δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ ὕλικόν τοῦτο ἐνδιαφέρον καὶ ἡ προσπάθεια τῶν ἔλευσινίων νὰ παραμείνωσι κύριοι τῶν μυστηρίων¹⁰¹. Οὐχὶ ὅμως μόνον ἐν Ἀθήναις¹⁰². Καὶ οἱ ἀποικοὶ οἱ ἀποικούντες κατὰ τὸ κέλευσμα τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς ἔνδειξιν τῆς διαρκοῦς ἀπ' αὐτοῦ ἐξαργήσεως στέλλουσι διηνεκῶς τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων τῆς γῆς, εἰς ἣν ἐγκαθίστανται, ἢ ἀντὶ τῆς πραγματικῆς δεκάτης πέμπουσι τὸν φόρον εἰς χρῆμα, χρυσοῦν θέρος καλούμενον. Τὸ χρυσοῦν θέρος ἄγει εἰς τὴν βεβαιότητα ὅτι ἐπεβάλλετο διὰ νόμου θεσπιζοντος τὴν ὑποχρέωσιν ἢ κυροῦννος ἀπλῶς τὴν θρησκευτικῶς ὑφισταμένην ἤδη σχετικὴν ὑποχρέωσιν. Διότι ἡ ὑπαρξίς νομίματος εἰδικοῦ, ὅπερ, ἀντὶ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ σίτου, προσεφέρετο εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ἐναργὸν τῆς πόλεως ἀνάμειξιν εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ χρυσοῦ θέρους¹⁰³. Καὶ ἡ ὅλη θέσις τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἐν τῇ μεταναστευτικῇ κινήσει εὐλογον καὶ πιθανὴν παρουσιάζει τὴν ὑπόθεσιν ταύτην¹⁰⁴.

⁹⁷ Βλ. Bourguet, op. cit., σελ. 165.

⁹⁸ Βλ. Dittenberger, Syll.², 20 καὶ C. I. A., IV, 1, 276, Foucart, B. C. H., IV, 1880, σελ. 235.

⁹⁹ Βλ. ὅσα γράφει ὁ Τσοῦντας, ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ., 1883, σελ. 31. Βλ. γενικῶς Cavaignac, Le trésor sacré d'Éleusis, 1908.

¹⁰⁰ Βλ. C. I. G., I, 5, 194-225 καὶ 273.

¹⁰¹ Βλ. Παυσ., I, 38, 3 καὶ γενικῶς βλ. Foucart, B. C. H., IV, 1880, σελ. 224 κ. ἔ.

¹⁰² Βλ. καὶ Picard, op. cit. σελ. 22. Ἐπίσης ὁ Μ. Ἀλέξανδρος διέταξε τὴν χάριν τῆς θεᾶς διάθεσιν τῶν φόρων, οὓς οἱ Ἐφέσιοι ἀπέφερον τοῦ βαρβάρους πρότερον. Βλ. Ἀρχ. Ἀνάβ. Α. ιζ «Τοὺς δὲ φόρους, ὅσους τοῖς βαρβάρους ἀπέφερον, τῇ Ἀρτέμιδι ξυντελεῖν ἐκέλευσεν».

¹⁰³ Βλ. Bouché-Lecleercq, op. cit., τόμ. 3, σελ. 134, Rothberger, χρυσοῦν θέρος, An d. Inst. d. C. Arch. 1843. Revue Numismatique, 1845, σελ. 393. D. A. G. R. I., 313, IV, 143.

¹⁰⁴ Βλ. Κορυττίου, ἔ. ἀ., τόμ. Β', σημ. 51 κ. ἔ. Περὶ τοῦ δελφινίου Ἀπόλ.

δ') Προσθήκη.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐσόδων, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινά, δευτερευούσης ὅμως σημασίας, προσερχόμενα ἐκ μέτρων, ἅτινα ἡ ἱερὰ διοίκησις αὐτὴ αὐτὴ ἐλάμβανε. Τοιοῦτον ἔσοdon γνωρίζομεν τὸ δερματικόν, δηλαδὴ τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν δερμάτων τῶν θυσιαζομένων ζώων προσερχόμενον ¹⁰⁵. Ὡσαύτως δυνατὴ εἶναι ἡ μνεία, ὑπὸ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν ὅμως, ἐσόδου, προσερχομένου ἐκ καταβολῆς ποσοῦ ὑπὸ μορφὴν δικαίωματος ἴσως, δι' ἐκάστην θυσίαν καὶ ἄλλα τινά ὅλως δευτερευούσης σημασίας.

Ἐνίοτε γνωρίζομεν ὅτι τοιοῦτον δικαίωμα εἰσέπραττεν ὁ ἱερεὺς. Ἄλλ' εἰσέπραττε τοῦτο οὐχὶ χάριν τοῦ ἱεροῦ, ἀλλὰ χάριν ἑαυτοῦ ¹⁰⁶. Κατὰ συνέπειαν, οὐδεὶς συνταυτισμὸς χωρεῖ ἐνταῦθα ¹⁰⁷.

Ε'. Τὰ ἑκτακτα ἔσοδα.

Πλὴν τῶν τακτικῶς ἐκ τῶν δημοσίων ἐσόδων εἰς τὰ ἱερὰ, ταμεῖα καταβαλλομένων, συναντῶμεν συχνάκις τοὺς θεοὺς μετόχους τῶν ἑκτάκτων τῆς πολιτείας προσόδων. Τὰ ἔσοδα ταῦτα εἶναι ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος καὶ ὑπῆρξαν πολλάκις ἀπαρχαὶ καὶ βάσεις τῶν ἱερῶν θησαυρῶν. Ἐνίοτε δὲ καὶ νόμος προέβλεπε τὴν εἰς θεότητα ἀνάθεσιν μέρους τῶν τυχόν πραγματοποιηθησομένων ἑκτάκτων ἐσόδων. Τέσσαρα εἶναι τὰ κύρια τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας ἔσοδα :

- 1.—Ἡ δεκάτη τῶν λαφύρων.
- 2.—Ἡ ἀφιέρωσις κλήρων.
- 3.—Ἐκτακτοὶ χάριν τῶν ἱερῶν θεσπιζόμεναι εἰσφοραί.
- 4.—Κρατικὰ ἀναθήματα, ἀφιερώσεις, ἀπαρχαί, δεκάτη ἄλλων ἑκτάκτων κρατικῶν ἐσόδων.
- 5.—Ἐκτακτοὶ ἱερὰί ποιναί.

Εἰς ταῦτα προσθετέον καὶ τὸ αὐτοτελὲς τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας ἑκτακτον ἔσοdon :

- 6.—Ἀντίτιμον πωλήσεως ἀκινήτων.

ἰωνος ὡς θεοῦ τῶν ἀποικίων βλ. M o m s e n, Heortologie, σελ. 49 καὶ G e r h u d, Mythologie, § 301, 4. Βλ. καὶ Σ π. Ἀ ά μ π ρ ο υ, Τὰ κατὰ τοὺς οἰκιστὰς τῶν παρ' Ἑλλήσιν ἀποικιῶν, L i p s i a e, 1873, σελ. 10 κ. ἔ. Ἐνδιαφέρονα καὶ τὰ τοῦ K i κ έ ρ ω ν ο s, De divinatione I, 1. 3.

¹⁰⁵ Ἐν Ἀθήναις ὅμως εἶχεν ἀποβῆ ἡ ἐκ τοῦ δερματικοῦ φόρου πρόσδοδος πολιτικῶν ἐσόδων. Βλ. Ἄ. Ἀ ν δ ρ ε ά δ ο υ, σελ. 284.

¹⁰⁶ Σχετικὰς πληροφορίας εὐκόλως ἀνευρίσκει τις εἰς τὰς περὶ ἱερατικῶν μισθῶν μελέτας.

¹⁰⁷ Βλ. S t e n g e l, Griech. Cultusalterthümer, 3η ἔκδ., § 22, σελ. 42.

α') Ἡ δεκάτη τῶν λαφύρων.

Τὰ πολεμικὰ λάφυρα ὑπῆρξαν ἐν τῇ ἀρχαιότητι πολλάκις πηγὴ δημοσίου πλοῦτου. Ἐπειδὴ δ' ἐπιστεύετο ὅτι τῇ συνδρομῇ τοῦ θεοῦ κατήγετο ἡ νίκη, ἀπεδίδετο εἰς τοὺς θεούς, ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἡ δεκάτη. Ἐν Ἀθήναις γνωρίζομεν ὅτι διὰ νόμου ἐπεβάλλετο ἡ ἀνάθεσις τῆς δεκάτης τῶν λαφύρων εἰς τὴν θεάν¹⁰⁸. Ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν ἐγένετο τὸ 479 καὶ ἡ δεκάτη ἀνετέθη εἰς τοὺς Δελφούς, τοῦτο ἐξηγεῖται ὡς ἐκ τοῦ ὅτι ἡ νίκη ἐθεωρήθη νίκη ὄλων τῶν Ἑλλήνων καὶ οὐχὶ τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ διότι εἶχε προηγουμένως εἰδικῶς ζητηθῆ ἡ βοήθεια τοῦ Ἀπόλλωνος.

β') Ἀφιέρωσις κλήρων.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐδαφικὰς τῆς πολιτείας ἐπεκτάσεις συμμετείχεν ἡ προστάτις θεότης. Οὕτω μέρος τῶν κλήρων τῶν διανεμομένων εἰς τοὺς ἀπόρους πολίτας τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας ἀφιερουτο εἰς τοὺς θεούς¹⁰⁹. Ἄλλ' ἡ ἀφιέρωσις δεκάτης τῶν κλήρων εἶναι βαρυτάτη καὶ εἶναι πιθανόν ὅτι δὲν ἐλάμβανον τὸ ποσοστὸν αὐτὸ πάντοτε οἱ θεοί.

γ') Ἐκτακτοὶ χάριν τῶν ἱερῶν θεσπιζόμεναι εἰσφοραί.

Ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς περιπτώσεως τῆς Ἐφέσου¹¹⁰, καὶ διὰ νόμου ἐνίστε ἐπεβάλλετο ἔκτακτος εἰσφορὰ χάριν τοῦ ἱεροῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἄγεται τις ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπὸ ἀποίκων ἰδρυσιν ἱεροῦ. Ἄγνωστος εἶναι ὁ τρόπος καὶ τὸ μέτρον ὑπολογισμοῦ τῆς εἰς ἕκαστον ἀναλογούσης εἰσφορᾶς ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει. Οἱ Ἐφέσιοι, μετὰ τὴν πρὸς Μ. Ἀλέξανδρον ἄρνησιν ἀποδοχῆς τῆς δωρεᾶς αὐτοῦ, ἐπήφισαν νόμον δι' οὗ αἱ γυναῖκες ὑπεχρεοῦντο «χρυσόν... ὅσον νῦν ἔχουσι δανεῖσαι τῇ πόλει», ἥτις πόλις ἀνελάμβανε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἱεροῦ. Τὸ μόνον δυνατόν συμπέρασμα εἶναι ὅτι—ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τοῦλάχιστον—ἐνυπῆρχε

¹⁰⁸ Βλ. Λ υ σ ί α ς, ὑπὲρ Πολυστράτου, 24: «Καὶ ἐμὲ μὲν εἰς Σικελίαν ἐξέπεμψεν, ἡμῖν δ' οὐκ ἦν...., ὥστ' εἰδέναι τοὺς ἱαπέας, οἷος ἦν τὴν ψυχὴν, ἕως τὸ στρατόπεδον σὺν ἦν. Ἐπειδὴ δὲ διεφθάρη καὶ ἀνεσώθη ἐν Κατάνην, ἐληξόμην, ὁρμώμενος ἐντεῦθεν καὶ τοὺς πολεμίους κακῶς ἐποίουν, ὥστε τῇ θεῷ τε τὰς δεκάτας ἐξαιρεθῆναι πλέον ἢ τριάκοντα μνᾶς καὶ τοῖς στρατιώταις εἰς σωτηρίαν, ὅσοι ἐν τοῖς πολεμίοις ἦσαν». Βλ. γενικῶς Δ ι ο δ. V, 9 καὶ Π α υ σ α ν. X., 16, 7. 8.

¹⁰⁹ Βλ. C. I. A., I, 31. Τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος πῶς ἐξεμεταλλεύοντο οἱ θεοὶ τοὺς ἀναλογοῦντας κλήρους, δίδει ἴσως ὁ Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς, III, 50, καθ' ὃν: «οἷς ἀργύριον Λέσβιοι ταξάμενοι τοῦ κλήρου ἐκάστου τοῦ ἑναυτοῦ δύο μνᾶς φέρειν αὐτοὶ εἰργάζοντο τὴν γῆν».

¹¹⁰ Βλ. Ἀ ρ ι σ τ., Οἰκ., Β', 1349α.

προσπάθεια πρὸς ἐπιβάρυνσιν τῶν πλουσιωτέρων ἰδίως. Ὅτι ὁ νόμος οὗτος ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ, ἀπέδειξεν ὁ Picard ¹¹¹.

δ') Κρατικά ἀναθήματα καὶ ἀφιερώματα, ἀπαρχαὶ καὶ δεκάτη ἐκτάκτων κρατικῶν ἐσόδων.

Ἄλλὰ καὶ πλούσια ἀναθήματα καὶ ἀφιερώματα ἀπέστελλον αἱ πόλεις εἰς τοὺς θεούς, ἰδρύουσαι πρὸς τοῦτο θησαυρούς, εἰς οὓς διεφυλάσσοντο καὶ τὰ ἰδιωτικά ἀναθήματα καὶ ἀφιερώματα ¹¹², καὶ διαφόρων ἐκτάκτων ἀγαθῶν ἀπαρχὰς καὶ δεκάτην.

ε') Ἐπιακτοὶ ἱεραὶ ποιναί.

Αὗται ἐπεβάλλοντο ἐκτάκτως εἰς πόλεις ἀδικησάσας τοὺς θεούς ¹¹³ καὶ προσβαλοῦσας τὰ πάτρια ¹¹⁴.

στ') Ἀντίτιμον πωλήσεως ἀκινήτων.

Πολλάκις ἀνευρίσκωμεν παραδείγματα πωλήσεως ἀκινήτων, ἀνηκόντων εἰς τὰ ἱερά, χάριν ἀναγκῶν αὐτῶν ¹¹⁵. Ἐν Δίλφῳ ἐπετρόπετο ἡ πώ-

¹¹¹ Sur les reconstructions de l'Artemision d'Ephèse, Λαογραφία, Ζ', σελ. 74.

¹¹² Βλ. Dyer, Olymp. Treasuries, Journal of Hell. Studies, 1905, σελ. 294.

¹¹³ Βλ. ἀνωτέρω σημ. 13.

¹¹⁴ Οὕτως οἱ εἰς τὸν Ἴσθμόν συνελθόντες Ἕλληνες κατὰ τὰ μηδικὰ ἀπεφάσισαν: «Ὅσοι τῷ Πέρσῃ ἔδωσαν σφέας αὐτοῦς Ἕλληνες ἑόντες, μὴ ἀναγκασθέντες, καταστάντων σφί εἰς τῶν πρηγμάτων τούτοις δεκατεῦσαι τῷ ἐν Δελφοῖσι Θεῷ».

¹¹⁵ Βλ. Picard, op. cit., σελ. 69, σημ. 3, παραπέμπουσαν εἰς C.I.G., II, 2693: «...κινδύνους τοὺς μεγίστους διὰ τὸν καιρὸν... τοῖς Πισίδασι, τῶν δὲ πενταῖων προεκεπλευκῶς εἰσέφερε... πρυτάνεις οὔτε κακοπολοίας λόγον ποιησάμενος Ρωμαῖον στρατηγ... καὶ ἐντυχὸν αὐτοῖς μετὰ τῶν συμπροσβευτῶν ἔννοιάν τε καὶ... γενόμενος δὲ καὶ βουλευτῆς Ἑρραίων ἀξίως τῆς πόλεως ἐπεμελήθη... τῆς ἀρίστης γνώμης ἀντεχόμενος, κατασταθεὶς δὲ ἀγορανόμος πάντων τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν προέστη μετὰ τῶν συναρχῶν... ἐχορήγησεν εἰς τὴν διάπρασιν τῶν ὀνίων... κατὰ... αὔξειν τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν σπεύδων καὶ... εἰσφερόμενος... πανηγύρεις γίνεσθαι καὶ διόλου φιλαγάθως πρὸς τε τὸ εἰ ποιεῖν... γραμματεὺς τῆς τε φυλακῆς τῶν γραμμάτων... οὐκ ὀλίγον... ἔτι δὲ καὶ λέγων καὶ πράσσων τὰ κράτιστα, ἀπὸ τῆς... ν. εἰς τινα τῶν κοινῆ συμφερόντων τελετὴν τῆς δὲ... τοῖς κατὰ τὴν ἀναστροφὴν ἐνδόξως μὲν ἐπιδείξας... ἑσταλκόμενος αὐτὴν Ἐκάτην... ἐνδόξως ἀνορθοῦν... πρῶτον Λέοντος τοῦ Ἀριστοκλείτου Χρυσασορέως, μ... τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Χρυσασορέων... προσετηκότος τοῦ ἱεροῦ τοῦ Παναμαραίων λόγου, ὅπως οὖν... τὴν πρὸς τοὺς Θεοὺς εὐσέβειαν καὶ τὴν πρὸς τοὺς τοῦ... προθυμίαν εἰσφέρεται συννηνοχότα εἰς τὴν ὁμοφυλίαν... εἰς τὸ ἱερὸν φιλανθρωπία πρὸς ἱερὸν...». Βλ. Rousseil, B.C.H. LV 1931, σελ. 70 κ.έ. καὶ Lamouliere, B.C.H. LXI 1937, σελ. 236 κ.έ.

λησις κτήματος διὰ ψηφίσματος τοῦ λαοῦ, τοῦ τιμήματος κατατιθεμένου εἰς τὸ ταμεῖον ¹¹⁶. Αἱ περιπτώσεις αὐταὶ εἶναι ἐνδεικτικαὶ εἴτε ἀνεχθείας τοῦ ἱεροῦ, λόγφ παρακμῆς αὐτοῦ, ἢ ἐκτάκτου ἀνάγκης. Οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπὶ πάσης περιπτώσεως ὀρθὸν τὸ τοιοῦτον συμπέρασμα.

ΣΤ'.— Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐν γένει ἔσοδων τῶν ἱερῶν.

Τὰ ἀνωτέρω περιλαμβάνουσι τὰ ἰδιάζοντα τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας ἔσοδα. Ὑπῆρχον καὶ ἄλλα τινὰ ἔκτακτα ἔσοδα, ὡς τὰ πρόστιμα, τὰ καταβαλλόμενα εἰς τοὺς θεοὺς, ἐπιβαλλόμενα ἐκτάκτως εἰς τοὺς ὕβριστὰς αὐτῶν, καὶ αἱ ποινικαὶ ρῆτραι, αἱ βαρύνουσαι τοὺς μετὰ τῶν ἱερῶν συμβαλλομένους.

Τὰ πρόστιμα ταῦτα ἀπέβαινον ἐνίοτε σπουδαιότατον ἔσοδον. Δὲν συνταυτίζονται μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένων προστίμων, διότι πρόκειται περὶ προστίμων, ὡς τὸ κατὰ τοὺς ἱεροὺς πολέμους ἐπιβληθέν, ὅλως ἐκτάκτως καὶ εἰδικῶς ἐπιβαλλομένων. Περίφημον ἰδίως εἶναι τὸ εἰς τοὺς Φωκεῖς ἐπιβληθέν τὸ 346 πρόστιμον. Τὸ πρόστιμον ἀνήρχετο εἰς ἐτήσιον φόρον 60 ταλάντων μέχρις ἐκτίσεως τοῦ ὑπ' αὐτῶν ληστευθέντος ποσοῦ ¹¹⁷.

Ἐν τῇ εἰδικῇ ἐνὸς ἐκάστου ἱεροῦ ἐξελίξει δὲν καθίσταται πάντοτε δυνατὴ ἡ ἀνεύρεσις ὅλων τῶν ἔσοδων, ἅτινα ἀναφέρομεν. Καὶ τοῦτο, διότι τὰ ἔσοδα τῶν ἱερῶν εἶναι ἀνάλογα τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν σπουδαιότητος, ἐνίοτε μόλις εἰς τὴν συντήρησιν ἐξαρχοῦντα, ἐνίοτε δ' ἐπιτρέποντα τὴν ἀνεύρεσιν καὶ νέων καλλιμαρμάρων ἱερῶν. Ὑπάρχουσι ἔσοδα ἰδιάζοντα εἰς ἀμφικτυονικὰ κέντρα, ὧν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνεύρεσις εἰς τὰ ἄλλα ἱερά. Ἄλλ' οὐχὶ μόνον οἱ θεσμοὶ ἐκάστης πόλεως ἔσχον ἐπὶ ἐκάστου ἱεροῦ ἐπίδρασιν, ἀλλὰ καὶ αἱ περιστάσεις, ὑφ' ἃς

¹¹⁶ Βλ. R o u s s e l, Delos colonie Athénienne, Paris, 1916, σελ. 148.

¹¹⁷ Βλ. σχετικῶς Π α π α ρ ρ η γ ο π ο ὄ λ ο υ, τόμ. Α', σελ. 406: «Καὶ τότε ὁ Φίλιππος, καταλαβὼν τὴν χώραν τῶν Φωκεῶν, συνεκάλεσεν ἀμέσως τὸ τῶν Ἀμφικτυόνων συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἐξέδωτο δύο σπουδαιότατας ἀποφάσεις: Πρῶτον, ὅτι ὅλαι αἱ Φωκικαὶ πόλεις, πλην τῶν Ἀβῶν, αἵτινες δὲν μετέσχον τῆς ἱεροσυλίας, θέλουσι κατασκαφῆ, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν ὑποχρεωθῆ νά μετοικήσωσιν εἰς κώμας μὴ ἐχούσας πλειόνας τῶν πεντήκοντα οἰκιῶν, καί, ἐργαζόμενοι τὴν χώραν, θέλουσι φέρει κατ' ἐνιαυτὸν τῷ Θεῷ φόρον τάλαντα ἐξήκοντα, μέχρις οὗ ἐκτίσωσιν ἅπαν τὸ ποσὸν τῶν ληστευθέντων χρημάτων· οἱ δὲ φυγάδες θέλουσι θεωρηθῆ ἀπανταχοῦ ὡς ἐναγεῖς». Καὶ B o u r g u e t, op. cit., σελ. 47.

διήγον. Εἰς περιστάσεις ἐξαιρετικὰς, ἐξαιρετικὰ ἦσαν καὶ τὰ ἔσοδα. Οὕτως, ἂν ὁ ναὸς κατεστράφη λόγῳ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου ἢ λόγῳ ἄλλου αἰτίου, πλὴν τοῦ πολέμου, ὡς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἐφέσου, ὁ θησαυρὸς τοῦ ἱεροῦ, περὶ τῶν πόρων τοῦ ὁμοίου ἐπραγματεύθημεν, κύριον εἶχεν ἐν τῷ μέλλοντι σκοπὸν, ὅχι πλέον μόνον τὴν συντήρησιν ἀλλὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ καταστραφέντος ἱεροῦ. Ἡ καταστροφή δὲ τοῦ ἱεροῦ, ἐκλαμβανομένη ὡς μῆνις τῆς θεότητος, προεκάλει τὴν πύκνωσιν τῶν δώρων. Οὕτω, καέντος τοῦ ἀρχαιοτάτου ναοῦ ἐν Δελφοῖς τὸ 548, ἡ ἀνακοδόμησις ἐγένετο τῇ μεγαλοδῶρῳ, ἐπιμελείᾳ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν διὰ συνδρομῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ συνεποσώθησαν εἰς 300 τάλαντα ἀργυρίου, ἧτοι εἰς 1.800.000 δραχμάς, ποσὸν ὑπέρογκον. Ἰδίως ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἄμασις ἐπεμψεν ἐπὶ τούτῳ μέγα ποσὸν «στυπτηρίας»¹¹⁸. Προκειμένου ὅμως περὶ ναοῦ ἔχοντος καὶ ἐθνικὴν διὰ τινα πόλιν σημασίαν, ἡ πολιτεία ἐνήργει, ὑποστηρίζουσα τὴν προσπάθειαν τῆς ἀνοικοδομήσεως καὶ πολλάκις αὐτὴ αὕτη ἀνελάμβανε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ καταστραφέντος ἱεροῦ. Εἰς τὰ «Οἰκονομικά» ἀναγράφεται ὅτι: ¹¹⁹ «Ἐφέσιοι δεηθέντες χρημάτων νόμον ἔθεντο μὴ φορεῖν χρυσὸν τὰς γυναῖκας, ὅσον δὲ νῦν ἔχουσι δανεῖσαι τῇ πόλει»¹²⁰. Ἄλλ' ἦτο ἀσύνηθες φαινόμενον ἡ καταστροφή ἱεροῦ οὐχὶ λόγῳ πολέμου, ἔνεκα τῆς ἰδιαιτέρας φροντίδος, ἣν ἐπεδείκνυον οἱ διαχειριζόμενοι τὰ ἱερά, ὅπως συντηρῶσι ταῦτα, ὡς μαρτυροῦν αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ ἀναγράφουσαι τὰ ἔξοδα τῶν ἱερῶν, εἰς ἃ σχεδὸν ἀνά ἕκαστον ἔτος συμπεριλαμβάνονται καὶ ἔξοδα συντηρήσεως.

Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει τὸ ἱερόν κατεστρέφετο ἐν πολέμῳ, ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερά ὑποχρέωσις ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ προσετίθετο νέον ἔσοδον ἐξ αὐτοῦ τοῦ αἰτίου τῆς καταστροφῆς προερχόμενον πολλάκις, διότι ὡς κυριωτέρα βᾶσις τοῦ θησαυροῦ τοῦ ἀποσκοποῦντος τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ ναοῦ, ἐν περιπτώσει εὐτυχοῦς τοῦ πολέμου ἐκβάσεως, ἐτίθετο τὸ ἐκ τῶν λαφύρων ἀφιερούμενον μερίδιον. Οὕτω, καταστραφέντων τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἱερῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ μετὰ τὸν θρίαμβον τῶν Ἀθηναίων, ἐτέθησαν ἐκ τῶν πολεμικῶν λαφύρων αἱ βᾶσεις, θησαυροῦ, ὅστις σκοπὸν εἶχε τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ἀναγκαιοῦντος διὰ τὴν ἐκ νέου ἀνοικοδόμησιν αὐτῶν χρηματικῶν ποσοῦ.

¹¹⁸ Βλ. Παπαρηγόπουλου, τόμ. Α', σελ. 312, ἰδίᾳ δὲ Δ. Γουδῆ, Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, 1937, σελ. 108 κ. ἑ.

¹¹⁹ Βλ. Ἀριστοτ. Οἰκον. Β, 1349, α.

¹²⁰ Βλ. Picard, Sur les reconstructions de l'Artemision d'Ephèse, Λαογραφία, Ζ, σελ. 74, ὡς καὶ τοῦ ἰδίου, Ephèse et Claros, σελ. 36 κ. ἑ.

Ζ'.—Τὰ τακτικὰ ἔξοδα.

Τὰ τακτικὰ ἔξοδα περιελάμβανον κυρίως :

- 1.— Τὰ ἔξοδα λατρείας.
- 2.— Τὰ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ὑπηρετούντων.
- 3.— Τὰ τῆς συντηρήσεως, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ ἀσήμαντα.

α') Τὰ ἔξοδα λατρείας.

Εἰς τὰ μεγάλα θερησκευτικὰ κέντρα ἀτελεύτητος σειρᾶ πανηγύρεων ἐλάμβανε χώραν, αἵτινες ἀπετέλουν ἐν τῶν κυρίων τακτικῶν ἔξόδων τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας ¹²¹. Μῦρα, κοσμήματα, θύματα, ἀπητούντο καθ' ἑκάστην τελετὴν, βραβεῖα καθ' ἑκαστον ἀγῶνα, ¹²² καθ' ἑκαστον δ' ἔτος νέα ἀγάλματα κατασκευάζοντο χάριν τῆς λατρείας.

β') Τὰ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ὑπηρετούντων.

Ἐν Δήλῳ ἀναφέρονται τὸ 279 π.Χ. ¹²³ οἱ ἐξῆς ὑπηρεταί :

- 1.— Ἀρχιτέκτων : Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἀρχιτέκτονος ἐκυμαίνετο μεταξὺ 506 καὶ 1266 δραχμῶν ἑτησίως. Συνήθως ὅμως ἀνήρχετο εἰς δραχμ. 720.—
- 2.— Ἄνθρωπος : Ταύτης εἶναι δυνατὴ ἡ συνταύτισις πρὸς τὴν ἀλλαγῆ ἀναφερομένην σιτοποιῶν. Δὲν ἀμοιβεται, καθ' ὅτι δούλη, ἀλλὰ λαμβάνει δύο ὄβολους δι' ἔξοδα διατροφῆς καθ' ἑκάστην ἡτοῖ ἑτησίως. » 222.—
- 3.— Ὑπηρέτης : Ὅστις ἐλάμβανεν ἑτησίως. » 156.—
- 4.— Λιθοῦργοί : (ὧν ὁ ἀριθμὸς κυμαίνεται), ἡμείβοντο ἕκαστος πρὸς » 240.—
- 5.— Κῆρυξ : Ὁ μισθὸς τούτου ἀνήρχετο ἑτησίως εἰς » 60.—

¹²¹ Βλ. περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἑορτῶν ἐν Δήλῳ τὸ Ἡμερολόγιον τῶν Ἑορτῶν, Β. C. H., XIV 1890, σελ. 492 κ. ἑ.

¹²² Οὕτως ἡ κριτὴ καὶ ὁ σίτος ἐκ τοῦ βαρέου ἐπιπέδου, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν Ἐλευσινίαν Δήμητραν, ἐχρησίμεινε διὰ τὴν κατασκευὴν οὐλῶν καὶ πλακούντων διὰ τὰς θυσίας καὶ ἐδίδοντο ὡς βραβεῖα εἰς τοὺς νικητὰς τῶν πρὸς τιμὴν αὐτῆς καὶ τῆς Κόρης τελουμένων ἀγῶνων. Β', Σχόλ. Πινδάρ., Ο, IX, 150, I, c. καὶ λοιπὰς παραπομπάς, ἐν Δ. Γουδῆ, Τὰ μυστήρια τῆς Ἐλευσίνας, 1936, σελ. 68, σημ. 1, τὸ δ' ἔλαιον τῶν ἐλαιῶν τῆς Ἀθηνᾶς διετίθετο χάριν τῶν ἐν τοῖς Παιδείοις ἀριστευσάντων. (Βλ. Ἀριστ., Ἀθ. Πολ. 60, 2). Περὶ τοῦ Ραρίου πεδίου—Ραρίας γῆς ἢ ἱερᾶς ὀργάνδος—βλ. Δ. Γουδῆ, Τὰ μυστήρια τῆς Ἐλευσίνας, 1936, σελ. 67 κ. ἑ.

¹²³ Βλ. I. G. XI, 2, ἀριθ. 161.

6.—Γ ρ α μ μ α τ ε ύ ς : Ἡ ἀμοιβὴ τούτου ἀνήρ- χστο ἔτησίως εἰς	»	80.—
7.—Ν ε ω κ ό ρ ο ς : Ἐλάμβανε καθ' ἔτος	»	90.—
8.—Κ ρ η ν ο φ ύ λ α ξ (ἢ Ἴνωποφύλαξ) : Ἐλάβ- βανε καθ' ἕκαστον ἔτος	»	120.—
9.—Α ὕ λ η τ ρ ί ς : Ὁ μισθὸς ταύτης ἀνήρχετο εἰς	»	120.—
10.—Π α λ α ι σ τ ρ ο φ ύ λ α ξ : Ἐλάμβανεν ἔτη- σίως	»	120 —
Προσθέτομεν καὶ τοὺς κατωτέρω, οἵτινες, καίτοι ὄντες ἄρχοντες, ἐλάμβανον ὑπὸ μορφήν ἀποζημιώσεως οἱ μὲν :		
Ἐπιμεληταί : Ἐτησίως συνήθως ἕκαστος	»	40.—
Οἱ δὲ Λογισταί, ἕκαστος ἔτησίως.	»	60.—
Διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ συνόλου, προσθέτομεν τὸ ἄθροισμα καὶ 3 ἄλλων μισθῶν λιθουργῶν, οἵτινες συ- νήθως εἰργάζετο εἰς τὸ ἱερόν, ἦτοι		
Καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δύο ἀποζημιώσεις ἐπιμε- λητῶν, ἦτοι	»	80.—
Καὶ 4 ἀποζημιώσεις λογιστῶν, ἦτοι	»	240.—
Ἦτοι σύνολον		Δραχμ. 2.968

Καὶ ἄλλοι ὅμως ἀναφέρονται ὡς ὑπηρετοῦντες ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ εἰς διάφορα ἔργα ἀσχολούμενοι, ὡς τὰ τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως ¹²⁴. Οἱ ἱερεῖς συνήθως δὲν ἠμείβοντο χρηματικῶς ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ. Ἐλάμβανον ὅμως μέρος τῶν εἰς εἶδος εἰσφορῶν ¹²⁵. Πολλάκις—ὡς εἶναι πιθανόν—ἠμείβοντο δι' ἐκάστην θυσίαν ὑπὸ τοῦ θυσιάζοντος. Οἱ δὲ μυσταγωγοὶ ἠμείβοντο ὑπὸ τῶν μυστῶν ¹²⁶. Οὕτως, οἱ μουόμενοι κατὰ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ἑλευσίνια, κατέβαλλον χρηματικόν τι ποσὸν καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς μυσταγωγούς ἱερεῖς, ἦτοι εἰς τὸν Ἱεροφάντην ἓνα ὄβολόν, εἰς τὸν Ἱερόν Κήρυκα, τὸν ἐπὶ τῷ βωμῷ Ἱερέα, τὸν φαιδυντὴν «τοῖν θεοῖν» καὶ εἰς τὸν παναγῆ Ἱερέα ἀνὰ ἓν ἡμιόβολον.

Ἐνίοτε ὠρισμένα ἔσοδα ἐκ τῆς ἀκινήτου περιουσίας ἐλάμβανον οἱ ἱερεῖς ¹²⁷.

Ἐτερον προνόμιον τῶν ἱερῶν, οἰκονομικῶς ἐνδιαφέρον, ἦτο ἡ εἰς τὸ ἱερόν πολλακίς συναντωμένη στέγασις αὐτῶν ¹²⁸. Δὲν εἶναι δὲ δυνατὴ καί

¹²⁴ Βλ. P i c a r d, op. cit., σελ. 87-161.

¹²⁵ Βλ. C. I. G., 2256, ὡς καὶ D. A. G. R. IV, b. 938, S t e n g e l, Hermes. XXXI, σελ. 642.

¹²⁶ Βλ. Δ. Γ ο υ δ ῆ, Τὰ μυστήρια τῆς Ἐλευσίνας, 1935, σελ. 39 κείμενον καὶ σημ. 2.

¹²⁷ Βλ. D e s c h a m p s - C o u s i n, B. C. H., XV, 1891, σελ. 186.

¹²⁸ Βλ. D i t t e n b e r g e r, Syll. 3, 823A : «Τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτυόνων ἐκ.

ἢ ἀπόλυτος ἀπόρριψις—τοῦναντίον—τῆς ὑποθέσεως ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ θη·
σαυροῦ πολλάκις εἶχον δικαιώματα ¹²⁹.

γ') Τὰ τῆς συντηρήσεως κλπ.

Τὰ χάριν τῆς συντηρήσεως τῶν ἱερῶν κτιρίων λαμβανόμενα μέτρα προεκάλουν ἔξοδα, ἀναγραφόμενα εἰς τοὺς πίνακας ἐκάστου ἔτους. Ἡ ὑπαρξίς τακτικοῦ ἐμπίσθου ἀρχιτέκτονος παρὰ τῷ ἱερῷ δεικνύει τὸ σύνθη·
δες τῶν ἐπιδιορθώσεων ¹³⁰.

Πλὴν δὲ τῶν ἐξόδων συντηρήσεως ἀνευρίσκονται καὶ ἄλλα τινὰ δευ·
τερευούσης σημασίας, ὡς τὰ τῆς ἀγορᾶς δελτίων καὶ σανιδίων καὶ πλα·
κῶν χάριν τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἐσόδων, τῶν ἐξόδων, καὶ ἄλλα πα·
ρόμοια ¹³¹.

Η'.—Τὰ ἑκτακτα ἔξοδα καὶ αἱ ζημίαι.

Ἐκτακτα ἔξοδα ἦσαν κατὰ κανόνα τὰ τῆς ἀνεγέρσεως νέου κτιρίου, εἴτε λόγῳ ἀνεπαρκείας, εἴτε λόγῳ καταστροφῆς τοῦ παλαιοῦ. Τὰ ἔξοδα ταῦτα διὰ τὴν τότε ἐποχὴν ἦσαν βαρύτερα ¹³², ἀπερρόφων δὲ πολλῶν ἐτῶν ἀποτα·
μεύσεις, πλῆθος ἐκτάκτων εἰσφορῶν ¹³³ καὶ μέρος τῶν κρατικῶν ἐσόδων, ἅτινα πολλάκις διετίθεντο κατὰ μέγα ποσοστὸν χάριν τοῦ ἱεροῦ. Ὁ Πε·
ρικλῆς κατηγορήθη ὅτι χάριν τῶν ἔργων αὐτῶν κατέστρεψε τὴν ἀθηναί·
κην δημοσίαν οἰκονομίαν. Σημειωτέον, ὅτι ἡ ἀντιζηλία ἐκάστης πόλεως, ἐπιθυμούσης ἱερὸν λαμπρόν, λαμπρότερον τοῦ γειτονικοῦ, καθιστᾷ τὰ ἑκ·
τακτα τῆς ἀνεγέρσεως ἔξοδα σχεδὸν τακτικά. Ἀναμέτρησις τῶν οὕτω

τῶν τοῦ θεοῦ χρημάτων ὑπὸ τοῦ Φλαουίου τοῦ Συκλάρου ἐπιμελητεῖαν τὴν οἰκίαν
τῆ Πυθίᾳ κατεσκευάσεν», Βλ. καὶ Ἡ ρ ο δ. Α, 182.

¹²⁹ Βλ. S t e n g e l, Griech. Cultusalterthümer, 3 ἔκδ., § 22, σελ. 42.

¹³⁰ Καὶ ὁ Ἄ ρ ι σ τ ο τ ἑ λ ῆ ς οὕτω καθορίζει τὸ ἔργον τῶν ἐπιμελουμένων
τὰ ἱερά: Πολ. IV, 5, 7, 11: «Ἄλλο δ' εἶδος ἐπιμελείας ἢ περὶ τοὺς θεούς, οἷον
ἱερεῖς τε καὶ ἐπιμεληταὶ τῶν περὶ τὰ ἱερά τοῦ σώζεσθαι τε τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἀνορ·
θοῦσθαι τὰ πίπτοντα τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τέτακται πρὸς τοὺς
θεούς».

¹³¹ Βλ. Τ σ ο ὄ ν τ α, Ἄρχων τοῦ ἐν Ἐλευσίνι ἱεροῦ λογοδοσία, Ἐφημ·
Ἀρχαιολ., 1883, σελ. 109, 253.

¹³² Βλ. π.χ. Π. Κ α β β α δ ί α, Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφῶν,
Ἐφημ. Ἀρχαιολ., 1886, σελ. 145-178.

¹³³ Οὕτω ὁ P i c a r d, Sur les reconstructions de l'Artemision d'Ephèse,
Λαογραφία, Ζ, σελ. 73, παρατηρεῖ ὅτι μετὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἡροστράτου ἐπισημοῦν
ἀνέλαβεν ἡ πόλις τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ καταστραφέντος ναοῦ «On trouve à peu
près en dehors de la cité les mêmes donations offertes; à la place des gran·
des cités Ioniennes ce furent des rois qui d'après Pline offrirent en commun
les 127 calonnes».

κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δαπανηθέντων ἤθελε δώσει καταπλήσσοντας ἀριθμούς.

Πλὴν τῶν βαρυτάτων ὅμως ἐξόδων ἀνεγέρσεως νέων κτιρίων, ἅτινα ἔφερον πλήγματα βαρύτερα κατὰ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ ἱεροῦ, αἱ δημεύσεις καὶ αἱ διαρπαγαί, ἰδίως κατὰ τὴν μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον ἐποχὴν, ἀπετέλουν ἕτερον μέγαν κίνδυνον, ὃν διέτρεχεν ἡ ἱερὰ περιουσία¹⁸⁴.

Ὁ κίνδυνος οὗτος ὄλονεν ἠΰξανε, καθότι ἡ διαρκῶς αὐξανομένη ἀνάμιξις τῆς πολιτείας εἰς τὰ τῶν ἱερῶν, ἠνύκλυνε τὴν τοιαύτην τῆς πολιτείας ἐνέργειαν, ἣτις οὕτω παρέσυρεν εἰς τὴν παρακμὴν αὐτῆς καὶ τὸ ἱερόν¹⁸⁵. Ἡ ἐποχὴ τῆς παρακμῆς τῶν ἑλληνίδων πόλεων εἶναι ἄμεσος πρόδρομος τῆς παρακμῆς τῶν ἱερῶν. Καὶ ἡ ἀντοχὴ τοῦ ἱεροῦ ταμείου ἐκάμπτετο τόσον μᾶλλον ταχέως, ὅσον ἐπὶ ὀλιγώτερον πλουσίας κοινωνίας ἐστηρίζετο.

Πάντως καὶ ἂν τὸ θερησκευτικὸν συναίσθημα δὲν ἀπετέλει κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν ἀρκούντως ἰσχυρὸν φραγμὸν, ἀπετέλει φραγμὸν ὀπωσδήποτε¹⁸⁶.

Οὕτως ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς, φοβούμενος διατάραξιν τῆς πειθαρχίας, λόγῳ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ ἱεροῦ θησαυροῦ¹⁸⁷, εὐρέθη πρὸς τῆς ἀνάγκης τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Ἐφέσου, καὶ ἐκ τούτου καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι αὐτὸς ἀντιτίθετο εἰς τὰς ὁρέξεις τοῦ στρατοῦ.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐτὴ αὕτη ἡ ὑπαρξίς θησαυροῦ, ἀποτελοῦσα κέντρισμα τῆς ἀνθρωπίνης πλεονεξίας ἀπετέλει ὀπωσδήποτε διὰ τὰ ἱερὰ κίνδυνον.

Θ'.—Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἐν γένει ἐξόδων τῶν ἱερῶν.

Ἡ μελέτη τῶν ἐξόδων, τῶν ἰδιαζόντων τῇ ἱερᾷ οἰκονομίᾳ, εἶναι ἀπλουστέρα τῆς τῶν ἐσόδων, ἅτινα πολλαχόθεν προέρχονται καὶ ποικίλουσι κατὰ τόπους καὶ χρόνους.

Σαφῶς κατευθύνονται πρὸς τέσσαρα σημεῖα: τὴν λατρείαν, τὴν ὑπηρεσίαν, τὴν συντήρησιν τοῦ ἱεροῦ καὶ τὴν ἀνέγερσιν ἐν ἀνάγκῃ νέου.

¹⁸⁴ Βλ. P i c a r d, op., cit. σελ. 81.

¹⁸⁵ Βλ. C h a p o t, La province Romaine proconsulaire d'Asie, Paris, 1909, P i c a r d, op. cit. σελ. 69, σελ. 74 ἰδίως σελ. 88.

¹⁸⁶ Βλ. G e r n e t - B o u l a n g e r, op. cit., 1932, σελ. 184 186.

¹⁸⁷ Βλ. Π λ ο υ τ ᾶ ρ χ ο υ, Δημήτριος, XXX, «Δημήτριος δὲ μετὰ πεντακισχιλίων πεζῶν καὶ τετρακισχιλίων ἱππέων φεύγων καὶ συντόνως ἐλάσας εἰς Ἐφεσον. οἰομένων ἀπάντων ἀποροῦντα χρημάτων αὐτὸν οὐκ ἀφέξεσθαι τοῦ ἱεροῦ, φοβηθεὶς τοὺς στρατιώτας, μὴ τοῦτο ποιήσωσιν, ἀνέστη διὰ ταχέων καὶ τὸν πλοῦν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐποιεῖτο, τῶν λοιπῶν ἐλπίδων ἐν Ἀθηναίοις ἔχων τὰς μεγίστας». Ἄλλ' ὁ θησαυρὸς τοῦ Κλαρίου ἐκλάπη ὑπὸ πειρατῶν, βλ. καὶ P i c a r d, op. cit., σελ. 47.

Ἄλλως τε περὶ αὐτῶν μαρτυροῦσιν οὐχὶ αἱ πηγαὶ μόνον, αἱ καὶ τὰ περὶ ἐσόδων ἀναγράφουσαι, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ ἐρείπια, τῶν μνημείων χάριν τῶν ὁποίων ἐγένοντο τὰ ἔξοδα.

Γ'.—Θ θησαυρὸς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐν Ἀθήναις ὑπελογίζοντο αἱ δαπάναι τῆς ἱερᾶς διοικήσεως εἰς 40 τάλαντα ¹³⁸. Πλὴν δὲ τούτου ὑπάρχει τὸ πλῆθος τῶν γνωστῶν μέτρων τῶν χάριν τοῦ θησαυροῦ τῆς θεᾶς θεσπισθέντων.

Ἄλλ' αἱ τοσαῦται πρὸς τὴν Παλλάδα κολακείαι εἰς σφαλερὰν ἤθελον ὀδηγήσει ἀντίληψιν, ἔὰν ἐπ' αὐτῶν βασιζόμενος νομίση τις ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἔμπλεοι σφοδροτάτου θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Ἀφ' ἑνὸς ἀπετέλουν αὐταὶ ἔνδειξιν τοῦ φιλεσθίου ἀθηναϊκοῦ χαρακτήρος, ἀφ' ἑτέρου δέ, καὶ κυρίως, ἀπετέλουν πολιτικὴν ἐνέργειαν θαυμαστῆς σωφροσύνης, ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν δημιουργίαν ἀποταμιεύματος, τοῦ ὁποίου ἡ χρησιμότης κατεδείχθη κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ¹³⁹. Ὀλόκληρος ὁ οἰκονομικὸς αὐτὸς ὄργανισμός, ἀπετέλει κατ' οὐσίαν κρατικὴν ὑπηρεσίαν. Τούτου ἡ κυριωτέρα ἀπόδειξις εἶναι τὸ γεγονός, καθ' ὃ ὁ δῆμος ἀπέσυρε ποσὰ διὰ ψηφισμάτων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, μὴ οὐσης ἐπὶ τούτῳ ἀναγκαίας τῆς ἐγκρίσεως τῶν ἱερῶν. Καίτοι διατηρουμένου τοῦ τύπου τοῦ δανείου καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, καταφανὲς καθίσταται ὅτι μόνον ὁ τύπος διετηρεῖτο ¹⁴⁰.

Τῷ 431 ὁ δῆμος ἐψήφισεν ὅτι ὁ θησαυρὸς ἤθελε διατεθῆ χάριν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πολέμου, πλὴν ποσοῦ χιλίων τάλαντων, ὅπερ ἔδει νὰ διατηρηθῆ ὡς ἀπόθεμα. Καὶ φοβούμενοι οἱ Ἀθηναῖοι μήπως εἰς στιγμήν παροδικῆς ἀνάγκης οὐδὲ τὸ ἀπόθεμα τοῦτο παραμείνῃ σεβαστόν, ὥρισαν ἐπὶ ποινῇ θανάτου, ὅτι μόνον εἰς περιπτώσιν, καθ' ἣν ἐχθρικός στόλος θέσει τὴν πόλιν εἰς κίνδυνον, συγχωρεῖται ἡ ὑποβολὴ προτάσεως περὶ διαθέσεως καὶ τοῦ ἀποθέματος τούτου. Τὸ 413 ὅμως, μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐψήφισαν τὴν διάθεσιν καὶ τοῦ ὑστάτου τούτου ἀποθέματος ¹⁴¹.

Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὄψεως, ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία τοῦ ἱεροῦ τῆς Παλλάδος εἶναι ἀξία ὄλως ἰδιαιτέρας μελέτης, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ μορφή τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας διετηρεῖτο ἐν αὐτῇ, καὶ ἐκ ταύτης πολλῶν συμπερασμάτων δυνατὴ καθίσταται ἡ κατ' ἀναλογίαν ἐξαγωγή. Πολλὰ ὅμως στοιχεῖα τῆς ἀθηναϊκῆς ἱερᾶς οἰκονομίας προσιδιάζουσι εἰς τὴν πολιτικὴν αὐ-

¹³⁸ Βλ. Ἀ. Ἀ ν δ ρ ε ἄ δ ο υ, σελ. 286.

¹³⁹ Βλ. Ἀ. Ἀ ν δ ρ ε ἄ δ ο υ, σελ. 405 κ.έ.

¹⁴⁰ Βλ. γενικῶς C a v a i g n a c, Le trésor sacré d'Athènes jusqu'en 404, 1908.

¹⁴¹ Βλ. Θ ο υ κ. II, 24, VIII, 15, Βλ. D i t t e n b e r g e r, Syll. ², ἀριθ. 91 καὶ M i c h e l, Recueil d'inscriptions grecques, 1899-1928, ἀριθ. 563.

τῆς ἱστορίαν καὶ τὴν οὐσιαστικῶς πολιτικὴν ιδιότητα τῆς ἀθηναϊκῆς ἱερᾶς οἰκονομίας. Οὕτως, ἡ συνένωσις τῶν ταμείων τῶν ἄλλων θεῶν καὶ τῆς Ἐπιφωτῆς ὑπὸ μίαν ἀρχήν, προϋπόθεσις ἔχει τὸν πολιτικὸν δεσμὸν τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας πρὸς τὴν πόλιν ¹⁴².

ΙΑ'. — Τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων ἱερῶν.

Ἡ τύχη τῶν ἱερῶν ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς θρησκείας εἰς ἣν ἦσαν ἀφιερωμένα, καὶ κατὰ πολὺ καὶ τὴν τύχην τῶν πολιτειῶν, ἐν αἷς εὐρίσκοντο, λόγῳ τῶν ὑπαρχόντων δεσμῶν ¹⁴³.

Ἡ οἰκονομικὴ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων κατάπτωσις συνεπέφερε καὶ τῶν ἱερῶν τὴν ὑλικὴν ἐξάντλησιν, τῆς περιουσίας αὐτῶν, ὅσης δὲν ὑπέστη τῆς δημεύσεως τὴν τύχην, βραδέως δαπανηθείσης.

Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου τὰ τελευταῖα ἱερὰ κατεστράφησαν καὶ ἡ σωζομένη ἔτι περιουσία αὐτῶν κατεπατήθη εἴτε ὑπὸ ἰδιωτῶν, εἴτε ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν θρησκευτικῶν ἰδρυμάτων. Εἰς τὴν τελευταίαν ὑπόθεσιν ἄγεται τις καὶ ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πολλαχού ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἐθνικῶν ἱερῶν ἀνηγέρθησαν μοναὶ καὶ ἐκκλησίαι Αἰ ἡμέραι τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουλιανοῦ ὑπῆρξαν ἡμέραι ἀμυδρῶς ὑπενθυμίσασι τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα, ἀλλὰ ταχέως παρήλθον, τῆς διατηρήσεως τῶν ἱερῶν μὴ βασιζομένης πλέον, ὡς ἔδει, ἐπὶ τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἐπὶ παροδικοῦ κρατικοῦ ἐκβιασμοῦ ¹⁴⁴.

ΘΕΜΙΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΥ

¹⁴² Βλ. σχετικῶς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 ἐπιγραφὴν τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Τ σ ο ὕ ν τ α ('Εφημ. Ἀρχαιολ., 1885, σελίς 129 κ.ε.). Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀποδεικνύει τὴν ὁρθότητα τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Β ο ε κ η, καθ' ἣν ἡ κατὰ τὸ κείμενον ἔνωσις τῶν ταμῶν ἦτο τετελεσμένη ἤδη ἐπὶ Εὐκλείδου.

¹⁴³ Βλ. σχετικὴν ἐπιγραφὴν λίαν χαρακτηριστικὴν ἐν 'Εφημ. Ἀρχαιολ., 1884, σελ. 167 καὶ τὰς σχετικὰς παρατηρήσεις τοῦ Τ σ ο ὕ ν τ α :

- Στίχ. 8 : «Τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ἀποδοῦσθαι τι τῶν ἱερῶν τεμενῶν κατὰ μηδένα τρόπον, μηδὲ ἀνήσασθαι μη—
- > 9 : δέν... κατὰ τῶν ἀποδομένων γραφὰς ἀσεβείας καὶ ὀφίλειν τῇ Ἀθηναίᾳ τὸ χοῆμα ὅσον ἀπέδοντο·
 - > 10 : κείμενοις νόμοις ἐπεὶ δὲ πάτριόν ἐστιν ἐν μηδενὶ τῶν τεμενῶν μὴτ' ἐντίκτειν μὴτ' ἐναποθνήσκειν...
 - > 11 : .. οὐς ἰδιωτικῶν γεγονυῶν κτήσεων ἀπατήρητον αὐτῶν τὴν χρῆσιν γεγενῆσθαι τὸν μὲν ἐξηγητήν...
 - > 12 : τὸν δ' ἐπὶ τοὺς ὀπλείετας στρατηγὸν Μητροδώρον Ξένωνος μετὰ τοῦ βασιλέως Μαντίου,
 - > 13 : θυσίαν ἀρεστήριον ἐκάστω τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων παριστάνοντος θύματα τοῦ ταμίου κατὰ τὰ
 - > 14 : περὶ τῶν ἱερῶν καὶ τεμενῶν καὶ τὰ ἀποκατασταθέντα ἱερὰ
 - > καὶ τεμένη καὶ εἴτινα δημοτελή (κτλ.)
 - > 19 : εἶδέ τινα διὰ τὴν α... παρα... των πεπραμένων ὑπὸ στρατηγοῦ ἢ Ταμίου τῆς
 - > 20 : ο... τὴν μίσθωσιν γίνεσθαι τῶν ἀνακτηθησομένων κατὰ ταῦτα· τὰ δὲ ὄρη τὰ δημόσια καὶ τὰς δημοτελεῖς
 - > 21 : Δημήτριος καὶ Κόρης... ωσ...σ.σ...ασι εἶδέ τινας ὑπερβάντες τοὺς ἱεροὺς ὄρους ἀπηργάσαντο... (κτλ.).

¹⁴⁴ Βλ. Παπαρηγόπουλοῦ, τόμ. Β', σελ. 169 κ.ε. καὶ γενικῶς B i d e z. La vie de l'empereur Julien, 1930.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1925 - 1936

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΣΥΝΤΗΜΗΣΕΩΝ

Αθ = Ἀθήναι
ΕΕΝ = Ἐφημερίς Ἑλλήνων Νομικῶν
Δι/νη = Δικαιοσύνη
ΕΤΑ = Ἐπιθεώρησις Τοπικῆς Ἀυτοδιοικήσεως
Δι/κῆ = Δικαστικῆ
Οἱ ἀριθμοὶ μόνον ἐμφαίνουσι τὰς σελίδας. Ἐὰν συνοδεύονται ἀπὸ τῆς Ν°, ἐμφαίνουσι τεύχος.

Α' ΓΕΝΙΚΟΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

- Ἀγγελικούλου Θ. Ἐναρκτήριος λόγος. — Ἀνατύπωσις ἐξ ΕΤΑ, τόμ. Ε', Ἀθ. 1926, 80, σ. 27.
Ἀνδρεάδη Στρ. Ἡ κριτικὴ τοῦ διοικ. δικαίου. — Ἔργασια, τόμ. 1935, Νο 281-282.
Βεγλερὴ Φαίδ. Ἡ χειραφέτησις τοῦ διοικητικοῦ δικαίου ἀπὸ τοῦ Ἀστικῶν Δίκαιον. — ΕΤΑ 1936, 2-15 καὶ 823-841.
Βεζανῆ Δημ. Αἱ περὶ κράτους καὶ διοικήσεως ἰδέαι τοῦ Otto Mayer. — Ἐπετηρίς ΕΔΜ Α', 90-96, Ἀθήναι 1934.
Ἡ διοικητικὴ μας ὀργάνωσις. — Ἐπετηρίς ΕΔΜ Α', 30-41, Ἀθ. 1934 καὶ ἀνατύπωσις.
Berthelemy H. Διοικητικὸν Δίκαιον. Μετάφρ. μετὰ προσθηκῶν Μιχ. Στασινοπούλου, ἔκδοσις Κλεισιούνη. — Τόμ. Α', Ἀθ. 1935, 80, δελχ. 250.
Γεραῦ Κ. Περὶ τῶ διοικητικῶν πρόβλημα. — Ἀθήναι 1931, δελχ. 25.
Δημητρακάκη Δημ. Ἀπόδειξις υπάρξεως ἀπωλεσθέντος ἐγγράφου κατὰ τὸ διοικητικὸν δίκαιον. — ΕΕΝ γ', 197-198.
Δούρου Νικ. Διοικητικὴ σύμβασις. — Θέμις 1935, 455-456.
Ζαριφοπούλου Γρηγ. Δικονομία διοικητικῆς ἐκτελέσεως. Ἐρμηνεῖα τοῦ νόμου περὶ εἰσπράξεως δημοσίων ἐσόδων. — Ἀθ. 1931, 80, σελ. 386, δελχ. 150.
Ζαρογιάννη Π. Ὁ νέος νόμος περὶ εἰσπράξεως δημοσίων ἐσόδων. — Ἀθ. 1930, δελχ. 50.
Καρβελλὰ Δ. Ἐπὶ τῆς αἰτιολογίας τῶν διοικητικῶν πράξεων. — ΕΤΑ ΙΒ', 3-12 καὶ Ἐπετηρίς ΕΔΜ α', 175-184.
Λαμπροπούλου Ἀ. Περὶ διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως. — Μηνιαῖα Οἰκ. Ἐπιθεώρησις XI, 267-281 καὶ Ἔργασια Ε', Νο 221-223.
Λεκοπούλου Ἀντ. Τὸ ἐν Σουηδίᾳ διοικητικὸν σύστημα. — Ἔργασια 1935, Νο 306-307.
Μακρῆ Ε. Γενικὰ περὶ διοικήσεως καὶ τῶν πράξεων αὐτῆς. — Δ' κῆ Δ', Νο 3-6.
Οἰκονομίδου Μ. Ἐρμηνεῖα τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ. — Τόμ. 4, Ἀθ. 1728, σ. 550.
Οἰκονομίδου Μ. Ἐρμηνεῖα τῶν νόμων περὶ εἰσπράξεως δημοσίων ἐσόδων. — Ἐκδ. Γ', Ἀθ. 1932, 80, σελ. 400, δελχ. 75.
Οἰκονομοπούλου Χρ. Ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῆς διευθύν. ἐπιτροπῆς τῆς Ἐνώσεως Δήμων ὑποδεικνυομένων συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων. — ΕΤΑ 1935, 411-414.
Παπαϊωάννου Στ. Οἱ αὐτοδιοικούμενοι ὀργανισμοί. — Ἀθ. 1930, δελχ. 10.
Παπασταθοπούλου Δ. Θέματα διοικητικοῦ δικονομικοῦ δικαίου. Τόμ. Α', Διοικητικὰ καὶ διαφορὰ, Ἀθ. 1929, 80, σελ. 180, δελχ. 100. — Τόμ. Β', Διοικητικὰ δικαιοδοσίαι Ἀθ. 1932, σελ. 265, δελχ. 150.

- Παπασταθοπούλου Δ** Περί τῆς θέσεως τῆς διοικητικῆς δικαιοδοσίας ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν βασικῶν λειτουργῶν τοῦ Κράτους.—Ἔργασία Β', Νο 254, Ἀθ. 1934.
- Παπαφράγκου Στ.** Σύγχρονοι ἀντιλήψεις περὶ διοικητικοῦ δικαίου καὶ διοικητικῆς δικαιοσύνης.—Ἀνατύπωσις ἐξ ΕΤΑ 1933, 8ο, σελ. 24, δρχ. 25. Καὶ ἐν Ἐπετηρίδι ΕΔΜ α', 11-29.
- Παπαχατζῆ Γ.** Ἡ ἔννοια τῆς διακριτικῆς εὐχερείας τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν.—Ἀθ. 1934, 8ο, σελ. 175, δρχ. 140.
- » Τὸ δίκαιον τῶν διοικητικῶν διαφορῶν.—Δικαστικὴ 1936, 85-88.
- Παρασκευοπούλου Π.** Οἱ νομάρχαι.—Ἔργασία 1936, Νο 337.
- Παυλοπούλου** Μετάφρασις μετὰ προσθηκῶν τοῦ ἔργου τοῦ Louis Delbez: ἀνάκλησις τῶν διοικητικῶν πράξεων.—Ἀθ. 1932, 8ο, σελ. 74, δρχ. 50.
- Ρωμανοῦ Γ.** Διοικητικαὶ ὑπηρεσίαι ὡς νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου.—ΕΕΝ β', 461-463.
- Σμυρνοιούδη Γ.** Τὰ ἀπαγορευτικά, πιεστικά καὶ ἐκβιαστικά μέσα ἐν τῇ εἰσπράξει τῶν δημοσίων ἐσόδων.—Εἰς Μηνιαίαν Οἰκ.Ἐπιθεώρησιν, ΙΑ', σ. 3-17.
- Στασινοπούλου Μ.** Περὶ ἀνακλήσεως τῶν διοικητικῶν πράξεων.—Ἐκδοσις Ιη καὶ 2α, 3η, Ἀθ. 1936, σελ. 48, δρχ. 60. Καὶ ἐν Ἐπετηρίδι ΕΔΜ α'.
- » Συμβολὴ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.—Ἐν ΕΤΑ ΙΓ' 179-203, ἐν Ἐπετηρίδι ΕΔΜ β' 137-161 καὶ ἀνατύπωσις.
- » Αἰρέσεις, ὄροι καὶ προθεσμίαι ἐπὶ διοικητικῶν διαφορῶν.—ΕΤΑ 1936, 619-625.
- Στυμφαλιάδου Γ.** Μετάφρασις τοῦ ἔργου τοῦ Fr. Fleiner: Διοικητικὸν Δίκαιον (ἐκ τῆς 8ης Γερμ. ἐκδόσεως). Ἀθ. 1932, 8ο, σελ. 431, δρχ. 400.
- Τζιβανοπούλου Δ** Ἡ ἐπιστήμη τοῦ διοικητικοῦ δικαίου.—Ἔργασία 1925, Νο 272-275.
- Τσάτσου Θεμ.** Ἡ ἐπιστήμη τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου ἐν Ἑλλάδι. Βιβλιοκρισία τοῦ ἔργου Σ. Ἀνδρεάδη Le Contentieux Administratif.—Ἔργασία 1935, Νο 278-279, 283-284.
- Φραγκιῶ Ἰ.** Περὶ ἀνακλήσεως διαταγμάτων.—Ἐφ. Νομολογίας ΜΕ', 80-95, Ἀθ. 1925.
- Χαυρίου.** Σύστημα Διοικητικοῦ Δικαίου καὶ Δημοσίου Δικαίου. Μετάφρ. μετὰ προσθηκῶν Τσουτλακίδου-Παπαχατζῆ.—Ἐκδοσις Φέξη, τόμ. Α', Ἀθ. 1936, 8ο, σελ. 732, δρχ. 350.

Β' ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

- Ἀθανασιάδη Κ.** Τὸ πρόβλημα τῶν συντάξεων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων.—Ἐπιθεώρησις Κοιν. Δημ. Οἰκονομικῆς 1936, 286-301.
- Βάλληνα Φ.** Περὶ τῆς εὐθύνης τοῦ Κράτους ἐκ τῶν παρανόμων πράξεων τῶν ὀργάνων τῆς διοικήσεως.—Θέμις ΔΗ' 574 ἐπ. καὶ 589 ἐπ. καὶ ΜΒ' 174-176.
- Βασιλείου Ἰ.** Ποινικὴ καὶ πειθαρχικὴ δίωξις. Ἀμοιβαία ἐπίδρασις.—Θέμις ΔΗ' 44-45.
- Βενιζέλου Ἐλευθ.** Περὶ ταξικῶν κομμάτων καὶ περὶ ὑπαλληλικῶν ὀργανώσεων.—Ἀνατύπωσις ἀπὸ «ἔστενογραφ. Πρακτικὰ Γερουσίας», Ἀθ. 1931, 16ο, σ. 32.
- Γαρδίκη Ἀ.** Κώδιξ τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων.—Ἀθ. 1930, 8ο, δρχ. 125.
- Δερτιλῆ Π.** Περὶ τῆς προσωπικῆς εὐθύνης τῶν δημ. ὑπαλλήλων καὶ τῆς ἐξωσυμβατικῆς εὐθύνης τοῦ Κράτους.—Ἀρχεῖον Κοιν. Ἐπιστημῶν Χ, 32-50, Ἀθ. 1930.
- Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.** Νομοθεσία περὶ συντάξεων.—Ἀθ. 1936, Ἐθν. Τυπ., 8ο, σ. 93.
- Μαγκριώτη Δ.** Δημόσιοι ὑπάλληλοι.—Ἀθ. 1932, 8ο, δρχ. 15.
- Μιράσγετζη Δημ.** Ἡ νομοθετικὴ προστασία τῶν ἐφένδρων καὶ πολυτέκνων ὑπαλλήλων.—ΕΕΝ β', 521-523.

Σακελλαρίου - Δρομάξου. Περί ἀποδοχῶν τῶν δημοσίων πολιτικῶν ὑπαλλήλων.—
'Αθ. 1935, 80, σελ. 232, δρχ. 75.

Τριανταφυλλάκου Π. Ἀπολογία δημοσίων ὑπαλλήλων.—Θέμις ΜΕ', 545-556, 'Αθ. 1934.

Γ' ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

'Ανδρεάδη Στρ. Ἡ ἀκυρωτικὴ δικαιοδοσία τοῦ Συμβουλίου 'Επικρατείας.—'Αθ.
1936, 80, σελ. 302, δρχ. 200.

Βαμβέτσου 'Αλ. Αἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Συμβ. τῆς 'Επικρατείας.—Θέμις 1935, 734-736.

Βεγλερῆ Θεοχ. Τὸ Συμβούλιον τῆς 'Επικρατείας.—'Αθ. 1929, 80, σελ. 244, δρχ. 75.

Βεγλερῆ Φαίδ. Διοικήσεις καὶ διοικητικὴ δικαιοσύνη.—ΕΤΑ Η', 3-8, 'Αθ. 1929.

» Ἡ συμμόρφωσις τῆς διοικήσεως εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συμβ. τῆς 'Επι-
κρατείας.—'Αθ. 1934, 80, σ. 200, δρχ. 75 καὶ περίληψις ἐν 'Ἐπετηρίδι
ΕΔΜ α' 105-150.

Γραβάνη Σωτ. Πράξεις διοικήσεως. 'Επικλήσεις αὐτῶν ἐνώπιον δικαστηρίων. 'Επιγενο-
μένη ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου 'Επικρατείας καὶ ἐπιρροή αὐτῆς ἐπὶ τῆς
δίκης.—Θέμις ΜΕ', 350-351, 'Αθ. 1934.

'Ηλιάκη Ι. Τὸ Συμβούλιον τῆς 'Επικρατείας.—'Αθ. 1929, 80, δρχ. 25.

'Ηλιοῦ 'Ηλ. Τὸ νέον Σύνταγμα καὶ τὸ Συμβ. 'Επικρατείας—'Ἐργασία 1936, Νο 344-345.

Κοτσαρίδα Σ. Τὸ νέον Σύνταγμα καὶ ἡ διοικητικὴ δικαιοσύνη—'Ἐργασία 1936, Νο 344.

Μαραγκοπούλου Γ. Ἡ προθεσμία τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως ἐνώπιον τοῦ Συμβου-
λίου τῆς 'Επικρατείας—Διρκή 1935, 705-712 καὶ 1936 88-93 καὶ ἀνατύ-
πωσις, 80 σελ. 32, δρχ. 40.

Μαρτάκου Κ. Νομοθεσία περὶ τοῦ 'Ελεγκτικοῦ Συνεδρίου—'Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον,
'Αθ. 1934, 80, σελ. 183.

Μερτικοπούλου Π. Ὁ θεσμὸς τοῦ Συμβουλίου τῆς 'Επικρατείας—εἰς «'Αρχαῖον
Κοινωνικῶν 'Ἐπιστημῶν», VIII, 256-304, 'Αθ. 1928.

Μιράσγετζη Δημ. Ἡ εὐθύνη τῶν ἐμπορικῶν ἐταιρειῶν κατὰ τὴν νομολογίαν τοῦ Συμβ.
'Επικρατείας—Δελτίον Ἀνωνύμων 'Ἐταιρειῶν 1935, 94-95 καὶ 108.

Μπακοπούλου Ν. Τὸ Συμβούλιον τῆς 'Επικρατείας καὶ αἱ ἐκτελεσταὶ διοικητικαὶ
πράξεις—Διρκή Η', Νο 4.

Παπαδημητροπούλου Α. Εἶναι ἀντισυνταγματικὸς νόμος δι' οὗ κατηγορήθη τὸ ἐνδι-
κον μέσον τῆς ἀναίρεσεως κατ' ἀποφάσεων τοῦ Διοικ. Δικαστηρίου
Φορολ. παραβάσεων ;—Διρκή 1935, 175-176.

Παπασταθοπούλου Δ. Τὸ Συμβούλιον τῆς 'Επικρατείας—Διρκή Ζ', 'Αθ. 1929.

Παπαφράγκου Στάμου. Πορίσματα ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς 'Επι-
κρατείας—Α' ἔκδοσις (1929-1930) 'Αθ. 1931, 80, σελ. 71, Β' ἔκδοσις
(1929-1935) 'Αθ. 1935, 80, σελ. 240, δρχ. 125.

Παπαχατζῆ Γ. Αἱ προθεσμίαι ἐν ταῖς διοικητικαῖς δίκαις—Θέμ. ΜΑ', 134-137, 'Αθ. 1930.

Πολυχρονιάδου Κ. Ἐπὶ τοῦ Συμβουλίου τῆς 'Επικρατείας.—Νέα πολιτικὴ 'Ἐπιθεώ-
ρησις α', Νο 6, 'Αθ. 1928.

Πολυχρονοπούλου Π. Ἀρμοδιότης καὶ διαδικασία ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς
'Επικρατείας—'Αθ. 1933, 80, σελ. 106, δρχ. 50.

Ποταμιάνου Δ. Αἴτησις ἐπὶ ἀκυρώσει ἐνώπιον τοῦ Σ. τῆς Ε. ἐκτελεστῆς πράξεως
νομικοῦ πρᾶσώπου ἀσχοῦντος διοικήσιν—Διρκή ΣΤ', 214-215, 'Αθ. 1934.

Πουλίτσα Π. Τὸ Συμβούλιον τῆς 'Επικρατείας καὶ ὁ νόμος περὶ βιομηχανικῶν ση-
μάτων—ΕΕΝ β', 129-139.

Ραντιβάν Κ. Περὶ τῶν ἔργων τοῦ Συμβ. τῆς 'Επικρατείας—Διρκή Ζ', Νο 9, 'Αθ. 1929.

- Ρακτιβάν Κ.** Τὸ δικαιοστάσιον ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Σ. τῆς Ε.—ΕΕΝ β', 241-246.
- Σταματούλη Π.** Ἡ τριτανακοπὴ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Σ. τῆς Ε.—Δικῆ Δ', Νο 10, 13, Ἀθ. 1932.
- Σταυροπούλου Α.** Τὸ Ἑλεγκτικὸν Συνέδριον ἐν Ἑλλάδι (1833-1933).—Ἐθν. Τυπογραφεῖον, 1933, 8ο, σελ. 74.
- Ψαρῶ Δ.** Διαφοραὶ ἐκ διοικητικῶν συμβάσεων ἐν τῷ Σ. τῆς Ε.—Δικῆ Ζ', Νο 14, Ἀθ. 1929.
- Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον.** Νομοθεσία περὶ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.—Ἀθ. 1932, 8ο, σελ. 100, δρχ. 25.
- > Νομολογία τοῦ Συμβουλ. Ἐπικρατείας, ἐτῶν 1929-1935.—Ἀθ. τόμοι 16.
 - > Νομολογία Ἑλεγκτικῶν Συνεδρίων, ἔτος 1933.—Ἀθ. 1935, 8ο, σελ. 132.

Δ' ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

- Ἀβελ.** Ἡ ὀργάνωσις τῶν κοινοτήτων.—Ἐργασία 1935, Νο 280-283.
- Ἀγγελοπούλου Ἄγγ.** Τὸ πρόβλημα τῆς κατανομῆς τῆς φορολογικῆς ἐξουσίας μεταξὺ Κράτους καὶ ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.—Ἀνατύπωσις ἐξ ΕΤΑ ΙΓ' Νο 1 καὶ εἰς Ἐπετηρίδα ΕΔΜ α', 236-247, Ἀθ. 1934.
- Ἀθανασιάδη-Νόβα Γ.** Αὐτοδιοικήσις καὶ ἐκπαίδευσις.—Ἀθ. 1930, 16ο, σ. 35, δρχ. 10.
- Βεγλερῆ Φαίδ.** Ἡ συνταγματικὴ προστασία τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.—ΕΤΑ 1935, 207-220.
- Βεζανῆ Δημ.** Ἐπὶ τῆς νομιμότητος τοῦ Π.Δ. τῆς 7-5-33 περὶ ἀποσπάσεως συνοικισμῶν ἀπὸ τῶν Δήμων Ἀθηναίων καὶ Πειραιῶς.—Ἐπετηρὶς ΕΔΜ α', 254-258, Ἀθ. 1934.
- Βελανίτη Θ.** Κώδιξ δημοτικῆς καὶ κοινοτικῆς νομοθεσίας.—Ἀθ. 1930, δρχ. 90.
- > Αὐτοδιοικήσις καὶ ἀποσυγκέντρωσις.—Ἐργασία 1935, Νο 294, 296.
- Βενιζέλου Ἐλ.** Ὀδηγὸς δημοικῶν καὶ κοινοτικῶν ἐκλογῶν.—Ἀθ. 1933, 16ο, σ. 43, δρχ. 20.
- Βρέκωση Ἀρ.** Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν.—ΕΤΑ 1930, 127-141.
- Γεραγᾶ Κ.** Οἱ δημοτικοὶ ὑπάλληλοι ἀλλαχοῦ.—ΕΤΑ 1928, 12 16.
- > Περὶ τῶν πράξεων τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν συμβουλίων.—Ἐκδ. Β', 8ο, σελ. 163, δρχ. 40.
 - > Ἐρμηνεῖα τοῦ Νόμου περὶ δήμων καὶ κοινοτήτων.—Τόμ. Α', 1929, 8ο, σελ. 344, δρχ. 125, Τόμ. Β', Ἀθ. 1934, 8ο, σελ. 440, δρχ. 250.
 - > Ἡ ἀποκέντρωσις καὶ ἡ αὐτοδιοικήσις.—Ἀθ. 1936, 8ο, σελ. 96.
- Δένδια Μιχ.** Ἀποκέντρωσις καὶ αὐτοδιοικήσις.—Ἐργασία 1935, Νο 288-291.
- > Ἡ τοπικὴ αὐτοδιοικήσις α' βαθμοῦ ἐν Ἑλλάδι.—ΕΤΑ 1936, 187-319.
- Δερελιῆ Παν.** Ὁ ἔλεγχος τῆς οἰκονομ. διοικήσεως τῶν δήμων.—Ἐργασία, Ε', Νο 242 243.
- > Τὰ οικονομικὰ τῆς αὐτοδιοικήσεως.—Ἀθ. 1930, 16ο, σελ. 35, δρχ. 10.
- Ἐυελπίδου Χρ.** Αὐτοδιοικήσις καὶ γεωργία.—Ἀθ. 1930, 16ο, σελ. 23, δρχ. 10.
- Ζώτου Α.** Τοπικὴ αὐτοδιοικήσις καὶ διοικητικὴ ἀποκέντρωσις.—Πειραιεὺς 1929, 8ο, σελ. 31, δρχ. 15.
- Θηβαίου Χρ.** Περὶ ἐκτελέσεως κατὰ Δήμων καὶ Κοινοτήτων.—Ἀθ. 1935, 8ο, σ. 152, δρχ. 100.
- Καραβίδα Κ.** Ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ αὐτοδιοικήσις ἐν Ἑλλάδι.—Ἀνατύπωσις ἀπὸ «Ἀρχεῖον Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν», Ἀθ. 1930, 8ο, σελ. 164.
- > Ἡ τοπικὴ αὐτοδιοικήσις καὶ ὁ ἐπιχώριος ἐν Ἑλλάδι ρεζιναλισμός.—Ἀρχεῖον Κοιν. Ἐπιστημῶν 1936, 39-97.
- Κασιμη Γ.** Τὰ καθήκοντα τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν.—Ἀθ. 1929, δρχ. 150.
- Κολυβά-Λιανοπούλου.** Ἐπὶ τῶν ἀρθρ. 107 καὶ 108 τοῦ Συντάγματος.—ΕΤΑ 1936, 322.
- Κοφινᾶ Γ.** Ἡ φορολογικὴ ἐνίσχυσις τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.—ΕΤΑ 1935, 3-7.
- Λεκοπούλου Α.** Ἐπὶ τῶν νέων κατευθύνσεων τῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν Ἑλλάδι.—Ἐργασία 1936, Νο 362-363.

- Διακοπούλου** Ἀ. Δήμος καὶ Κράτος.—'Αθ. 1927, 16ο, σελ. 41.
- Λουτράρη** Ἐμ. Κώδιξ τῆς περὶ δήμων καὶ κοινοτήτων τομοθεσίας.—'Αθ. 1930, 8ο, σελ. 314, δρχ. 100.
- Μακρῆ** Ε. Δημοπρασίαι δήμων καὶ κοινοτήτων.—Δ'κῆ ΣΤ', 37-38 καὶ 725-726, 'Αθ. 1934.
- Μιράσγετζη** Δημ. Ὁ ἔλεγχος τῶν δημοτικῶν δαπανῶν ὑπὸ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνηδρίου.—'Εργασία 1935, Νο 265.
- > Ὁ ἔλεγχος τῆς διαχειρίσεως τῶν Δήμων.—ΕΤΑ 1936, 21-32 καὶ ἀνατύπωσις, 'Αθ. 1936, 8ο, σελ. 16, δρχ. 25.
 - > Ἡ προστασία τῶν δημοτικῶν ὑπαλλήλων. Εἰδικά τινα ζητήματα.—'Επετηρὶς ΕΔΜ Β', 190-199.
 - > Ἡ ἔννοια τῆς μονιμότητος τῶν δημοτ. ὑπαλλήλων.—ΕΤΑ 1936, 842-853.
 - > Ἡ μονιμότης τῶν δημοτικῶν ὑπαλλήλων.—'Εργασία 1936, Νο 365.
- Μπαλάνου** Ε. Ὁ δήμος ὡς ἐπιχειρηματίας —ΕΤΑ Η' 1929, 166-177.
- Μπαμπόρα** Α. Περὶ τῆς εἰς τοὺς συγγενεῖς ἀποβιώσαντος δημοτικοῦ ὑπαλλήλου χορηγουμένης συντάξεως.—ΕΤΑ 1936, 636-637.
- Μυλωνᾶ** Α. Αὐτοδιοίκησις καὶ περιφέρεια αὐτῆς —'Αθ. 1930, 16ο, σελ. 20, δρχ. 10.
- Οἰκονομοπούλου** Χρ. Αἱ περὶ αὐτοδιοικήσεως συνταγματικαὶ διατάξεις.—ΕΤΑ 1935, 579-587.
- > Ζητήματα ἐκ τῆς νομοθεσίας περὶ δήμων καὶ κοινοτήτων.—ΕΤΑ 1926, 3-6 καὶ 57-59.
 - > Περὶ τῶν φόρων τῆς αὐτοδιοικήσεως.—ΕΤΑ 1925, 3-8 καὶ 68-87.
 - > Ἡ σύγχρονος ἀποστολὴ τῶν ὀργανισμῶν τῆς αὐτοδιοικήσεως πρώτου βαθμοῦ.—'Νέα πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις' Α' 1928, Νο 7-9.
 - > Ἡ ἐποπτεία τῆς πολιτείας ἐπὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως.—ΕΤΑ 1929, 247-253 καὶ ἀνατύπωσις.
- Παπαδήμα** Ἀ. Ἀσυμβίβαστον ἀξιώματος δημοτ. συμβούλων.—Δ'κῆ Δ' 1933, Νο 12-13.
- Παπαδημητρίου** Α. Διοικήσις καὶ αὐτοδιοίκησις.—'Αθ. 1931, δρχ. 25.
- Περδικάρη** Κ. Περιφερειακὴ αὐτοδιοίκησις.—ΕΤΑ Θ' 1930, 3-17 καὶ ἀνατ. 8ο, δρχ. 50.
- Ρεδιάδη** Π. Περὶ τῶν ὀρίων μεταξὺ Κράτους καὶ Δήμου.—ΕΤΑ Δ' 1925, 9-25
- Σβάλλου** Ἀλ. Ἡ αὐτοδιοίκησις (σημασία, τάσις, προβλήματα).—'Αθ. 1930, 16ο, σ. 35, δρχ. 10.
- Σιαπυίδου** Χ. Ὁ νομικὸς σύμβουλος τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν.—Τόμ. Α'-Γ', 'Αθ. 1930-31.
- Σικελιανοῦ** Ἀγ. Ἡ ἀποστολὴ τῆς κοινότητος.—'Αθ. 1930, 16ο, σελ. 35, δρχ. 10.
- Τάση** Κ. Ἀδικαιολόγητος πλουτισμὸς καὶ κοινότητες.—'Εργασία 1935, Νο 285.
- Τσάτσου** Θσμ. Ἀναθεώρησις τοῦ ἀρθ. 107 τοῦ Συντάγματος.—ΕΤΑ 1932, 388-394 καὶ Ἐπετηρὶς ΕΔΜ α', 97-104.
- > Ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκησις καὶ τὰ τρία ζωτικὰ προβλήματα αὐτῆς—ΕΤΑ 1929, 159-165.
 - > Ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκησις ἐν Ἑλλάδι—ΕΤΑ Θ' 1930, 227-234.
 - > Ἡ ἰδέα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκησις ἐν Ἑλλάδι—ΕΤΑ ΙΑ' 1932, 3-12.
 - > Ἡ κοινότης.—Ἀνατύπωσις ἐκ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. 'Αθ. 1930, 20ο, σ. 27.
 - > Δημοτικὸς ὑπάλληλος.—Ἀνατύπωσις ἀπὸ «Λεξικὸν Νομικῆς Διοικήσεως», 'Αθ. 1931, 16ο, σ. 32.
 - > Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀρθ. 2 τοῦ Κώδ. τῆς Νομοθεσίας περὶ δήμων καὶ κοινοτήτων.—'Επετηρὶς ΕΔΜ α', 248-253, 'Αθήναι 1934.
 - > Περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως κατὰ τοῦ δημοσίου, τῶν δήμων καὶ τῶν κοινοτήτων.—'Επετηρὶς ΕΔΜ α', 45-77 καὶ ἀνατύπ. Δ' 1934, 8ο, σ. 34, δρχ. 30.
- Φωτιᾶ** Ν. Ἡ οικονομικὴ ὀργάνωσις τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.—ΕΤΑ Η' 1929, 254-261.
- Χαλδέζου** Τριανταφύλλου, Νόμοι περὶ καταστάσεως τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ὑπαλλήλων.—'Αθ. 1936, 8ο, σελ. 420, δρχ. 120.
- Χαριτάκη** Γ. Δημοτικὴ πίστις καὶ δημοτικαὶ Τράπεζαι.—ΕΤΑ 1936, 601-615.
- Ψαρροῦ** Α. Κοινότης.—Ἀνατύπωσις ἐκ «Λεξικοῦ Νομικῆς Διοικήσεως», 'Αθ. 1932, 8ο, σ. 46.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Πρόλογος	3—
Καταστατικὸν τῆς «Ἐταιρείας Διοικητικῶν Μελετῶν»	» 5— 6
Πίναξ τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Ἐταιρείας	» 7— 8
<i>Δημητρίου Μουρίκη</i> , Ὁ παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἔλεγχος τῶν πράξεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν καὶ δικαιοδοσιῶν	» 9— 22
<i>Γεωργίου Μαραγιοπούλου</i> , Ἡ σχέσις τῆς δημοτικῆς αὐτοδιοικήσεως πρὸς τὴν κρατικὴν διοίκησιν	» 23— 54
<i>Κ. Δ. Καραβίδα</i> , Ὁ ἰδιότυπος παρ' ἡμῖν οἰκονομικὸς ρεζιοναλισμὸς καὶ τὸ κοινοτικὸν ταμειυτήριον	» 55— 73
<i>Κωνστ. Α. Γεωργοπούλου</i> , Ἡ ἐπὶ τῶν διεθνῶν συνθηκῶν νομολογία τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας	» 74— 88
<i>Παναγιώτου Δερτιλή</i> , Αἱ ἐξαιρέσεις ἐκ τῆς γενικῆς βραχυπροθέσμου πενταετοῦς παραγραφῆς τῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου	» 89—115
<i>Γεωργίου Τενειδου</i> , Τὸ πρόβλημα τοῦ αὐθορμήτου ἀποχωρισμοῦ τμήματος χώρας κατὰ τὸ σύγχρονον Διεθνὲς Δίκαιον	» 116—140
<i>Ἀγνῆς Ρουσοπούλου</i> , Γενικαὶ γραμμαὶ ἀπὸ τὸ νέον Γερμανικὸν Δημόσιον δίκαιον	» 141—151
<i>Θεμιστ. Δ. Τσάτσου</i> , Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱερᾶς οἰκονομίας	» 152—186
<i>Δημοσφ. Μιράσγετζη</i> , Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου κατὰ τὰ ἔτη 1925—1936	» 187—191

